

A
DESCRIPTIVE CATALOGUE
OF
SANSKRIT MANUSCRIPTS
in the Collection of The Asiatic Society

Volume-XV

Āyurvedic Manuscripts

PART II

Compiled by
DALIA BANDURY

Edited by
BRAHMANANDA GUPTA

THE ASIATIC SOCIETY
1 PARK STREET □ KOLKATA-700 016

CATALOGUES & BIBLIOGRAPHICAL WORKS

A Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts,

Vol. XV : Ayurvedic Manuscripts, Part II

Compiled by Dalia Bandury

Edited by Professor Brahmananda Gupta

Published in February 2010

Published by

Professor Ramakanta Chakrabarty

General Secretary

The Asiatic Society

1 Park Street

Kolkata 700 016

Rs. : 500.00

\$ 50

Printed at

Arunima Printing Works

81 Simla Street

Kolkata 700 006

CONTENTS

	Page
Foreword	v
Introduction	vii
Names of Manuscripts	ix
Abbreviations	xvi
Description of Manuscripts	1-373
Index of Manuscripts	374
Section Index or Subject Index	378
Index of Authors	379
Index of the names of Scribes	382
Date of copying of the Scribes	383

FOREWORD

The second part of the 15th volume of *Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts : Ayurvedic Manuscripts* is published. The first part was published in August 2006. In the first part 214 manuscripts were catalogued. In this part 273 manuscripts have been catalogued. The descriptive portions of this work are of great historical importance. I believe that not only the specialists but also the non-specialist general readers would consider this part interesting.

Kolkata
January 2010

Ramakanta Chakrabarty
General Secretary

INTRODUCTION

After the publication of the 1st part of the Descriptive Catalogue of Ayurvedic manuscripts lying in the collection of the Asiatic Society, Kolkata, published in the year 2006 A.D., the 2nd part is being released now. The 2nd part of the Ayurvedic manuscripts in the Asiatic Society, contains the description of altogether 273 Ayurvedic manuscripts, as found in the original text material available to us. Although at the first sight, it may appear to the readers that this catalogue deals with many well-known Ayurvedic texts, partly or wholly, oriented earlier. But even then, very often, we come across different variations of the texts with many additions and alterations which make the study of the manuscripts more fruitful and much more informative to the research scholars. Moreover it contains also the information regarding many still unknown, unpublished Ayurvedic texts. It may help the research scholars to know the ancient Indian medical heritage and its later development. It may be simply said that amongst these unpublished manuscripts, one may find some informative medical text which may offer useful medical care and relief in this age of antibiotics.

Moreover amongst these unpublished Ayurvedic manuscripts there are some medical dictionaries, of later years, that help to trace the evolution of the meanings of Ayurvedic terminologies from the earlier period to later times. Sometimes there are more than 2-3 manuscript copies of the same Ayurvedic text which help the serious scholars to publish some complete text later on. Apart from the manuscripts of this 2nd part, there are still so many Ayurvedic texts lying untouched in the collection of the Asiatic Society and many more manuscripts are pouring in every year, that a 3rd part of this catalogue will have to be worked out in near future. I believe that there is no dearth of Ayurvedic scholarship to work out these unpublished texts

if sufficient funds are available, many more books will come to light.

The signs and symbols used in this part are almost the same as mentioned in the 1st part viz. where textual correction is to be made, the word has been put up within a first bracket () sign, and the text portion which should be abandoned has been shown within a square bracket []. Asterisks have been used to show alternative appropriate readings of the texts.

The preparatory work for this 2nd part has been admirably done by Dr. Dalia Bandury, the Research Fellow of the Asiatic Society, working under my supervision and guidance, who spared no pains to bring out this part successfully. As a good scholar she has already earned a good reputation in India and abroad. I am also thankful to another Research Scholar of mine, Dr. Anjalika Mukhopadhyay, who has gone through the text very minutely.

Last but not the least, for bringing out this part successfully, I express my sincere thanks and gratitude, in general, to the President, General Secretary and Council members of the Asiatic Society and particularly to the officials and staff of the Publication section, Academic section, Library and Museum section of the Asiatic Society. If this part becomes helpful to the scholars, I shall consider my labour well-rewarded.

Kolkata
December 2009

Brahmananda Gupta

NAMES OF MANUSCRIPTS

(In Sanskrit Alphabetical Order)

	Serial No. (of Mss.)	Page No.
Bālatantram	215	1
Bālatantram	216	3
Bālatantram	217	4
Bālatantram	218	6
Bālatantram	219	6
(Brahmavṛkṣādikalpasāra- saṁgrahaḥ)	220	8
Bhāvaprakāśaḥ	221	9
Bhāvaprakāśaḥ	222	11
Bhāvaprakāśaḥ	223	12
Bhāvaprakāśaḥ	224	13
Bhāvaprakāśaḥ	225	14
Bhāvaprakāśanighaṇṭuḥ	226	15
Bhāvaprakāśanighaṇṭuḥ	227	18
Bhāvaprakāśanighaṇṭuḥ	228	19
Bhīmavinodaḥ	229	20
Bhaiṣajyaratnāvalī	230	22
Bhaiṣajyaratnāvalī	231	24
Bhaiṣajyopakramaṇīyam	232	26
Bhojanakutūhalaḥ	233	27
Bhojanakutūhalaḥ	234	28
Bhojanakutūhalaḥ	235	29
Bhojanakutūhalaḥ	236	30
Madanavinodanighaṇṭuḥ	237	32
Madanavinodanighaṇṭuḥ	238	34
Madanavinodanighaṇṭuḥ	239	35
Madanavinodanighaṇṭuḥ	240	37
Madanavinodanighaṇṭuḥ	241	38
Madanavinodanighaṇṭuḥ	242	39
Madanavinodanighaṇṭuḥ	243	41
Madanavinodanighaṇṭuḥ	244	42
Madanavinodanighaṇṭuḥ	245	44
Madanavinodanighaṇṭuḥ	246	45

	Serial No.	Page No.
Madanavinodanighaṇṭuḥ	247	46
Mahārasāyanavidhiḥ	248	47
Mūtratailaparīkṣā/Mūtraparīkṣā (with comm.)	249	48
Mūtraparīkṣā	250	50
Yasāścandrikāpatrikā	251	51
Yogacandrikā	252	53
Yogacandrikā	253	54
Yogacandrikā	254	56
Yogacintāmaṇiḥ	255	57
Yogatarāṅgiṇī	256	58
Yogatarāṅgiṇī	257	60
Yogatarāṅgiṇī	258	61
Yogatarāṅgiṇī	259	63
Yogatarāṅgiṇī	260	64
Yogatarāṅgiṇī	261	65
(Yogamālā)	262	66
Yogarātnamālā (with comm.)	263	68
Yogarātnamālā (with comm.)	264	71
Yogarātnasamuccayaḥ	265	72
Yogarātnāvalī	266	74
Yogarātnāvalī (with comm.)	267	75
Yogarātnāvalī	268	77
Yogarātnāvalī	269	79
Yogaśatakam	270	80
Yogaśatakam	271	82
Yogaśatakam	272	83
Yogaśatakam	273	84
Yogaśatakam	274	85
Yogaśatakam	275	87
Yogaśatakam	276	88
Yogaśatakam (with comm.)	277	90
Yogaśatakam (with comm.)	278	91
Yogaśatakam (with comm.)	279	93
Yogaśatakam (with comm.)	280	95
Yogaśatakam (with comm.)	281	97
Yogaśatakam (with comm.)	282	99
Yogaśatakam (with comm.)	283	100
Yogasamgrahaḥ Suśrutasāraḥ	284	102
Yogasārasamuccayaḥ	285	103
Yonivyāpatcikitsā	286	104
Rātnāvalī	287	105
Rasakaumudī	288	106

	Serial No.	Page No.
Rasacandrikā	289	108
Rasacandrikā	290	109
Rasadīpikā	291	111
Rasanakṣatramālikā	292	113
Rasapaddhatiḥ (with comm.)	293	114
Rasapradīpaḥ (with comm.)	294	116
Rasapradīpaḥ (with comm.)	295	118
Rasamañjarī	296	120
Rasamañjarī	297	121
Rasamañjarī	298	123
Rasamañjarī	299	124
Rasamañjarī	300	125
Rasamañjarī	301	126
Rasaratnapradīpaḥ	302	127
Rasaratnapradīpaḥ/Ratnapradīpaḥ	303	129
Rasaratnapradīpaḥ	304	130
Rasaratnamālā	305	131
Rasaratnasamuccayaḥ/ Rasaratnasamuccayasāraḥ	306	133
Rasaratnākaraḥ	307	134
Rasaratnākaraḥ	308	137
Rasaratnākaraḥ	309	138
Rasaratnākaraḥ	310	139
Rasaratnākaraḥ	311	140
Rasaratnākaraḥ	312	141
Rasaratnākaraḥ	313	142
Rasaratnākaraḥ	314	143
Rasaratnākaraḥ	315	145
Rasaratnākaraḥ	316	146
Rasasaṃgrahaḥ/ Rasendrasārasaṃgrahaḥ	317	147
Rasasāraḥ	318	148
Rasasiddhiprakāśaḥ	319	150
Rasaḥṛdayaḥ	320	151
Rasendrakalpadrumaḥ	321	152
Rasendracintāmaṇiḥ	322	153
Rasendracintāmaṇiḥ	323	155
Rasendracintāmaṇiḥ	324	156
Rasendracintāmaṇiḥ	325	157
Rājanighaṇṭuḥ	326	158
Rājanighaṇṭusūcīpatram	327	160
Rājamārttaṇḍaḥ	328	161
Rājamārttaṇḍaḥ	329	162

	Serial No.	Page No.
Rājavallabhah/		
Dravyaguṇarājavallabhah	330	164
Rājavallabhasamhitā	331	165
Rukpratikriyā	332	166
Rugviniścayah/		
Rogaviniścayah (with comm.)	333	168
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	334	170
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	335	171
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	336	172
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	337	173
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	338	175
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	339	176
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	340	177
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	341	178
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	342	179
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	343	180
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	344	181
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	345	182
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	346	183
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	347	183
(Rugviniścayah/Rogaviniścayah)	348	184
(Rugviniścayah/Rogaviniścayah)	349	185
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	350	186
(Rugviniścayah/Rogaviniścayah)	351	187
Rugviniścayah/Rogaviniścayah	352	188
Rugviniścayah/		
Rogaviniścayah (with comm.)	353	189
(Rugviniścayah/		
Rogaviniścayah) (with comm.)	354	191
(Rugviniścayah/		
Rogaviniścayah) (with comm.)	355	192
Rugviniścayah/		
Rogaviniścayah (with comm.)	356	193
Roganāma	357	195
Rogaparīkṣā	358	196
Rogāvali	359	197
Rogāvalividhiḥ/		
Catuścaraṇīrogāvalividhiḥ	360	198
Laghusaṃgrahaḥ	361	199
Laṅghanapathyanirṇayaḥ	362	200
Lohamāraṇavidhiḥ	363	202
Vaṭakaśatakam	364	203
Vātacintāmaṇiḥ	365	204

	Serial No.	Page No.
Vijayārasāyanavidhiḥ (in Atreyasamhitā Kalpavidhānam)	366	206
Viśvanāthaparakāśaḥ	367	207
Viśaharāgnimantraḥ/ Viśaharamantraḥ	368	209
Vīrasimhāvalokaḥ	369	210
(Vīrasimhāvalokaḥ)	370	212
Vīrasimhāvalokaḥ	371	213
Vṛttaratnāvali	372	215
Vṛndagranthaḥ	373	217
Vṛndasamhitā	374	218
Vaidyakakalpataṛuḥ	375	219
(Vaidyakabhāṣā)	376	221
(Vaidyakabhāṣā)	377	222
Vaidyakam	378	223
Vaidyakamanasāsamgrahaḥ	379	224
Vaidyakaratnaḥ/Vaidyaratnaḥ	380	226
Vaidyakasamgrahaḥ	381	227
Vaidyakasāraḥ (called Śaṅkaraḥ)	382	228
Vaidyakasāraḥ (called Śaṅkaraḥ)	383	229
Vaidyacandrodayaḥ	384	230
Vaidyacandrodayaḥ	385	232
Vaidyacandrodayaḥ	386	233
Vaidyajivanaṭīkā-Dīpikā	387	234
Vaidyajivanam	388	235
Vaidyajivanam	389	237
Vaidyajivanam	390	238
Vaidyajivanam	391	240
Vaidyajivanam (with comm.)	392	241
Vaidyajivanam (with comm.)	393	243
Vaidyajivanam (with comm.)	394	245
Vaidyajivanam (with comm.)	395	247
Vaidyajivanam (with comm.)	396	249
Vaidyadarpaṇam (with comm.)	397	250
Vaidyadarpaṇam (with comm.)	398	252
Vaidyapaddhatiḥ	399	253
Vaidyamanotsavaḥ	400	255
Vaidyamanotsavaḥ	401	257
Vaidyamuktāvali	402	258
Vaidyarahasyapaddhatiḥ (Vaidyarahasyam)	403	259
Vaidyarahasyam	404	261
Vaidyarahasyam	405	263

	Serial No.	Page No.
Vaidyarahasyam	406	264
Vaidyarahasyam	407	265
Vaidyavallabhaḥ	408	266
Vaidyavallabhaḥ	409	268
Vaidyavallabhaḥ	410	269
Vaidyavidyāmṛtam	411	271
Vaidyavinodaḥ	412	272
(Vaidyavṛndaḥ)	413	275
Vaidyasarvasvam	414	276
Vaidyasārasaṁgrahaḥ	415	277
Vaidyasiddhāntacandrikā	416	278
Vaidyāmṛtam	417	280
Vaidyāmṛtam	418	282
Vaidyāmṛtam	419	283
Vaidyāvataṁsaḥ	420	284
Vaidyāvataṁsaḥ	421	285
Vyākhyāmadhukoṣaḥ	422	286
Vyākhyāmadhukoṣaḥ	423	288
Vyākhyāmadhukoṣaḥ	424	289
Vyākhyāmadhukoṣaḥ	425	290
Vyākhyāmadhukoṣaḥ	426	292
Vyākhyāmadhukoṣaḥ	427	293
Vyākhyāmadhukoṣaḥ	428	294
Vyākhyāmadhukoṣaḥ	429	295
Vyākhyāmadhukoṣaḥ	430	296
Śataśloki	431	297
Śataśloki (with comm.)	432	298
Śataślokiṭikā-Candrakalā	433	300
Śabdaratnapradīpaḥ	434	301
Śabdaratnapradīpaḥ	435	302
Śārṅgadharadīpikā	436	304
Śārṅgadharasamhitā	437	305
Śārṅgadharasamhitā	438	307
Śārṅgadharasamhitā	439	308
Śārṅgadharasamhitā (with comm.)	440	309
Śārṅgadharasamhitā	441	311
Śārṅgadharasamhitā	442	312
Śārṅgadharasamhitā	443	313
Śārṅgadharasamhitā	444	314
Śārṅgadharasamhitā	445	315
Śārṅgadharasamhitā	446	316
Śārṅgadharasamhitā	447	318
Śārṅgadharasamhitā	448	319

	Serial No.	Page No.
Śārṅgadharasamhitā	449	320
Śivakoṣaḥ (with comm.)	450	321
Śivakoṣaḥ	451	323
Śoṇitasrāvaividhiḥ	452	324
Samjñāsamuccayaḥ	453	325
Sannipātakalikā	454	327
Sannipātacandrikā (with comm.)	455	328
Sannipātapadacandrikā	456	330
Sannipātapadacandrikā	457	331
Sarvāṅgasundarā (Sūtrasthānam)	458	332
Sarvāṅgasundarā (Sūtrasthānam)	459	333
Sarvāṅgasundarā (Cikitsāsthānam)	460	334
Sarvāṅgasundarā	461	336
Sārakalikā	462	337
Sārakaumudī/Cikitsāsārakaumudī	463	338
Sārakaumudī	464	340
Sārakaumudī	465	342
Sāratilakaḥ	466	343
Sārasaṁgrahaḥ	467	345
Sārasaṁgrahaḥ (with comm.)	468	346
Siddhamantraḥ (with comm.)	469	347
Siddhamantraḥ (with comm.)	470	350
Siddhasārasaṁgrahaḥ	471	351
Sūkhānandavinodaḥ	472	351
(Suvarṇatantram)	473	352
Suvarṇasāraḥ	474	353
Suvarṇasāraḥ	475	355
Suśrutasaṁhitā	476	356
Suśrutasaṁhitā	477	357
Suśrutasaṁhitā (Sūtrasthānam, Cikitsāsthānam)	478	359
Suśrutasaṁhitā (Nidānasthānam)	479	362
Suśrutasaṁhitā (Nidānasthānam)	480	363
Suśrutasaṁhitā (Cikitsāsthānam)	481	364
Suśrutasaṁhitā (Uttaratantram)	482	365
Svacchandaśaktyavatāraḥ	483	366
Svarṇatantram	484	368
Haragaurikāñjalikā	485	369
Hāritasaṁhitā	486	370
Hṛdayadīpakanighaṇṭuḥ	487	372

ABBREVIATIONS

B.O.R.I.	=	Bhandarkar Oriental Research Institute.
Chap.	=	Chapter.
Ci. sthā.	=	Cikitsāsthānam.
Cms.	=	Centimetres.
Comm.	=	Commentary.
Ed.	=	Edition.
F.	=	Folio.
G.	=	Government Collection.
I.M.	=	Indian Museum Collection.
I.O.	=	India Office Library.
MS.	=	Manuscript.
MSS.	=	Manuscripts.
Ni. sthā.	=	Nidānasthānam.
Sū. sthā.	=	Sūtrasthānam.
Uttar. tan.	=	Uttaratantram.
Venk. Press	=	Venkateswara Press.

Substance : Country-made paper. *Size* : 28 X 14 cms. *Folios*: 2-27. *Lines* : 12. *Letters* : 46-47. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, margin damaged. *Extent* : Incomplete.

The manuscript, on *Bālatantram*, deals with the topic of Kaumārabhr̥tyaḥ (corresponding to modern terminology is paediatrics) in general. This text consists of fourteen paṭalas (sections). The author discloses his name in the last i.e. 29th verse, and also in the Colophon as Kalyāṇa and adds further that this text has been composed as an (extracted) essence from well-known traditionally established texts (āgamas) of *Suśruta* and others. In this MS. only the first folio is missing. Here is the detailed enumeration of the MS.-

बन्ध्याप्रतिकारः— 1st chapter ends on F.2b.

साधारण बन्ध्यौषधकथनम्— 2nd chapter ends on F. 3b.

पुरुषवीर्यवर्द्धनम्— 3rd chapter ends on F. 5b.

गर्भाधानाकलशशुद्धि (कालसिद्धि) स्नानकथनम्— 4th chapter ends on F. 7a.

गर्भिणीरक्षाकथनम्— 5th chapter ends on F. 10a.

सुखप्रसवोपायकथनम्— 6th chapter ends on F. 11a.

दिनगृहीतबालग्रहहरम्— 7th chapter ends on F. 12a.

द्वादशमासेषु ग्रहहरम्— 8th chapter ends on F. 13b.

वर्षगृहीतबालग्रहहरम्— 9th chapter ends on F. 15a.

दिनमासवर्षेषु बालग्रहहरोपाय कथनम्— 10th chapter ends on F. 17b.

साधारणम्— 11th chapter ends on F. 19b.

ज्वरहरोपायकथनम्— 12th chapter ends on F. 22b.

शीतलाचिकित्साकथनम्— 13th chapter ends on F. 26b.

नानाप्रयोगकथनम्— 14th chapter ends on F. 27b.

Date of the scribe is Samvat 1847 = A.D. 1790 mentioned in the Post-Colophon. Collector of the MS. is Sivanārāyaṇa Mālavīya.

Beginning :

.....(नाति)रक्तं व(ब)हेतदा ।
 नाभिमंडलमूले तु शूलंभवतिदारुणं(णम्) ॥ १७॥
 अर्कमूलंप्रियंगुचकुंकुमं¹नागकेसरं(शरम्) ।
 व(ब)लांचातिव(ब)लांचैव अजा²क्षीरेण पेषयेत् ॥ १८॥
 त्रिफलां त्रिकटुं चैव चित्रकं समभागकं (गिकम्) ।
 अजाक्षीरेण संयुक्तमालोड्य युवतिः(ती)पिवे(बे)त् ॥ १९॥

End :

विद्वज्जनाह्लादकरस्तप(रोमन)स्वीमहीधरः सर्वजनाभिवंद्यः ।
 लक्ष्मीनृसिंहांहि(ध्रि)सरोजभृंगस्तदात्मजोभूद्विदितागमार्थः ॥ २८॥
 कल्याण इत्युक्त(दग)तनामधेयस्तदात्मजो ग्रंथवरान्विलोक्य ।
 परोपकारायचवं(बवं)धन(तंत्रं)सतांसमालोकनयोग्यमेतत् ॥ २९॥
 युगवेदरसाकाशमिते वर्षे नभैरवे³ ।
 पूर्णिमायां चकारेदं लिलेष्ट(ख)चशिवालये ॥३०॥
 स्वभावात्कृशकायो यः स्वभावादल्पपावकः ।
 स्वभावादबलो यस्तु तस्य नास्ति चिकित्सितं(तम्) ॥

Colophon :

इति कल्याणेन कृते वा(बा)लतंत्रे नानाप्रयोगकथनं नाम चतुर्दशपटलः ॥१४॥

Post-Colophon :

संवत् १८४७। फाल्गुनवदि ४
 शिवनारायणमालवीयेन द्रव्यद्वारा संगृहि(ही)तम् ॥
 संवत् १८५६ फाल्गु कृशा ७
 ॥ वा(बा)लचिकित्सा ॥

- 1) Printed book reads कुसुमं ।
- 2) " " " छागी ।
- 3) " " " नभेरवो ।

Reference :

Sarasvati Bhavan, Varanasi

Printed Book :

Edited by Gaṅgāviṣṇu Śrīkṛṣṇadāsa, Lakṣmī-
veṅkaṭeśvara Press, Bombai, Sainvat-2014, San-1957.

216

I.M. 5695

बालतन्त्रम्

Bālatantram by Kalyāṇa

Substance : Country-made paper. *Size* : 24.5 X 11.8 cms.
Folios : 1-24. *Lines* : 7. *Letters* : 27. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
Fresh. *Extent* : Incomplete.

The text contains 14 chapters in all. But this version contains only five chapters (Paṭala). Date is mentioned in the Post-Colophon as Sainvat 1900 - A.D. 1843.

The manuscript has been copied in the राजमन्दिरम् of काशी।
The following sections are enumerated thus in the MS.—

- 1st Chapter — षोडशबन्ध्याप्रतीकारः F. 5b.
- 2nd Chapter — साधारणबन्धो(धौ)षधिकथनम् F. 8b.
- 3rd Chapter — पुरुषवीर्यवर्द्धनम् F. 13a.
- 4th Chapter — गर्भाधानकालसिद्धिस्तानकथनम् F. 16b.
- 5th Chapter — गर्भरक्षाविधानम् F. 24a.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः।

विचित्रव(त्रत)तिविध्वंश(स)कारिणां(णं) दुःखहारिणा(ण)म् ।

कल्याणो(s)हं नमस्कुर्वे विघ्नेशं ग्रंथसिद्धये ॥ १॥

प्रयोगसारेषु सुखागमेषु¹ प्रोक्तेषु शास्त्रेषु च शु(सु)श्रुताद्यैः ।
यदुक्तमेकत्र निवध्यते(s)स्मिन् ग्रंथे मया तत् खलु वाण(बाल)तंत्रे ॥२॥

End :

नागरं च वचाशुंठी²तगरं कुंकुमं तथा ।
गोरोचनाच[गो]रंभा(च) अजाक्षीरेण पाययेत् ॥
इति दशमे मासि गर्भरक्षा ।
गर्भिणीगर्भरक्षार्थमासे चैकादशे बलिं(बलिः) ।
वासुदेव(वं)समुद्दिश्यदेयं चा(यश्चा)यं विधि(धिः) स्मृतः ॥ ११॥

Colophon :

इति कल्याणकृते वा(बा)लतंत्रे गर्भरक्षाविधानो नाम पंचमपटलः ५

Post-Colophon :

संवत् १९०० मिती(ति) जैष्ठकृष्ण १२ गुरुवासरे काश्यां राजमंदिरे लि० ॥
शुभं भवतु ॥ श्रीः

1) Printed book reads — प्रयोगसारप्रमुखागमेषु ।

2) " " " — नागरावचशुंठीच ।

217

I.M. 1515

बालतन्त्रम्

Bālatantram by Kalyāṇa

Substance : Country-made paper. *Size :* 28 X 12 cms. *Folios:* 1-21, 23-62, 64-81 = 79. *Lines :* 5-10. *Letters :* 25-30. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, damaged. *Extent :* Incomplete.

Folios contained here are of various sizes. The text is complete upto the end, i.e. the 14th chapter. However, the last chapter is wrongly marked as 13th. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Sarnvat 1921 = A.D. 1864. Scribe is Rājārāma Dīkṣita.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

विघ्नव्रतस्य(ति)विघ्नं(ध्वं)सकारिणे(णं) दुःखहारिणं(णम्) ।

कल्याणो(ऽ)हं स(न)मस्कुर्वे विघ्नेशं ग्रंथसिद्धये ॥ १॥

प्रयोगसारप्रमुखागमेषु प्रोक्ते(षु) शालेषु(च सु)श्रुतादौः(चैः)।

यदुक्तमेकत्र निवध्यते(ऽ)स्मिन् ग्रंथे मया तत् व(ख)लु

वा(बा)लतु(तं)त्रे ॥२॥

End :

युगवेदरसाकाशमिते वर्षे नभैरवे^१ ।

पूर्णिमायां चकारेदं लिलेख्य(ख)च शि(वा)लये ॥ ३०॥

स्वभावा(त्)कृशकायो यः स्वभावान्मंद(दल्प)पावकः ।

स्वभावादबलो यश्च(स्तु) तस्य नास्ति चिकित्सितं(तम्) ॥ ३१॥

Colophon :

इति श्रीकल्याणेन कृते वा(बा)लतंत्रे नानाप्रयोगकथनं

नाम त्रयोदशः पटलः ॥१३॥

Post-Colophon :

संवत् १९२१ भीती(मिति) जेष्ठ(जैष्ठ) शुद्ध(क्ल) पु(पं)चमी गुरुवासरे

धातान्(नां) संवत्सरे तद्दिने ग्रंथः समाप्तः अगस्ती(स्ती)श्वरगुरुभ्यो नमः

लोपामुद्रायै नमः सर्वेभ्यो देवेभ्यो नमः श्रीदुर्गादेव्यै नमः महाकालिकादेव्यै

नमः छ छ छ

राजारामदीक्षितेन लिखितं(तम्) ॥ छ छ छ छ छ छ छ छ छ

1) Printed book reads नभैरवो ।

218

I.M. 2943 (B)

बालतन्त्रम्

Bālatantram by Kalyāṇa

Substance : Country-made paper. *Size* : 21 X 11 cms. *Folios* : 1-18 (by counting). *Lines* : 22. *Letters* : 13. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

It is a book-shaped manuscript. The text contains 1st to 5th chapters.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

विघ्नव्रततिविध्वंस[स] कारियां(णं) दुःखहारिणं(णम्) ।

कल्याणो(ऽ)हं नमस्कुर्वे विघ्नेशं ग्रंथसिद्धये ॥

प्रयोगसारप्रमुखागमेषु प्रोक्तेषु शास्त्रेषु च सुश्रुताद्यैः ।

यदुक्तमेकत्र निबद्धेत(द्धतेऽ) स्मिन्(न्त्रं)थे मया तत् खलु वा(बा)लतन्त्रे॥१॥

End :

नागर च वचाशुंठीतगरंकुसुमं¹ तथा ।

गोरोचनाचगोरभा(रंभाच)अजाक्षीरेण पायय(ये)त् ॥ ८८॥

इति दश(मे) मास(सि) गर्भरक्षा ।

गर्भिणीगर्भरक्षार्थं मासे चैकादशेवल्लि(बलिः)।

वासुदेव(वं)समुदि(द्धि)स्यदेयश्चायंविधि(धिः) स्मृतः ॥ १॥ (८९)

1) Printed book reads—नागरावचशुंठीचतगरंकुंकुम् ।

219

III. E. 125

बालतन्त्रम्

Bālatantram by Kalyāṇa

Substance : Country-made paper. *Size* : 41 X 14 cms. *Folios* :

1-5. *Lines* : 5-9. *Letters* : 68-72. *Script* : Bengali. *Condition* : Old, but fresh handwriting. *Extent* : Incomplete.

F. 1b is partly written. F. 2a contains the Colophon of the 2nd chapter. Yet the chapter is not complete. The first line of F. 3b contains, "इति श्रीकल्याणकृते बालतन्त्रे पुरुषवीर्यवृद्धिकथनं नाम ।" But the second line of the said folio shows the beginning of another text, "कुब्जिकातन्त्रम्" having 3 folios. It is also incomplete.

Beginning : (F. 1b)

श्रीहरिः शरणम् ।
 अथ बाले समुत्पन्ने विदधाति विधिं तथा ।
 यथैव कुलवृद्धाल्नीव्यवहारपरम्परौ ॥
 अथ प्रसूतानियममाह ॥
 प्रसूताहितमाहारं बिहारञ्च समाचरेत् ।
 व्यायामं मैथुनं क्रोधं शीतसेवा विवर्जयेत् ॥

End : (F. 3a)

चूर्णितैर्मधुसंयुक्तैर्महाराष्ट्रि(ष्ट्रो)फलवृक्षैः(च्छदैः)।
 लिङ्गलेपेन सुद्रावोनित्यं¹ भवति योषितां(ताम्) ॥
 मोचरसामलकी त्वक् स्फटिका(काक)माचीभिरनुनिशं सुभगा ।
 स्वभगेविधाय वृत्तिं² सुरते कान्तसुखी(खं) कुरुते ॥
 प्रक्षालने भगे नित्यं कृत्वामलककल्कलैः³ ।
 रतेऽपिकामिनीकामं बालावत् कुरुते रतिं⁴(तिम्) ॥

Colophon :

इति श्रीकल्याणकृते बालतन्त्रे पुरुषवीर्यवृद्धिकथनं नाम ॥

Beginning of कुब्जिकातन्त्र(म्) (F. 3b)

श्रीगणेशाय नमः।
 अथ मृतवत्साबन्ध्याप्रशमनविधिः ॥
 अथेदानीं प्रवक्ष्यामि कुब्जिकातन्त्रमुत्तमं(मम्) ।
 रक्तमान्द्री च षष्ठी च डाङ्गुरोजलकुमारकः ॥

End : (F. 5a)

पश्यति देवतादीपे ते कुमाराः शुभाशुभं(भम्)।
सिद्धिं व्याप्यथवासिद्धिं कथयन्ति कुमारकाः ॥
इति सर्वस्वे ॥

1)	Printed	book	reads	सुरतेद्रवो ।
2)	"	"	"	वर्ति ।
3)	"	"	"	भगस्यक्षालनंकृत्वातक्रेणामल- कशृतैः ।
4)	"	"	"	बालेवकुरुतेऽनिशम् ।

220

G. 8392

(ब्रह्मवृक्षादिकल्पसारसंग्रहः)

(Brahmavṛkṣādikalpasārasaṅgrahaḥ)

Substance : Country-made paper. *Size* : 22.5 X 8 cms. *Folios* : 1-8. *Lines* : 13. *Letters* : 42-43. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, worm-eaten slightly. *Extent* : Incomplete.

ब्रह्मवृक्षकल्पः ends on F. 2b, then again the same ब्रह्मवृक्षकल्पः is started, probably from another text which ends on F. 3b. Then follow मयूरशिखाकल्पः, ज्योतिष्मतीकल्पः, ब्राह्मीकल्पः, मुंडीकल्पः, कुमारीकल्पः, भृंगराजकल्पः, अश्वगंधाकल्पः, कल्याणकावलेहकल्पः, रुंदंतीकल्पः, देवदालीकल्पः and मुसलीकल्पः. The above title ब्रह्मवृक्षादिकल्पसारसंग्रहः is found in the upper margin of F. 1a. This seems to be a collection of medicinal recipes (kalpas) among which Brahmvṛkṣakalpaḥ is the first one. The title is derived from this first topic.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ ब्रह्मवृक्षकल्पः ॥
कैलासशिखरे रम्ये नानाधातु विराजिते ।
नानाद्रुमलताकीर्णे नानापुष्पैश्च शोभिते ॥

सिद्धचारणसंवी(गी)ते नानारत्नोपशोभिते ।

तत्र देवी विरूपाक्षो क्रीडतेह्युमया सह ॥

सेव्यमानो महासिद्धैर्महाकामादिभिर्गुणैः ।

ऋषिभिश्च महाभागैर्भृग्वदि मुनिपुंगवैः ॥

End :

स्वर्णपुष्पी तथा गौरी नाराची कुष्ट(छ)शोषणी ।

पत्रैख(ख)र्जुरपत्रभैः(भै)मुसली नाम कीर्तिता ॥ १॥

मूलं तस्याः समुद्धृत्य छायाशुष्कं सुचूर्णितं(तम्) ।

मधुसर्पियुतं भुक्तं देहशुद्धौ शुभे दिने ॥२॥

जीर्णे क्षारेण भौभुव्यंत छावन्नं विवर्जयेत् ।

वृ(ब)लीपलितहीन(नः) स्याद् मासैकेन(न)संशयः ॥३॥

इति मुसलीकल्पः ॥

221

G. 4494

भावप्रकाशः (प्रथमखण्डः)

Bhāvaprakāśaḥ (1st Khaṇḍaḥ) by Bhāvamiśra

Substance : Country-made paper. *Size* : 38.2 X 15.5 cms. *Folios*: 1-136. *Lines* : 13. *Letters* : 55. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh, only 1st folio is worm-eaten. *Extent* : Incomplete.

Bhāvaprakāśaḥ is a wellknown work by Bhāvamiśra. Following the footsteps of former Saṁhitāgranthas like *Caraka*, *Suśruta* etc., he composed the work *Bhāvaprakāśaḥ* with some original thinking and added some new materials too. The Colophon mentions the concluding chapter (Prakaraṇam) as the 6th chapter, but the printed book mentions it as the seventh one.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

गजमुखममरप्रवरं सिद्धिकरं विघ्नहर्तारं(रम्)।

गुरुमवगमनयनप्रदमिष्टकरो(री)मिष्टदेवतां वंदे ॥

आयुर्वेदागमनं क्रमेण येनाभवद्भूमौ ।
 प्रथमं लिखामि तमहं नानातंत्राणि संदृश्य ॥
 आयुर्वेदस्य लक्षणमाह--
 आयुर्हिताहितं व्याधि(धे)र्निदानं शमनं तथा ।
 विद्यते यत्र विद्वद्भिः(द्भिः)स आयुर्वेद उच्यते ॥

End :

अथ व(ब)लक्षयस्य लक्षणं(णम्)--
 गौरवं स्तब्ध(ब्ध)ता गात्रे मुखग्लानिर्विवर्णता ।
 तंद्रानिद्रावातशोथौ(थो) व(ब)लव्यापत्ति(त्ति) लक्षणं(णम्) ॥
 अथ व(ब)लवृद्धिनि(द्धेर्नि)दानमाह-
 दोषसाम्यकरं यत्तु बह्निषाम्यकरं च यत् ।
 तत्तु(धातु)पुष्टिकरं द्रव्यं व(ब)लं तदभिवर्द्धयेत् ॥
 अथ वलवल्ल(बलाबलल)क्षणमाह--
 कृशो(ऽ)पि व(ब)लवान् कश्चित् स्थूलोऽप्या(त्य)ल्पव(ब)लो यतः ।
 तस्माच्चेष्टां(ष्टा)पटुत्वेन व(ब)लवंतं विदुर्बु(र्बु)धाः ॥

Colophon :

इति श्रीमिश्रलटकनतनय-श्रीमन्मिश्रभावविरचिते भावप्रकाशे षष्ठप्रकरणं
 प्रथमखंडः समाप्तः ॥

Post-Colophon :

शुभं(भ)मस्तु ॥ ० ॥

References :

- i) Sarasvati Bhavana, Varanasi.
- ii) B.O.R.I.
- iii) I.O.

Printed Books :

- 1) Edited with the 'vidyotini' Hindi commentary, notes and appendix by Śrī Brahmasaṅkara Miśra and Śrī Rūpalālaī Vaiśya, Chaukhambha Sanskrit Sansthan, 2 vols, Varanasi (6th edition), 1984.

- 2) With Hindi translation by Lālā Śāligrāma Vaiśya, Bombay, 1919.
- 3) With Gujarati translation by Chamanrāya Shivashankara vaishnava, 2 vols, Ahmedabad, 1905.

222

G. 26**भावप्रकाशः****Bhāvaprakāśaḥ by Bhāvamiśra**

Substance : Country-made paper. *Size* : 35.5 X 14 cms.
Folios: 1-24, 1-41, 49, 32-47, 47, 50-56, 58-144, 144-160, 160-163, 163-167, 169-242, 245-307, 1-20 - Total 359. *Lines* : 9-11.
Letters : 59. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh writing, slightly worm-eaten. *Extent* : Incomplete.

Title from F. 29a, 'इति श्रीमन् लटकनतनय-श्रीमन् मिश्रभावविरचिते भावप्रकाशे तृतीयप्रकरणम्।' Several handwritings are found here. Pagination does not continue serially.

Among last 1-20 folios, F. 1, begins with यक्षमनिदानम् which does not tally with that of भावप्रकाशः।

Beginning :

श्रीसिद्धयोगेश्वरी(य्यै) नमः ॥
 गजमुखममरप्रवरं सिद्धिकरं विष्णुहर्तारं(रम्)।
 गुरुमवगमनय(न)प्रदमिष्टकरीमिष्टदेवतां वंदे ॥ १॥
 आयुर्वेदागमनं क्रमेण येनाभवद्भूमौ ।
 प्रथमं लिखामि तमहं नानातंत्राणि संदृश्य ॥ २॥
 आयुर्वेदस्य लक्षणमाह ।
 आयुर्हिताहितं व्याधिर्लि(धेर्नि)दानं शमनं तथा ।
 विद्यते यत्र विद्वद्भिः स आयुर्वेद उच्यते ॥ ३॥

End : (F. 20)

यदुक्तं सुश्रुते ॥

शुक्लं हिमं सांद्रकफं कफनेति ॥
 अत्यरुजमिति ।
 कफस्य द्रव्यरूपत्वात् मुखेन निस्सरणमित्यर्थः ।
 त्रिदोषजमाह ॥
 शूला विपाकारुग्विदाहृतृष्णास्वासप्र.....।

223

G. 7794**भावप्रकाशः****Bhāvaprakāśaḥ by Bhāvamiśra**

Substance : Country-made paper. *Size* : 26.8 X 11.7 cms.
Folios: 1-46. *Lines* : 15. *Letters* : 57. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Fresh, but slightly worm-eaten. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. The names of the author and the title are mentioned in the Chapter-Colophon. F. 5b. “इति श्रीमिश्रलटकनतनय श्रीमन्मिश्रभावविरचिते भावप्रकाशे सृष्टिप्रकरणं प्रथमम् ।”

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः॥ ऐनमश्च
 गजमुखममरप्रवरं (सिद्धिक)रं विघ्नहन्तारम् ।
 गुरुमवगमनयनप्रदमिष्टकरीमिष्टदेवतां वंदे ॥ १॥
 आयुर्वेदागमनं क्रमेण येनाद्भु(भवद्भु)मौ ।
 प्रथमं लिख्या(खा)मि तमहं नानातंत्राणि संदृश्य ॥ २॥
 आयुर्वेदस्य लक्षणमाह ॥
 आयुर्हितादितं व्याधि(धे)र्निदानं शमलं(नं) तथा ।
 विद्यते यत्र विद्वद्भिः स आयुर्वेद उच्यते ॥

End :

चर्विता वर्द्धयत्यग्निं पेषिता मलशोधिनी ।
 स्निग्धा(स्विन्ना) संग्राहिणी पथ्या भृष्टा प्रोक्ता त्रिदोषनुत् ॥

उन्मु(न्मी)लिनी बुद्धिबलेंद्रियाणां निर्मूलिनी पित्तकफानि -- नां (नाम्)।
 विस्रंसिनी मुं(म्)त्रश(स)कृन्मलानां हरीतकी स्यात्सह भोजनेन॥
 अन्नपानकृतान् दोषान्वातपित्तकफोद्भवान्।
 हरीतकी हरत्याशु भुक्त.....॥

224

G. 7745

भावप्रकाशः

Bhāvaprakāśaḥ by Bhāvamiśra

Substance : Country-made paper. *Size* : 29.8 X 11.7 cms.
Folios: 1-58. *Lines* : 11. *Letters* : 45. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Fresh, but slightly worm-eaten. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. Title and author's names are mentioned in the Chapter-Colophon.
 F. 8a. "इति श्रीमिश्रलटकनतनय श्रीमन्मिश्रभावविरचिते भावप्रकाशे सृष्टिप्रकरणं प्रथमम्।"

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥
 गजमुखममरप्रवरं सिद्धिकरं विष्णुहर्तारं(रम्)।
 गुरुमवगमनयनप्रदमिष्टकरो(री)मिष्टदेवतां वन्दे ॥
 आयुर्वेदागमनं क्रमेण येनाभवद्भूमौ ।
 प्रथमं लिखामि तमहं नानातंत्राणि संदृश्य ॥
 आयुर्वेदस्य लक्षणमाह ॥
 आयुर्हिताहितं व्याधि(धे)र्निदानं शमनं तथा ।
 विद्यते यत्र विद्वद्भिः स आयुर्वेद उच्यते ॥

End :

आग्नेया विंध्यशैलाद्या(द्याः) सौ(सो)म्यो हिमगिरिः स्मृतः ।
 अतस्तदौषधानि स्युरनुरूपाणि हेतुभिः ।
 आग्नेयाः अधिकाग्न्यंशाः, सौम्यः अधिकसोमांशः ।

औषधया(र्य) एवौषधानि । अत्र स्वार्थे अण् । अनुरूपाणि सदृशानि ।
 अन्येष्वपि प्ररोहंति वनेषुपवनेषु च ।
 गृह्णी(ह्नी)यात्तानि सुमनाः शुचि(चिः) आ(प्रा)तः सुवासरे ॥
 आदित्य सम्मुखो मौनी नमस्कृत्य शिवं हृदि ।
 साधारणधराद्रव्यं..... ॥

225

III. F. 5.

भावप्रकाशः

Bhāvaprakāśaḥ by (Bhāvamiśra)

Substance : Country-made paper. *Size* : 29.5 X 12.5 cms.
Folios: 59-112, 114-187, 203-287, 287-307, 307-510 = Total 438.
Lines : 10-11. *Letters* : 41-42. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh.
Extent : Incomplete.

The manuscript is incomplete. F. 203 is wrongly numbered as 1. F. 287 is in double but not duplicate. F. 307a is blank. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Saṁvat 1804 = A.D. 1747.

Scribe is Phatecandra kāyastha. Place of copying is kāśī.

Beginning :

..... ।
 गृह्णीयादुत्तराश्रितं साधारणद्रव्यं सर्वभूमिभवंद्रव्यं(व्यम्) ।
 तत्रराश्रितं स्वस्मादुत्तरदिग्भवं(वम्) ।
 वत्सीकन्कुत्सितानूपश्मशानेख रमार्गजा ।
 जंतु वह्नि हिमव्याप्तानौषध्यकार्यसाधिका ॥
 शरद्यखिलकार्यार्थं ग्राह्यं सरसमौषधि-
 रेकवमनार्थं तुवसंतांते समाहरेत् ।
 वसंतांते वसंतमध्ये समाहरेत् । संगृह्णीयात् ।
 अतिस्थूलजरायाः स्युस्तासां ग्राह्यास्त्वचो ध्रुवं(वम्) ।
 गृह्णीयात्सूक्ष्ममूलानि सकलान्यपि बुद्धिमान् ।

End :

इति रसायनाधिकारः ॥
 यावद्योमनिर्विमंवरमणेरि.....दोश्च विद्योत तया
 वत्सप्रपयोधयः सगिरयस्तिष्ठन्ति पृष्ठे भुवः ।
 यावच्चावनिमंडलं फणियतेरास्तेफणामंडले
 तावत्सद्भिषजः पठंतु परितो भावप्रकाशं शुभं(भम्) ।
 ग्रंथस्यास्याध्यापकानां जनानामध्ये हृणामादरं कुर्घतां
 च श्रीशोमशादित्य विप्रप्रसादादायुदीर्घसौख्यमास्तं(स्तम्) ।

Post-Colophon :

रामनामा १ संवत् १८०४ मीती फागुश्रुदीन उमीवारशुकरवारताहिण इदं
 पुस्तकं समाप्तः लिखु(खि)तं फते चंद्रकायस्थ कासिमधे त्रीलोचनशमिपे
 ।।शुभमस्तु॥ ॥ छ ॥

226

G. 7442

भावप्रकाशनिघंटुः

Bhāvaprakāśanighaṇṭuḥ by (Bhāvamiśra)

Substance : Country-made paper. *Size* : 27.5 X 13.2 cms.
Folios: 1-95. *Lines* : 13. *Letters* : 36. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Fresh, but some folios are slightly illegible. *Extent* : Complete.

Colophons of chapters are as follows —

इति भावप्रकाशे	प्रथमखंडे	चिकित्सायां पंचमप्रकरणे निघंटौ	
		हरीतक्यादिवर्गः प्रथमः—	F. 12a.
"	"	"	निघंटौ कर्पूरादि सुगंधवर्गः २ —F. 17a.
"	"	"	गुडूच्यादिपंचांगवल्लीवर्गः ३ —F. 30b.
"	"	"	पुष्पवर्गः ४ —F. 34a.
"	"	"	बटादिवृक्षवर्गः —F. 37a.
"	"	"	फलवर्गः —F. 43b.

इति भावप्रकाशे प्रथमखंडे	धातूपधातुः रसोपरसारत्नोपरत्नाविषोप-	विषवर्गः ७	—F. 54a.
" "	"	धान्यवर्गः ८	—F. 58a.
" "	"	शाकवर्गः नवमः	—F. 63b.
" "	"	मांसवर्गः	—F. 70a.
" "	"	कृतान्नवर्गः	—F. 78b.
" "	"	बारिवर्गः	—F. 82a.
" "	"	दुग्धवर्गः	—F. 84a.
" "	"	दधिवर्गः	—F. 85a.
" "	"	तक्रवर्गः	—F. 86a.
" "	"	नवनीतवर्गः	—F. 86a.
" "	"	घृतवर्गः	—F. 87a.
" "	"	मूत्रवर्गः	—F. 87a.
" "	"	तैलवर्गः	—F. 88b.
" "	"	संधानवर्गः	—F. 90a.
" "	"	मधुवर्गः	—F. 91b.
" "	"	इक्षुवर्गः	—F. 93a.
" "	"	अनेकार्थनामवर्गः	—F. 95b.

The author of Bhāvaprakāśanighaṇṭuḥ is Bhāvamiśra, though it is not mentioned here in the MS.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः॥ अथ भावप्रकास(श)निर्घट लिख्यते ॥
तत्र प्रथमं हरीतक्या उत्पत्तिर्ना(ना)म लक्षणं(ण) गुणानाह ॥
दक्षं प्रजापतिं स्वस्थमश्विनौ वाक्यमुचतुः ।
कुसो(तो) हरीतकी जाता तस्यास्तु कति जातयः ॥१॥
रसा(साः) ऋ(क)ति समाख्याता कति चोपरसाः स्मृताः ।
नामानि कति चोक्तानि किं वा तासां च लक्षणं(णम्) ॥ २॥
के च वर्णाः(र्णा) समाख्याताः¹ कुत्र[तत्र] प्रयुज्यते ।
केन द्रव्येण संयुक्ता कांश्च रोगान्वपोहति ॥ ३॥

End :

काकाख्यः काकमाची च काकोली काकणंतिका ।
 काकजंघा काकनाशा(सा) काको उं(दुं)वरिका(s)पि च ॥
 सप्तस्वर्थे च(षु)कथितः काकशब्दो विचक्षणैः ॥ ३॥
 सर्पद्विरदमेषेषु सीसके नागकेसु(श)रे ।
 नागवल्त्या(ल्यां) नागदंत्यां नागशब्द(ब्दः) प्रयुज्यते ॥ ४॥
 मांसेद्रवे चेक्षुरसे पारदे मधुरादिषु ।
 बोले रोगे विषे नीरे रसे(सो) नव(व)सु वर्तते ॥ ५॥
 इति भावप्रकाशे निघंटौ अनेकार्थनामवर्गः ॥ २३॥
 अथमानपरिभाषा ॥
 नमानेन विनायुक्तिर्द्रव्याणां जायते क्वचित् ।
 अतः प्रयोगकार्यार्थं मानमत्रोच्यते मया ॥१॥
 एवं शार्ङ्गधरस्य खंडत्रयं(यम्) ॥ अग्र लेखनीयं(यम्) ॥

Colophon :

इति भावप्रकाशे निघंटसंपूर्णं राजनिघंटविषयात् ॥

Post-Colophon :

सुरावैमलमलमन्नानांपाम्पा च मलमुच्यते तस्माद्ब्राह्मणराजन्यौ
 वैश्यश्च न सुरां पिबेदिति॥ पैद्या एव संबंधात् ॥ श्री ॥॥ श्री ॥

1) Printed book reads—गुणाः के च का च ।

Printed Book :

Edited with the 'vidyatini' Hindi commentary, notes and appendix by Śrī Brahmaśaṅkara Miśra and Śrī Rupalālaḥ Vaiśya, Chaukhambha Sanskrit Sansthan, 2 vols, Varanasi (6th edition), 1984.

227

G. 8424**भावप्रकाशनिघण्टुः****Bhāvaparakāśanighaṇṭuḥ by (Bhāvamiśra)**

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.3 X 16 cms.
Folios: 1-49. *Lines* : 16. *Letters* : 34-35. *Script* : Nāgarī. *Condition*:
 Old, but fresh handwriting. *Extent* : Incomplete.

Marginal short title on this MS. appears as भा. नि. but the Chapter-Colophon mentions the title as भावप्रकाशः (इति भावप्रकाशे हरीतक्यादिवर्गः F. 9b). Lower portions of some folios are repaired with patches, making some of these parts illegible.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥
 अथ हरितक्याउत्पत्तिनामगुणलक्षणान्या(ना)ह ।
 दक्षं प्रजापतिं स्वस्थमश्विनौ वाक्यमुचतुः ।
 कुतो हरीतकी जाता तस्यास्तु कति जातयः ॥
 रसाः कति समाख्याताः कति चोपरसाः स्मृताः ।
 नामानि कति चोक्तानि किं वा तासां च लक्षणं(णम्) ॥
 के च वर्णा गुणाः के च का च कुत्र प्रयुज्यते ।
 केन द्रव्येन संयुक्ता काश्च रोगान्यपोहति ॥

End :

सर्वे(उक्तं) संस्वेदजं शाकं भूमिच्छ(च्छ)न्नं शिलांध्रकं(लीन्ध्रकम्) ।
 क्षितिगोमयकाष्ठेषु(षु) वृक्षादिषु चतद्भवेत्¹ ॥
 सर्वे संस्वेदजाः शीता दोषलाः पिच्छि(च्छि)लाश्च ते ।
 गुरवश्छर्द्यतीसारज्वरश्लेष्म(ष्मा)मयप्रदाः ॥
 श्वेताशुचिस्त्रि(स्थ)लीकाष्ठ वंशमोव्रज² संभवा ।
 नातिदोषकरास्ते स्युः शेषास्तेभ्यो विगर्हिताः ॥
 संस्वेदजाः छाता इति लोके ।

.....(शाक) वर्गः ॥ त
तत्रमांसस्य नामानिगुणांश्च ।

1) Printed book reads तदुद्भवेत् ।

2) " " " गोमय ।

* illegible.

228

I.M. 7888

भावप्रकाशनिघण्टुः

Bhāvaprakāśanighaṇṭuḥ by Bhāvamiśra

Substance : Country-made paper. *Size* : 16.3 X 12 cms.
Folios: 7, 10, 12-20, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 34, 36, 37, 40-42,
45-47, 49, 51, 51, 59, 65, 67, 68, 70-83, 85, 87-89, 91-95, 97,
99, 101-103, 110, 111, 113, 114, 116, 118-120, 123, 125, 128,
132-138, 141, 145, 146, 148-152, 154, 155, 160, 161, 163, 165-
168, 172-174, 176, 177, 192, 201, 205, 208, 210, 211, 215,
220, 221, 224, 237, 242, 247-252, 255, 265, 268, 274 + 2 folios
(without pagination) = Total 124. *Lines* : 9. *Letters* : 14. *Script* :
Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete. Author's name and title are mentioned on F. 59a, "...मन्मिथ्रभावविरचिते भावप्रकाशे कर्पूरादिवर्गः" last two folios have no pagination, so naturally it is very difficult to place them in right order.

Beginning :

.....रवी(रिव)नो व(ब)लवर्जितश्च रुक्ष(क्षः) षू(कृ)शो लघन

कर्षि(र्शि)तश्च ।

पित्ताधिको गर्भवती च नारी विमुक्तरक्तस्त्वमया(यां) न्न(न) षा(खा)देत्॥

अथ विभीतकस्य नामानि गुणाश्च ।

विभि(भी)तकस्त्रिलिङ्गः स्यान्नाक्षृक्ष(क्षः क)र्षफलस्तु षुः(सः)।

कलिद्रुमो भूतवासस्तथा कलियुगालयः ॥

विभीतकं स्वादुपाकं कषायं कफपित्तनुत् ।
उष्णवीर्ज(र्य) हिमस्पर्श भेदनं कासनाशनं(नम्) ॥

End :

काकजंघा काकनासा काकोदुंबरिका(ऽ)पि च ।
सप्तस्वर्थेषु कथितः काकशब्दे(ब्दो)विचक्षणैः ॥
सर्पद्विरदमेषेषु सीसके नागकेशरे ।
नागावल्यां नागदंत्यां नागशब्द(ब्दः) अ(प्र)युज्यते ॥
मांसे द्रवे चक्षुरसे पारदे मधुरादिषु ।
वा(बो)ले रागे विषे नीरे रसो नच(व)सु वर्तते ॥
इति श्रीभावप्रकाशे द्रव्यथनिकार्थवर्गः ॥ २९॥

229

G. 4404

भीमविनोदः

Bhīmavinodah by Dāmodara

Substance : Country-made paper. *Size* : 37 X 14 cms. *Folios* : 1-37, 37-44, 56-68, 68, 68, 69, 69, 69, 70, 70, 70, 71, 72, 72, 72, 72-97, 97, 97, 98-349, 349, 350 – Total 352. *Lines* : 9. *Letters* : 39-40. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

Title and author's names are mentioned on F. 34b “इति श्रीदामोदरकृतभीमविनोदे चिकित्साखंडे एकोत्तरशते ज्वरनिदान(ने) चिकित्साधिकारः प्रथमः ॥” All the folios have the short title भी. वि. on their margin, except F. 72, 275, 276. Folios 312b, 313a, 313b are partly written. The work contains two parts— (1) *Cikitsākhaṇḍah*, (2) *Uttarakhaṇḍah*. *Cikitsākhaṇḍah* ends with F. 312a : “इति दामोदरकृतभीमविनोदे चिकित्साखंडे चतुःपञ्चाशतमो(ऽ)धिकारः समाप्तो(ऽ)यं चिकित्साखंडः” *Uttarakhaṇḍah* ends on F. 346 b, “इति श्रीदामोदरकृत भीमविनोदे उत्तरखण्डे विषाधिकारो द्वितीयः॥”

It has (1) contents of *Bhīmavinodah* having four folios. (2) contents of *Nighaṇṭuḥ* having two folios.

Beginning :

श्रीमहागणपतये नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ ॐ नमो भास्करायः(य)॥
 अस्माकं गणनाथो(ऽ)सौ प्रत्युरध्वांतभास्करः ।
 करोतु तूर्णं संपूर्णं चिकित्साखंडमद्भुतं(तम्) ॥
 यत्करस्पर्शनादेव विकसं(शं)त्यज्वराश्रियः ।
 तत्प्रसादेन वैद्यानां विकसं(शं)तु यशः श्रियं(यम्)॥
 अथातो ज्वरमुप- - * क्रमिष्यामः ।
 तत्रादौनिदानं(नम्) ॥
 जन्मांतरकृतं पापं व्याधिरूपेण बाधते ।
 तच्छां(च्छं)तिरोषधैर्दानैर्जपहोमसुरार्चनैः ॥
 तत्रादौ ज्योतिषीय निदानचिकित्सा ॥
 यष्टेसेनाचिते सूर्य्येऽथवा नीच समाश्रिते ।
 लग्नगेवामृतिस्थे वायं चात्य व(ब)लशालिनि ॥
 दुष्टपाक प्रदानस्थे क्राधिकाराधिकान्विते ।
 लग्नेवाथ नदीशेषा दुष्टेऽर्केजन्मवर्षयोः ॥
 एता दशस्य सूर्य्यस्य दशावातर्दशायदा ।
 जायते पश्यमेवास्य ज्वरोऽब्देऽशदशा मतः ॥

End :

एकस्य मध्ये त्वपरां विपरीतांन्यसे ध्रुवं(वम्) ।
 पुनर्मूषाद्वयं कृत्वा मृन्मयभर्जिलं तथा ॥
 मृत्पुटाः सप्ततत्रैव दत्वारवंशपूतये ।
 आरण्यकोत्पलैः कृत्वा चाग्निं तत्रैव संपुटेत् ॥
 स्वांगशीतस्तु संग्राह्यः पारदः सर्वकर्मसु ।
 रसो भवति चूर्णाभो गौरीशवचनं यथा ॥
 गुंजामात्रं भा(भ)क्षयित्वा वृ.....।

* blank in the MS.

230

G. 1520**भैषज्यरत्नावली****Bhaiṣajyaratnāvalī by Govindadāsa**

Substance : Country-made paper. *Size* : 40.2 X 14 cms. *Folios*: 1-386. *Lines* : 7-9. *Letters* : 36-41. *Script* : Bengali. *Condition*: Fresh handwriting, but a bit brittle. *Extent* : Incomplete.

First four folios are shorter than others. The MS. contains the text from the beginning up to the end of Vājīkaraṇādhikāraḥ.

Chapter-Colophon are as follows—

F. 53b	इति	भैषज्यरत्नावल्यां	ज्वरचिकित्सा समाप्ता ।
F. 56b	"	"	"
F. 62b	"	"	"
F. 96a	"	"	"
F. 109a	"	"	"
F. 117a	"	"	"
F. 126a	"	"	"
F. 136b	"	"	"
F. 140a	"	"	"
F. 142a	"	"	"
F. 177b	"	"	"
F. 185b	"	"	"
F. 205a	"	"	"
F. 238a	"	"	"
F. 248a	"	"	"
F. 258b	"	"	"
F. 272b	"	"	"
F. 286a	"	"	"
F. 295a	"	"	"

F. 305b	इति	भैषज्यरत्नावल्यां	क्षुद्ररोगचिकित्सा।
F. 312b	"	"	मुखरोगचिकित्सा।
F. 316a	"	"	कर्णरोगचिकित्सा।
F. 318a	"	"	नासारोगचिकित्सा।
F. 332b	"	"	नेत्ररोगचिकित्सा।
F. 340b	"	"	शिरोरोगचिकित्सा।
F. 356b	"	"	स्त्रीरोगचिकित्सा।
F. 366b	"	"	बालरोगचिकित्सा।
F. 367b	"	"	विषचिकित्सा।
F. 386a	"	"	वाजीकरणाधिकारः।

Beginning :

नमो गणेशाय।
 भक्त्या नमस्त्रिदशराजकिरीट कोटिरत्नावली किरणराजिविराजमाणं(णम्)।
 श्रीमत् करीन्द्रवदनस्य पदारविन्दद्वन्द्वं सदा जयति सिद्धिकरं क्रियाणां(णाम्)॥
 वन्देऽम्बिकाचन्द्रचूडौ जननीजनकाबुभौ।
 निपत्य धरणौ¹ भक्त्या प्रत्यूह व्यूहशान्तये ॥
 श्रीगोविन्दपदारविन्दयुगलं वन्दारु(रु)वृन्दारक
 श्रेणीनम्रशिरः किरीटव(ब)लभिन्नीलोप(त्य)लेऽन्दिन्दिरं(रम्)।
 नत्वा सद्भिषजां मुदे वितनुते गोविन्ददासोऽधुना
 नानाग्रन्थमहाविधु(ब्धि)लब्धसगुणां भैषज्यरत्नावलीं(लीम्) ।

End :

भस्मसूतं द्विधा गन्धं कन्यकाद्भिर्विमर्दयेत्।
 वंदध्वा² लघुपुटे³ पच्यादु⁴दधृत्य मधुसर्पिषा ॥
 निकं⁵ खादेज्जरामृत्युं हन्ति गन्धामृतो रसः ।
 समूलं भृङ्गराजञ्च छायाशुष्कं विचूर्णयेत् ॥
 तत्समं त्रिफला चूर्णं सर्व्वतुल्या सिता भवेत् ।
 पलैकं⁶ भक्षयेच्चानु सवनाच्च ज्वरापहं(हम्) ॥

Colophon :

इति भैषज्यरत्नावल्यां वाजीकरणाधिकारः समाप्तः ॥

श्री श्री दुर्गा ॥ श्री श्री दुर्गा ॥ श्री श्री दुर्गा श्री श्री दुर्गा ॥

- 1) Printed book reads चरणौ ।
- 2) " " " रुद्ध्वा ।
- 3) " " " लवुपुटे ।
- 4) " " " पाच्यमु ।
- 5) " " " गुञ्जा ।
- 6) " " " तोलैकं ।

Printed Book :

by pt. Śrī Lālchandraji Vaidya, Motilal Banarasidas,
Delhi, 8th ed., 1976.

231

III. E. 136**भैषज्यरत्नावली**

Bhaiṣajyaratnāvalī by Govindadāsa

Substance : Country-made paper. *Size* : 31.5 X 13.8 cms.
Folios: 1-39. *Lines* : 8. *Letters* : 64-65. *Script* : Bengali. *Condition* :
Fresh, except the first folio is broken into two parts. *Extent* :
Incomplete.

The text deals with following topics—

षडङ्गपानीयः, धान्यपटोलः, निम्बादि, चातुर्भद्रावलेहिका, मधुपिप्पली, नवाङ्ग,
गुडूच्यादि, घनचन्दनादि, मुस्तादि, अमृताष्टकः, कण्टकव्यादि, पञ्चकोलः,
आरग्वधादि. Various fevers, such as—वातिकज्वरः, कफज्वरः,
वातपैतिकज्वरः, पित्तश्लेष्मज्वरः, वातश्लेष्मज्वरः, सन्निपातज्वरः. It also deals
with नस्यः, निष्ठीवनम्, अष्टाङ्गावलेहिका, भूनिम्बाद्यष्टादशाङ्गं, बृहत्कटफलादि,
कारव्यादि जीर्णज्वरे, उशीरादि, पटोलादि etc. Available text is not
complete. Only ज्वरचिकित्सा chapter is complete, as per the
claim of the Chapter-Colophon. But the printed book shows

some more additional portions within this chapter, such as navajvare pathyāpathya, purātanajvare pathyāpathya. For this I have mentioned it as incomplete.

Beginning :

ओं नमो गणेशाय ॥

भक्त्या नमन्त्रि(स्त्रि)दशराजकिरीट कोटिरत्नावली

किरणराजिविराजमानं(नम्) ।

श्रीमत् करीन्द्रवदनस्य पदारविन्दद्वन्द्वं सदा जयति सिद्धिकरं क्रियाणां(णाम्) ॥

वन्देऽम्बिकाचन्द्रचूडौ जननीजनकावुभौ ।

निपत्य धरणौ¹ भक्त्या प्रत्यूहव्यूह शान्तये ॥

श्रीगोविन्दपदारविन्दयुगलं वन्दारुवृन्दारक

श्रेणीनम्रशिरः किरीटबलभिन्नीरो(लोत्)पलेन्दिन्दिरं(रम्) ।

नत्वा सद्भिषजां मुदे गुणवती² गोविन्ददासोऽधुना

नानाग्रन्थमहोदधेर्वितनुते³ भैषज्यरत्नावलीं(लीम्) ॥

End :

भौमार्कमन्द⁴ वारां(रा)श्चा[च]न्द्रोऽथ शुभवर्जितः ।

केन्द्रस्थाश्चाशुभाः शस्ता व्या(व्य)तीपातादिवासराः ॥

तिथ्यो(थि)न शस्ता प्रतिपत्तृतीया नवमी तथा ।

स्नानाय रोगमुक्तानां दशमी च त्रयोदशी ॥

बुधेन्दुगुरुशुक्राणां वाराः स्नानेन सो(शो)भनाः ।

रोगान्मुक्तस्य नाश्लेषा रोहिणी भद्रदायिनी ॥

Colophon :

इति भैषज्यरत्नावल्यां ज्वरचिकित्सा समाप्ताः ॥

1) Printed book reads चरणौ ।

2) " " " वितनुते ।

3) " " " महाब्धिलब्धसगुणां ।

4) " " " रविमन्दभौम ।

232

G. 4797**भैषज्योपक्रमणीयम्****Bhaiṣajyopakramaṇīyam**

(Third chapter of Khilasthānam of Kāśyapasaṁhitā)

Substance : Palm-leaf. *Size* : 32.5 X 5 cms. *Folios* : 1-10, 1-10, 1-10, 1-8 = 38. *Lines* : 5. *Letters* : 55. *Script* : Newārī. *Condition* : Fresh, margin slightly worm-eaten. *Extent* : Incomplete.

Bhaiṣajyopakramaṇīyam is the third adhyāyaḥ of khilasthānam in *kāśyapasaṁhitā*, otherwise called *Vṛddhajīvakiyatantram*. At the end of the present MS. there is no Colophon. Moreover the end does not tally with *Bhaiṣajyopakramaṇīyam* chapter of the printed *Kāśyapasaṁhitā*.

Beginning :

ओं नमः शिवाय ।

अथातो भैषजो(ज्यो)पक्रमणीयं व्याख्यामः ।

इति हस्माह भगवान् काश्यपः ॥

वाह्वास्त्रि(श्रि)यो प्रज्वलन्तं ब्रह्मा(ह्य)र्षिममितद्युतिं(तिम्) ।

कस्य(श्य)पलोककर्त्तरिं भार्गवः परिपृच्छति ॥

आवापकारणं व्याधिः भैषजं सुखकारणं(णम्) ।

सम्यक्युक्तन्तदमृतस्यादसम्यग्विषं भवतः ॥

भैषजो(ज्यो)पक्रमन्तस्मा(स्मात्) भगवन्तक्तुमर्हसि ।

औषधं किम्(म)धिष्ठानां कथं चास्योपदिस्य(श्य)त ॥

End :

मण्डादि लंघिते कार्यं सप्ताहं पाचनं पिवेत् ।

इत्येषक्रमनिर्दिष्टन्त न्तपैवं प्रयोजयेत् ॥

काश्यपीयो ॥

दोषेविपाकमप्रायुकायाग्न्यादिषु निर्जितः ।

कषायैर्लघुभिश्चान्यैर्यपादोषान् यो धरेत् ॥

दोषकोध्वगते हल्पमग्नेरस्या समागतं(तम्)।

व(ब)लयुक्तस्यदीग्न(?) नित्यं संशमन(नं) जयेत् ॥ (९०३) ॥

233

G. 4455

भोजनकुतूहलम्

Bhojanakutūhalam by Raghunātha

Substance : Country-made paper. *Size* : 28 X 14 cms. *Folios* : 1-164. *Lines* : 7. *Letters* : 31-32. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

Folios are of two colours. Colophon mentions that only the 1st chapter is complete. Name of the chapter is "द्रव्यगुणागुणकथनम्" The work भोजनकुतूहलम् deals with the culinary art.

Beginning :

श्रीमा(म)हागणाधिपतये नमः ॥ श्री सरस्वत्यै नमः ॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥

अथ भोजनकुतूहलग्रंथ प्रारंभः ॥

नमः प्रचंडवेदं(तं)ड त्रु(तुं)डाय मृदु(ड)सूनवे ।

प्रत्यूह तिमिरध्वंस(स)मुद्यत्करभानवे ॥ १॥

तस्मै नमः परानंदमकरंदरसामय(प्तये)।

श्रीगुरोः पादमप्रा(पद्मा)य यत्र मे निश्चलं मनः ॥ २॥

नत्वा तत्त्वविदो मुनि मुख्या(न्) धन्वंतरिमुखभोज्यगुणज्ञातु(न) ।

भोजनकौतूहलमथ तन्वे तेन जनो निपुणो मुदमीयात् ॥ ३॥

अथ भोजनविधिः ॥

End :

इत्थं विमथ्य गुणपाठसुधांबुरासिं(शिं) लब्ध्वा(ब्ध्वा)

परामृतंरसं सुसं(रसं) च तस्मात् ।

निर्मायि भोजनकुतूहलमीश्वराणां ता(तो)षाय तेन परितुष्यतु

शेषु(ष)शायि(यी) ॥

संसेवित्ता न गुरवस्तर वश्च दृष्टा यैर्न क्षितौ जनपदेषु च तेषु तेषु ।

भैषज्यतंत्रमपि नैव कृतं स्वतंत्र तेषां कृते(ऽ)पि च कृतं रघुनाथ नाम्ना ॥
 अनंतदेवान्मनसा विहाय्यमनंत(धायाप्यनन्त)देवस्य विधाय सेवां(वाम्)।
 यो(ऽ)नंतदेव(वः) प्रा(प्र)थितः पृथिव्यां(व्या)मनंतदेव(वः) परितोषमेतु॥

Colophon :

इति श्रीमद्विद्वद्वंदंच पादारविंद श्रीमदनंतदेवदयोदयस्य रघुनाथविदुष कृतौ
 भोजनकुतूहले द्रव्यगुणागुणकथनं नाम प्रथमः परिच्छे(च्छे)दः।

Reference :

Sarasvati Bhavan, Varanasi.

Printed Book :

by Sūranād kunjan Phlal, Trivandrum, 1956.

234

G. 10444

भोजनकुतूहलम्

Bhojanakutūhalam by Raghunātha Śarmā

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.5 X 12.5 cms.
Folios : 1-42. *Lines* : 11. *Letters* : 34. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Fresh. *Extent* : Complete.

The work is a collection of opinions from Vedic Literature, Purāṇam, Dharmaśāstras on taking food. F. 14a has only three lines. The rest of the folio is blank. The date as mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1910 -A.D. 1853.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्री सरस्वत्यै नमः ॥
 यो वेदास्यपिताषडास्यजनित पंचाननो यत्सखा
 शय्यायस्यसहस्रसंख्यवदनो यस्य द्विगौलिं मुखं(खम्)।
 भक्तैर्यस्य दशास्य कंठपटलोदामासहस्रेक्षणो
 भ्राता यस्य सहस्ररश्मिनयनोदेवः शिवायास्तु नः ॥ १॥

अपनाद्योनः स्मृतिभिर्विपुलश्रुतिमूलबहुमूलाभिः ।

सोऽपि बहुषुकृतनिवहो न पुनर्भावं प्रयाति यत्स्मृतिभिः ॥ २॥

End :

इत्थं विमथ्य गहनस्मृतिसंग सिंधुसंप्राप्यतदुत्तरसंविबुधैकरस्यं (स्यम्) ।

निर्मायि भोजनकुतूहलमीश्वराणां तोषाय तेन परितुष्यतु विश्वसाक्षी ॥

संसेव्य सेव्यमखिलैरखिलैकवृत्यावृत्यापहांबुजरसंगुरुदेवतायाः ।

यां धीरभूद्विविधधर्मरहस्यमग्न्याह्येततपाविरचितं रघुनाथनाम्नां (भाम्) ॥

ग्रंथरूपोमहीपोयं वाग्व्यापारं सुशोभनः ।

अनेनातंतदेवोनः प्रीयतां प्रीतिवर्धनः ।

Colophon :

इति श्रीमालवीयकुलोत्पन्नद्विवेद रघुनाथशर्माविरचितो

भोजनकुतूहलग्रन्थः समाप्तिमा (म) गात् ॥

Post-Colophon :

संवत्सराः १९१० कार्तिक कृ. १२ लिखितं परपेजपुरमध्ये विश्वेश्वरस्य
पाठार्थम् ॥

235

G. 1689

भोजनकुतूहलम्

Bhojanakutūhalam

Substance : Country-made paper. *Size :* 31.2 X 11 cms.
Folios : 1-62. *Lines :* 9. *Letters :* 36. *Script :* Nāgarī. *Condition :*
Fresh. *Extent :* Incomplete.

धान्यप्रकरणम् (F. 1a), गोधूमः (F. 5b), माषगुणः (F. 7a), वल्लगुणः
(F. 9b), लाजः (F. 12b), सक्तूप्रकरणम् (F. 13a), भक्तगुणः (F. 14b),
ओदनप्रकरणम् (F. 16b), सूपप्रकरणम् (F. 18b), मंडादिगुणः (F. 33a),
सिद्धान्तप्रकरणम् (F. 33b), बदरपत्रादिगुणः (F. 53a), पुष्पम् (F. 60a),
हरितकप्रकरणम् (F. 60a) are the contents of the work.

Handwriting of F. 30b is different from others. Folio number 60 and 61 are written in wooden pencil.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥
 नमः प्रचंडवेदं(तं)डतुंडाय मृडसूनवे ।
 प्रत्यु(त्यु)हतिमिरध्वंससमुद्यत्करभानवे ॥ १॥
 तस्मै नमः परानंदमकरंदरसायने(प्तये)।
 श्रीगुरोः पादपद्माय यत्र मे निश्चलं मनः ॥ २॥
 तु(न)त्वा तत्त्वविदो(मुनिमुख्यान् धन्वंतरि)मुखभोज्यगुणा(ण)ज्ञान ।
 भोजनकौतु(कौतू)हलमथ तन्वे तेन जनो निपुणो मुदमीयात् ॥
 अथ भोजनविधि(धिः) ॥

End :

वातपित्तहरं रुक्षं पीनसारुधिकृत(द)गुरु ॥
 बालाग्रा ॥
 क्षुद्राम्र(मं) बालममोभं(ष्णं)कटु पाक्(के)समि(मी)रजित् ।
 कफपित्तहरं रुच्य(च्यं)कटुक्ष (टुष्णं) रक्तशे(शो)षणं(णम्) ॥
 क्ष(क्षु)द्राम्र(मम्) ॥
 लवणाम्रफलं रुच्यं दि(दी)पनं बाल(त)नाशनं(नम्)।
 श्रमक्लमहरं दुग्धं(हृद्य) प्र(म)दम् ॥

236

G. 10142

भोजनकुतूहलम्

Bhojanakutūhalam

Substance : Country-made paper. *Size :* 33.5 X 11 cms.
Folios: 1-15. *Lines :* 6. *Letters :* 44. *Script :* Nāgarī. *Condition :*
 Fresh. *Extent :* Incomplete.

The MS. is incomplete at the end. It ends with भक्तगुणः.
 There are again four bunches of folios in different

handwritings. But among them all the folios of three bunches are supposed to be part of the work 'भोजनकुतूहलम्' as there is a short title भो. on the margin of each bunch. They have been kept separately.

Pagination follows as

1) F. 31-42	} भो.
2) F. 1-41	
3) F. 1-8	

4. F. 4-23-This portion does not contain any title. There is another single folio containing the title in the margin as भो. the pagination of which is one (1).

Beginning : (F. 1b)

श्रीगणेशाय नमः।

नमः प्रयञ्च(चंड)वेतंडतुंडाय मृग(ड)सूनवे ।

प्रत्युहतिमिरध्वंससमुद्यत्करभानवे ॥

तस्ये(स्मै) नमः परानंदमकृ(क)रंदसमा(रसा)प्तये ।

श्रीगुरोः पादपत्रा(च्चा)य यत्र मे निश्चलं मनः ॥ २॥

तु(न)त्वा तत्त्व(त्त्व)विदो मुनिमुख्यान्धन्वंतरि (मुख)भोज्यगुणज्ञान ।

मा(भो)जनकु(कौ)तूहलमथ तन्व(s)नेन जनो निपुणो मुदमीयात् ॥ ३॥

अथ भोजनविधिः ॥

End : (F. 15a)

युक्ताश्च सलिले सिद्धाः कृसर(राः) कथिता वु(बु)धैः ॥

कृसर शुकला वल्या गुरुपित्तकफप्रदा ।

दुर्जरा व(ब)हु विष्टंभ मलमूत्रकरी स्मृताः(ता) ॥

खिचडी ।

घृते हरिद्रासंयुक्तमाषाणां भर्जयु(ये)द्वटीः ।

तु(तं)डुला श्चावि(पि) निर्घोतान्.....॥

237

III. E. 265

मदनविनोदनिघण्टुः

Madanavinodanighaṇṭuḥ by Madanapāla

Substance : Country-made paper. *Size* : 25 X 11.8 cms. *Folios*: 1-77. *Lines* : 10-11. *Letters* : 32. *Script* : Nāgarī. *Condition*: Fresh, worm-eaten. *Extent* : Complete.

Madanavinodanighaṇṭuḥ is a representative text of Ayurvedic *Materia Medica* (*Dravyaguṇaḥ*). The '*Madanavinodanighaṇṭuḥ*', popularly known as "*Madanapālānighaṇṭuḥ*", is normally ascribed to king Madanapāla belonging to 1431 Vikramābda corresponding to 1374 A.D.. Most probably the original text concludes with the 13th vargaḥ (i.e. Miśravargaḥ) and the appendix i.e. the 14th vargaḥ (Praśastivargaḥ) was composed and added later to eulogise king Madanapāla and his forefathers. In the composition of the text, literary help was probably obtained from a scholar called Guṇākara Kabīśvara (as mentioned in the MS. I.M. 3536) son of Vācaspati, the author of *Ātaṅkadarpaṇam*.

Material of the folios from 36 to 41 is of a thicker variety and the handwriting is also different from the former folios. The work contains thirteen vargas in total. The chapters (vargas) are—अभयादि, शुण्ठ्यादि, कर्पूरादि, धातु (सुवर्णादि), वनस्पति (वटादि), फलम्, शाकम्, द्रव(पानीयादि), मधुर(इक्षुकादि), धान्यः, कृतांत(धान्यकृतान्तादि), मांसम् and मिश्र(मिश्रक). Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Sainvat 1811 = A.D. 1754.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीधन्वंतरये नमः ॥

वी(बी)जं श्रुतीनां सुधनं मुनीनां[वी]जीवं जडानां महदादिकानां(नाम्)।

आग्नेयमस्रं भवपातकानां किञ्चिन्महः श्यामलमाश्रयामि ॥ १॥

लद्धा(लुब्धा) कपोलमधुवारि [मधुवारि] मधुव्रताली

कुंभस्थलीमधुविभूषित'लोहितांगी ।

माणिक्यमौलिरिव राजति यस्य मौलौ

विघ्नं स धूपापनयतु विघ्नपतिः सदा नः ॥२॥

यो ध्वातसंततिविशालपयोधिमध्यान्निःकाश(निष्कास)यत्यशरणं

भुवनं निमज्जत् ।

दत्त्वा जगत्त्रयहितः स्वकरावलंबं बांछां स वो दिनकरः सफलीकरोतु ॥ ३॥

End :

श्रुभ्रे हर्म्यतले शयीत शयने प्रत्यग्रपुष्पांचिते

वातैश्चंदनचंद्रचर्चिततनुः संस्पृश्यमानः सुखैः ।

व्यायामं परिशोषि मैथुनरतिं मद्य² तथोष्णं रसा-

नाग्रे(ग्ने)यान्परितस्त्यजेन्मतिमतो वैद्यस्य वाक्ये[त]रतः ॥

जो(यो) राज्ञां मुखतिलकः कटारमल्लस्तेन(श्री)

मदननृ[त]पेन(ण) निर्मिते(s)त्रा

ग्रंथेभू³मदनविनोदनाम्नि पूर्णो वर्गो(s)यं मित्रगुणागुणोयं

(गुणगणमिश्रमिश्रकोज्यम्) ॥ छ॥ ६३॥

Colophon :

इति श्रीमदनपालविरचिते मदनविनोदे निघंटौ मिश्रवर्गः स्रयोदशः॥ संपूर्णः॥

Post-Colophon :

संवत् १८११ मिति अष(आषाढ)वि(व)दि अमावसके लोकनालकि पोथि

वषत काएलणे लीषा(खा) जो(यो) देषा(खा) सो लीषा(खा) मम दोष न

दीजे ॥ छ ॥

1) Printed book reads विभूषण ।

2) " " " धर्म ।

3) " " " ऽस्मि ।

References :

- i) Sarasvati Bhavan, Varanasi.
- ii) I.O.

Printed Book :

- 1) A lithographed edition of the work has been published at Benares (1869, 2nd ed. 1875).
- 2) by Vaidya Bhagwan Dash, New Delhi, 1991.

238

III. F. 197

मदनविनोदनिघण्टुः

Madanavinodanighaṇṭuḥ by Madanapāla

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.5 X 13.5 cms. *Folios*: 1-54. *Lines* : 13. *Letters* : 37. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh, partly worm-eaten. *Extent* : Complete.

Contents are same as that of III. E. 265, except the addition of last four verses. So the Colophon appears to be a bit different as, “इति श्रीमदनपालविरचिते मदनविनोदनिघंटौ प्रशस्तिवर्गाश्चतुर्दशः ॥” i.e. the present MS. contains an additional chapter i.e. the 14th chapter named प्रशस्तिवर्गः, whereas the other complete MS. contains thirteen chapters only.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीधन्वंतरये नमः ॥

वी(बी)जं श्रुतीनां सुखदं(धनं) मुनीनां जि(जी)वं जडी(डा)नां

महदादिकानां(नाम्)।

आग्नेयमस्त्रं भय(व)पातकानां किञ्चिन्ममः(हः) श्यामलमाश्रयामि ॥ १॥

लुब्धा(ब्धा) कपोलमधुवारि मधुव्रतालिः(ली)

कुंभस्थलीमधुविभूषणलीहितांगी ।

माणिक्यमौलिरिव राजति यस्य मौलौ

विष्णं स धूनयतु विष्णं(ष्ण)पतिः सदा नः ॥२॥

यो ध्वांत त् (सन्तति)विशालपयोधिमध्यान्निःका(निष्का)

सयत्यशरणं भुवनं निमज्जत् ।

दत्त्वा जगत्त्रयहितः स्वकरावलंबं(बं) व(वां)छां स नो^१ दिनकरः

सफलीकरोतु ॥ ३॥

End :

सू(शु)भ्रे दरम्य(हर्म्य)तले च(शयीत) शयने प्रत्यग्रपुष्प(ष्पां)चिते
वास्र(तै)श्चंदनचंद्रचर्चिततनुः संस्मृ(सृ)स्यमानः सुखैः ।

या(व्या)यामं परिशोष(षि) मैथुनरतिं मद्यं² तथोस्त्रं(ष्णं) रसा-
राज्ञे(नाग्ने)यान्परितस्त्यजेन्मतिमतो वैद्यस्य वाक्ये रि(र)तः ॥
इति मिश्रवर्गः ॥

जयतिमदनपालः सर्वविद्याविशालः कृतशरशि(सि)जमित्रः कमधर्मेः पवित्रः।
सुजनषिकरशालस्तुष्टगोपालबालः रुचिरतरुचरित्रः चारुचातुर्यचित्रः॥
तेन श्रीमदनै(ने)द्रेण निघंटुर(रू)पमद्भुतः ।
कृतः सुकृतिना लोकहिताय महितात्मना ॥
अनवद्यानि पा(प)द्यानि दशद्वादशवा मया ।
परेषामपि केषांचिल्लिखिता(खितम्) नी(इ)ह कौतुकात् ॥

Colophon :

इति श्रीमदनपालविरचिते मदनविनोदनिघंटौ प्रशस्तिवर्गा(र्ग)श्चतुर्दशः ॥
समाप्तः ॥

Post-Colophon :

श्रीरस्तु ॥ शुभं भूयात् ॥

- 1) Printed book reads वो ।
- 2) " " " धर्म ।

239

III. F. 186

मदनविनोदनिघण्टुः

Madanavinodanighaṇṭuḥ by Madanapāla

Substance : Country-made paper. Size : 27.5 X 12 cms.
Folios: 1-35, 37-45 + 1 folio without pagination - Total 45. Lines:
11. Letters : 41. Script : Nāgarī. Condition : Old. Extent : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. Folio 45a mentions the author's name and title of the MS. as, "इति श्रीमदनपालविरचिते मदनविनोदे निघंटौ रसवर्गोऽष्टमः।"

Beginning :

ॐ ॥ स्वस्ति ॥ श्रीमहागणपतये नमः ॥

वी(बी)जं श्रुतीनां सुधनं मुनीनां वी(बी)जं जडानां महदादिकानां(नाम्) ।

आग्नेयमस्त्रं भवपातकानां किञ्चिन्महः श्यामलमाश्रयामि ॥

लुब्धा(ब्धा) कपोत(ल)मधुवारि मधुव्रताली

कुंभस्थलीमद¹विभूषणलोहितांगी ।

माणिक्यमौलिरिव राजति यस्य मौलौ

विष्णं स धूयतु विष्णपतिः सदा नः ॥

यो ध्वांतसंततिपयोधिविलास²मध्यान्निःकाश(निष्कास)यत्यशरणं भुवनं

निमज्जन्।

दत्त्वा जगत्त्रयहित(तः) सकरावलंबं(बं) बाँछां स नो³ दिनकरः सफलीकरोतु॥

End :

इक्षोविकारा(रान्) विमला(लान्) यथा कुर्युर्गुणास्तथा⁴ ॥

तद्दाहमूर्छा(च्छा)पित्ताष्ट(सु)क् विषमो(मे)हहरा हिमाः ।

गुरवो मरा(धुरा) व(ब)ल्याः स्निग्धा वातहराः सराः ॥

मधु पुष्पात्पव(सवः) पुष्पा(ष्प)रसो माक्षी(क्षि)कमीरित्तं(तम्) ।

माक्षिकपैत्तिकक्षौद्रं [।] त्रा(भ्रा)मरं मधु विस्तरान्(त्) ॥

माक्षिकं तैलसंकाशं पैत्तिकं घृतसन्निभं(भम्) ।

क्षौद्रं कपिलवर्णं स्वाद्भ्रामरं स्फटिकोमलं(पमम्) ॥

मधु शीतं लघुः(घु) स्वादु रूक्षा(क्षं) ग्राहि विलेखनं(नम्) ।

चक्षुष्यं दीपनं प्ल(स्व)र्य्य व्रणशोधनरोपणं(णम्) ॥

वर्ण्य मेधाकरं वृष्यं.....।

1) Printed book reads मधु ।

2) " " " गभीरपयोधि ।

3) " " " वो ।

4) " " " गुणांश्च ते ।

240

G. 4635

मदनविनोदनिघण्टुः

Madanavinodanighaṇṭuḥ by Madanapāla

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.2 X 10.5 cms.
Folios : 1-22, 41-81 - Total 63. *Lines* : 8. *Letters* : 37. *Script* :
 Nāgarī. *Condition* : Old, worm-eaten. *Extent* : Incomplete.

The contents are as follows—

1st Chapter	(Complete)	- F. 21a.	अभयादिवर्गः।
6th	" (Incomplete)	- F. 45a	फलवर्गः ।
7th	" (Complete)	- F. 50b.	शाकवर्गः ।
8th	" (")	- F. 59b.	द्रववर्गः ।
9th	" (")	- F. 61b.	मधुरवर्गः ।
10th	" (")	- F. 64b.	धान्यवर्गः ।
11th	" (")	- F. 71a.	कृतान्नवर्गः ।
12th	" (")	- F. 76b.	मांसवर्गः ।
13th	" (")	- F. 81a.	मिश्रवर्गः ।

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

वी(बी)जं श्रुतीनां सुध(नं मुनी)ना(नां) जीवं जडानां महदादिकानां(नाम्)।

आग्नेयमस्त्रं भवपातकानां किञ्चिन्महः श्यामलमाश्रयामि ॥

लुब्धा(ब्धा) कपोलमधुवारि मधुव्रताली

कुंभस्थली मधुविभूषित¹ लोहितांगी ।

माणिक्यमौलिरिव राजति यस्य मौलौ

विष्णं स धूनयतु विष्णपतिः सदा वः ॥

यो ध्वातंसंततविशालपयोधिमध्यान्निःकाश(न्निष्कास)

यत्यशरणं भुवनं निमज्जन्।

दत्त्वा जगत्र(त्र)यहितुं(तः) स्वकरावलंबं(बं) बांछां स वो दिनकरः

सफलीकरोतु ॥३॥

End :

शुभ्रे हर्म्यतले शय(यी)त शयने प्रत्यग्रपुष्पार्चि(ष्पांचि)ते
 वातैश्चंदनचंद्र चर्चिततनुः संस्पृश्यमानः सुखैः ।
 व्यायामं परिशोष(षि) मैथुनरतिं मद्यं² तथोष्णं रसा-
 नाग्नेयात्प(त्प)रितस्त्वज(स्त्यजे)न्मतिमनोनो(तो) वैद्यस्य वाक्यो(क्ये) रतः॥
 यो राजां(जां) मुखतिलकः कटारमल्लस्तेन श्रीमदननृपेण निर्मिते(ऽ)त्र ।
 ग्रंथेभू³न्मदनविनोदनाम्नि पूर्णो वर्गो(ऽ)यं गुणगणमिश्र-
 वर्गोयत्रयोदशमः⁴ ॥ २३॥

Colophon :

शुभं भूयात् ॥ श्रीगणेशाय नमः श्रीगुरुवे नमः श्री ॥

- 1) Printed book reads विभूषण ।
- 2) " " " धर्म ।
- 3) " " " ऽस्मि ।
- 4) " " " मिश्रकोऽयम् ।

241

G. 7642

मदनविनोदनिघण्टुः

Madanavinodanighaṇṭuḥ by Madanapāla

Substance : Country-made paper. *Size* : 26 X 12 cms. *Folios* : 1-49. *Lines* : 15. *Letters* : 32. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh, slightly worm-eaten. *Extent* : Incomplete.

The manuscript contains eleven chapters of which the eleventh one is incomplete. The work begins without any benedictory phrase or verse.

Beginning :

बीजं सु(श्रु)तीनां सुधनं मुनीनां जीव(वं) जडानां महदादिकानां(नाम्)।
 आग्नेयमस्त्रं भवपातकानां किञ्चिन्मयं(हः) श्यामलमाश्रयामि ॥ १॥
 केचित्सन्ति निघंटवो(ऽ)तिलघवः केचिन्महांतः परं(रे)।

केचिद्दुर्गमनामका(काः) कृ(क)तिपथो(ये) भाव(वाः) स्वभांबुजिता¹ ॥२॥
 तस्मान्नाम(ति)लघुर्न चापि(ति)विपुलः ख्यातादिनामा सतां(ताम्)।
 प्रीत्यै(त्यैः) द्रव्यगुणान्वितो(ऽ)यमधुना ग्रंथो मया वुं(ब)ध्यते ॥ ३॥

End :

व्याघ्रनाम ।

चित्रको वेगवांश्चित्री द्वीपी स्यात्तीक्ष्णद्रं(दीर्घदं)ष्ट्रकः ॥

चित्तानाम ।

वृकईहा(देहो)मृगः(वृकः) कोकस्व(स्त)रक्ष(क्षु)स्तु मृगादनः ॥

भिहाडा नाम ।

कुक्वर(क्कुरः) स्वासौ(शुनकः) लेपनः(श्वानः कौलेयः) सु(शु)नकः सु(शु)नः।

सारमेयो(यः) कृतज्ञश्च भक्षणो मृगदंशकः ॥

कुक्(क्कु)रनाम ।

व्याघ्रश्चि(चि)त्रस्त(त)रक्ष(क्षु)श्चव्याघ्रा(वृका)णां पललं गुरु ।

उष्णं वातहरं स्वर्यं हितमब्धि(क्षि)विकारिणां(णाम्) ॥

सूकोर मशकः² पोत्री कोलो घोणी(णिः) किरिकिटः(टिः) ।

दंष्ट्री कीडस्तधरूमारूढारश्चव³ ॥

1) Printed book reads स्वभावोच्छ्रिताः ।

2) " " " सूकसे रोमशः ।

3) " " " कोष्टा चोर्ध्वरोमा भूदारश्च वसुहका ।

242

G. 8423

मदनविनोदनिघण्टुः

Madanavinodanighaṇṭuḥ by Madanapālā

Substance : Country-made paper. Size : 25 X 16 cms. Folios : 1-45. Lines : 15. Letters : 31. Script : Nāgarī. Condition : Old. Extent : Incomplete.

The work gives the synonyms of certain plants and

substances and describes their medicinal properties. Title and author's names are on the F. 19a. Handwriting has become smaller gradually. There is a list of contents of the work over two folios along with this MS. The MS. contains ten complete chapters and one (11th chap.) incomplete chapter.

Beginning :

श्री गणेशाय नमः ॥ श्रीरामाय नमः ॥ श्री धन्वतं(न्त)राय(रये) नमः ॥
 बीजं श्रुतीनां सुधनं मुनीनां जीवं जडानां महदादिकानां(नाम्) ।
 आग्नेयमस्रं भवपातकानां किञ्चिन्महत्(हः) श्यामलमाश्रयामि ॥ १॥
 लुब्धा कपोलगलितंहि(मधुवारि) मधुव्रताली
 कुंभस्थलीमधुविभूषित¹लोहितांगी ।
 माणिक्यमौलिरिव राजति यस्य मौलौ
 विघ्नं स धूनयतु विघ्नपतिः सदा वः² ॥ २॥

End :

राग(ज)खांडवः ॥
 शि(सि)तारुचकसिधुत्लै(न्धूत्थैः) सवृक्षाम्लपरूपकैः ।
 निब्रु(म्बु)फलै रसै(स)युक्तो रागो राजिकया कृतः ॥
 खांडवा मधुराम्लादिरससंयोगसंभवा(वाः) ।
 दीपनी(ना) बृंहणी(णा) रुच्यास्तीक्ष्णा द्रव्या(हृद्याः) श्रमापहाः ॥
 खांडवा ॥
 आम्रामलकलेहाद्याः(द्या) [॥] हृद्या पुष्टि³बलप्रदाः ।
 तर्पणा रोचना(नाः) स्निग्हा मधुरा गुरुवस्तथा ॥
 षां(खां)डाम्रखंडामलकः(क) ॥
 संस्त्रि(ससि)तं दधिमध्वाज्यमास्यै⁴.....।

- 1) Printed book reads विभूषण ।
- 2) " " " नः।
- 3) " " " बुद्धि ।
- 4) " " " मरीचैलादिसंस्कृतम् ॥

243

G. 4581

मदनविनोदनिघण्टुः

Madanavinodanighaṇṭuḥ by Madanapāla

Substance : Country-made paper. *Size* : 34.5 X 17.5 cms. *Folios* : 1-44. *Lines* : 13. *Letters* : 41. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, damaged. *Extent* : Incomplete.

First three folios are badly damaged. Chapter three has not been found between the chapters two and four. But the subject matter stands as follows—कर्पूरनामगुणः, कस्तूरीद्वयं, यावदि, चंदननामगुणा, रक्तचंदननामगुणा, कुंकुमाः, सिल्हारसुः, सुगंधवालुका-नामगुणाः, जर्झफलः, जातिपत्रीनामः, लवंगनामः, कंकोलनामगुणाः, इलायचीनामः, स्थूलैलानामः, तजुः, पत्रजुः, नागकेशरिः, त्रिजातचातुजांतकः etc.

Beginning :

.....घटनामगुण लिप्प(ख्य)ते ।

वी...तिसुद्वसनं(वीजं श्रुतीनां सुधनं) मुनि(नी)नां जीवं

जडानां महदादु(दि)कानां(नाम्) ।

आग्नेयमत्नं भवपातकानां कि(किं)चिन्महः स्या(श्या)मलमाश्रयामि॥ १॥

लुध्या(ब्धा) कमो(पो)लमधुवारि मधुव्रताली

कुंभस्थलीमधुविभूषणलोहितांगी ।

माणिक्यमौलिरिवि(व) राजति यस्य मौलौ

विष्णं स धुनयतु विष्णयाति(पतिः सदा नः) ॥ २॥

यो ध्यां(ध्वां)ततं(सं)ततविसा(शा)लपयोधिमध्यान्निःका(न्निष्का)सयत्यशरण

(णं) भुवनं निमज्जत् ।

दत्त्वा जगत्र(त्र)यहितः स्वकरां(रा)वलंव(वं) वांछां स वो दिनकरः

सफलीकरोतु ॥ ३॥

End :

मोदका ल(ङ्)डुका(काः) प्रोक्तास्ते न्यानोकाभि(चानेकवि)धा मताः ।

दधि क्षीरं नष्टदुग्धं श(स)मिता माषसु(पि)ष्टकः ॥१॥

भू(सू) रणार्द्रककूष्मांडा(ड)शालुकामिषमत्स्यकाः ।
 इत्यादिभिर्विह(बहु)विधाः कल्पास्ते कु(सू)पसा(शा)स्रतः ॥ २॥
 इत्थं(द्रव्यं) विचार्य मतिमान्गुणानेवं¹ विति(नि)र्दिशेत् ।
 मोदका दुर्जि(र्ज)रा वृष्या वत्या(बत्याः) पिता(त्ता)निलापहाः ॥ ३॥
 इति लडुव् ।
 भाषमुद्रादिपिष्टो(त्थाः कटुका) वटि(ट)कादयः ।
 तत्क(त्का)रणा(ण)गुणा(न्) ज्ञात्वा तद्गुणानपि (निर्दिशेत्) ॥

1) Printed book reads मांस्तद्गुणानपि ।

244

I.M. 3536

मदनविनोदनिघण्टुः

Madanavinodanighaṇṭuḥ by Madanapāla

Substance : Country-made paper. *Size* : 28 X 11.5 cms. *Folios*: 38-46, 50, 56-60 = Total 15. *Lines* : 11. *Letters* : 45. *Script*: Nāgarī. *Condition* : Old, damaged, discoloured. *Extent* : Incomplete.

After completion of the Miśravargaḥ, there are seventeen verses on author's praise, which have been included under a separate chapter named Praśastivargaḥ (14th chapter). Date mentioned in the Post-Colophon is Saṁvat 1528 = A.D. 1471.

Beginning :

तत्क(क्रं) निदाद्ये(घे) शरदि दौर्वत्यं(बल्ये) स्र(श्र)ममूर्ख(च्छ)योः ।
 पित्तस्रमदशोषेषु कदाचिन्न प्रशस्यते ॥ ५४॥
 श्प्रितकाले ग्रहण्यर्शः कफवाता(म)येषु च ।
 स्रोतोनिरोधे मंदाग्नौ तक्रमेवामृतोपमं(मम्) ॥ ५५॥
 तक्रं नु¹ मधुरं सर्वं श्लेष्मलं वातपित्तनुत् ।
 अम्लं वातहरं तत्तु रक्तपित्तप्रकोपनं(नम्) ॥ ५६॥

वाता(तेऽ)म्लं सैधवोपेतं स्वादु पित्ते सशर्करं(रम्) ।
 पिवे(वे)त्तक्रं कफे त्त(रू)क्षं व्योषक्षार(सम)न्वितं(तम्) ॥ ५७)

End :

श्रुत्वे(शुभ्रे) हर्म्यतले शयीत शयने प्रत्यग्रपुष्पांचिते
 वातैश्चंदनचंद्रचर्चिततनुः संस्पृश्यमानः सुखैः ।
 व्यायामं परिशोषि मैथुनरतिं मद्यं² तथोष्णं रसा-
 नाग्नेयान्परितः(त)स्त्यजेन्मतिमतो वैदु(द्य)स्य वाक्ये रतः ॥ ८९॥
 यो राज्ञां मुखतिलकः ॥ मित्रगुणगुणमिश्रकेयं ॥ (कटारमल्ल--
 स्तेन श्रीमदननृपेण निर्मितेऽत्र ।
 ग्रन्थेऽस्मिन्मदनविनोदनाम्नि पूर्णो
 वर्गोऽयं गुणगणमिश्रमिश्रकोऽयम् ॥)
 इति मिश्रकवर्गः ॥

Last verse :

वाचस्पतेः पितुरुदारं सुवन्द्य विद्या वाचस्पतेश्वर--कजषद्यदेन ।
 वादीलयं च वदनेन कवीश्वरेण साहाय्यमत्र समकारिगुणाकरेण ॥

Colophon :

इति श्रीमदनपालविरचिते मदनविनोदे निघंटौ प्रशस्तिवर्गश्चतुर्दशः ॥
 मदनविनोदः समाप्तः ॥

Post-Colophon :

संवत् १५२८ वर्षे चैत्र वदि ३० शुके श्रीमद्रोपाचले दुर्गे महाराजाधिराजा
 राजाश्रीकीर्ति सिध(सिंह)देव-

1) Printed book reads तु ।

2) " " " " धर्म ।

245

I.M. 8792**मदनविनोदनिघण्टुः****Madanavinodanighaṇṭuḥ by Madanapāla**

Substance : Country-made paper. *Size* : 27.5 X 10.3 cms.
Folios: 2, 4, 16, 18-20, 30, 52, 53 - Total 9. *Lines* : 11. *Letters* :
 48. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is a vocabulary of *Materia Medica*.
 Contents are same as those of III. E. 265. The date of the
 scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1757 =
 A.D. 1700.

Beginning :

(अम्लत्वात्)वनं हन्ति पित्तं माधुर्यशैत्यतः ।
 कफं रुक्षकषायत्वात्तस्मात्किमधिकं फलं (लम्) ॥ २॥
 वि(बि)भीतकः कर्षफलो भूतावासः कलिद्रुमः ।
 वासंतोऽक्षो विंध्य (वृद्ध)जातः संवर्तस्तिलपुष्पकः ॥
 वि(बि)भीतकः स्वादुपाकः कषायः कफपित्तनुत् ।
 उष्णवीर्यो हिमस्पर्शो भेदनः कासनाशनः ।
 रूक्षो नेत्रहितः केश्यो मज्ज (ज्जा)तो मदकारकः ॥३॥

End :

यो राज्ञां मुखतिलकः कटारमल्ल-
 स्तेन श्रीमदनृपेण निर्मिते (ऽ)त्र ।
 ग्रंथेभू'न्मदनविनो(द)नाम्नि पूर्य्ये(र्णो)
 वर्गो (ऽ)यं गुणगणमिश्रमिश्रकोयं (ऽ)यम् ॥

Colophon :

इति श्रीमदनपालविरचिते मदनविनोदे निघंटौ मिश्रकवर्गास्त्रयोदशमः (शः)
 समाप्तः ॥

Post-Colophon :

संवत् १७५७ वर्षे ज्येष्ठ शुद्धि(दि)चतुर्थी भृगुवासरे तद्दिने लिखितोयं ग्रंथः।

लेखकपाठकयोः श्रीरस्तु शुभं भवतु। श्रीमहाभैरव वटुकेश्वरो जयति॥ राम॥
मदनविनोदनिघंटुष्टेकशोपाक बालकृष्णियः । श्रीरामः शरणम् विकृतौ ।

1) Printed book reads ऽस्मि ।

246

I.M. 5381

मदनविनोदनिघण्टुः

Madanavinodanighaṇṭuḥ by Madanapāla

Substance : Country-made paper. *Size* : 25 X 11 cms. *Folios* : 52-82, 82, 90, 91 - Total 34. *Lines* : 10. *Letters* : 33. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

1-51 folios are missing. Folio 82 shows duplicate folio numbering. One is marked as Truṭipatram. It contains 8th chapter-Dravavargaḥ, 9th chapter-Madhuravargaḥ, 10th chapter-Dhānyavargaḥ, 11th chapter-Kṛtānavargaḥ and 13th chapter-Miśravargaḥ. F. 57a-Duḡdhavargaḥ, F. 58a-Dadhipavargaḥ, F. 58b-Tavargaḥ, F. 59a-Ghṛtavargaḥ, F. 61a-Tailavargaḥ, F. 65a-Ikṣuvargaḥ, F. 69b-Dhānyavargaḥ. After completion of the 13th chapter there are some traditional verses introducing author's forefathers etc. Date mentioned in the Post-Colophon is Saṁvat 1868, Śaka-1733 = A.D. 1811.

Beginning :

.....स्त्यालू रक्तालू नामगुणः ।

आलूकीरुचिदा भव्या वल्याहत् कफनाशिनी ।

कोष्ठबंधकरी प्रोक्ता गुर्वीविष्ट(ष्ट)भकारिणी ॥

आरुर्दानामगुणः ।

केलुकं(लूटं) स्वल्पविटपं कोद्रु(द्र)वः¹ स्वादुकंदकः²।

केलुटं(लूट) शीतलं ग्राहि पित्तघ्नं(लं) कफवातजित् ॥

केलु(लू)टानामगुणः ।

अतिजीर्णमकालोत्थं रूक्ष(क्षं) सिद्ध(स्निग्ध)मभूमिजं(जम्) ।

जरठं कोमलं चातिशीतव्यालादिदूषितं³(तम्)।
शुष्कं शाकं च श्र(स)कलं नाशनीयान्मूलकंवि(केर्वि)ना ॥

End :

अब्दे(ब्दे) ब्र(ब्र)ह्मजगद्युगेदुग्(गु)णिते श्रीविक्रमार्कप्रभो(भौ)
माघे मासि वल्(मह)क्षपक्ष(पेन) ललिते षष्ठ्यां सुधांशोदि(दिं)ने ।
दीनानां परितापपुंजदलयो^१ ग्रंथ(थं) निघटुं कलि(किल)
श्रीदः श्रीमदनो व्यधत्(त्त) च्च(च)तुरः संस(सच्चक्रचूडामणिः) ॥

Colophon :

इति श्रीमदनविनोदनिघंटौ (मिश्रकवर्गः) समाप्त(प्तः) ॥

Post-Colophon :

सं(स)म्बत् १८६८ श्री शाके शालिवाहनी यस्य १७३३ चैत्रे मासि शुक्लपक्षे
तिथ्यो(थौ) प्रतिपदायां[मिति] पुस्तकं समाप्तं शुभमस्तु ॥

- 1) Printed book reads केन्दुकः ।
- 2) " " " कन्दलः ।
- 3) " " " व्यालविदूषितम् ।
- 4) " " " पापशमनं ।

247

I.M. 5377

मदनविनोदनिघण्टुः

Madanavinodanighaṇṭuḥ by Madanapāla

Substance : Country-made paper. *Size* : 21.5 X 9.5 cms.
Folios: 84 (by counting). *Lines* : 7-8. *Letters* : 24. *Script* : Nāgarī.
Condition : Badly damaged. *Extent* : Incomplete.

All folios are covered with transparent paper. It is not possible to determine the order of the folios. The Chapter-Colophon mentioned on (F. 52b) is "इति श्रीमदनविरचिते मदनविनोदे

निघंटौ शाकवर्गः समाप्तः" and (F. 57a)-"इति श्रीमदनपालविरचिते मदनविनोदे
निघंटौ फलवर्गः षष्ठः ॥"

Beginning :

The beginning cannot be copied as the letters are quite illegible.

End :

.....illegible.

248

III. A. 50

महारसायण(न)विधिः

Mahārasāyaṇa(na)vidhiḥ

Substance : Country-made paper. *Size :* 33 X 12.5 cms.
Folios: 1-12. *Lines :* 10. *Letters :* 51. *Script :* Nāgarī. *Condition :*
Fresh. *Extent :* Complete.

A little part of the last folio is worm-eaten. F. 1 - F. 5b
(verses 1-127) contains the text named
काकचंडेश्वरीमि(म)खिलसारम्।

Beginning of the text (F. 5b)

अथान्यं(न्यत्) संप्रवक्ष्यामि शूल्बस्य कालिकापहं(हम्)।

शूल्बमध्येस्थिते हेमं न हि जानन्ति साधकः ॥

अम्लवर्गहतंशूल्बं क्षारवर्गं हतं कुरु ।

सैधवैरक्वदुग्धश्च मर्दयेत् शूल्बपत्रकुं(कम्) ॥ etc.

Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is
Samvat 1864 = A.D. 1807.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः।

कैलासशिखरासीन उमासार्द्धं जगद्गुरुं(रुम्)।

योगिन्यः कथयं(यन्ति)यन्त्रं(यत्र) गुह्याद्गुह्यतरं पुरं(रम्) ॥ १॥

सर्वज्ञानप्रकाशाय सर्वज्ञाः सर्वकृच्छ्रयः ।

एतैः कर्यकथं देव त्वया सर्व ममोपरि ॥ २॥

ईश्वर उ.

कंकालि कालरात्रीं च कालचंडा भवांविका ।

कालिकालरात्रिं च काकचंडेश्वरिमते ॥ ३॥

End :

रसायणं(नं)तु प्रोक्तं च जराव्याधिविनाशनं(नम्)।

शुभेदिने शुभनक्षत्रे शुभचंद्रे व(ब)लाव(ब)ल ॥

प्रथमे सप्तमे चैव कुष्ट(ष्ट)क्षय विनाशनं(नम्) ।

सर्वव्याधिविनिर्मुक्तो कुरुमात्रामहारसं(सम्) ॥

सप्तमे सप्तके चैव खेचरी भवती व्यथा ।

अल्पपुल्ये(ण्ये)न सिद्ध्यति इदं चैव रसायणं(नम्) ॥

न कांतेन विनासूतं सूतंकांति विवर्जितं(तम्)।

सतमंत्र सतीदेहेनहपिंडमिवांभसि ॥

Colophon :

इति महारसायणं(न)विधि [स] समाप्तं(प्तम्)।

Post-Colophon :

संवत् १८६४ वै. व. १४ बु. ।

249

I.M. 64

मूत्रतैलपरीक्षा/मूत्रपरीक्षा (सटीका)

Mūtratailaparīkṣā/Mūtraparīkṣā (with comm.)

Substance : Country-made paper. *Size :* 28 X 12.5 cms. *Folios :* 1-12. *Lines :* 10. *Letters :* 32. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old. *Extent :* Incomplete.

Author's name is not mentioned in the manuscript. It contains a running commentary in a dialect of Hindi. It deals with स्वाभाविकमूत्रलक्षणम् (F.2a), स्त्रीरोगमूत्रलक्षणम् (F. 3a), अजीर्णज्वरमूत्रलक्षणम् (F. 3b), अतीसारमूत्रलक्षणम् (F. 4a), सन्निपात

असाध्यमूत्रलक्षणम् (F. 4b), मूत्रधारालक्षणम् (F. 5a) etc. The date mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1745 = A.D. 1688.

Beginning : (Text)

श्रीगणेशाय नमः ।

अथमूत्रज्ञान चिकित्सा लिख्(ख्य)ते ।

अर्द्धधारापरित्यज्यां(ज्य) मध्यधारासमुद्भवः ।

स्वे(श्वे)तकाचमये पात्रे धृ(धृ)त्वा मूत्रं परि(री)क्षयेत् ॥ १॥

अथ वा कांसा(स्य)[न] पात्रे तु धृत्वा नाडि(मूत्र)परि(री)क्षयेत् ।

अरूणोदयवेलायां धृत्वा मूत्रपरि(री)क्षयेत् ॥ २॥

वातेशु(षु)पांडुरं मूत्रं कफवातकरोगिणां(णाम्) ।

रक्तवर्ण भवेत् पित्तं मिश्रितं सन्निपातको ॥ ३॥

Beginning : (Comm.)

अथ किहताह विरोगवंत ये को हीयरोगे जिन्यो-

होयने नीरोगनामकामनिश्चथायते जाणव ।

ने अर्थ मूत्रपरीक्षालषियेछे ॥ छ ॥

येकोरोगवंत होयेतेनि मूत्रावियपलि धारा परित्यजियिमध्यधाराज्जालि-

पिष्वेतपात्रविषि अथ वा सुवर्णपात्रविषिह्वालियिज्जालिने परीक्षा करिये॥छ॥

End : (Text)

ये मूत्र कांसा(स्य)पात्रविषिधारिपि उपेरि तैलमूकियितो ते तैलयोरम-

नुरमतुपश्चिमदिशामि आग्नेतोतेमूत्रनारोगवंतनिमरणके हवु ॥

वायवादिशिमाग्नित्पसविस्तारं तैलयोयदि

कंकरामूत्रेजामतोमृत्पूवेनान् संशयः ॥ ४१॥

इति वैद्यकशास्त्रे मूत्रपरि(री)क्षा संपूर्णः(र्णा) ॥ छ ॥

इति श्रीपृथ्वीचिकित्सा लिखि(ख्य)ते ॥

एकुमा वर्षफलअनुपानादिचिकित्सा लिखि(ख्य)ते ।

मासं भूक्तशूरक्तभं मध्ये सूतिप्रवर्गकं(कम्) ।

शाके हरीतकी षर्ण च दधिक्षिणेथ श्वेतजां(जाम्) ॥१॥

माथमुद्रेशूभक्तशूमूत्र भवितिकांतिक ।
गोधुमोनेभयं मूत्रं वी(बी)जपूररसोपमं(मम्) ॥ २॥

End : (Comm.)

ये मूत्रविषितैलमूकियिजेतिले लवायवोणमि-
अ श्रीते तोले मूत्रनेलनि विस्तारकरितोले मूत्र
हे ठ नाहानाकिकरा ऐ करेरूणूकोतेव धायतो
ते रोगीनिमरण आपि एमांकाईसदहन हि ॥ श्लोक ॥ ४१॥

Colophon :

इति श्रीवैद्यकसा(शा)स्त्रेमूत्रतैलपरीक्ष(क्षा) सटीक(का) समाप्ता ॥

Post-Colophon :

सु(शु)भं भवतु लेष(ख)कपाठयो(कयोः) कलां(त्या)णमस्तु ॥ भुयात् ॥ संवत्
१७४५ वर्षे ज्येष्ठ(ज्यैष्ठ) शुदि प्रतिपदायां त(ति)थौ लषि(लिखि)तं सेष्टश्रि॥
भगवानदाससुपुत्रसदानंदेनेपठणार्थेलपिपशेपकारार्थं लषि(लिखि)तमिदं पुस्तकं
भुयात् ॥ श्रीपटणमुगीमध्ये लषि(लिखि)त्वा सं(शु)भं भवतु ॥ कला(त्या)
णमस्तु॥ लेषि(खि)कपाठयो ॥ कला(त्या)णे

Reference :

Sarasvati Bhavan, Varanasi.

250

G. 3138

मूत्रपरीक्षा

Mūtraparīkṣā

Substance : Country-made paper. *Size :* 20.7 X 9.5 cms.
Folios: 2,3 -2. *Lines :* 10. *Letters :* 34. *Script :* Nāgarī. *Condition :*
Fresh. *Extent :* Incomplete.

मूत्रपरीक्षा is mentioned as the title, but it is supposed to be the title of a chapter or section and not of the entire text. These two folios do not contain the author's name.

Beginning :

.....।
 तव सा मूत्रं तक्र तुल्यं प्रजायते ॥ २९॥
 वातज्वरसमोद्भूतं मूत्रं कुंकुमपिंजरं(रम्) ।
 मलेन पीतवर्णं च बहुलं च प्रजायते ॥ ३०॥
 पीतमलं च जायेत मूत्रं पित्तोदये सति ।
 समधारांबुना कूपं जलतुल्यं प्रजायते ॥ ३१ ॥

End :

प्रसारो याति तैलस्य नैक्तत्यां दिशिमिश्रितं(तम्) ।
 सच्छिद्रं च भवेन्मूलं तस्य मृत्युर्न संशयः ॥ ५६ ॥
 वायव्यादि शु(स)माश्रित्य विस्तारो तैल सो भवेत् ।
 स रोगी कामदेहार्तः चिरक्रीडा करोति यः ॥ ५७ ॥
 विमृश्य दृष्टा(ष्ट्वा) स्पृष्टा(ष्ट्वा) च पर(री)क्षेतातुरं भिषक् ।
 पूर्वं तु रोगविज्ञानं ततः कुर्याच्चिकित्सितम् ॥ ५८ ॥

Colophon :

इति मूत्रपरि(री)क्षा समाप्तः(प्ता) ॥

251

G. 4603

यशश्चंद्रिकापत्रिका

Yaśaścandrikāpatrikā by Puruṣottama

Substance : Country-made paper. **Size :** 37.5 X 14 cms. **Folios:** 1-94. **Lines :** 10. **Letters :** 43-44. **Script :** Nāgarī. **Condition:** Badly damaged, brittle. **Extent :** Complete.

The work begins with the line “अथ वातपित्तकफानां जन्मप्रकोपोशमाः कथ्यन्ते ।” F. 1b. There is an extra content, the heading of which is “अथ नवीनचरकपुस्तकस्य सूचनम्।” Author's name is mentioned on the Colophon of the chapter “इति चिकित्सा(त्स)क श्रीपुरुषोत्तमकृतौ यशश्चंद्रिकायां सर्वाधिकारसन्दर्भे ज्वराधिकारः॥”

F. 16b. The work deals with following topics. ग्रहप्यधिकारः, अर्शरोगाधिकारः, अग्निमान्द्याजीर्णविसूचिकाधिकारः, कृम्यधिकारः, रक्तपित्ताधिकारः, राजयक्ष्माधिकारः, काशाधिकारः, हिक्वाश्वासाधिकारः, स्वरोपघाताधिकारः, अरोचकाधिकारः etc. The date Śaka 1744 = A.D. 1822 has been mentioned in the Post-Colophon.

Beginning :

.....*ष्णवंधामकामदं भक्ति भाजिनाम् ।
 यस्य स्मरणमात्रेण लभन्ते भिषजो यशः ॥ १ ॥
 आसीत्य*यातः ॥
 प्राप्तसुधांशुनिर्मलयशाआशाजयी शंकरः ॥
 तस्य ज्ञानकरो(s)नुरूपगुणतो दीप्तो.....*माश्रयशोभते ॥ २ ॥
 तेनेयं गुरुसन्निधौ बहुविधं ज्ञात्वा चिकित्सागमं सद्भिः सत्कृत.....
*ज्ञानतमश्छिदापटुतरा वैदग्ध्यभाजां प्रिया ॥
 व्यक्तार्था सरसेश्वरोत्सवकरीतेने यशश्चि.....॥

End :

नैव कुर्वीत लोभेन चिकित्सापुण्यविक्रम(य)म् ।
 ईश्वराणां वसुमतां लिप्स्येतार्यं तु वृत्तये ।
 लब्धपुत्रायति द्वेष्टि लब्धभायोश्चमातरम् ।
 यज्ञांते ऋत्विजो द्वेष्टि व्याधे रत्ने चिकित्सकान् ।
 गतश्रीं गर्णकाद्वेष्टिगतायुश्चा चिकित्सकान् ।
 गतश्चगतायुश्च ब्राह्मणान् द्वेष्टि भारत ।
 ये यादवा वृष्णिकुलप्रसूना(ताः)शृण्वन्ति भेरि मधुसूदनस्य ।
 घ्नन्तः सायन्तः परूषं वदन्त स्तस्या तु विप्राः सतं नमस्या(ः) ॥

Colophon :

इति य(श)श्चन्द्रिकायापत्रिका समाप्ताः ॥

Post-Colophon :

शुभम् भूयात् ॥ शाके १७४४ ॥ १४७८ ॥

* damaged.

252

III. G. 3

योगचंद्रिका

Yogacandrikā by Lakṣmaṇa

Substance : Country-made paper. *Size* : 26.5 X 10.5 cms.
Folios: 1-107. *Lines* : 7. *Letters* : 38. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Fresh, only the last folio is damaged a bit. *Extent* : Complete.

Some of the topics are as follows—

F. 10b. इति देशवयस्वभावरोगप्रमुखं वीक्ष्य तु शोधनादि, F. 21b. ज्वरघ्ना
 उपचाराः, F. 22b. पित्तास्रहराणि. F. 26b. उपायाश्वसुनघ्ना, F. 34b.
 अशेषरत्नशोधनमारणोगोदुग्धैर्गिरजफलत्रयरसैः, F. 37a. क्षयघ्नाउपचाराः, F.
 42b. उपाया वमनादेः, F. 44a. मदादेरुपचाराः, F. 49b. उपाया अतिसारस्यतु,
 F. 54a. ग्रहण्याद्युपचाराः, F. 57b. मेहेषुतु, F. 66a. उपाया उदरघ्नाः, F.
 67b. पाण्डुप्रतिघाताः।

Handwriting differs from F. 70, Kāyatantram ends in
 F. 86, Kaumāratantram in F. 87, Bhūtantram in F. 90,
 Śālākyaatantram in F. 97, Śalyatantram and Viṣatantram
 in F. 103, Rasāyanatantram in F. 105, and
 Vājikaraṇatantram in F. 106. Date of the scribe is
 mentioned in the Post-Colophon as Samvat 1757 = A.D.
 1700.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

विश्वोत्पत्तिस्थानसंहारहेतुं जेतुं देवैरादिदेवात्स्मृतं त्तु(तम्)।

संदिग्धार्थो(र्था)दन्वदुत्तारतावन्देवप्रत्युहाटवीदावमीडे ॥ १॥

कृतं यदीयं सुकृतं वदन्ति त्रेता वितानेपियमाहुर्ग्युं(ग्यम्)।

जिज्ञासुसद्वापरत्तु(हृ)त्कलिघ्नतदत्तसंज्ञपितरं नतो(ऽ)स्मि ॥ २॥

पूर्वायुराम्नायकृतां(ता)दिदक्षायदीक्षणेनैवगतावसानं(नम्) ।

विचक्षणानां बु(बु)धनागनाथ नारायणौतावहमानतो(ऽ)स्मि ॥ ३॥

विविच्यहारीतपराशरादितंत्रप्रकीर्णनितिसिद्धयोगान् ।

मुदेऽगदंकारचयस्य तेषां सुसंग्रहं लक्ष्मण आतनोति ॥ ४॥

पुराणतंत्रविस्तरादगम्यमर्थं संचयं(यम्) ।
प्रकाशयिष्यति क्षणादियं हि योगचंद्रिका ॥ ५॥

End :

इति वाजीकरणतंत्रम्विशिष्ट(ष्ट)तरशिष्ट(ष्ट)संसदवतंस-
नागेशतस्तथा तदनुजादतिप्रथितविद्य नारायणात् ।
अधीतचरकादिककः परिलसत्ययोवा(वा)हितापवित्रित
नरेपरे महति यस्तदे*॥ १॥
सदत्रतनुजो गणेशरघुनाथ नामानुजो-
(ऽ)ग्रजः सुमतिविलात्परमतत्ववित्सं ततौ ।
शरन्निशिसमुद्यतो हरिदिशाठशीतद्युतिः
सुधा.....* ॥ २॥
.....* रचितानि तंत्राणि
यद्विभाव्य नियतं ततो(ऽ)र्थमतिदुर्ग्रहं विस्तरात् ।
विविच्य सुखसंग्रहं.....*सहाया स
इत्यदभ्रमतिसंभ्र(भृ)तस्य गुणागृह्येतास्तामपि ॥ ३॥

Colophon :

इति श्रीमद्ब्रह्मज्ञानि वंशावतंसदत्तसुतलक्ष्मणविरचिता योगचंद्रिका
समाप्तिमगात् ।

Post-Colophon :

संवत् १७५७ चैत्रे प्रतिपदि ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥

* illegible.

253

I.M. 5126

योगचंद्रिका

Yogacandrikā by Lakṣmaṇa

Substance : Country-made paper. *Size :* 18.5 X 14 cms.
Folios : 1-7, 10-17, 21-44, 47-62, 64, 65 - Total 57. *Lines :* 17.

Letters : 30. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, damaged. *Extent* : Incomplete.

F.1a contains the list of contents of the work which points out that the manuscript deals with the treatment of Jvaraḥ, Raktaḥ Kāṣaḥ, Śvāsaḥ, Kṣayaḥ, Chardi, Arśaḥ, Atisāraḥ, Grahaṇī etc. The MS. is incomplete but the author's name is mentioned in the Chapter-Colophon Budhalakṣmaṇam. (F. 7a). अतिगूढविधि प्रकाशिकायामगदंकार चकोरतोषिकायां (याम्)। बुधलक्ष्मणनिर्मितादि गैषाविधिसूत्रस्य तु योगचंद्रिकायां (याम्)॥

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

विश्वोत्पत्तिस्थानसंहारहेतुं जेतुं देवैरादिदेवास्मृतं त्रुं (तम्)।

संदिग्धार्थो (र्था) दन्वदुत्तारना (ता) वंदेवं (व) प्रत्युहाटवीदावमीडे ॥ १॥

कृतं यदीयं सुकृतं वदन्ति त्रेतीनी (ताविता) नेपियमग्रमाहुः ।

जिज्ञासुसद्वापरहृत्कलिघ्नतंदत्तसंज्ञं पितरं नतो (ऽ) स्मि ॥ २॥

पूर्वायुराम्नायकृतां (ता) दिदृ (द) क्षायदीक्षणेनैवगतावसानं (नम्)।

विचक्षणानां बुधनागनाथ नारायणौतावहमानतो (ऽ) स्मि ॥ ३॥

विविच्यहारीतपराशरादितंत्रप्रकीर्णानतिसिद्धयोगान् ।

मुदे गदंकारच यस्य तेषां सुसंग्रहं लक्ष्मण आतनोति ॥ ४॥

पुराणतंत्र विस्तरादगम्यमर्थसंचयं (यम्)।

प्रकाशयिष्यति क्षणादियं हि योगचंद्रिका ॥ ५॥

End :

क्रमशो दशैवतुदशाहमद्यैता अभिवर्द्धये.....*

पयोधृतं त्वनवशालिजमन्नं क्षुधितो भजेदिति सहस्रकणाः

स्युः*श्रुताः श्रुताहिमाः क्रमशो (ऽ) तिमध्यहीने बले.....*

* illegible.

254

G. 10532**योगचंद्रिका****Yogacandrikā by Lakṣmaṇa**

Substance : Country-made paper. *Size* : 27.5 X 8.3 cms.
Folios: 39 (by counting). *Lines* : 5. *Letters* : 40. *Script* : Nāgarī.
Condition : Fresh, sides of the folios are damaged. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete in the beginning. It starts with verse no. 61 (F. 11).

Beginning :

.....।
 उक्तस्तिक्तोष्णकट्वम्लकपटुभिरतिश्लेष्मणः शोधनो(ऽ)यं
 तिक्तैस्तद्वत्कषायैरुपहितमधुरोरोपणस्तु ब्रणेषु ॥ ६१॥
 स्नेहक्षीरमधुदकानि मदिरासुक्तारनालादिकं
 कल्कैरप्युचितैर्युतं समुचितस्पर्शं शृतं वाहितं(तम्)।
 गंडुषे परिपूरितास्य विधृतो(ऽ)संचार्य एषो न्यथा
 नू(उ)द्दिष्टः कवलेः शिरोक्षिगलरुक्शोषादिकेष्टश्चसः ॥६२॥

End :

चिरं चरकसुश्रुतादिरचितानि तंत्राणि
 यद्विभाष्य नियतं ततोर्थमतिदुर्ग्रहं विस्तरात् ।
 विविच्य सुखसंग्रहं रचयतो म(स)हायास
 इत्यदभ्रमति संभृतस्य गुण(ण)गृह्यतास्तां(स्ता)मपि ॥

Colophon :

इति श्रीमद्बु(द्ब)ह्मज्ञानि वंशावतंसदत्तसुत लक्ष्मणविरचिता
 योगचंद्रिका समाप्तिमगमत् ॥

Post-Colophon :

श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ श्रीरामः शरणं ममेति परमो मंत्रोयमष्टाक्षरः ॥ श्रीराम॥
 राम॥

255

III. F. 4

योगचिन्तामणिः

Yogacintāmaṇiḥ by Haripālasukabi

Substance : Country-made paper. *Size* : 33.5 X 13 cms.
Folios : 1-6, 6-104, 106-116, 118-121, 123-221, 224-249, 261-338, 340-395, 397-459 +1 (without pagination) = Total 443. *Lines* : 11-12. *Letters* : 45-46. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, discoloured, damaged. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete. F. 231a is blank. F. 447a and 447b are partly written. The work deals with वात-पित्त-कफज्वरः, नवाङ्गक्वाथः, पञ्चभद्रकः, पञ्चकोलः, नस्यम्, कवलग्रहः, जिह्वारोगनिवारणम्, अभिन्यासः, धूपम्, अतीसारः, ग्रहणी, घृतम्, क्षारः, गुग्गुलुः, तैलम्, वर्त्तिः, कर्मविपाकः, विषचिकित्सा etc. The list proves that a variety of topics is dealt here. It includes diseases, medicines and theories of treatment.

Beginning :

ॐ॥ सिद्धिगणेशाय नमः ॥ धन्वन्तरये नमः ॥

उं नमो ब्रह्मप्रजापत्याश्विबलभिधन्वन्तरि-

सुश्रुतचरकाद्या चायेस.....*भ्यः ।

इह हि शास्त्रारंभे निर्विघ्नशास्त्रपरिसमाप्तये

सर्व्व एकमभाभूषणभूता निखिल

जनजनित प्रमोदसंदोहानुचित वचनानि

रसचर्वितप्रबंधरचनाप्रवराः ।

.....

.....।

.....*निम्मा(र्म्मा)तिशर्म्मास्पदं लोकानां

हरिपार एष सुकविः सद्योगचिन्तामणिम् ॥

End :

यस्येतावनुजौ च संजनयतः सभां यशोभासुरैः ॥

तेन शी(श्री)हरिपाल.....*बु(बु) धेमेवंबुधी(बुधा)नां
मुदेना.....*चकृतं सद्योगचिन्तामणि(णिः)॥
गृ.....*भिषजः कृतांत नगरी प्राप्तानि च प्राणिनः।
प्रत्यावर्त्तयितुं यश.....*संदर्भो(s)यिमनेकयोगरचना....
.....*न्सूक्तिं मुक्ताफलैराची(की)र्णो हरिपालदेव सुधियां
सद्योगचिन्तामणिः ॥
.....*सदाधारणादा
चंद्राकर्म्मरीचमादिधिविसुश्रीकंठमस्तु.....*।
* damaged.

256

I.M. 625

योगतरङ्गिणी

Yogatarāṅgiṇī by (Trimallabhaṭṭa)

Substance : Country-made paper. *Size* : 25 X 12 cms. *Folios* : 2-60. *Lines* : 11. *Letters* : 35. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The MS. has dealt with the rules of pañcakarmaḥ such as snehanaḥ svedanaḥ etc., apart from examination of the pulse, urine, stool etc. of the patient and the treatment of various diseases. Title of the MS. is mentioned in F. 6a. “इति योगतरङ्गिण्यां ग्रंथावतारिका नामप्रथमः तरंगः।” On left-hand top margin of each folio we read यो. or यो. अव. or यो. ज्व. The chapters are named as ‘taraṅgaḥ’. Handwriting differs after F. 38 and new pagination begins there on from 1. However continuity has been maintained by marking another pagination in English numerals as 40 and so on. There is a stray leaf, whose abbreviated title is यो. ला. and its F. no is 19. The following chapters have been referred to in the folios—

1.	ग्रंथावतारिका	— F. 6a.
2.	परिभाषा	— F. 7b.
3.	युक्तायुक्तकथनम्	— F. 9a.

4. पाकविधिः — F. 11b.
5. स्वेदविधिः — F. 13a.
6. वमनविधिः — F. 14b.
7. विरेकविधिः — F. 17a.
8. वस्तिविधिः — F. 19a.
9. नस्यविधिः — F. 21a.
10. धूमपानविधिः — F. 22a.
11. रुधिरमोक्षविधिः — F. 23a.
12. नाडीपरीक्षा — F. 24a.
13. मूत्रपरीक्षा — F. 25a.
14. मलपरीक्षा — F. 25b.
15. दृक्परीक्षा — F. 26a.
16. रसधानु (तु) पधातुशोधनमारणविधिः — F. 34a.
17. स्वरसादिकथनम् — F. 37b.
18. ज्वरनिदाननिरूपणम् — F. 42b.
19. ज्वरचिकित्सा — F. 51b.
20. अतीसारचिकित्सा — F. 53b.
21. ग्रहणीचिकित्सा — F. 55b.
22. अर्शचिकित्सा — F. 58b.

Beginning :

(कायभूतक्रि)या वाजीकरणं च रसायनं(नम्) ॥ १०॥
 गर्भोपक्रमविज्ञानं कुमारभू(भर)णं तथा ।
 धात्रीणां लक्षणं क्षीरदोषसंधनौषधं(धम्) ॥ ११॥
 योगिनीनां ग्रहाणां च लक्षणं तन्निवारणं(णम्) ।
 सूतिकारोगशमनमिति बालचिकित्सितं(तम्) ॥ १२॥
अष्टौचिकित्सा तस्योत्कान्यंगानीति समासमः १
 (अष्टावंगानि तस्याहुश्चिकित्सा यत्र संस्थिता)।
 वैद्योव्याध्युपसृष्टश्च भेषजं परिचारकः ॥ १३॥

एते पादचि(दाश्चि)कित्साया(याः) कर्मसाधनहेतवः ।

ज्ञातशास्त्रः शुचिः शूरो लघुहस्तः कृतोद्यमः ॥ १४॥

End :

एकं तद्वा(द्वा)लकं कृत्वा तत्समं टंकणं मतुं(तम्) ।

टंकाणार्द्धं विषं दद्यान्मरिचं विषुं(ष)संमितुं(तम्) ॥

भावनाच(श्च)णकक्षारैः सप्त दद्याद्विचक्षणः ।

सिद्धत्येवं रसस्रुं(स्तं) तु रत्यं(सं) माषद्वयात्मकं(कम्) ॥

सैधवं माषमात्रं तु तक्रेण सह पाययेत् ।

रसं क्रव्यादनमानं दद्यात्तं भोजनोपरि ॥

शीघ्रं तेजा(तज्जा)रयेद्भुक्तं पुनर्भोजनमाचरेत् ।

अनेन क्रमयोगेन सर्वव्याधिह(रो रसः) ॥

References :

- i) I.O.
- ii) Sarasvati Bhavana, Varanasi.

Printed Book :

by Gaṅgāviṣṇu Śrīkṛṣṇadāsa, Mumbai.

257

G. 10310

योगतरङ्गिणी

Yogatarāṅgiṇī by Trimallabhaṭṭa

Substance : Country-made paper. *Size :* 25 X 11 cms. *Folios:* 1-82 (by counting). *Lines :* 13. *Letters :* 49-50. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, damaged, brittle. *Extent :* Incomplete.

The MS. contains the original beginning of the text. Then some versified notes in the name of Tīsaṭa, (which may be found as verse no. 42 of the printed text), occur which end with a Colophon. At the end of the Colophon there are some words relating to Ayurvedic medicine, such as—महाबला, नागबला, आनन्दभैरवः, टंकादकहिगुलकणा etc.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीधन्वंतरये नमः ॥
 कपोलविगलल्लोलदानपानीयपिच्छलं (च्छिलम्) ।
 भ्रमद्भ्रमरसंकीर्ण¹ वंदे(ऽ)हं द्विरदाननं(नम्) ॥ १॥
 यथाह तीसठा(टा)चार्यः ।
 वातस्य पित्तस्य कफस्य चापि विकारिणः कायवतां च(हि) काये ।
 प्रकोपहेतुः कुपितस्य लिंग(गं) चिकित्सितं चेति निरूपणीयं(यम्) ॥ २॥
 रुक्षैस्तिक्तैः कषायैः कटुभिरनशनैर्वेगसंधारणैश्च ।
 व्यायामैश्च व्यवायैः प्रतरणबलवद्विग्रहैर्जागरे(रै)श्च ॥

End :

स्वार्थं चापि परार्थं च(र्थ)मादरतया दृष्ट्वा चतुष्पंचषट्(षान्) ।
 ग्रंथान्वैद्यकृतान् प्रसिद्धपथगान् भट्टै(ट्टै)स्त्रिमल्लाभिधैः ॥
 एषां(षा) योगतरंगिणीसमभिधा साध्वी कृता संहिता ।
 संक्षिप्ता सरसा सुखेन सुचिरं जीयादनेकाः समाः ॥

Colophon :

इति योगतरंगिण्यां षट्-व्युत्पन्नवर्णनचिकित्सातरंगः ॥२७॥
 (इति श्रीयोगतरंगिण्यां त्रिमल्लभट्टग्रथितायां वैद्यप्रशंसाग्रंथांतमंगलं नाम
 एकाशीतितमस्तारंगः ।)

1) Printed book reads अंकारं ।

258

I.M. 356

योगतरङ्गिणी

Yogataranginī by Trimallabhaṭṭa

Substance : Country-made paper. *Size* : 31 X 13.5 cms.
Folios: 1-4, 7-9, 16-34, 36-52 + 3 (without pagination), 56-71, +
 3 (w.p.), 76, + 6 (w.p.), 84, 86, + 3 (w.p.), 90-103 + 1 (w.p.) 107-
 130 = Total 116. *Lines* : 7. *Letters* : 30. *Script* : Nāgarī. *Condition*:
 Old, badly damaged, discoloured, torn. *Extent* : Incomplete.

Handwriting differs from F. 39. First three folios contain some marginal notes. The MS. has a beginning and an end, yet it is not complete as there are some missing folios. The family line of the author Trimallabhaṭṭa has been mentioned at the beginning and Vāsudeva is mentioned as the scribe. There is a stray leaf at the end of the work, having a content of *Madhukoṣaḥ*, a commentary of *Mādhavanidānam*.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

(कपोल) विगलल्लोलदानपानीयपिच्छिलं (च्छिलम्) ।

भ्रम(द्) भ्रमरभां(ञ्जं)कारं वंदे(ऽहं) [श्री]द्विरदा(ननम्)॥

(आपस्तंब)स्यारवेलोपनाम्नो धाम्नो भासां कोंडपल्लीभवस्य।

तैलंग(स्य प्रीतिभाजो गिरीशे का)शीवासं कुर्वतो भूरिकीर्तः ॥ २॥

राज्ञां मान्य(स्यात्र सिंगणभट्टस्यासीत्पुत्रो वल्लभो) वेदविद्यः ।

तस्यासीरन् सूनवो(ऽ)मी त्रिमल्लोरामो गोपश्चेति (नाम्ना त्रयोऽपि) ॥ ३॥

(तेषु) त्रिमल्लभट्टेन नाम्ना योगतरंगिणी।

End :

सा(स्वा)र्थं चापि परार्धं(र्थ)मादरतया (दृष्ट्वा चतुः)पंचषा(षान्) ।

ग्रंथान्वैद्यकृता(तान्) प्रसिध्(द्ध)पथगान् भट्टैस्त्रिमल्ल(ल्ला)भिधैः ॥

एषा योगतरंगिणी (सम)भिधा साध्वी कृता सादरा(संहिता)।

संक्षिप्ता सरसा सुषे(खे)न सुचिरं जीयादनेकाः समाः ॥

इति योगतरंगिण्यां षड्भि(द्वितु) चिकित्सा नाम तरंगः ॥

Colophon :

योगतरंगिणी समाप्ता ॥

Post-Colophon :

शुभं(भम्) ॥ सोमो मुनिरसघना तपशुक्लदशमीव्यलेखि

श्री योगतरंगिणीति ॥ सा वासुदेवेन.....।

..... torn.

259

III. F. 18**योगतरङ्गिणी**

Yogataraṅgiṇī by Trimallabhaṭṭa

Substance : Country-made paper. *Size* : 24.2 X 13 cms. *Folios*: 19 (by counting). *Lines* : 10-11. *Letters* : 33-34. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, damaged. *Extent* : Incomplete.

First folio is worm-eaten. Other folios are laminated. The MS. begins with the maṅgalācaraṇam in verse no. 1., which is abruptly followed by verse no. 4. (of the printed text) and ends with the texts of नस्यविधिः, ninth section (नवमस्तरंगः). Thereafter appears just the beginning of धूमपानम्, tenth section (दशमस्तरंगः)।

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ।

(क)पोलविगलल्लोल (दानपानी)यपिच्छिलं(लम्)।

भ्रमद्भ्रमरभां(झं)कारं वंदेह(ऽहं)द्विरदाननम् ॥

श्रीम(तेषु)त्रिमल्लभट्टेन नाम्ना योगतरंगिणी ।

चिकित्सा लिख्यते भूरिग्रंथेभ्यः स्वपरार्थिना ॥

End :

प्रतिमर्शेन शाभ्यं(म्यां)ति रोगाश्चैवोर्द्ध(ध्वं)जत्रुजः(जाः) ।

वि(वि)भीतनिबकभारी शिवाशेभरीशगुंजा(लुश्चकाकिनी) ॥

एकैकतैलेनस्येन पलिंज(लितं) नस्य(श्य)ति ध्रुवं(वम्)।

इति योग० नस्यविधिः ॥ ९ तरंगः ॥ अथ धूमपानं(नम्) ॥

धूमस्तु षड्विधः प्रोक्तो.....।

260

I.M. 5376

योगतरङ्गिणी

Yogatarāṅgiṇī

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.5 X 11.5 cms. *Folios*: 19-23, 25-26, +5 (counting), 42-46, 55-57, + 2 (counting), 63-70, +1 (counting), 77-79, = Total 34. *Lines* : 8. *Letters* : 36. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, damaged. *Extent* : Incomplete.

Title of the work is mentioned in the Chapter-Colophon—“इति योगतरङ्गिण्यां क्षयचिकित्सा २७ तरङ्गः।” The work begins with क्षयचिकित्सा-२७ तरङ्गः and ends with वातरोगचिकित्सा-४० तरङ्गः। All the folios have the letter ‘यो’ on the margin, which is the abbreviation of योगतरङ्गिणी ।

Beginning :

(इति सारसं) ग्रहात् ॥
 लघनं वालुकास्वेदो नस्यं निष्ठीवनं तथा ।
 अवलेहोजनं चैव प्राक् प्रयोज्यं त्रिदोषजे ॥
 खर्परभ्रु(भ्र)ष्ट पटस्थितकांजिकसंसिक्तवालुकास्वेदः ।
 शमयति वातकफामयमस्तकशूलांगभंगादीन् ॥
 सैधवं श्वेतमरिचं सर्षपाः कुष्ट(ष्ट)मेव च ।
 वस्तमूत्रेण पिष्टानि नस्यात्संज्ञाकराणि हि(च) ॥

End :

शाम्बो(खो)टकमहार्निब करंजाति विषांबुभिः ।
 इद्र (इंद्र) वारुणिकानंतासारिवापर्षटैः समैः ॥
 एभिः कृतं पिवेत्क्वाथं कणागुग्गुलु संयुतं(तम्) ।
 अष्टादशसु कुष्टेषु वात्त(त) रक्तेर्दिते तथा ॥
 उपदंशे श्लीपदे च प्रसुप्तौ पक्षघातके ।
 मेदोदोषे नेत्ररोगे मंजिष्टा(ष्टा)दिः प्रशस्यते ॥

261

G. 10495**योगतरंगिणी****Yogataraṅgiṇī by Harideva**

Substance : Country-made paper. *Size* : 34.5 X 13.7 cms.
Folios: 1-79, 102-111-Total 89. *Lines* : 9. *Letters* : 44. *Script* :
 Nāgarī. *Condition* : Fresh, torn. *Extent* : Incomplete.

The manuscript, titled *Yogataraṅgiṇī*, is composed by Harideva, as mentioned in the Colophon, and contains twenty one taraṅgas (chapters) distributed in three khaṇḍas (sections). The work deals with various tests, detection of diseases, treatment, medicine etc. The author appears to be a resident of Avantinagara. 1st Khaṇḍaḥ (Cikitsāsthānam) ends in F. 72b. This Khaṇḍaḥ contains 12 chapters. From F. 73, 2nd Khaṇḍaḥ (Strīrogaḥ) begins, but it is not complete. From F.102 - F.111 3rd Khaṇḍaḥ (Bālakaprakaraṇam) 19-21 chapters, complete. First folio is torn. Post-Colophon mentions the scribe as Mahāvīraji.

Beginning :

---य नमः ॥

वंदे विनायकं देवं गणेशं च गणाधिपं(पम्) ।

गौरीपुत्रं च विघ्नेसं(शं) देवदेवं जगत्पतिं(तिम्) ॥ १॥

सं(शं)करं च जगन्नाथं हिमां(मा)चल(लं)----।

प्रन(ण)मंति हृदिभत्या(क्ता)भक्त्यानुग्रहकारकं(कम्) ॥ २॥

प्रन(ण)म्य शिरसा विष्णु लक्ष्मीकांतं मनीहरं(रम्) ।

चतुर्भुजं च यं देवं पी --- धरो(रं)हरी ॥ ३॥

सं(शं)खचक्रगदापद्म पद्मनाभजनार्दनं(नम्) ।

सरस्वतीं नमस्कृत्य देवीं सारद(दा)मेव च ॥ ४॥

प्रन(ण)मंतिमिदं भक्त्या --- व नृपात्मजं(जम्) ।

अवंतीनगरी श्रेष्ठाम(ष्ठा)स्थानमिदमुत्तमं(मत्युत्तमम्) ॥ ५॥

जे(ये)न काव्याची(यचि)कित्सायां वैद्यविद्याविनोदिनी ।

रुजरूपात -- नाडीनिदानं पूर्वमुत्तमं(मम्) ॥ ६॥

त्रीभीपुं(खं)ड प्रवक्षामी(मि) पूर्वमध्यममुत्तरं(रम्) ।
 पुरुषं च तथा नाडी वा(बा)लकां च चिकित्सी(त्सि)तुं(तम्) ॥ ७॥
 श्लोकान् चतुः सहस्राङ्गी(णि) गुणितानि तथैव च ।
 योगतरंगिणी नाम्ना रोगयोगादिभिः कृपाः ॥ ८॥

End :

इदं योगतरंगिण्यां प्रवक्ष्यामि यथाश्रुतं(तम्)।
 गुरवे नी(नि)र्मितं पत्र(त्रं) तत्रेदं ममविस्तरान् ॥ ५३॥
 उक्तं च(चा)नेकमतिभि(भिः) सा(शा)स्त्रानि संहिता मया ।
 पूर्वं च(चा)भाषि(ष)न् मुनयो चिकित्सा ज्ञानमुत्तमं(मम्) ॥ ५४॥
 नी(नि)दानं लक्षणाभ्यां सरूपभेदै(दैः) ग्रहेन च ।
 वदन्ति भेषजं तत्र तृत्ति(ती)ये(यं) पुं(खं)डमेव च ॥ ५५॥
 वा(बा)लकानां चिकित्सा च संछे(क्षे)पेन मयाकृतं(तम्)।
 इदं योगतरंगिण्यां हरिदेव प्रकाशितं(तम्) ॥ ५६॥
 इति तृत्ति(ती)यखंडः ३

Colophon :

इति श्रीहरिदेवकृतौ योगतरंगिण्यां तृत्ति(ती)यखंडे बालल(बाल)
 कचिकित्सार्वन(र्ण)नो नाम एकविंशः(शः)स्तरंगः २१ इति योगतरंगिणी समाप्तः
 (प्ता)।

Post-Colophon :

संपूर्ण लिपि(खि)तं महावि(वी)रजीशहा(सहाय) ३ छ

262

G. 8420

(योगमाला)

(Yogamālā)

Substance : Country-made paper. *Size :* 29.5 X 13 cms.
Folios : 396 (by counting). *Lines :* 10. *Letters :* 39. *Script :* Nāgarī.
Condition : Old. *Extent :* Incomplete.

The MS. has no beginning or end. Pagination starts at

the beginning of every topic. So it is very difficult to set them in the proper way. Most of the folios have the letters यो. मा. on the left hand side margin, hence probably the title is योगमाला. Chapter-Colophons mention only the name of the chapter and completion of the chapter. Margins of most of the folios are repaired. The work deals with रोगनिदानम् and treatment, sometimes along with commentary with references from रससमुच्चयः, भावप्रकाशः, सारसंग्रहः, योगरत्नावली, शार्ङ्गधरसंहिता, वृन्दसंहिता, योगसारः, योगतरङ्गिणी, राजमार्तण्डः, वङ्गसेनग्रन्थः, वैद्यजीवनम्, रसप्रदीपः, वीरसिंहावलोकः, चिकित्साकलिका, चक्रदत्तः, वैद्यविलासः etc.

Beginning : (F. 3)

.....हररजः शूठीतचूर्णं मधुसर्पिषा
परिणामभवंह(हं)ति वातपित्तकफात्मकं(कम्)।
अथ कृष्णाद्यं लोहं(हम्)।
कृष्णाभयालोहचूर्णं विलिहन्मधुसर्पिषा ।
परिणामभवं शूलं सद्योहंति सुदारूणं(णम्) ॥ १॥
अथ चतुः समं लोहं(हम्) ।
गंधं ताम्रं रसं लोहं प्रच्छे(त्ये)कं मारितं पलं(लम्)।
सर्वमेतत्समा हृत्य विपचेत् कुशलो भिषक् ॥ १॥

End : (F. 10)

मसुरं निंबपत्राभ्यां पिबेन्मेषगते रवौ ॥
अब्दमेकं न भीति स्यात् विषार्तस्य न संशयः ॥
अथ गरुडांजनं(नम्) ॥
सु(शु)भं चूर्णमगार धूममयलं प्रत्येकगघाणकं-
धतू(तू)रस्य रसेन मर्दितमलं पञ्चाच्छतं भासुरे
जेपालं मरिचं चतुः शतयुतं वातारिबी.....।

Comm. (F. 15) :

टि(टी)का ॥ कारुच्यादि ॥ कारुं चीवाफली ॥ पुत्रजीवापुत्रजीवफलं तपन ॥

विवा ॥ कनकाबीजं ॥ मृंगारमाका ॥ रेचीनलिकातेड ॥ वृक्षाम्लं तित्तिडिकं (कम्)
॥ देव धूपो गुग्गुलुः ॥ जिरणजिरे रसराल ॥

263

G. 1400

योगरत्नमाला (सटीका)

Yogaratanmālā (with comm.) by Nāgārjuna

Substance : Country-made paper. *Size* : 25 X 11 cms. *Folios* : 1-24. *Lines* : 12. *Letters* : 47. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

The MS. *Yogaratanmālā*, also known as 'Āścarya-yogaratanmālā', is the work of Nāgārjuna containing 140 verses. Although the content of this MS. is medical in nature, describing many formulas, yet sometimes it deals with tantric or mystic recipes also. It is accompanied with a commentary called "vivṛti" or "laghu-vivṛti" composed by some Jaina author called Guṇākara belonging to 1239 A.D.

The scribe is Rūpaṇimiśra, Date of copying is Saṃvat 1741 = A.D. 1684, the patron being Mahārājādhirāja Bhāvasīmhadēva. Date of composing the comm. is mentioned at the end of the comm. in chronogram as—

“श्रीनृपविक्रमसमये द्वादशनवषडंकिते वर्षे।”

The following sections are the detailed enumeration of the MS. —

इति विद्वेषणाधिकारः —F. 2a,	इत्युच्चाटनाधिकारः —F. 3b,
इति दर्पणरूपदर्शनाधिकारः —F. 4a,	इति चित्रपुत्तलीहरणम् —F. 4b,
इत्यदृश्यीकरणम् —F. 6a,	इति कुतूहलम् —F. 7a,
इत्यग्निस्तंभः —F. 7b,	इतिजलस्तंभनाधिकारः —F. 8a,
इति पिशाचीकरणम् —F. 8b,	इति लोमशातनाधिकारः —F. 9a,
इति शास्त्रस्तंभनाधिकारः —F. 9b,	इति दूरदेशांतरगम- नाधिकारः —F. 10b,
सोमसूर्यग्रहणदर्शनाधिकारः —F. 11a,	इत्यावेशाधिकारः —F. 11b,
इति विषप्रयोगः —F. 12a,	इति विषाहारः —F. 12b,

- इति ज्योतिर्दर्शनाधिकारः —F. 13b, इति ज्योत्स्नाधिकारः —F. 14a,
 इति बंध्यापुत्रजन्माधिकारः —F. 14a, इति व्याघ्रमनुष्यदर्शना-
 धिकारः —F. 14b,
 बंध्याधिकारः —F. 15a, इति लिंगवृद्ध्याधिकारः —F. 16a,
 इति शुक्रस्तंभनम् —F. 16b, कुष्ठीकरणाधिकारः —F. 17b,
 काकघातोद्वेगाधिकारः —F. 17b, गोधनजीवन, गर्भमोक्षण, दीपनिर्वा-
 णाधिकारः —F. 18a,
 वृश्चिकविषापहारः —F. 18b,
 मेघादिजलस्तंभनाधिकारः —F. 19a, पटगतचित्रदर्शनम् —F. 19b,
 प्रतिमाकर्षणाधिकारः —F. 19b,
 शंखशुक्त्यादिकर्षणाधिकारः, कुचनाशाधिकारः, भगसंकीचाधिकारः —F. 20a,
 भगरक्तप्रदाहः, रात्रिमोहधूपः —F. 20b,
 दीपेननरकाणीकरण-अंधीकरणाधिकारः —F. 21a,
 कलह-अंतर्द्धान-मृन्मयगजमदः —F. 21b,
 द्रुमफलपुष्पाकर्षण-फलपुष्पापादन-घृतापादन —F. 22a,
 जलस्यतक्रीकरणम्, तक्रस्यदधिकरणम् —F. 22b,
 आसनबंधाधिकारः —F. 23a,
 अंधकारेज्योतिर्दर्शनाधिकारः —F. 23b.

Beginning : (Text)

श्रीगुरवे नमः ॥

विमलमतिकिरणनिकरप्रभिन्नसल्लि(च्छि)प्यकमलसंघाताः ।

सकलभुवनै'कदीपा जयंति गुरुभास्करा भुवने ॥ १॥

स्पष्टाक्षरपदसूत्रैर्गुरुमतरत्नाकरात्समुद्धृत्य ।

ग्रथिता परिस्फुरंती निगद्यते योगरत्नमालेयं(यम्) ॥ २॥

Beginning : (Comm.)

श्रीगणेशाय नमः ॥

गुरुचरणकमलममलं प्रणम्य नागार्जुनप्रणीतायाः ।

विवृतिं सुखावबु(वु)द्ध्यै वक्ष्ये(s)हं योगरत्नमालायाः ॥

इह शास्त्रारंभे आचार्य नागार्जुनपादाः शिष्टसमयपालनार्थ²
शास्त्रस्योपदेशेतां³ च दर्शयितुं गुरुपादनतिं कुर्वतः प्रथमामार्यामाहुः ।

End : (Text)

आचा(श्च)र्ययोगरत्नमाला⁴ नागार्जुनविरचिताऽनुभवसिद्धा ।
सकलजनहृदयदयिता समर्थिता सूत्रतो जयति ॥ १४०॥

End : (Comm.)

आत्मस्मरणाय मया विवृता नागार्जुनप्रणीतेयं(यम्) ।
आश्चर्य्यरत्नमाला अग्रेतनवृद्धटीकांतः ॥
श्री नृपविक्रमसमये द्वादशनवषडंकिते⁵ वर्षे ।
रचिता गुणाकरेण श्वेतांव(ब)रभिक्षुणा विवृतिः ॥

Colophon : (Text)

इति श्रीनागार्जुनाचार्य्यविरचिता योगरत्नमाला समाप्ता । शुभमस्तु । श्रीरस्तु ।

Colophon : (Comm.)

इति सिद्धघटीय श्वेतांव(ब)रपंडित श्रीगुणाकरविरचिता नागार्जुनप्रणीत
योगरत्नमाला (लघु)विवृतिः समाप्ताः(प्ता) ।

Post-Colophon : (Comm.)

श्रीकृष्णाय नमः ॥ संवत् १७४१ समयकार्तिक कृष्णष्टमीदिने-लिखापितसिद्धिः
श्रीमहाराजाधिराज भावसिंहदेवेन लिखितमिदं रूपणिमिश्रेण ।

- 1) Printed book reads जगदे ।
- 2) " " " परिपालनार्थ ।
- 3) " " " पादेयतां ।
- 4) " " " रत्नमाला ।
- 5) " " " षड्भिरङ्किते ।

Printed Book :

by Priyavrat Sharma, Chaukhambha Orientalia,
Varanasi, 1977.

योगरत्नमाला (सटीका)

Yogaratanmālā (with comm.) by Nāgārjuna

Substance : Country-made paper. *Size* : 30.5 X 13.5 cms. *Folios* : 1-34. *Lines* : 8-10. *Letters* : 40-42. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Damaged, worm-eaten, repaired. *Extent* : Complete.

Yogaratanmālā is otherwise called *Āścarya-ratnamālā*. However, the Colophon of the text mentions it as *Yogaratanāvalī*, contents are same as the contents of the manuscript, G. 1400. The manuscript begins with the comm. having the text in the middle of the folio, below the text again there is comm. Name of the commentary is *Yogaratanmālālaghuviṛṭi* by Guṇākara.

Date of composing the comm. is mentioned in the chronogram as, 'श्री नृपविक्रमसमये द्वादशनवषडिंरकितेवर्षि'

Beginning : (Text)

श्रीगणेशाय नमः ॥

विमलमतिकिरणमि(नि)करप्रभिन्नसच्छि(च्छि)ष्यकमलसंघाताः ।

सकलभुवनै'कदीयाः(पा) जयन्ति गुरुभास्करा भुवने ॥ १ ॥

स्पष्टाक्षरपदसूत्रैर्गुरुमतरत्नाकरात्समुद्धृत्य ।

ग्रथिता परिस्फुरन्ती निगद्यते योगरत्नमालेयं(यम्) ॥ १ ॥

Beginning : (Comm.)

श्री गणेशाय नमः ॥ श्रीवटुकनाथेभ्यो नमः ।

गुनु(रु)चरणकमलममलं प्रणम्य नागार्जुनप्रणीतायाः ।

विवृतिं मु(सु)खावबु(बु)द्ध्यै वक्ष्ये(ऽ)हं योगरत्नमालायाः ॥१॥

इह शास्त्रारंभे आचार्य नागा[नां]र्जुनपादाः शिष्टसमयपालनार्थं शास्त्रस्योपादेयतां²

च दर्शयितुं गुरुपादनतिं कुर्वतः प्रथममार्थ³माहुः ।

End : (Text)

आश्चर्यरत्ना(ल)माला नागार्जुनविरचिता(ऽ)नुभवसिद्धा ।
सकलजनहृदयदयिता समर्थिता सूत्रतो जयति ॥ १४०॥

End : (Comm.)

आत्स(त्स)स्मरणाय मष्टा(या) विवृता नागार्जुनप्रणीतेयं(यम्) ।
आश्चर्यरत्नमाला अग्रेतव(न)वृद्धटीका(कां)तः ॥ २॥
श्री नृपविक्रमसमये द्वादशनवषडिंकरितेवर्षि^४ ।
रचिता गुणाकर(रे)ण श्वेतांव(ब)रभिक्षुणा विवृतिः ॥ ३॥

Colophon : (Text)

इति योगरत्नावली(लमाला)समाप्ता ॥

Colophon : (Comm.)

इति सिद्धघटीय श्वेतांव(ब)रपंडित श्रीगुणाकरविरतित्म(चिता)
श्रीनागार्जुनप्रणीत योगरत्नमालालघुविवृतिः समाप्त(प्ताः) ॥ शुं(शु)भमस्तु॥

- 1) Printed book reads जगदे ।
- 2) " " " परिपालनार्थ ।
- 3) " " " प्रथमामार्या ।
- 4) " " " षड्भिरङ्किते वर्षे ।

265

G. 5168

योगरत्नसमुच्चयः

Yogaratanasamuccayaḥ by Candaraṭa

Substance : Country-made paper. **Size :** 31 X 14.2 cms. **Folios:** 1-41, + 135 = Total 176. **Lines :** 11-17. **Letters :** 33-46. **Script:** Nāgarī. **Condition :** Old, damaged, brittle. **Extent :** Incomplete.

Topic heading, marks of punctuation and colophons are tinged with red pigment, which are mostly illegible. F. 36 is seemed to be wrongly written as 35. Pagination does

not run serially. Some folios are without pagination. Benedictory phrase is illegible.

Newārī writing style is followed in some places. Last folio bearing no pagination is on अभयारिष्टः। The work contains the following chapters (अधिकारः) – घृताधिकारः, तैलाधिकारः, चूर्णाधिकारः, गुटिकाधिकारः, अवलेहाधिकारः, आसवाधिकारः, गदशान्त्याधिकारः, पञ्चकर्माधिकारः and कल्पाधिकारः।

गदशान्त्याधिकारः is again subdivided into the following heads: – कायचिकित्सा, शालाक्यतन्त्रम्, शल्यतन्त्रम्, भूतविद्या, कौमारतन्त्रम्, विषतन्त्रम्, रसायनम्, and वाजीकरणम्।

Beginning :

भक्त्या प्रणुं(ण)म्य दिनकरमुद्योतितसकलदिशदिशां(ग) भागं(गम्)।
 वैद्याश्विनो(नौ) सुरोद्योति(रेन्द्रौ)भिषग्वरंतीसटं पितरं(रम्)॥
 उद्धृत्यामृतवश्या(त्सा)रमायुर्वेदमहोदधौ(धेः)।
 क्रियते चंद्रटेनैष योगरत्नसमुच्चयः ॥
 घृत तैलचूर्णगुटिकावलेहगदशांतिकर्मक-
 त्पाख्यैः अधिकारै प्रते(त्ये)कं वसुसंखै(ख्यै)भूषिते भुवने ॥

End :

ते नैवांजिताक्षुसुयं यं पश्यति मानवः ससवश्यो-
 भवेत्.....मं नात्र कार्याविचारणा ।
 तथा मरिकायुक्तं च कौमारं द्रव्यमुत्तमं कपूरसमायुक्तं(क्तम्)।
 तिकंकारायद्बुधः ॥
 रणेराज.....लघूत्तेसभावदपराजितः ।
 सर्वासिद्धयतेकार्योकोमारेकल्पगर्जिते ॥
 इति कौमारअमरिकाकल्पं समाप्तं(प्तम्)॥
 इति श्रीयोगरत्नसमुच्चये कल्पाधिकारः ।

Colophon :

इति श्रीतीसटसुतचंद्रटविरचिते योगरत्नसमुच्चय(यः) समाप्त(प्तः) ॥

*..... damaged

266

I.M. 5119

योगरत्नावली

Yogarātnāvalī by Śrīkaṇṭha

Substance : Country-made paper. *Size* : 25 X 11 cms. *Folios*: 33-40-8. *Lines* : 12. *Letters* : 35. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete both in the beginning and at the end. There are only two chapters 7th and 8th, 7th chap. is incomplete, 8th chap. is complete, 7th chap. ends on folio 34b. The chap. is termed as रत्नपरीक्षा। 8th chap. ends on folio 40b which is called कालज्ञानादिविधिः। The work deals with various diseases, their treatment, medicine, diet as well as Udyānavidhiḥ, Dvādaśākṣarīvidyā, Varṣanirṇayaḥ, Māsanirṇayaḥ, Dinanirṇayaḥ and Ṣaḍaṅganyāsaḥ. Title and author's names are mentioned in the Chapter-Colophon—

“इति परमशैवाचार्य श्रीकंठविरचितायां योगरत्नावल्यां कालज्ञानादिविधीनां अष्टमः परिच्छेदः ॥” (F. 40b).

Beginning : (Text)

.....कभीकंभसाबालुकः ॥

मृत्तिका फरिते प्रेत वसामांसेन पूरिते ।

वापिता स्युर्महावृक्षाः नि(नी)रोगाः फलमंथराः ॥

अशोकारिष्टपुंभागः श्यामातिलककेसराः ।

यशोविजयकीर्त्य(र्त्य)र्थं वाप्यन्ते प्रथमं किल ॥

अतिच्युतादयो वृक्षाः(ः) शिशिरे दिवसांतरं(रम्)।

सिध्यन्ते प्रथमे यामे ग्रीष्म(ष्म)काले दिनेदिने ॥

प्रथमे पश्चिमे यामे वर्षाकाले यदा वनि(वाने) ।
शुष्कतां च समुत्कीर्य प्रक्षिपेद्विमलं जलं(लम्)॥

End :

नागवंगयुतसूतं भक्षयेन्न कदाचन ।
तत्फलो(ले) भक्षितः क्षिप्तं कुष्ठं व्याधि(धिं)करोति च ॥
तस्मात्(त्त)दोषनाशाय क्रमकोपि निगद्यते ।
अम्लपत्रीरसेनादौ मर्दयेत्पा(त्पा)रदं दृढं(ढम्) ॥
निर्विशेषे समुत्थाप्य(य) सिंदु वारसरसेनकं(क्तम्) ।
मर्दयेत्पुनरुत्थाप्य(य) जंवीरपयसा पुनः ॥
मर्दितानिवि(र्वि)शेषते मातुलु(लुं)गरसेन च ।
सर्पेति मर्दिते भूयो निंबुकीवरसेन च ॥ ८॥

267

I.M. 2941

योगरत्नावली (टीकासहिता)

Yogarātnāvalī (with comm.) by Śrīkaṇṭha Paṇḍita

Substance : Country-made paper. *Size* : 24.5 X 15.5 cms.
Folios : 1-49+8 (by counting) - Total 57. *Lines* : 28. *Letters* : 38.
Script : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. It contains a commentary, the name and author of which are unknown. The language of the comm. appears to be Hindi (local dialect). The chapters given here are—(1) विषनिग्रहः (इति परमशैवाचार्य श्री श्रीकण्ठपंडितविरचितायां योगरत्नावल्यां समस्तविषनिग्रहो नाम परिच्छेदः!—F. 15a).

(2) ज्वरनिग्रहः (इति [शैवा]परम(शैवा)चार्य श्री श्रीकण्ठपंडितविरचितायां योगरत्नावल्यां भूतग्रहशाकिनीनां ज्वरनिग्रहोनामद्वितीयः परिच्छेदः—F. 17a).

(3) कर्माधिकारः (इति परमशैवाचार्य श्री श्रीकण्ठपंडी(डि)तविरचितायां योगरत्नावल्यां समीहितसारिवकर्म्य कर्माधिकारो नाम तृतीयः परी(रि)च्छेदः—F. 24a).

(4) कौतुकाधिकारः (.....कौतुकाधिकारोनाम चतुर्थः परिच्छेदः—F. 30a). F. 45b contains the Colophon “.....रत्नादिपरि(री)क्षाधिकारः समाप्तपटलः।” कालज्ञानादिविधिः ends on folio 48b. Again F. 49a contains a Colophon as. “इति कक्षकुटीमा(ना)गानं(?) विरचिते समस्त मंत्र यंत्राधिकारः औषधचिकित्सा(त्सा)रसप्रकरणं संपूर्णम्।” There are various mantras, such as-मुखप्रतिसाध्यकरणमन्त्रः, वशीकरणमन्त्रः वलिनिवेदनमन्त्रः, शिखाबन्धमन्त्रः etc. Last eight folios do not maintain the pagination properly. There seem to be some stray leaves present. The present MS. contains some illustrations which refer to some tantric text. H.P. Sastri mentioned it (योगरत्नावली) in the Catalogue of Tantra. Right sides of the folios are stitched together. Handwriting also differs. The work is a strange mixture of medicine and charms.

Beginning : (Text)

श्रीगणेशाय नमः ॥ ६०॥ श्री धन्वंतराय(रये) नमः ॥
 पाषाणं पाष्कुमामंश्च शुभ्रमादाय चूर्णयेत् ।
 अति(ती)व सूक्ष्मं(क्ष्म)तां प्राप्ते पात्रे धार्य ततः शुभे ॥
 कौरेदारितरं कृत्या(त्वा) पंचमाकृत्य बु(बु)द्धिमान् ।
 तत्पंकजमसारेण संयुक्तं कारयेद्बुधः ॥
 पात्रेयमापयेद्ज्ञाता वासर(रा)नितयो(यतो) परि ।
 षडंशडानियम्यंते सिद्धास्याच्च सुराष्ट्रजा ॥
 सोरकंपारुषं कंचलोहपात्रेग्निसंलिधौ ।
 संधार्य(र्य) सिद्धतां प्राप्ते समुत्तार्ये ततः शुभे ॥

Beginning : (Comm.)

मरीच टं ५ सुहागौ टं ४ सोतमपी टं २ बछनाग टं १ अकरकेरो टं १
 सारिवा टं ॥
 सेतु सुरमौ(यौ) ०१ ए औषध सुक्ष्म करी कप उच्छांकरणा रती ॥ १॥
 नासदेणी जूल आसीसी दोषजा हि ॥
 सोनामाषीथीसितान्ही करिनीवूका रस से ती अग्नी ऊपरि सोधणी नींबुरस
 थोडा सुषावणा जवलोहित वर्ण होइ तव ऊतारणा थी स कपडा मे छाणकरी

लावणी सुहागा पीछे छालि(सि)सेतापीसणा सिरलावणावछता गभांगरे केर
समां ही दिन ३ राषणा ॥

End : (F. 48b)

शक्ति मायामहोहंसः पशुः पवन इत्यशून् ।
षप्रदार्थान्महेशोक्तान्यो(ये) जानाति स वेधत्रित् ॥
गुरोः शिष्यस्ययन्नोक्तं लक्षणं तच्छि वा गमान् ।
बोधव्यंतदितो यस्मादिदं संक्षिप्त लक्षणं(णम्) ॥ ७१॥

End :

ॐ नूँ नूँ सिंह स्वाहाः सर्वजनवसकरं(रम्) ।
ॐ त्रौँ नूँ त्रौँ सर्वभूतवेताल वसकरं(रम्) ॥
ॐ सँ सौँ सौँ सर्व दीषनी(नि) वारणं(णम्)।
फट स्वाहा १००८ मंत्रसिद्धि नवना(न)रसिंहः ॥
की दोहा इज हाला हुता हाजा ।
इ फुरो मंत्र इश्वरोवाचः ॥

268

I.M. 656

योगरत्नावली

Yogarātnāvalī by

Cūḍāmaṇidatta

Substance : Country-made paper. *Size* : 19 X 11.5 cms.
Folios : 1-28. *Lines* : 11-13. *Letters* : 19. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
Old, damaged. *Extent* : Complete.

Edges of the folios are in a decaying condition. The text runs along with a hindi meaning, the beginning of which is started with the letter टी. Handwriting is bad. Title does not occur in the text. The title योगरत्नावली is found in F. 1a. "योगरत्नावली त्रिकटुविकटद्रंष्ट्रोहिगु गुंजाररौद्रः त्रिलवणनखमुख्यो जीरके द्वेचपेदः॥" Yet it is not clear whether it is the title or not. All the folios bear the letter यो on their left hand margin. There is no

mention of the title or the author in the Colophon properly. Comparing the present manuscript with the MS. G. 10901 of the same title, it has been known that the author of the present MS. is Śrī Gurudattasimha, however it is not mentioned here, except the epithet of the author. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Saṁvat 1827 = A.D. 1770.

Beginning :

.....*नमः ॥

श्रीर्भावाद्यं वृणोति ब्रजति नतिपराभूतपराधिकास्तु-

स्तुत्या चंद्रानना सा प्रियनयनरता वासुदेवः शुभः श्रीः ।

श्रीर्भावायस्य रामास्तुतनृपतिशिरोरत्नराजीमरीचि-

भ्राजत्पादारविंद द्विजकुल कमलाव्रो(बो)धमार्तडमूर्तिः ॥ १॥

End :

यावद्वर्णाश्रमानाश्रुतविधिर्यावदाचारधारायाव-

त्क्षीणां सशैला विलसति...* धलाकूर्मराजस्य पृ(पृ)ष्ठ ।

दत्तौदक्षौक्रियायां सदसिम...*भूजायां कामा चायकंटे(ठे)-

तीवांद्रला(त्ता)वली सा जगति विजयतां योगपूर्वासुपूर्वा ॥५०॥

Colophon :

श्रीमत्पंडित राजराजमुकुटालंकार चूडामणिर्दत्तः(त्तः) श्रीगुरुपूर्वको

विजयतांसिंहातकः वृत्तियः ॥

यावद्यज्ञविधिस्तथाव्रतविधिः प्रख्या ॥

Post-Colophon :

संवत् १८२७ ॥ वर्षमांसेकः ति --*वदि ११ वार---*सौ वारलिपि(खि)तं

विद्यार्थी सलि.....*॥ समाप्तां(प्तम्) ॥ शुभमस्तु ॥

रामरामा.....*मद्या ॥ राम ॥ राम ॥ कृस्न(ष्ण)॥

कृस्न(ष्ण)॥ ॐ न*। सहित् टी के समेत ॥

राम ॥ राम ॥

*..... damaged

269

G. 10901

जो(यो)गरत्नावली

J(y)ogaratnāvalī by Śrī Gurudattasimha

Substance : Country-made paper. *Size* : 25 X 11 cms. *Folios* : 2-18. *Lines* : 5-6. *Letters* : 23-28. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete in the beginning. It starts with नाडीपरीक्षा (verse no. 3). The MS. deals with diseases and their treatment, as well as diet.

Beginning :

.....भूतं(तम्) ॥ २॥

अथ नाडीपरीक्षा ॥

तर्ज्यां वातकोपात् द्रुति(त)गतिरनिशं पित्त तो मध्यमाया

मुत्प्लुत्य नाडी चलति कफरुजा मंदगानामिकायां(याम्) ।

द्वंद्वेद्विस्थानगा सा वहति बहुविधा सन्निपातात्प्रवृद्धा

सामा गुर्वी निरामा भवति लघुतरा सुस्थिरा तृप्तिभाजः ॥ ३॥

End :

अथनेत्ररोगाधिकारः ॥

वासाभूनिम्बतिक्तामलकलि(नि)युतैर्निम्बदार्वीपटोलैः

पथ्याविश्वामृताख्यैर्धनहिमकुटजैर्वह्निपुच्छैः वी(बी)जैः ।

क्वाथस्तमीर्यकंडूहरीतिसपट(टो)लंदाहरागोपपन्नं-

शुक्रं श्रावंसशोथार्कुदनयनरुजं भोजनांते प्रपातः ॥ ४८॥

नेत्ररोगेवासादिक्वाथः ॥

यावद्वर्णश्रमानाश्रुतविधिर्यावदाचारधारायाव(वत्)-

क्षोणीसशैला विलसति सजलाकूर्मराजस्यपृष्ठे ।

दश्रौदक्षक्रियायां सदसिमबभुजांयाससाधायकंठे-

तावद्रत्नावलीशा(सा)जगतिविजयभांयोगपूर्वासुपूर्वा ॥

Colophon :

श्रीमत्पण्डि(डि)तराजमौलिमुकुटालंकारचूडामणिः
 दंतः (दत्तः) श्रीगुरुपूर्वकोविद्यु(ज)यतांसिंहातकः छत्रियः ।
 यावद्यज्ञविधिस्तयोव्रतविधिः प्रख्यातविद्याविधि-
 र्यावत्वेदविधिस्सुभारत विधिसंतोषचारीविधिः ॥ ४९॥
 श्रीमत्पण्डितराजराजार्चितचरणारविंद श्रीमद्राज-
 राजेश्वरश्रीमन्महाराजार्चितचरणारविंद श्रीमद्रा-
 जराजेश्वर श्रीमन्महाराजराजाधिराजश्रीगुरुदत्त-
 सिंहविरचितासु जो(यो)गरत्नावली संपूर्ण शुभमस्तु ॥

270

G. 11050**योगशतकम्****Yogaśatakam**

Substance : Country-made paper. *Size* : 28 X 10 cms. *Folios* : 1-9. *Lines* : 9. *Letters* : 32-42. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

The name of the author is not mentioned in this manuscript. But as per the information of some manuscripts and catalogue of B.O.R.I. the name of the author of *Yogaśatakam* appears to be Vararuci. This MS. contains two Colophons. In the first one the name of the MS. is mentioned. In the second however name of the scribe has been mentioned as Mahādeva, the son of Kāśinātha.

It is interesting to note that Prof. P.V. Sharma in his '*Āyurveda kā Vaijñānika Itihāsa*' (First edition 1975) mentions seven probable authors of *Yogaśatakam* including Vararuci, Nāgārjuna and others. Four years later, however, Jean Filliozat in his printed book of *Yogaśatakam*, published from Pandicherry (1979) with both Sanskrit and Tibetan text, ascribes the text to Nāgārjuna only. Mostly the text of this MS. tallies with the printed book ascribed to Nāgārjuna or Vararuci. However there are some differences in different places.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ धन्वंतरये नमः ।

कृत्स्नस्य तंत्रस्य गृहि(ही)तधाम्नः(म्न)श्चिकित्सिताद्विप्रसृतस्य दूरं(रम्) ।

विदग्धवैद्यप्रतिपूजितस्य करिष्यते योगशतस्य बंधः ॥ १॥

परि(री)क्ष्य हेत्वामयलक्षणानि चिकित्सितज्ञेन चिकित्सकेन ।

निरामदेहस्य हि भेषजानि भवंति युक्तान्यमृतोपमानि ॥ २॥

End :

रास्नारामठ¹फलत्रयामृतलतायुक्पंचमूलीबला-

मांसक्वाथयुतं(तः) सतैललवणं(णः) क्षौद्रं(द्रांश)सर्पिगुडं(डः) ।

पुष्पाह्वाघनवित्वकुष्ठ(कुष्ठवित्व)फलनी कृष्णावचाकल्कितै

र्वर्त्तिः² कांजिकटुग्धमूत्रसहिता वातामये योजिता³ ॥ १०७॥

तांबुलपत्रस्य रसं विडंगं सिंधु(धू)द्भवं हिगुर्ग(गु)डेन युक्तं(क्तम्) ।

जलेन घृष्ट्वा निहितं च नस्ये भूशंखदोषकृमिज(जान्)न्नि(नि)हंति ॥ १०८॥

Colophon :

इति योगशतकं समाप्तं(प्तम्) ।

Post-Colophon :

इति योगशतकं समाप्तं(प्तम्) । काशिनाथात्मजमहादेवेन लिखितं(तम्) ॥

छ॥ छ॥

1) Printed book reads राठ ।

2) " " " कल्कितो वस्तिः।

3) " " " वातामयेभ्यो हितः।

References :

i) I.O.

ii) B.O.R.I.

iii) Sarasvati Bhavana, Varanasi.

Printed Books :

- 1) Published (with a Sinhalese paraphrase by Don. A. des. Devarakkhita) by M.P. Perera, 4th ed. Colombo, 1877.

- 2) Edited by Batuvantudeva, Colombo, 1886.
- 3) By Par Jean Filliozat, Pandicherry, 1979.

271

I.M. 521

योगशत(क)म्

Yogaśata(ka)m

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.3 X 11.4 cms.
Folios: 1-8. *Lines* : 10. *Letters* : 42. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Old, damaged. *Extent* : Complete.

The work deals with different kinds of diseases and their respective treatment.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

कृत्स्नस्य तंत्रस्य गृहीतधाम्निचिकित्साद्विप्रसृतस्य द्रुं(रम्) ।

विदग्धवैद्यप्रतिपूजितस्य करिष्यते योगशतस्य वृं(बं)धः ॥ १॥

परीक्ष्य हेत्वामयलक्षणानि चिकित्सितज्ञेन चिकित्सकेन ।

निरामदेहस्य हि भेषजानि भवंति युक्तान्यमृतोपमानि ॥ २॥

छिन्नोद्भवांबु(बु)धरधन्वयवासविश्वैर्दुं(दुः)स्पर्शपर्ण(पं)टकमेघ(घ)किराततिक्तैः।

मुस्ताटरूपकमहौषधधन्वयासैः क्वाथं पिबे(बे)दनिलपित्तकफज्वरेषु ॥ ३॥

End :

बु(बु)ध्वैतदन्यदपि यत्त(द्य)दनुक्तमत्र युक्ता^१स्वयं समधिगम्य यथानुरूपं(पम्)।

रोगेषु भेषजमनल्पमतिर्विदध्याच्छा(च्छा)स्त्रं हि किंचिदुपदेशबलं^२ करोति ॥

गुणाधिकं योगशतं निवृ(ब)ध्य प्राप्तमया^३ पुण्यमनुत्तमं^४ यत् ।

नानाप्रकारामपु(य)नीडभूतं कृत्स्नं जगत्तेन भवत्तु(य)रोगं(गम्) ॥

Colophon :

इति योगशतं समाप्तं(प्तम्) ॥ छ॥

1) Printed book reads युञ्जात् ।

2) " " " लवं ।

- 3) " " " प्राप्तमेषां ।
 4) " " " पुण्यमनुत्तरं ।

272

I.M. 554

योगशतकम्

Yogaśatakam

Substance : Country-made paper. *Size* : 27 X 10.5 cms. *Folios* : 3-24-Total 22. *Lines* : 7. *Letters* : 38. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete in the beginning as first two folios are missing. It contains 163 verses in total. It deals with the symptoms of various types of diseases such as—Jvaraḥ, Atisāraḥ, Kṛmī, Sūtikā etc. and their treatment under the sections—Kāyacikitsā, Śālākyatantram, Bhūtatantram, Bālacikitsā, Vājikaraṇam, Śuddhikalpaḥ etc. Author's name is not mentioned in the MS.

The name of the scribe as mentioned here is Śrī Vaikuṇṭha Nāyeka. The date mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1919 = A.D. 1862.

Beginning :

.....यप्रसेकारुचिगौरवैः ।

निद्रागुरुत्वं हृत्लासस्तैमित्यमधुरास्परा ॥ १६॥

शीतं रोमांचता शैत्यंमलाक्षिकरजत्वचं(चम्) ।

उष्णाभिलाषिता चेति श्लेष्मिक(ष्मिकं) ज्वरलक्षणं(णम्) ॥ १७॥

अथवातपित्तज्वरलक्षणं(णम्) ॥

तृष्णाविदाहकंठास्य शोषहर्षविवर्णता ।

छर्दिपर्वशिरोभंगैर्वातपित्तज्वरं वदेत् ॥ १८॥

End :

जीर्णज्वरारुचिश्वासकासश्चयथुनाशनं(नम्) ॥

द्राक्षादिः ॥

गुडूचिकारिष्णद.....*च शुंठीकुस्तुंवरीतुं वरचंदनं च ।
 क्वाथं विदध्यात्कफपित्तवातज्वरे विधेयस्तु गुडूचिकादिः ॥ १६२॥
 गुडूच्यादिः ॥
 राष्णारग्वधदेव दारुमधुकाद्राक्षाकारेणुका
 त्रायंती(ति) कटुकी पुनर्नव(वा)वचामांसी शताह्वधनैः ।
 काश्मिर्यमियसारिवामृतलता धान्या.....*वाद्यालकै
 शुंठ्या च क्वथितं सितामधुयु(क्तं) वातज्वरघ्नं पयः ॥ १६३॥

Colophon :

इति वैद्यकशाले योगशतकं समाप्तं(प्तम्) ॥

Post-Colophon :

शुभमस्तु ॥ श्री संवत् १९१९ समये आश्वनीवर्द । १ परीवा रविवासरे ॥
 पुस्तक लिप्ता(खा)वा श्रीमिश्रधन्वन्तरी आनंदकर मिश्रसुतलिप्ति(खि)तं
 मुरारिदास काये(य)स्थ विश्वंभर दासस्यसूत ॥ श्री वैकुण्ठनायक ॥ रामचंद्रसहाय॥
 राम ॥
 *.....blank.

273

G. 8501

योगशतकम्

Yogaśatakam

Substance : Country-made paper. *Size :* 25 X 10.5 cms. *Folios :* 14, 15 -2. *Lines :* 8. *Letters :* 35. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh. *Extent :* Incomplete.

The manuscript is incomplete in the beginning. Author's name is not mentioned. The MS. contains verses 4-20.

Beginning :

.....।
ज्रीर्णविषमासु(श)न भोजनैश्च पित्तं प्रकोपमुपयाति घनात्यये च ॥४॥
 स्वप्नादिवा^१ मधुरशीतलमत्स्यमांसगुर्व्वस्तपिष्ठ(च्छ)लतिलेक्षुपयोविकारैः।

स्निग्धातिवृत्तिलवणोदकपानमिश्रैः² श्लेष्मा प्रकोपमुपयाति

तथा सवंते(वसन्ते)॥ ५॥

तए(इत्ये)वमेते क्रमशो द्वि[शो]घा(वा) दोषाः प्रवृष्टाः³ युगपत्त्रयो वा ।

कुर्वन्ति रोगान्विविधान् शरीरे(S)संख्यानसंख्या⁴विगताननेकान् ॥६॥

End :

बुधा(बुध्वै)तदन्य(द)पि यदत्रमनुक्तमत्र युक्त्या⁵स्वयं समधिगम्य

यथानुरूपं(पम्)।

रोगेषु भेषजमनल्पमतिर्विदध्यात् शास्त्रं हि किञ्चिदुपदेशलवं करोति ॥ १९॥

गुणाधिकं योगशतं निवृ(ब)ध्य प्राप्तं मया⁶ पुण्यमनुत्तमं⁷ यत् ।

नानाप्रकारागम(मय)नीडभूतं कृत्स्नं जगत्तेन भवे(व)त्यरोगां(गम्) ॥ २०॥

Colophon :

इति श्रीमद्योगशतकं संपूर्णं(र्णम्) ।

1)	Printed book reads	स्वप्नं दिवा ।
2)	" "	भक्षैः ।
3)	" "	प्रवृद्धा ।
4)	" "	संख्यातसंज्ञा।
5)	" "	युज्यात् ।
6)	" "	प्राप्तमेषां ।
7)	" "	पुण्यमनुत्तरं ।

274

III. F. 7.

योगशत(क)म्

Yogasata(ka)m

Substance : Country-made paper. Size : 28.5 X 17.7 cms.
Folios: 1-12. Lines : 16. Letters : 37-38. Script : Nāgarī. Condition:
Old. Extent : Complete.

The work deals with different types of diseases and their

treatment. In the beginning योगशतम् is mentioned as the title of the work, though the Colophon mentions it as धन्वंतरिगुणागुणयोगशतम् । Author's name is not mentioned here. Aufrecht ascribes the authorship to विदग्धवैद्य, but it is not clear whether it is a proper name or an epithet of a reputed Physician.

Date Samvat 1897 = A.D. 1840 is mentioned in the Post-Colophon.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

प्रणम्य धन्वंतरिमादिदेवंवरंमुनीनामपिशालिहोत्रं(त्रम्) ।

परोपकाराय सतां हितार्थं करिष्यते योगशताभिधानः(नम्) ॥ १॥

कृत्स्नस्य तंत्रस्य गृहीतधाम्नाचिकित्स(त्सि)ताविप्रसृतस्य दूरं(रम्)^१ ।

विदग्धवैद्यप्रतिपूजितस्य करिष्यते योगशताभिधानः^२(नम्) ॥ २॥

परि(री)क्ष्य हेत्वामयलक्षणानि चिकित्सितज्ञेन चिकित्सितेन^३ ।

निरामदेहस्य हि भेषजानि भवन्ति युक्तान्यमृतोपमानि ॥ ३॥

End :

आमं विदग्धं विष्ट्र(ष्टं)भंसशेषश्च तद्विद ॥

आमविरेचनं कुर्यात्तद्(श)शेष च निद्रया ।

यदा इत्युपचारेण तमाहुर्धृतत्(द)ग्धवत् ॥

रसासृग्मांसमेदो(s)स्थिमज्जाशुक्राणिधातवः ।

समरूप्यामलामूत्रा सत्तु(कृ)त्स्वेदादयोपिचो ॥ २६॥

Colophon :

इति धन्वंतरिगुणागुणयोगशतं समाप्तं(प्तम्) ।

Post-Colophon :

सं १८९७ पौ. कृ १

1) Printed book reads धाम्नाश्चिकित्सिताद्विप्रसृतस्य दूरम् ।

2) " " " योगशतस्य बन्धः ।

3) " " " चिकित्सकेन ।

275

G. 4817**योगशतकम्****Yogaśatakam**

Substance : Country-made paper. **Size :** 16.2 X 3.4 cms. **Folios:** 1-12 + 11 (without pagination) + 4 (in another handwriting) = 27. **Lines :** 5-6. **Letters :** 59-60. **Script :** Newārī. **Condition :** Fresh. **Extent :** Incomplete.

The manuscript appears to be a xeroxed copy from a palm-leaf MS., Left side was partially torn in the original MS. Hence that portion is missing in the xeroxed copy.

I have separated the folios into three parts according to the scribal variation.

- i) F. 1 - F. 12 of Yogaśatakam, mentioned otherwise as 'Yogaśatam'. Here we find two Chapter-Colophons-

".....योगशते विषतन्त्रं समाप्तः ॥" F. 7.

".....योगशते भूतविद्या समाप्तः ॥" F. 8.

- ii) MS. contains eleven folios. Here verse numbers are given, but folio numbers are not given. These folios are of Nāgārjuna's Yogaśatakam ".....साल्म समाप्तः ॥ कृति वीबोध श्रीनागार्जुनपादानीमिति॥"

- iii) Having four folios, also related to Āyurveda.

Beginning :

.....गृहीतधाम्नश्चिकित्सिताद्विप्रसृतस्य दूरं(रम्) ।

विदग्धवैद्यप्रतिपूजितस्य करिष्यते योगशतस्य वृं(वं)धः ॥

परीक्ष(क्ष्य)हेत्वामयलक्षणा(णा)नि चिकित्सितज्ञेन चिकिसि(त्स)केन ।

.....युक्तानि(न्य)मृतोपमानि ॥

End :

The end cannot be copied as the letters are quite illegible.

276

G. 7828

योगशत(क)म्

Yogasata(ka)m

Substance : Country-made paper. *Size* : 23.5 X 12.3 cms.
Folios: 3, 5, 8-23, 25-27 = 19. *Lines* : 12. *Letters* : 27. *Script* :
 Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

The MS. begins from F. 3, verse no. 10. Here one finds Mārāthī meaning after each verse.

Contents : वृद्धगंगाधरचूर्ण, प्रमेहहरक्वाथः, करहरीक्वाथः, स्मृ(समु)-
 द्रादिचूर्ण, वृद्धसमुद्रादिचूर्ण, हिग्वाष्टकचूर्ण, मंदाग्निसमशर्कराचूर्ण, च्छर्दिरोगे
 मनःशिलादिचूर्ण, केशकल्पः, व्रणचिकित्सा, अमृतादिघृतं, नेत्रांजनं, वासाद्यु(दि)घृतं,
 नेत्ररोगे हरदावादिघृतं, षु(क्ष)तरोगे काकोलीतैलं, व्रणरोहणादि संरोहणतैलं,
 जात्यादिघृतम्, उन्मादरोगे धूणीं हनुं(नु)मंती बालाबलीक्वाथः, रोगप्रकोप-
 लक्षणानी(नि)।

First folio (F. 3a) is slightly damaged.

F. 20a इतिविषतंत्रसमाप्तानि।

F. 25b bears a Colophon as “इति योगशतम् अर्थसहितसंपूर्णम्”.
 Then on the same folio there is a beginning of another text
 from verse no. 1, which continues upto verse 13, (F. 26b).
 Folio 26b contains a Mārāthī meaning which runs upto F.
 27a and F. 27a contains a Colophon again as, “इति
 योगशतसंपूर्णम्”।

The name of the scribe is mentioned here as पंमो विजया
 From F. 28a another new text on सन्निपातः starts. The
 beginning of which is as follows—

॥ प्य ॥ श्री धन्वंतरैर्ज्जयतु ॥

संधीगश्चातिकस्थःश्चः(स्थश्च) रुक्दाहचित्तविभ्रमः ।

शीतांगास्तंद्रीकः प्रोक्तः कंठकूञ्ज(ब्ज)श्चकर्णकः ॥ १ ॥

Pagination 37 of the last folio is wrong, which should
 be 27.

After completion of the verse 66, there is the Colophon in red ink—“इति अभिन्याससं(स)न्निपात त्रयोदशमः ॥ १३॥”

But afterwards there are verses 67, 68, 69.

Following verse 69, another verse marked with number 171 is seen. The last verse is—

जिह्वकेषोडशाहानि(निः) अभिन्यासे पक्षसंख्या परमायुमिदं प्रोक्तं मृ(मि)यते
तत्क्षणादपि ॥ १७१॥

Colophon :

इति सं(स)न्निपातो त्रयोदशउपशांत भेषजानीः(जानि)।

The सन्निपातः portions contain lineal word meanings.

Beginning :

.....क्वाथः ॥ ९॥

दुरालभावासकती(ति)क्तरोहिणीं पयोदधिश्चौषधः कांतिकंजलं(लम्) ।

प्रशीतमुष्णां सकलज्वरापहं प्रवर्द्धनजातरजातचन्द्रिकं(कम्) ॥ १०॥

End : (F. 25b)

गुणाधिकं योगशतं निबद्धः(द्ध) प्राप्तं मया¹ पुण्यमनुं(नु)त्तरं यत् ।

नानाप्रकारामयनीडमूलं² कृत्स्नं जगत्तेन भवत्यरोगं(गम्) ॥

Colophon :

इति योगशत(म्) अर्थसहित संपूर्णं(र्णम्) ॥ श्रीरस्तुः कल्याणमस्तुः ।

श्री ॥ श्री ॥

Beginning of meaning :

अर्थ ॥ धमासो अरडूसो कडूरोहिणीं ध्वालि दूधेली सुंठि

कीरीयातुं बालो एसममात्रा क्वाथ लगास्तुनूपाई थे

सर्वज्वर जाइ बली पेटनीं वेदना भाजै ॥

End of meaning :

अर्थः । एहनूनांम योगशतकं हीइ एह ग्रंथमाहि गुणनो समूह व्वइ ।

एह ग्रंथ युष्यने योगै पामइ नानाविधिना रोग तेहनुव्वेद वुं सुख समाधि

थाइ॥

- 1) Printed book reads प्राप्तमेषां ।
- 2) " " " भूतं ।

277

I.M. 10133**योगशत(क)म् (सटीकम्)**

Yogaśata(ka)m (with comm.)

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.2 X 11 cms.
Folios: 1-2, 4-6 = Total 5. *Lines* : 9. *Letters* : 40. *Script* : Nāgari.
Condition : Old. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. It contains a running commentary. The names of the commentary and the commentator are not mentioned any where. It deals with the remedial measures of various diseases, such as Sannipātaḥ, Atisāraḥ, Pramehaḥ, Udararogaḥ etc.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

कृत्स्नस्य तंत्रस्य गृहीतधाम्नाश्चिकित्सितार्थप्रसृतस्य¹ दूरं(रम्) ।

विदग्ध[स्य]वैद्यप्रतिपूजितस्य करिष्यते योगशतस्य वृं(वं)धः ॥ १॥

परीक्ष्य हेत्वामयलक्षणानि चिकित्सितज्ञेन चिकित्सितव्यं²(व्यम्) ।

निरामदेहस्य च(हि) भेषजानि भवंति युक्तान्यमृतोपमानि ॥ २॥

अथ क्वाथोच्यते ।

छिन्नोद्भू(द्भ)वांऽवु(बु)धरधन्वयवासविश्वैर्दु(र्दुः)स्पर्शः(र्श)पर्पटकमेघ-

किरा(त)तिकैः(क्तैः) ।

मुस्ताःऽऽ(स्ता)टरूषकमहौषधधन्वयासैः क्वाथं पिबेदवि(नि)-

लपित्तकफज्वरेषु ॥ ३॥

Beginning : (comm.)

विवर्णमस्य गुरुचि(ची). मुस्ता. जवासा. शुंठी. वातज्वरे. जवासा. पित्तपापरा.

मुस्ता. चिराइता. कुटुकी. पित्तज्वरे मुस्ता. अरूसा. शुंठी. जवासा. कफज्वरे ३-

End :

नादेयीकुंटजुष्की^३शिगुबृहतीस्नुक्वित्वभल्लातकैः(कान्)-
 व्याघ्रीकिशुकपारिभद्रकजटामार्गनीपाग्निकैः(कान्) ।
 वासामुष्ककपाटलाः(लान्) सलवणा(णान्) दग्धा(ग्ध्वा) रसं पाचितं
 हिग्वादि प्रतिवापमेतदुदितं गुल्मोदराष्टीलिषु^४ ॥ ३०॥
 मूर्वाभ्लिकादहनसूरण वज्रिकाणां तक्रेण चूर्णमुषसि प्रविलोड्यपीतं(तम्)।
 अष्टी लगुल्मगुदकीलभगंरध्रुपंचाग्नि नामजरु(रुज)राग्निकरं नराणां(णाम्)
 ॥ ३१॥
 बीजान्(नि) गृहीत्वा गिरिकर्णिकायाः सजीरकान् सैधवसंप्रयुक्तान् ।
 तक्रेण सार्द्धं प्रपिबन्मनुष्यश्चिरोभ्यमप्याश्रु(शु) निहंति गुल्मं(ल्मम्) ॥ ३२॥

End : (Comm.)

टीपणमस्य. मूर्वा. भ्लिकाफलं. चित्ता. सूरणकंदं. सेहुंडः एतेषां चूर्णं(र्ण)
 तक्रेण. विलोड्यमंथ्य प्राप्तः(प्त)कालं पीतं श्येतून्नराणां मथीलादिरोगानां
 नाशः उदराग्निवर्द्धनमित्यर्थः ३२ बीजान्(नी)ति अपराजिताया बीजान्(नि).
 अन्यत् सुगमं(म्) ।

- 1) Printed book reads धाम्निश्चिकित्सिताद्विप्रसृतस्य ।
- 2) " " " चिकित्सकेन ।
- 3) " " " कुटजार्क ।
- 4) " " " गुल्मोदरप्लीहिषु ।

278

G. 4697(B)

योगशतकम् (सटीकम्)

Yogaśatakam (with comm.)

Substance : Country-made paper. *Size* : 20.5 X 11 cms. *Folios*: 7-16, 18-29 = 22. *Lines* : 13. *Letters* : 31. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, musty, discoloured, damaged. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete in the beginning. The

name of the commentary is not mentioned, however, F. 29b, 5th line (सविवरणं कृतिरियं महावैद्यपतेरमृतप्रभस्य) possibly suggests that both the text and the commentary are composed by अमृतप्रभ Gurupada Halder in his 'वैद्यकवृत्तान्तः' mentions अमितप्रभ as a commentator of योगशतकम्। P.V. Sharma points out seven authors of योगशतकम् and अमृतप्रभ is one of them. (vide-*Āyurveda Kā Vaijñānika Itihāsa*, p. 195).

Beginning : (Text)

मुस्ताखुपर्णि(र्णी) फलदारुशियुः-
क्वाथः सकृष्णाकृ(क्रि)मिशत्रुकल्कः ।
मार्गद्वयेनापि चिरप्रवृत्तान्
कृ(क्रि)मीलिहति कृमिज्ञा(जा)न्विकारान्¹ ॥

Beginning : (Comm.)

.....दरपांडुरोग(गः) ॥ स्थूल्यप्रसेको (S) र्धकफामयेषु ॥
पुनर्(र्न)वासावडी ॥ दारुदेवदारु अभया ॥ हरीतकी। गुडूची । गिलोइ ।
समूत्रेण महिषाख्ययुक्तः। गुग्गुलेन युक्तः(क्तं) पिवेत् ॥ केषु व्याधिषु(षु)
इत्युच्यते.....।

End : (Text)

गुणाधिके(कं) योगशतं निबंधः²
प्राप्तं मया³ पुण्यमनुत्तमं⁴ यत् ।
नानाप्रकारामयतीर⁵ भूतं
क्तस्त्रं(कृत्स्नं)जगत्तेन भृत्य(वत्य)रोगं(गम्) ॥

End : (Comm.)

स्थूलेषु दारुकृमिषुकृम(मि)घ्नं(घ्नम्)। हरीतकीपांडुरोगेषु शस्यते। अक्षामयेषु
त्रिफला(लां) वदंति। शूलेषु सर्वेषु तथा रसो न । कुष्ठे(ष्ठे)षु नित्यं खदिरस्य
सारं(रम्)। शंशं(स)ति वाजीकरणे स्वद्रंष्ट्रा(ष्ट्राम्)। उर(रः)क्षये नागवला(लां)
महाबलां रसायनेन्वा(न वा)मलकं सदैव यूथीमूलं ग्रीष्मकाले च रुक्षः(क्षम्)।

छागे(ग)क्षीरे समाक्वाथपीतं नासाघ्नानां(णां) मूत्रकृच्छं(च्छं) निहंति। क्षिप्रं(म्)।
वेत शर्करा--रीच।

Colophon : (Text)

समाप्तं चैतद्योगशतकं(कम्)।

Colophon : (Comm.)

इति योगशतकं समाप्तं(प्तम्)।

- 1) Printed book reads क्रिमिजाश्च रोगान् ।
- 2) " " " निबध्य ।
- 3) " " " प्राप्तमेषां ।
- 4) " " " पुण्यमनुत्तरं ।
- 5) " " " नीड ।

279

I.M. 5375

योगशत(क)म् (सटीकम्)

Yogaśata(ka)m (with comm.) by Amitaprabha

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.2 X 11 cms. *Folios* : 7, 9, 13-16, 19-20 = Total 8. *Lines* : 9. *Letters* : 39. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, damaged. *Extent* : Incomplete.

The text is accompanied with a running commentary but there is no specific mark to distinguish the text from the latter. The last Colophon “इति श्रीमितप्रभावविरचितं योगशतं समाप्तं” (F. 19a) suggests that the author is अमितप्रभा। After completion of *Yogaśatam* another text begins abruptly, which is also related to Āyurveda. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1884 = A.D. 1827.

Beginning :

नागर पिप्पलि(ली)चिन्नविं(वि)ङ्गं पूतिकजेरं(रंजे) हरी(रि)तकी मिश्रं(श्रम्)।

शर्करया गुटिकां कुरू भक्षय वह्निकरं वडवानल नाम ॥ ३३॥
 नागरेति पूतिकरंज वकदरबीजं अन्यत्पष्टं(ष्टम्) ॥ ३३॥
 सामुद्रसौवर्चलसैधवानां क्षारो जवानाम्(म)जमोद....।
 हरी(रि)तकीपिप्पलि(ली) शृंगवेरं हिगुंविडंगं च समानि कुर्यात् ॥ ३४॥
 एतानि चूर्णानि समानि कृत्वा भुंजीत पीडात् प्रथमं च पंच।
 अजीर्णवातं गुदगुल्मवातं वातप्रमेहं विषमं च वातं(तम्) ॥ ३५॥
 विशू(सू)चिका कामल पाण्डुरोगान् स्वाशं(श्वासं) च काशं च
 हरेत्(त् प्र)युक्तं(क्तम्) ॥ ३५॥

End :

बु(बु)धैतदन्यदपि यत्त(द्य)दनुक्तमत्र युक्त्या¹ स्वयं समा(म)धिगम्य
 यथानुरूपं(पम्) ।
 रोगेषु भेषजमनल्पमति विं(वि)दध्यात् शास्त्रं हि किचिदुपेक्षोवल²
 करोति॥ ३३॥
 गुणांशकं³ योगशतं निवृ(ब)ध्य प्राप्तं मया⁴ पुण्यमनुत्तमं⁵ यत् ।
 नानाप्रकारामयनीड भूतं कृत्स्नं जगत्तेन भवत्यरोगं(गम्) ॥ ३४॥

Colophon :

इति श्रीमितप्रभाव(अमितप्रभ) विरचितं योगशतं समाप्तं(प्तम्)।

Post-Colophon :

संवत् १८८४ ।

Beginning of another text :

परिषेकावगाहश्च स्नेहसंशोधनानि च ।
 दिवास्वप्नं व्यवायं च व्यायामं शिशिरं जलं(लम्)।
 क्रोधप्रवालभोज्यानि वर्जयेत्तरूणज्वरी ॥
 व्यायामं च व्यवायं च स्नानं चक्रमणानि च ।
 ज्वरमुक्तो न सेवेत यावन् बलवान् भवेत् ।

End :

७ भरी षलै दिन ३ गोली वनवदरी प्रमान्(ण)कीजे

अचारकेशा(सा)थ वटक के साथ भक्षणीया
 कू(कु)ष्मांड कुष्मांडेमत्स्यमांस नषा(खा)इ फिगे प्रमानं(णं)
 मरिचामलकै(कैः)करंजवीजै(जैः) कृमिवृद्धासु
 शृंगतोयधृष्टैः वटिकापठलानि हन्ति कंडुतिमिराणि
 अर्वुदतो यदाह शु(शू)लान् रसहिं गुल।

- 1) Printed book reads युञ्ज्यात् ।
- 2) " " " किंचिदुपदेशलवं ।
- 3) " " " गुणाधिकं ।
- 4) " " " प्राप्तमेषां ।
- 5) " " " पुण्यमनुत्तरं ।

280

G. 3057

योगशत(क)म् (सटीकम्)

Yogaśata(ka)m (with Comm.)

Substance : Country-made paper. *Size* : 24.5 X 13 cms. *Folios*: 1-11. *Lines* : 19-21. *Letters* : 42-50. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

The name of the commentator is Pūrṇasena, “श्रीपूर्णसेनेन सुबोधनार्थं प्रारभ्यते योगशतस्य टीका”। (F. 1b). The name of the Commentary is अभिधानचिंतामणिः, as mentioned in the Colophon of the same.

Beginning : (Text)

श्रीगणेशाय नमः ॥

कृत्स्नस्य तंत्रस्य गृहीतधाम्नाचिकित्सितार्थप्रसृतस्य दूरात्¹ ।

विदग्धवैद्यप्रतिपूज्जि(जि)तस्य करिष्यते योगशतस्य बंधः ॥ १॥

तेषां क्रिया प्रतिदिनं क्रियतां भिषग्भिरायुर्व्ययो(s)ग्निबलसत्वसुदेश

सात्त्यं(त्यम्)।

विज्ञाय सत्प्रकृति भेषज्ज(जं) तत्प्रमाणं ज्ञात्वा तथान्यदपि कर्मगतं च शास्त्रे ॥ २॥

Beginning : (Comm.)

श्रीपरमात्मे (त्मते) नमः ॥
 श्रीवर्द्धमानं प्रणिपत्य मूर्ध्ना (र्द्धा) जनस्य सर्वस्य नि (नी) रोगहेतोः
 श्रीपूर्णसेनेन सुबोधनार्थं प्रारभ्यते योगशतस्य टीका ॥ १ ॥
 अथ जीवा आदिनिधनास्तेषां जीवानां आहारमन्वाहत
 शीतातपवर्षाणि विषमासना निद्रादिभिर्व्याधय उत्पद्यन्ते
 तेषां व्याधीनां प्रति (ती) कारार्थं पुरा सर्वज्ञैः भाषिताद्वैद्य
 सा (शा)स्त्रात्सार योगान् विविच्य योगशतं कर्तुकामो वररुचिः
 शास्त्रादौ प्रतिज्ञां करोति कृत्स्नस्येति ।

End : (Text)

परिभ्रम् (स्रव) स्वेदविदाहरोगान् वैगंध² संक्लेदविपाक कोषान् ।
 प्रलापमूच्छाभ्रमपित्त (पीत) भावान् पित्तस्य कर्माणि वदन्ति
 तज्ञाः (ज्ज्ञाः) ॥ १८ ॥
 गुणाधिकं योगशतं निबन्धं³ प्राप्तं मया⁴ पुण्यमिहोत्तमं च⁵।
 नानाप्रकारामयनीडभूतं कृत्स्नं जगत्तेन भवत्वरोगं (गम्) ॥ १९ ॥

End : (Comm.)

श्वेतत्वं शरीरेपांडुता शीतत्वं शीतलभावः गुरुत्वं जाड्यभावः कंडूश्च खर्जूः
 स्नेहोपदेहः शरीरेस्निग्धस्व वित्त्वं स्तिमितत्वं आलस्यं गमनजल्पनादि क्रियायां
 मंदोत्साहतालेपः शरीरे पुष्टता उत्सेधः उत्सेधः उन्नतत्वं संयातः चिरक्रिया
 च मूत्रपुरीषयोः स्थिरत्वेन प्रवर्त्तनं एतानि श्लेष्मरोगे जानाति एतानि लिंगानि
 च तत्कृतानां सर्वाभ्या.....चैकनासां काश्चित्प्राप्ति निरोध पूर्व संज्ञांतरं
 येन तु संप्रयाति।

Colophon : (Text)

इति श्रीपंडित विरचितं योगशतं समाप्तम् ।

Colophon : (Comm.)

इत्यभिधानचिंतामणि योगग्रंथटीका संपूर्णम् (र्णा) ।

Post-Colophon : (Text)

सर्वग्रंथाग्रंथ ७५० संख्या ॥

- 1) Printed book reads धाम्निश्चिकित्तिताद्विप्रसृतस्य दूरम्।
- 2) " " " रागदौर्गन्ध्य ।
- 3) " " " निबध्य ।
- 4) " " " प्राप्तमेषां ।
- 5) " " " पुण्यमनुत्तरं यत् ।

281

G. 10463

योगशत(क)म् (सटीकम्)

Yogaśata(ka)m (with comm.)

Substance : Country-made paper. *Size* : 26.5 X 11 cms. *Folios*: 1-36. *Lines* : 9. *Letters* : 37-41. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Text incomplete, commentary complete.

The name of the commentator is Pūrṇasena, — 'श्रीपूर्णसेनेन सुबोधनार्थं प्रारभ्यते योगशतस्यटीका', (F. 1b). Text appears in the middle of the folio. Above and below the text, runs the commentary. The text contains 118 verses. The date mentioned in the Post-Colophon is Saṁvat 1800(?) = A.D. 1743.

Beginning : (Text)

श्रीगणेशाय नमः ॥

कृत्स्नस्य तंत्रस्य गृहीतधाम्नाचिकित्सितार्थप्रसृतस्य दूरात्¹।

विदग्धवैद्यप्रतिपूजितस्य करिष्यते योगशतस्य वृं(बं)धः ॥ २॥

ॐ नमोभगवतेवासुदेवाय ॥ श्री ॥

तेषां क्रियाप्रतिदिनं क्रियतां भिषग्भिरायुर्व्ययो(ऽ)ग्निबलसत्वसुदेश सात्त्व्यम्।

विज्ञाय सत्प्रकृति भेषज तत्प्रमाणं ज्ञात्वा तथान्यदपि कर्मगतं च शास्त्रे ॥ २॥

Beginning : (Comm.)

श्रीगणेशाय नमः ।

श्री वर्द्धमानं प्रणिपत्य मूर्ध्ना(द्धा) जनस्य सर्वस्य नि(नी)रोगहेतोः

श्रीपूर्णसेनेन सुबोधनार्थं प्रारभ्यते योगशतस्य टीका ॥ १॥

अथ जीवा आदि निधना स्तेषां जीवानां आहारमन्वाहत

शीतातपवर्षाणि विषमासना निद्रादिभिर्व्याधयः उत्पद्यंते

तेषां व्याधीनां प्रति(ती)कारार्थं पुरा सर्वज्ञैर्भाषिताद्वैद्य

शास्त्रात्सार योगान् विविच्य योगशतं कर्तुकामो वररुचिः

शास्त्रादौ प्रतिज्ञां करोति कृत्स्नस्येति।

End : (Text)

परिभ्रम(स्रव)स्वेदविदाहरोगान् वैगंध^२संकलेदविपाक कोपात्(न्) ।

प्रलापमूर्च्छाभ्रमपित्त(पीत)भावान् पित्तस्य कर्माणि वदन्ति तदज्ञाः (ज्ज्ञाः) ॥१८॥

एतानि लिंगानि च तत्कृतानां(नि) सर्वामया.....चै(नै)कनाम्नां(म्नाम्) ।

कश्चित् (भवेत्) प्राप्तिभिरोध^३ पूर्व^४ संज्ञांतरं येन तु संप्रयांति ॥ १९॥

गुणाधिकं योगशतं निबन्ध्यं^५प्राप्तमया^६पुण्यमिहोत्तमं च^७।

नानाप्रकारामयनीडभूतं कृत्स्नं जगत्तेन भवत्वरोगं(गम्) ॥ २०॥

End : (Comm.)

शरीरेस्निग्धछ(स्थ)वित्तं स्तिमितत्वं(त्वं) आलस्यं(स्यम्)। गमनजल्पनादि

क्रियायां मंदोत्साहतालेपः शरीरे(s)पुष्टता। उत्सेधः उच्छेधः उन्नतत्वं(त्वम्)।

संयातः चिरक्रिया च मूत्रपुरीषयोः स्थिरत्वेन प्रवर्तनं(नम्)। एतानि श्लेष्मरोगे

जानाति ॥ १९॥

Colophon :

इति श्रीयोगशतव्याख्यानं पंडितविरचितं समाप्तं(प्तम्)।

Post-Colophon :

शुभमस्तु ॥ सं १८००

1) Printed book reads धाम्निश्चिकित्सिताद्विप्रसृतस्य दूरम् ।

2) " " " रागदौर्गन्ध्य ।

3)	"	"	"	विशेष ।
4)	"	"	"	एषा ।
5)	"	"	"	निबध्य ।
6)	"	"	"	प्राप्तमेषां ।
7)	"	"	"	पुण्यमनुत्तरं यत् ।

282

G. 3115**योगशतकम् (सटीकम्)**

Yogaśatakam (with comm.) by Vararuci

Substance : Country-made paper. *Size* : 24.2 X 10.6 cms.
Folios : 1-46, 48 - 47. *Lines* : 10-12. *Letters* : 28-32. *Script* : Nāgarī.
Condition : Fresh. *Extent* : Complete.

The Colophon of the commentary is missing. The name of the commentator is Pūrṇasena, as mentioned in the first sloka of the commentary. There is a stray leaf (F. 48), which describes the qualities of the medicine च्यवनप्रासः and its application. The name of the author is Vararuci as it has been clearly mentioned in the Colophon of the text and in the beginning of the comm. The text of the MS. tallies to a great extent with the printed book of *Yogaśatakam*, ascribed to Nāgārjuna edited by Jean Filliozat.

Beginning : (Text)

ॐ कृत्स्नस्य तंत्रस्य गृहीतधाम्नाचिकित्सिताविप्रसृतस्य दूरात्¹।
 विदग्धवैद्यः(द्य)प्रतिपूजितस्य करिष्यते योगशतस्य वृ(वं)धः ॥ १॥
 तेषां क्रियाप्रतिदिनं क्रियतां भिषग्भिरायुर्वयो(ऽ)ग्निबलसत्वसुदेशसाम्यं(म्यम्)।
 विज्ञाय तत्प्रकृतिभेषज्(जं) तत्प्रमाणं ज्ञात्वा तथान्यदपिकर्मगतं च शास्त्रे ॥२॥

Beginning : (Comm.)

ओं श्रीगणेशाय नमः ।

श्रीवर्द्धमानं प्रणिपत्यमूर्द्धाजनस्य सर्वस्य नि(नी)रोगहेतोः

श्रीपूर्णसेनेन सुबोधनार्थं प्रारभ्यते योगशतस्य टीकां(का) ॥ १॥

अथ जीवा आदिनिधनस्तेषां जीवानां आहारमन्वाहतशीत-
तापवर्षाणि विषमासना निद्रादिभिर्याधय उत्पद्यन्ते
तेषां व्याधीनां प्रति(ती)कारार्थ(र्थं) पुरा सर्वज्ञैर्भाषितां
वैद्य शास्त्रात्सारयोगान्विविच्य योगशतं कर्तुं (तुं) कामो
वररुचिः शास्त्रादौ प्रतिज्ञां करोति कृत्स्नस्येति।

End : (Text)

एतानि लिंगानि च तत्कृतानां(नि) सर्वमयानामपि चै(नै)कनाम्ना(म्नाम्) ।
कश्चिच्चप्राचीननिरोधपूर्व² संज्ञा(ज्ञां)तरं येन तु संप्रयांति ॥ १४०॥
गुणाधिकं योगशतं निबन्ध³ प्राप्तमया⁴ पुण्यमिहोत्तमं च⁵ ।
नानप्रकारामयनीडभूतं कृत्स्नं जगत्तेन भवत्वरोगम् ॥ १४१॥

End : (Comm.)

स्निग्धस्थवित्वंस्तिमि(त)त्वं आलस्यं गमनजल्पनादि क्रियायां मंदोत्साहता लेपः
शरीरे पुष्टता उच्छेदः उन्न(त)त्वं संयातः चिरक्रिया च मूत्रपुरीषयोः स्थिरत्वेन
प्रवर्त्तनं एतानि श्लेष्मरोगे जानाति ॥ १३९॥ १४० ॥ १४१ ॥

Colophon : (Text)

इति श्रीवररुचिकृते वैद्यशास्त्रे योगशतकं समाप्तम् ।

- 1) Printed book reads धाम्नश्चिकित्सिता द्विप्रसृतस्य दूरम् ।
- 2) " " " कश्चिद्भवेत् प्राप्तिविशेष एषां ।
- 3) " " " निबन्ध ।
- 4) " " " प्राप्तमेषां ।
- 5) " " " पुण्यमनुत्तरं यत् ।

283

I.M. 358

योगशत(क)म्

Yogaśata(ka)m by Pūrṇāsenācārya

Substance : Country-made paper. Size : 25 X 14.2 cms.

Folios: 1-13. Lines : 11. Letters : 31. Script : Nāgarī. Condition : Fresh. Extent : Complete.

The work begins with नाडीपरीक्षा and thereafter follow वातपित्तश्लेष्मज्वरलक्षणम्, सन्निपात-धातुमलज्वरलक्षणम्, अतीसारग्रहणीचिकित्सा, अर्शकृमिचिकित्सा, विष-भूतचिकित्सा, अनुवासनक्रिया etc.

The work is divided into the following sections :

- 1) कायचिकित्सा (F. 8a).
- 2) शल्यतन्त्रम् (F. 10a).
- 3) विषचिकित्सा (F. 10b).
- 4) भूतचिकित्सा (F. 10b).
- 5) रसायनीक्रियाविधिः (F. 11a).

Date Samvat 1851 = A.D. 1794 is mentioned in the Post-Colophon.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्री काशीराजोवाच ॥
 वातपित्तकफ^१(फ)द्वंद्वं सन्निपातमनामयं^२(यम्) ।
 साध्यासाध्योपहवां^३(तां)श्च सर्वा नाडी प्रकाशयत् ॥
 पुरतोतः प्रयत्नेन वैद्येन शुभिमिच्छ^४(च्छ)तां^५(ताम्) ।
 दक्षिणांगुष्टमूले च नाडी पुंसः परिक्षते ॥
 वामभागे तु नारीणां मुनीनां^६(ना)मिति संमतं^७(तम्) ।
 अ^८(अं)गुलीं त्रितयं तत्रादत्त्वा^९(य) गाढं तिपीडयेत् ॥

End :

अनेन मंत्रेण गलटांडलुटास्फुट ब्रह्मराक्ष^१(स)शाकिनी
 डाकिनी लामाराक्ष^२(स)क्षेत्रपाले सर्वदोषनिग्रहं कुर्यात्
 तथानेन मंत्रेण गुग्गुलुमभिमं अधूपं महं ग्रहस्ताप
 दध्यात् तद्धवध्राणीमात्रेण सर्वो दुष्टग्रह पलायंति ।

Colophon :

इति श्रीमत् श्रीधरसेनाचार्यपिरिपाधोः समागतिः श्रीपूर्णसेनार्य्यै^१(चार्य्यै)-
 णविरचितं योगशतं संपूर्णं समाप्तं सु^२(शु)भमस्तु ॥

Post-Colophon :

संवत् १८५१ कार्तिकमासे सु(शु)क्लपक्षे ३ रव(वि)वासरे लिष्ट(ख्य)तं
जु(य)था प्रति तथा ॥ श्री रामकृष्णाय नमः ॥ श्री शिवाय नमः ॥

284

G. 5734**योगसंग्रहः सुश्रुतसारः****Yogasamgrahaḥ suśrutasārah**

Substance : Country-made paper. *Size* : 35 X 13.5 cms. *Folios* : 1-21, 23-59 = 58. *Lines* : 10. *Letters* : 50. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

The work appears to be a collection of 'Yoga's although the author claims it to be synopsis of *Suśrutasaṃhitā*. But the author's name is not mentioned. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1908 = A.D. 1851.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

ध्यात्वा शिवं परमतत्त्वविचारवैद्यं चंडीमहेशफलदांसगणं महेशम् ।

धन्वंतरि मुनिवरं मुनिसुश्रुतादीनाधेयमुग्रतपसं मनसा प्रणम्य ॥ १ ॥

विरंचि नारायणं सं(शं)करेभ्यः सं(शं)चीपतिस्कंदविनायकेभ्यः ।

लक्ष्म्यै भवान्यापथदेवताभ्यस्सदानमोदेवनवग्रहेभ्यः ॥ २ ॥

यथा समुद्रमालो अप्रोज्जतानि महंति च ।

तथा निरीक्ष्य शास्त्राणि क्रियते योगसंग्रहः ॥ ३ ॥

End :

अथ नष्ट्य(स्य)विधिः ।

नष्ट्यं(स्य) विदध्याद्बुडनागरं वासं शैधवं मागधिका-

मथो वाघ्राणश्चमंन्याहनुवाहुपृष्टेशिरोक्षि कंठ-

श्रवणमयेषु ऊर्ध्वयंत्र विकारेषु विशेषान्नश्य-

मिष्यते नाशाहि सिरशोद्वारं तेनतध्वाथ्याहंति तान् ।

Colophon :

इति योगसंग्रहः सुश्रुतसारः समाप्तः ।

Post-Colophon :

मितीकार्तिक दिव २ संवत् १९०८ के ।

285

G. 10569

योगसारसमुच्चयः

Yogasārasamuccayaḥ by Gaṇapatiṣyāsa

Substance : Country-made paper. *Size :* 28 X 12 cms. *Folios:* 1, 25-28 = Total 5. *Lines :* 12. *Letters :* 45. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, damaged. *Extent :* Incomplete.

Beginning of the first line is torn and damaged. The work deals with रक्तपित्तचिकित्सा, शिरोरोगचिकित्सा, नयनरोगचिकित्सा, कर्णरोगचिकित्सा, विषचिकित्सा, उदरचिकित्सा, अपस्मारचिकित्सा, धनर्वातचिकित्सा. The entire subject matter is mentioned in the Colophon properly. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1661 = A.D. 1604.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

.....*गात्रि जगतानिर्माणपारं परं दुर्योधं त्रिपुरं जघान्(न) भगवान्
स्तूर्ण*

.....*स्त्रिभिस्त्रिभुवनं जिष्णुर्व(ब)लि वद्धवान्
तं लंवो(बो)दरमंतदायशमनं वंदे त्रिवंघं सदा ॥ १॥

.....*त्सत्यपुरंवरंसतांपुष्यंनहास्थानमिहप्रहर्षतः ।

यन्लित्ययज्ञागतपाकशासनाश्रितं च कास्तिस्वरिवापरं पुरं(रम्) ॥ २॥

End :

फलत्रिकर्निव(ब)तरोस्त्वचात्रवासापटोलीक्वथितं च सर्व्वं(वर्म) ।

स.....* न कालंपीतं भवेदर्दितवातहारि ॥ ॥१३५॥ ॥

Colophon :

इति श्रीव्यासगणपतिविरचिते सकलवैद्यकशास्त्रसारसंग्रहे
 योगसमुच्चयसारव्ये (राख्ये) कुष्ट (ष्ठ) व्रणभगंदरलूतागण्ड-
 मालामुखरोगशिरोर्त्ति अधिमंथने च कर्णविषउदरगुल्म-
 शूलउन्माद अपस्मारधनुर्वातपक्षाभिघातार्द्रितसर्वानिलरोगनाम समुद्देशः ॥
 ॥ समाप्तश्चायं ग्रंथः ॥

Post-Colophon :

पौषशुक्लैकादश्यां भौमेकास्यां ॥ ॥ श्रीभवान्नैगणेशाय कृष्णायहरयेगोपाला-
 यनारायणाय नमो नमः ॥ संवत् १६६१ ॥ शुभं भूयाल्लेखकपाठकयोरपिसदैव
 ॥ वैद्येनापितमंत्रशास्त्राणति ॥ शुभमस्तु ॥

* illegible.

286

III. E. 124

योनिव्यापत्चिकित्सा

Yonivyāpatcikitsā

Substance : Country-made paper. *Size* : 41.5 X 14 cms. *Fo-
 lios* : 1-4. *Lines* : 8. *Letters* : 55. *Script* : Bengali. *Condition* : Fresh.
Extent : Incomplete.

There is no benedictory verse in the beginning. It seems that it is not the beginning of the work, but a chapter only. The manuscript deals with फलकल्याणघृतम्, सोमघृतम्, कुमारकल्पद्रुमघृतम् etc.

Beginning :

अथ योनिव्यापत् चिकित्सा ॥
 योनिव्यापत् सभूयिष्ठं शस्यते कर्मवातजित् ।
 वस्त्रभ्यङ्गपरीषेक प्रलेप पिचुधारणं (णम्) ॥
 वचोपकुञ्जिकाजाजीकृष्णावृषकसैन्धवं (वम्) ।
 अजमोदां यवक्षारं चित्रकं शर्करान्वितं (तम्) ॥
 पिष्ट्वा प्रसन्नयालोड्य खादेत्तद्वृतभजितं (तम्) ।

योनिव्यापत्तिहृद्रोगगुल्माशोविनिवृत्तये ॥
 गुडूचीत्रिफलादन्ती क्वाथैश्चपरिषेचनं(नम्) ।
 नतवार्त्ताकिनिकुण्ठं सैन्धवामरदारुभिः ॥

End :

या च पुष्पं न विन्देत ऋतुना पीडिता च या ।
 भूत्वा भूत्वा च नश्यन्ति सुताया सां मुहुर्मुहुः ॥
 अनेकौषधयोगेन मन्त्रयोगेन वा पुनः ।
 अनेकव्रतयोगेन यासां पुत्रो न जायते ॥
 तासां कामसमाः पुत्राज्जा(र्जा)यन्ते चिरजीवि(बि)नः ।
 एतद्घृतं गृहे यस्य कुलिशाद्भयं ॥
 न राक्षसैः पिशाचैश्च गृह्यते तस्य वा(बा)लकः ।
 नोपसर्पति सर्पोऽपि दर्पात्तस्य ग्रहान्तरं(रम्) ॥
 इतिकुमारकल्पद्रुमघृतं(तम्) ॥

287

II. B. 53 (B)

रत्नावली

Ratnāvalī by Rādhāmādhava Vaidyaratna

Substance : Country-made paper. *Size* : 29.8 X 21 cms. *Folios* : 1-160. *Lines* : 29-32. *Letters* : 26-29. *Script* : Bengali. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

There is repetition of वैद्योत्पत्तिर्ज्ञानाध्यायः in the beginning. The work deals with वैद्योत्पत्तिर्ज्ञानं, नाडीपरीक्षा, मूत्रपरीक्षा, वातादिस्थाननिरूपणं, वातादिप्रकोपहेतुः, कालनिरूपणं, प्रकृतिनिरूपणं, गर्भोत्पत्तिज्ञानं, भेषजनिरूपणं, सत्वनिरूपणं, नक्षत्रवलिदानं, सर्वज्वरचिकित्सा, गर्भकरणं, वशीकरणं and various rasas.

Beginning :

ॐ नमोः गणेशाय ॥

नत्वा[थ]कृष्णं कृतकर्म्मसासु(ग)रं नानामुर्गीनां ज्वनावतारं(रम्) ।

योगं समाहृत्य सुसिद्धसारं तेनेमयापतिकयाप्रचारं (रम्) ॥
 आसीत् सेनकुले गङ्गाधरसुतो देवीवरविविश्रुतस्तत् ।
 सूनुर्मधुसूदनः सुविदितस्ततपुत्रः गौरीवरः ॥
 तद्वीर्योद्भवः (वः) भूरिचारयशश्चिन्तामनेः (णेः) ।
 सूनुना राधामाधववैद्यरत्नकविना रत्नावली गुम्फिता ॥
 कषायरसतन्त्राणां सारं सारं प्रकाशते ।
 सऽपत्र्या रत्नावलीवैद्यरत्नेन ॥

End :

समुदायस्य द्वात्रिंशत् (त्त) मभागेन विषं योज्यं यथा द्वादशानां पृथक्-
 तोलकमिलितानां द्वात्रिंशतभागं तस्या (स्य) सत्वेन विषस्य त्रिमासकत्वमिति ।
 जाती जातैरिति जायफलजयत्री ॥ गुडत्वमिति स्वगुरु ॥
 खाखसवल्कपोस्तफलमिति ।
 पोस्तफलजशुद्धरस २ तोला शुद्धगन्धक २ तोला
 कज्जलीं कृत्वा लघुपुटेपक्त्वा ग्राह्यं (ह्यम्) ।
 सीसाअश्रु शुद्धमलका अगौरलवङ्गवस्कः ॥

Colophon :

इति समाप्तोऽयं (तेयं) रत्नावली ॥

Post-Colophon :

ओं नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ० ॥ श्री गोपीनाथ (थो) जगति ॥

288

G. 7951

रसकौमुदी

Rasakaumudī by Mādhava

Substance : Country-made paper. *Size :* 37 X 12 cms. *Folios :* 1-14, 16-40 = 39. *Lines :* 7-9. *Letters :* 46. *Script :* Bengali. *Condition :* Old. *Extent :* Incomplete.

The work deals with various rasas and treatment of

various diseases, such as—अथज्वरादौपर्पटीरसः लिख्यते- F. 2b, शीतभज्जितरसः- F. 3a, त्रिपुरभैरवोरसः- F. 3b, वैद्यनाथगुडिका- F. 3b, उदक मञ्जरी- F. 4b, पर्पटीरसः, वातपित्तान्तकोरसः - F. 5a, अथपित्तश्लेष्मनि, वीरेश्वरोरसः- F. 5b, श्लेष्मापित्तान्तकोरसः- F. 6a, चिन्तामणिरसः- F. 6b, अथ सन्निपाते, उनात्तोरसः- F. 7b, प्राणेश्वरोरसः पञ्चाननो रसः- F. 9b, मृतसञ्जीवनः, सन्निपातभैरवः- F. 10a, कालाग्निरूद्रः, आनन्दभौरवी F. 13b, इति पाण्डुरोगे, अथरक्तपित्ते- F. 35b, अमृतकला, तालकादि- F. 38a, etc.

Beginning :

श्रीकृष्णाय नमः । ॐ नमो गणेशाय ।
 श्रीकृष्णं धृतमन्दरं हततृणावर्तं र्वधधवं सिन्नुं(नम्) ।
 सिन्धुन्मन्थननायकं हृदि चिदानन्दात्मकं ध्यायता ॥
 संपूर्णा रसकौमुदी वररसाधाराधरासुग्रतः ।
 कृत्वा श्रीयुतमाधवेन भिषजा यत्नात् समालिख्यते ॥
 हरति च बहुमूर्च्छां मूर्च्छितोव्याधितानां(नाम्) ।
 मरणमपि जनानां नाशयेत् यः प्रनष्टः ॥

End :

श्वासकासारिः ।
 भागमेकामहससूतभस्मतोभागयुग्ममपि गन्धस्य वा ।
 सुतपादमपि हेमभस्मकं तावभस्म यदि वाभ्रभस्मकं(कम्) ॥
 लौहभस्मयदिवार्कजं क्षिपेल्लौहपात्र जठरे विपाचयेत् ।
 द्रावता भवति ध्वंसं तद्वद् यदा तदा निक्षिपेच्च कदलीदले ततः ॥
 घटरूपस्वरसाजयन्तिकामुण्डिका त्रिफलासु भृङ्गिका-
 मेघनादकटुकण्यकारसैः प्रत्यहन्वपरिमर्दयेद्रसं(सम्) ।
 वत्सनागजरसैस्तस्तिमं लौहपात्र(त्रा)नि(णि).....।

289

G. 1628

रसचन्द्रिका

Rasacandrikā by Kavicandra Vaidya Mādhava

Substance : Country-made paper. *Size* : 45 X 7.5 cms. *Folios* : 1-33, 33-76-77. *Lines* : 6. *Letters* : 68. *Script* : Bengali. *Condition* : Old. *Extent* : Complete.

Folio 33 is duplicate. There is a separate folio containing the contents of *Rasacandrikā*. The name of the scribe is Rāmagopālasena. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Śaka 1686 = A.D. 1764.

Beginning :

ओं नमः सि(शि)वाय ॥
 विधत्ते यन्यूनं रुचिरनखराङ्गेन ललितं
 पुरारातेमौलौ हिमकरकिशोरभ्रमकरं(रम्) ।
 स्फुरण्मु(न्मु)क्तापुञ्जीकृतकणकमञ्जीरकिरणं
 तदालम्बेस्तम्भे(म्बे)रमवदनमातुः पदयुगं(गम्) ॥
 संसारामयपारं परममरत्वं ददाति यः सारं(रम्) ।
 नम्रीकृतविवृधेन्द्रं तमपि रसेन्द्रं नमस्यामः ॥
 स्फुरण्मु(न्मु)क्ता चन्द्रद्युतिनिकरनिन्दाकरयो ।
 शो(सो)रसेन्द्र ग्रन्थानी(नि) कृतविविधसन्धानसुगुरुं(रुम्) ॥
 चिरं वन्दे(न्दे) तातं श्वशुरमपि वन्दे तरकृपुं(पम्) ।
 कृपाभिः सारं रसजलधिपारं नयति मां(माम्) ॥
 सर्वं विचार्य परिचित्य रसेन्द्रशास्त्रं
 यद्यत् सुसिद्ध कृतिसाध्यमनेनतत्तत् ।
 आनीय सम्प्रतिम्बदे कविचन्द्रवैद्य-
 श्रीमाधवेन विदधे रसचन्द्रिकेयुं(यम्) ॥

End :

मोदकान् कारयेद्विद्वान् समभागान् प्रयत्नतः ।
 प्रत्यहं प्रातरैकां पानीयस्यानुपानतः ॥

एवं निरन्तरं कार्यं वत्सरैकं प्रयत्नतः ।
 प्रथमे मासि वेगः स्यात् द्वितीये ब(ब)लवर्णवान् ॥
 तृतीये कुष्ठनाशञ्च काशनासु(श) स्तुवीयके(श्चतुर्थके) ।
 पञ्चमे स्त्रीप्रियत्वञ्च षष्ठे पलितसंक्षयः ॥
 सप्तमे दिव्यकान्तिश्च अस्तु(ष्ट)मे दिव्यदृग्भवेत् ।
 नवमे हि शतायुः स्यादशमेऽनशनान्वितः ॥
 एकादशे महाव(ब)लो अदृश्यो द्वादशे भवेत् ।
 इच्छाहारविहारु(रः) स्यान्ततो दैत्यरिपोः समः ॥
 षडुर्मिरहितो देही प्राप्नोति कल्पजीवितुं(तम्) ।
 श्रीसिद्धिमोदको ह्येष सिद्धादिभिन्ति(स्तु) शे(से)वितः ॥ ०॥
 श्री सिद्धिमोदकः ॥ ०॥ रसायणा(ना)धिकारः ॥ ० ॥

Colophon :

इति श्रीसानन्दकवीन्द्रकृतायां रसचन्द्रिकायां नवमोऽध्यायः ॥

Post-Colophon :

श्रीरामगोपालसेनस्य पुस्तकमिदं स्वाक्षरञ्चेति ॥ ०॥
 लिपिरियं पौषस्याष्टाविंशतिदिवशी(सी)या ॥
 शकाब्दा १६८६।८।२७।९ दण्डसमये ।

290

G. 4429

रसचन्द्रिका

Rasacandrikā by Kavīcandra Vaidya Mādhava

Substance : Country-made paper. *Size :* 34.8 X 12 cms. *Folios :* 1-7, 7-99=100. *Lines :* 6-8. *Letters :* 49-50. *Script :* Bengali. *Condition :* Old, damaged. *Extent :* Complete.

First two folios are much damaged. Folio 7 is numbered twice. One of them is corrected as 61. This MS. deals with हृद्रोगचिकित्सा मूत्राघातमूत्रकृच्छ्रचिकित्सा, अश्मरीचिकित्सा etc., र is seen as ब. The MS. contains 21 stray leaves, of which four are blank. The name of the scribe is Śrī Śivacandradāsa. Date

of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Śaka 1730=A.D. 1808.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥
विधत्ते यं न्यूनं रुचिरनखराङ्ग्रे(ङ्गे)ण ललितं
पुरारातेमौलौ हिमकरकिशोक(र)भम-- रं(रम्) ।
स्फुरन्मुक्तापुञ्जीकृतकणकमञ्जीरकिरणं
तदावम्बेस्तम्बेरमवदनमातुः पदयुगं(गम्) ॥
संसाराय(म)यपारं परममरत्न(त्वं) ददाति यः --रं(रम्) ।
नम्रीकृत -- धेन्द्रं तमपि रसेन्द्र(न्द्रं) नमस्यामः ॥
स्फुरन्मु(न्मु)क्ता चन्द्रद्युतिनिकरशोभाजितयु(यः) ।
शो(सो)रसेन्द्र ग्रन्थानी(नि) कृतविविधसन्धानसुगुरुं(रुम्) ॥
चिरं वन्दे तातं श्वशुरमपि वन्दे तरकृपुं(पम्) ।
कृपार्थिभ्यः सारं रसजलधिपारं नयति मां(माम्) ॥
सर्वं विचार्य परिचिन्त्य रसेन्द्रशास्त्रं
यद्यत् सुसिद्धकृतसाध्यमनेनतत्तत् ।
आनीय संप्रतिम्बदे कविचन्द्रवैद्य-
श्रीमाधवेन विदधे रसचन्द्रिकेयुं(यम्) ॥

End :

मोदकान् कारयेद्विद्वान् समभागान् प्रयत्नतः ।
प्रत्येकं प्रातरेकैकां पानीयस्यान्वप(नुपा)नतः ॥
एवं निरन्तरं कार्यं वत्सरैकं प्रयत्नतः ।
प्रथमे मासि रोगघ्नो द्वितीये व(ब)लवर्णवान् ॥
तृतीये कुष्ट(ष्ठ)नाशः स्यात् काशनाशश्चतुर्थके ।
पञ्चमे स्त्रीपिय(प्रियत्व)ञ्च षष्ठे(ष्ठे) पलितसंक्षयः ॥
सप्तमे दिव्यकान्तिः स्यात् अष्टमे दिव्यहृ(दृ)ग्भवेत् ।
नवमे द्वि(हि)शतायुश्च दशमेऽनशनान्वितः ॥
एकादशे महाव(ब)लो द्वादशेऽऽस्य(दृश्य)तां ब्रूयेत् ।

इच्छाहारविहार(रः) स्यात्ततो दैत्यरिपोः समः ॥
 षडुर्मिरहितो देही प्राप्नोति कल्पजीवितु(तम्) ।
 श्रीसिद्धिमोदक(को) ह्येष सिद्धादिभिस्तु सेवितः ॥
 श्रीसिद्धिमोदकः ॥

Colophon :

इति सान्द्र(नन्द)कविकृतायां रसचन्द्रिकायां नवमोऽध्यायः । समाप्तो(s)यं
 ग्रन्थः ॥

Post-Colophon :

श्रीशिवचन्द्रदासस्य स्वाक्षरमिदं । शकातिताब्दा १७३० ते(ता)रिख २५
 माहे पौष । शुक्रवार ॥

291

I.M. 3622

रसदीपिका

Rasadīpikā by Ānandānubhava

Substance : Country-made paper. *Size :* 22.5 X 7 cms. *Folios :* 3, 5, 7, 9, 11, 11-15, 17, 19, 20, 52, 54-58, last folio has no pagination - Total 20. *Lines :* 6-7. *Letters :* 40. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, damaged, discoloured. *Extent :* Incomplete.

Its an important work on Hindu Chemistry. It is incomplete in the beginning. It deals with—लोहधातुरसवीर्यज्ञानम्, मृत्युञ्जयरसः, कनकसुन्दररसः, मदनकामदेवरसः, सूतकाभरणरसः, ग्रहणीकपाटरसः, चिन्तामणिरसः, मृतसञ्जीवनरसः, अग्निकुमाररसः, महातालकेश्वररसः, मृगाङ्कपोटलीरसः, पर्पटीरसः, हीराबाद्धरसः, प्राणेश्वररसः, पञ्चाननरसः, तारकेश्वररसः, पूर्णप्रतिज्ञारसः etc. and metals. The author Ānandānubhava has introduced himself as a Yogin and as a disciple of Mahādevāśrama. Folio 11 is duplicate but one of them does not maintain verse number. This folio may be from another manuscript. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1462 = A.D. 1405. Scribe's name is Karmasimha, son of Dhanapati.

Beginning :

.....पंक्तिशूलशमनीसमुद्रजा ।
 मौक्तिकं तु मधुरं सुशीतलं दृष्टिरोमशमनं विषापहं(हम्) ।
 राजयक्षापरिकोपनाशनं सारकं भवति पुष्टिवीर्यदुं(दम्) ॥
 दीपनी(नोऽ)तिकटुको वराटकः शूलनेत्रमदहा च शंखवत् ।
 पुष्टिकांतिव(ब)लवीर्यवर्द्धनं विद्रुमं तु कफवातपित्तजित् ॥
 लोहधातुरसवीर्यबोधने कौशलं भवति यस्य सर्वदा ।
 तस्यवैद्यकृतिर्यशप्रदा धर्मदातिसुष(ख)दा हिरण्यदा ॥
 इति लोहधातुरसवीर्यज्ञानम् ॥

End :

यद्वा नागंतुत्यसत्त्वं सतूथं धात्वा कन्यामूलतोये क्षिपेत् ।
 भूयोभूयो नागदंतस्य वापं दत्त्वा तारंकेवलं स्यात्(त्तु) यावत् ॥
 व(वा)जितुल्यं योजितं....युग्मं हित्वा सर्वजायते तस्तुवर्त्म(र्त्मम्) ।
 ..विद्यां पतितः क्रुद्ध.....स्तदा यात्रास्तेषां फलविधि.....॥
इदं सर्वं जा...पंचरति व्याधिं-यमसोयशः
 पृथ्व्यां प्राप्नोत्य...च परतः सोख्यमतुलं नतो वैद्यै
 ...यं विवि.....विधितोरिष्टमखिलं तथा
 चेष्टान्नासन्नाविधमिह विद्वेर्वोध्यमखिलं(लम्)।

Colophon :

इति श्रीमन्महादेवाश्रमशिष्येण योगिना आनंदानुभवेनेयं
 रचिता रसदीपिका समाप्तेति ।

Post-Colophon :

संवत् १४६२ सकार्तिकपूर्वद ५ भौमे। धनपतिपुत्रेण कर्मसिंहेन ।
 आत्मार्थं लिखितं पुस्तकं(कम्) ॥ काश्यां(श्याम्) ॥ शुभमस्तु ॥
 वासुदेवस्य त्रिविक्रमेण प्राप्तं(प्तम्)।

..... damaged.

292

I.M. 3513**रसनक्षत्रमालिका****Rasanakṣatramālikā by Mathanasimha**

Substance : Country-made paper. *Size* : 27.3 X 12.5 cms. *Folios*: 2-10 = 9. *Lines* : 12. *Letters* : 38. *Script* : Nāgarī. *Condition*: Fresh, but margins are repaired. *Extent* : Incomplete.

The beginning of the manuscript is incomplete as the first folio is missing. After completion of the work, there is an indication for some medicinal preparations which ends with the oft quoted verse-F. 10b.

यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वं तादृशं लिखितं मया ।

यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते ॥ etc.

Scribe's date mentioned in the Post-Colophon is Saṁvat 1557 = A.D. 1500. The end of the MS. discloses the name of the author as Mathanasimha, the chief physician in the court of a Mālaba king. The beginning narrates the preparation of Sūta (quick-silver), Bhasma and its application in diseases.

Beginning :

.....दरिमेदद्रोणपुष्पीप्रस्थाने ॥
 सुपिहितमिति काष्ठोदुंबरी(रो)दुग्धमिश्रं(श्रम्)।
 ऊरुमुखपुटयोगाद्भस्मसासूतराजं(जम्) ॥ ७॥
 उपरिसुरभितोयापूरिते पंचमुस्ता-
 न्वितलवणमृते(s)ग्नीषोमयंत्रे निरुद्धः ।
 तदनुदिवसमेकं वर्द्धमानाग्नितप्तः
 सकलगदजयार्थं जायते भस्मसूतः ॥ ८॥

End :

इयं मालविभूपालभिषजा भिषजां मता ।
 कृता मथनसिंहेन रसनक्षत्रमालिका ॥
 यामेनामुररीकृत्य रससंपत्तु(त्तु)प्रकाशिनीं(नीम्) ।
 लोकानुत्रायंतु विद्येन्द्राः पतितानामयापदि ॥ १४३ ॥

Colophon :

इति रसनक्षत्रमालिका समाप्ता ॥ स्वस्ति ॥

Post-Colophon :

संवत् १५५७ अश्व(आश्विन)नवदि ५ सोमे स अथपुर.....त्र गोव्यंदसु तत्र
धनदेन आत्म पठनार्थं तथा परोपगा(का)रार्थं पुस्तिका लिखिता ॥ शुभं
भवतु कल्याणमस्तु ॥ छ॥

॥ श्रीः ॥ ॥ श्रीः ॥ ॥ श्रीः ॥ ॥ श्रीः ॥ ॥ श्रीः ॥

293

G. 4512

रसपद्धतिः (सटीका)

Rasapaddhatih (with comm.) by Bindu

Substance : Country-made paper. *Size* : 35 X 13.5 cms. *Folios* : 1-77. *Lines* : 9. *Letters* : 49-55. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

The text is accompanied with a commentary. The name of the commentator is Śrī Mahādeva Paṇḍita and of the commentary is *Rasapaddhatīṭikā*.

Beginning : (Text) F. 1b

श्रीगणेशाय नमः ॥

मुरलीनवरस रवुरलीयस्य च वंशः स्वरत्रयीवंशः ।

करणं कविनाभरणं शरणं करवाणि तन्महस्तरुणम् ॥१॥

प्रत्यूह व्यूह व्यपोहहेतुस्वे(श्रे)ष्टदेवताप्रणाम-

पूर्वकरसपद्धतिरूपग्रंथप्रतिजानीते ।

नत्वा निः कपटनिरंजर्मधिया निर्विघ्नमीशप्रिया-

मायुर्वेदविदाम्मुदे सुभिषजामेषामया बिंदुना ॥

ग्रंथेभ्यः परिगृह्य सारमखिलं सूत्रैश्चिकित्सा सखी-

वृक्षेभ्यस्त्रगिवप्रसूननिचयैः संग्रथ्यते पद्धतिः ॥ १ ॥

Beginning : (Comm.) F. 1b

बिंदुनामया सुभिषजाम्मुदेरसपद्धतिः संग्रंथ्यत इत्यन्वयः ।
 बिंदुः पंडित ज्ञातातुविदुरो बिंदु रित्यमरः ।
 ज्ञात्रामया अपरंबिंदु पंडितनाम्ना अतिनिपुणाः भिषज्(जा)स्तेषां-
 मुदे तेषां प्रीतये पद्धतिः रसविद्यारूपः प्रसिद्धो मार्गस्संग्रथ्यते
 वाक्यरचनारूपेण रच्यते इत्यर्थः ॥

End : (Text) F. 40b

चरणाप्रकारमाह ॥
 सू ॥ तप्ते तीक्ष्णसमुद्भू(द्ध)वेसुविमलेखत्वथसूतंक्षिपे-
 त्पांदांशं कनकं विमर्द्यशनकैर्दत्वा म्लजं बीरकं(कम्) ।
 पात्रे जंभब्बवारिणासुविपुले काचोद्भू(द्ध)वे पूरिते-
 स्थाप्यं सूर्यखरातयेपटुतरं द्यस्त्रन्ततोमर्दितं(तम्) ॥

End : (Comm.) F. 77a

गोलंमृत्युटवेष्ठितं सुलवणयंत्रेष्ट्यामावधिं-
 पक्त्वा स्वांगपुशीतलं सुभिषजापूर्वोहितैर्भावये-
 तहत्यादृष्ट विधंज्वरं च विषमं षट्चातिसांसांस्त-
 थापांडूत्यं च पंचचग्तहणिकासकादशेयक्ष्मणि ।
 वल्लद्वंद्वमितः कणामधुयुतो देवप्रसूनार्द्रक-
 द्रावैर्वामृगदर्पकुंकुमयुतो लक्ष्मीविलासोरसः ॥

Colophon : (Comm.)

इति श्रीमहादेवपंडितकृता रसपद्धतिटीका संपूर्णं(र्णा)।

Post-Colophon : (Comm.)

शारंगधरे । लोकनाथः श्रुत्वो बुभुक्षितः सूतोभा गदयमितो भवेत् ।
 तथा गंधस्य भागैर्द्वौ कुर्यात्कजलिकातयोः सूताच्चतुर्गुणेष्वैककप-
 र्देषु निक्षिपेत् भागैर्कंरकं दत्वा गोक्षीरेण विमर्दयेत् तथा शंखस्य-
 खंडानां अष्टौ भागाप्रकल्पयात् । क्षिपेत्सर्वं पुरस्यांतश्चुर्णलितशरावयोः
 गर्ते हस्तौन्मिते धृत्वा पचेहजपुटेन चास्वांगं शीतं समुद्भू(द्ध)त्यपि षट्वात-

त्सर्वमेकतः सागुजासमितंचूर्णमेकोनत्रिंशदुषणैः धृतेवातजेदधा-
न्नवनीतेपित्तजे। क्षौद्रेणश्लेष्मजेदद्यादित्यादि । रससिंदुरः गंध-
सूतौसमौवापिगंधोयावत्तुषड्गुणः नियोज्योनवसारंतु अशीत्यंशं-
मथापिचाषमुषष्टितमांशंवात्रिंशा शंवादशांशकं । नियोज्यकः
जलीकृत्वाकाचकूर्याविनिक्षिपेत् विपचेद्वालुकायंत्रेयाबद्वात्रिंश-
यामकंकूपीमुखंशलाकाभिसंशोध्य च पुनः पुनः रसः सिद्धो
भवेद्यावममतंपिमुद्रयेत् अग्निंद्वादशयामंतुसमगंधे नियोजयेत्
दिनार्धवर्धयेद्द्विहिंदिगुणादिषुचाग्निचितयामयोभेक्रमेणाग्निं
यत्राधीवर्धयेद्द्विषक् प्रमाणांतयोममात्रंभुडाग्निं परिकल्पयेत्
अंगाराग्निश्चदिपग्निर्मध्याग्निश्चखरस्मृतं दद्याद्यामत्रयादूर्ध्व-
खराग्निः सर्वदावुधैः ॥

294

G. 9385

रसप्रदीपः (टीकासहितः)

Rasapradīpaḥ (with Comm.) by (Prāṇanātha Vaidya)

Substance : Country-made paper. *Size* : 35 X 18 cms. *Folios* : 1-66. *Lines* : 15. *Letters* : 35. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

The text is accompanied with a Hindi commentary. The work deals with various diseases, treatment of the same, symptoms of diseases etc. Author's name is not mentioned here.

Beginning : (Text) F. 1a

श्रीगणेशाय नमः ॥

श्रीमन्मुकुन्दचरणौ नत्वा तोषायतद्भिषजां (स)म्यक् ।

क्रियते रसप्रदीपो गदकुल मिरता(तिमिरा) पृष्ठः ॥ १॥

अनधीत्य मत्तुर्द्योगंव(नमस्कृत्य यो ग्रंथं) कुरुते चिकित्सितं मूढः ।

स वलं(स्खल)ति चिकित्साकरणे वर्त्मे(र्त्म)नि विषमे यथै बांधः ॥ २॥

सूतकं च विषं नागं गंधकं च चतुष्टयम्

समं सर्वं विघृष्टव्यं शिष्टिना(सीसेन) च दिनद्वयं(यम्) ।
 तस्य कल्कस्य पादैकं मृन्मये दृढभाजने
 क्षिप्ता(प्त्वा) हेम्ने(ऽ)पि कर्तव्या पत्रिका सममां(मा)त्रिका ॥ ३॥

Beginning : (Comm.) F. 1a

पाराशुद्ध एकतोला विषशुद्ध शीशा(सीसा)शुद्ध यह सव
 एक एक तोला १ पहिले शीशा(सीसा) के टघरावै ते हि
 मे पारा मिलाइके शीतल करिकै(के) खलमे वुकै(के) तव गंधक
 द्वा(जा)रिके कजरी करै पीछे विषचूर्ण मिलाइके चित्ताके रससे
 दुइदिन घोटै जव गढ होइ तव वारिक सोनेका पत्र एक तोला ।

End : (Text) F. 66a

चरसे नातिसारं ग्रहणी तक्रसैधवै ।
 शूलं नागरकं शस्तंहींगसौवर्चलान्वितं(तम्) ॥ ४॥
 तक्रेणार्शसियु(शु)क्तापिप्पलीराजयक्ष्मरमी ।
 वातरोगं निहंत्यामु(शु)शुंठि सौवर्चलान्विता ॥ ५॥
 गुरुचि(डुची)शर्करायोगात् पित्तरोगविनाशिनी ।
 पिप्पली क्षौद्रयोगेन श्लेष्मरोगानिक्तं(न्विनाशि)नी ॥ ६॥
 अतः परतरं नास्ति धनंतरी(न्वन्तरि) (ऽ)मृतोस्थि(त्थि)ता ।
 इति पशुपती(ति)रसः ।

End : (Comm.) F. 66a

औषधपिसिके गरमकरिके लगावै जै सेकुर थीव नउर गदह पूर्णा कै जरिरेद्रकै
 न रिबरावृरिलेइ पानी से पिसिके गरमकरिके सातसेर उठावै उतारै आठऐदावं
 लगावै गदीदेइकै बांधै औमाषादितेल महकाहावेरिकै योनिमहराषै काहाकै
 नाउ पिबु ।

इति सामान्यतो वातजन्याणां(नां) चतुर्णो(र्णां) योनिरोगाणां चिकित्सा ।

Colophon : (Text)

इति रसप्रदीपसमाप्तः शुभमस्तु छः छः ॥

295

III. G. 60

रसप्रदीपः (टीकासहितः)

Rasapradīpaḥ (with Comm.)

by (Prāṇanātha Vaidya)

Substance : Country-made paper. *Size* : 35.5 X 14 cms. *Folios*: 1-57, 61-99 = Total 96. *Lines* : 9. *Letters* : 43. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh, but partly worm-eaten. *Extent* : Incomplete.

The manuscript has some portions missing in the middle part. It is accompanied with a commentary in a Hindi like local dialect. Handwriting differs from folio 61. Worm-eaten parts are covered with transparent paper. It is not clearly mentioned whether the text is complete or not. It only mentions “इति रसप्रदीपः” at the end. The work deals with various types of diseases, and their treatment with application of rasas, cūrṇas etc.

Beginning : (Text)

श्रीगणेशाय नमः ॥

श्रीमत्सुकुन्दचरणौ नत्वा तोषायतभि(द्धि)षजां (सम्यक्) ।

क्रियते रसप्रदीपो गदकुलति(ति)मिरापह(हः) श्रेष्टः(ष्टः) ॥ १॥

अनधीत्य नमस्कृत्य यो ग्रंथं (कुरुते) चिकित्सते(त्सितं) मूढ(ढः)।

स खु(स्व)लति चिकित्साव(क)रणे वर्त्मनि विषमे यथे(थै) बाध्वा(न्धः) ॥२॥

सूतकं च विषं नागं गंधकं च चतुष्टयं

सम(मं) सर्वं विघृष्टव्य(व्यं) शिषिनां(सीसेन) च दिनद्वयं(यम्)।

तस्य कल्प(ल्क)स्य पादैकं मृन्मये दृढभाजने

क्षित्वा(त्वा) हेम्नो(म्नेऽ)पि कर्त्तव्या पत्रिका सममात्रिका ॥ ३॥

Beginning : (Comm.) F. 2a

टि(टी)का पारासु(शु)द्ध एक तोला विषशुद्ध सीसा सोधा-

(शुद्ध) इ सब एक एक तोला पहिले सीसा कोटेघए इके

तेह(हि) मो(मे) पाराभिलाइके सी(शी)तल करिके खलमो(मे)

बुके तब गंधक जारिके कजरी करै पीछे विषचूर्ण मिलाइके
चिताके रससे दुइ दिन घोटै जब गाटा(ठ) होइ.....।

End : (Text)

योषि-^{*}तं भजेन्नित्यं सहस्रं काममोहितः
अकृत्वा मे पुनं(नः)रेत स्फुटित्वा लोचनं व्रजेत् ।
सदेवमन्त्राकारो नात्र कार्याविचारणा
रसराक्षसमुभक्ष्य भूपतिः स्यादनंभगः ॥
इति रसराक्षसः...^{*} ॥
तुलसीमूलचूर्णं वा पयसा क्षमितं पिबेत् ।
निशि स्यात्तत्तंभनं सामानंदाति रसायनं(नम्) ॥
इति वाजीकरणे तुलसीमूलचूर्णम् ॥
अथ गगनहंसरसः ॥

End : (Comm.)

सोठि मिरिच एलाइची कणा तु(ते)जपत्रजलौग काक-
रासींगी असंगंधक चूर जातीफल वंशलोचन अनार
सवै समभागचूर्णकरै सवके समसार सोरसमान अभ्रक
पारा मिसिरी सौफुकेसम सार्द्धद्वयटंकवासीमुहखाई
प्रमेह जाई क्षुधाकरै स्वा(श्वा)सकासकफखासी जाई
अतिकामहोई ॥
इति गगनहंसरसः ॥

पराभा १ हिंगुलभा २ गंधक ३ भांग ४ धूर्तरसकी भावना ७ विजयारस
भावना ७ मधुपीपर पाषाणभेदके साथ(त)वार अतिसारज्वर कासस्वा(श्वा)स
सर्वरोग जौइ इति सिद्धगणेशः ॥
इति रसप्रदीपः ॥

^{*}.....illegible.

296

G. 2571**रसमंजरी****Rasamañjarī by Śālinātha**

Substance : Country-made paper. *Size* : 32 X 16 cms. *Folios* : 1-18. *Lines* : 23. *Letters* : 40-45. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh, worm-eaten at the left side margin. *Extent* : Complete.

The entire manuscript contains ten chapters. The MS. *Rasamañjarī* deals with the purification of various metals (dhātuḥ), such as mercury, sulphur, mica and many more. Their medicinal application as a stimulant is striking (rasāyanam). The Colophon declares the subject as “इति श्रीपंडितवैद्यनाथसूतशालिनाथविरचिते रसमंजरीतंत्रे रसशोधन कथनं नाम प्रथमो-
(ऽ)ध्यायः ॥ १॥ Jāraṇam (oxydizing of metals), māraṇam (calcination), metals (dhātuḥ) and semi-metals (upadhātuḥ) of the rasaḥ and uparasaḥ and their application in the treatment of different diseases.

Beginning :

॥ ६० ॥ श्रीपरमात्मने नमः ॥

यद्रङ्गमङ्ग(ङ)लगलन्मद^१वारिविं(विं)दु-

पानालसानि(ति)निभृता ललितालिमानां(ला) ।

सद्गुजि(ज्जि)तेन (वि)निहंति नवेद्र(न्द्र)नि(नी)ल-

शंका(कां) श(स) वो गणपतिः शिवमातनोतु ॥ १॥

इंदिदि(दीव)रीभवति यच्चरणारविंद

व्दंद्(द्वे) पुरंदर पुरःसरदेवतानो(नाम्) ।

वंदारुतां(ता) कलव(य)तां सुक्(कि)रीटकोटिः

त्रीसा(श्रीशा)रदा भवतु सा भवपारदा वः ॥ २॥

श्रीवैद्यनाथ सशुद्धन(तनयः) सुतः(नयः) सुशीलः ।

श्रीशालिनाथ इति विश्रुतनामधेयः ।

तेनावलोक्य विधिवत् विवधान्त्रवं(विधप्रबं)धान्

आरभ्यते सुकृतिना रसमंजरीयं(यम्) ॥ ३॥

End :

इभवक्त्रमहं वंदे पादां(शां)कुशशु(सु)शोभितं(तम्) ।

कामरूपं मदोन्मत्तं विघ्नपाशनिर्कृतं(नम्) ॥

वैद्यनाथ(स्य)पुत्रेण² शालिनाथेन धीमता ।

शास्त्रमालोक्य सुधिया³ रचिता रसमंजरी ॥

Colophon :

इति श्रीपंडितवैद्यनाथतनयशालिनाथविरचिते रसमंजरीतंत्रे कालज्ञानादि कथनो
नाम दशमो(s)ध्यायः इति रसमंजरी समाप्ता ॥ श्रीरस्तु ॥

1) Printed book reads न्मधु ।

2) " " " तनूजेन ।

3) " " " चाकृष्य ।

References :

i) Sarasvatī Bhavana, Vārāṇasī.

ii) B.O.R.I.

Printed Books :

1) Edited by Gaṅgāviṣṇu Śrīkṛṣṇadāsa,
Lakṣmīvenkaṭeśvara Press, Mumbai, Saṁvat 1978
= A.D. 1921.

2) Edited with Mārāthi Trans. by Tryambaka
Gurṇnātha kale, Poona, 1915 (Vaidyaka-Grantha-
mālā, No. 2).

297

G. 4656

रसमञ्जरी

Rasamañjarī by Śālinātha

Substance : Country-made paper. *Size :* 36.5 X 12 cms.
Folios : 1-23. *Lines :* 10-13. *Letters :* 58-64. *Script :* Bengali. *Con-
dition :* Old. *Extent :* Complete.

The MS. is complete. Folio 23 contains the table of

contents. The name of the scribe is 'रामसुन्दर' as found in the Post-Colophon. Date of the scribe, mentioned in the Post-Colophon, is Śaka 1698 = A.D. 1776.

Beginning :

ॐ नमः शिवाय ।

यद्बु(द्)ण्डमण्डलगलन्मद'वारि(वि)न्दु-

पानालसातिनिभृता लसि(लि)तालिमाला ।

सद्गुञ्जितेन विनिहन्ति नवेन्द्रनील-

शङ्खा(ङ्कां)श(स) रो(वो) गणपतिः शिवमातनोतुः ॥

इन्दिन्दिवी(न्दीवरी)भवती(ति) यश्च(च्च)रना(णा)रविन्दे(न्द)-

वन्दे(द्वन्द्वे)पुरन्दव(र)पुरःसरदेवतानां(नाम्) ।

वन्दारुतां(ता) कस(ल)यतां सुकीवि(किरी)टकोटिः

श्रीसा(शा)रदा भवतु स भवपारदा रः(वः) ॥

श्रीवैद्यनाथतनयः (सुनयः) सुशीलः

श्रीसा(शा)लिनाथ इति विश्रुतनामधेयः ।

तेनावलोक्य विधिवद्विधान्(ध)प्रव(ब)न्धा-

नारभ्यते सुकृतिना रसमञ्जरीयं(यम्) ॥

End :

येषां परिस्फुरति श्व(श्वा)श्वतमद्विति(ती)यं

तेजस्तु यो निवह नाशकरंहरस्य(श्य) ।

तेषामखण्ड शशीकान्ति स्वपुण्यभाजं

स्वप्नेऽपि णो(नो) भवति कालभयं नराणां(णाम्) ॥

इभवक्त्रमहं वन्दे पाशाङ्कुशधरं विभ्रुं(भुम्) ।

कामरूपं महादेवं विघ्नजाल निकृन्तनं(नम्) ॥

Colophon :

इति श्रीशालिनाथवैद्य विरचिता रसमञ्जरी समाप्ता ॥

Post-Colophon :

श्रीरामसू(सु)न्दरशर्म्मणः स्वाक्षरमिदं पुस्तक(कं)
साकिले(न) खतु(ड)दह । शकाब्दा १६९८ ॥ श्रीरामः ।

1) Printed book reads न्मधु ।

298

I.M. 116

रसमञ्जरी

Rasamañjarī by Śālinātha

Substance : Country-made paper. *Size* : 27.5 X 11.8 cms.
Folios: 2-42=41. *Lines* : 9. *Letters* : 39. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
Old, fresh handwriting. *Extent* : Incomplete.

The MS. is incomplete. Only the first folio is missing.
Right hand side upper corner is broken.

Beginning :

.....

द्वद्धानुगतः(तद्वद्बहति) सूतो(ज्यं) रोगां(गान्)दोषत्रयोद्भू(द्) वं(वान्)॥ ८॥

गुरुसेवां विना कर्म यः कुर्यान्मूढचेतनः ।

स याति निःफलकर्म(निष्फलत्वं हि) स्वम्(ज)लद्धं(ब्धं) यथा

धनं(नम्) ॥ ९॥

विधां(द्यां) गृ(ग्र)हीतुमिच्छं(च्छं)ति चौर्यछ(च्छ)द्मव(व)लाछलात(दिना) ।

न तेषां सिध्यते किञ्चिन्मणिमंत्रौषधादिकम् ॥ १०॥

मंत्रसिद्धो महावीरो निश्चलः शिववत्सलः ।

देवीभक्तः सदाधीरो देवतायागतत्परः ॥ ११॥

End :

इभवक्त्रमहं वंदे पासमं(शां)कुसु(श) सोहितं(सुशोभितम्) ॥७९९॥

कामरूपं(पं) मदोन्मत्ता(त्तं) विघ्नपासु(श)निकृतनं(नम्) ॥

व(वै)द्यनाथस्यतनया(तनूजेन) शालिनाथेन धीमता ।

शास्त्र(सं)विलोक्य¹ सकलं² [वि]रचिता रसमंजरी ॥

Colophon :

रसमंजरीग्रंथ(ः)समाप्तः शुभमस्तु ॥ राम ॥ राम ॥

- 1) Printed book reads शास्त्रमालोक्य।
- 2) " " " चाकृष्य।

299

G. 4403

रसमञ्जरी

Rasamañjarī by Śālinātha

Substance : Country-made paper. *Size* : 30.6 X 12.9 cms.
Folios : 1-11. *Lines* : 11. *Letters* : 45. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Old, handwriting fresh. *Extent* : Incomplete.

The MS. is incomplete. It deals with

रसशोधनकथनंनामप्रथमोऽध्यायः -F. 2b,

रसजारणमारणकथनंनामद्वितीयोऽध्यायः F. 4b,

उपरसशोधनमारणसत्त्वपातनमणिमारणकथनंनामतृतीयोऽध्यायः F. 7b,

विषलक्षणविषभक्षणविषपरिहारकथनंनामचतुर्थोऽध्यायः F. 8b,

स्वर्णादिधातुशोधनमारणकथनंनामपंचमोऽध्यायः F. 11a.

The work ends with लोकनाथोरसः in the 6th chapter.

Beginning :

श्रीगणपतये नमः ॥

यद्रंडमंडलगलन्मद'वारिविं(विं)दु-

पानालसातिनिभृता ललितालिमाला ।

सद्भुजितेन विनिहंति नवेन्द्रनील-

शंका(कां) स वो गणपतिः शिवमातनोतु ॥ १॥

इंद्रिन्द्रि(दीव)रीभवति यच्चरणारविन्द-

द्वंद्वे(द्वे) पुरंदरपुरःसरदेवतानां(नाम्) ।

चं(वं)दारुता कलयतां सुकिरीटकोटिः

श्रीसा(शा)रदा भवतु सा भवपारदा वः ॥ २॥

श्रीवैद्यनाथतनयः सुनयः सुशीलः
 श्रीशलिनाथ इति विश्रुतनामधेयः ।
 तेनावलोक्य विधिवद्विविधान्त्र(धप्र)बंधा-
 नारभ्यते सुकृतिना रसमंजरीयुं(यम्) ॥ ३॥

End :

इति मृगांकरसः ॥
 पलं कपर्दचूर्णस्य पलं पारदगंधयोः ।
 माषाष्टौ टंकणस्यैव जम्बिराद्भि^२र्वि(वि)मर्दयेत् ॥ १॥
 पुटेलोकेशवोनाम्ना^३ लोकनाथो(ऽ)यमुत्तमः ।
अतेकुष्टं(जयेत्कुष्ठं) रक्तपित्तमन्यांद्रोगा(न्यरोगं) न्क्ष(क्ष)यं नयेत् ॥ २॥
 पुष्टिवीर्यप्रसादौ यत्^४ कांतिलावण्यदः परः ।
 को(ऽ)स्ति लोकेश्वरादिशो^५ नृणां शंभुमुखोद्भवात् ॥ ३॥
 इति लोकनाथो रसः ॥
 रसस्य भस्मना हेम पादांशेन प्रकल्पयेत् ।

- 1) Printed book reads न्मधु ।
- 2) " " " माषोऽपि टंकणस्यैको जंबीरेण ।
- 3) " " " पुटेल्लोकेश्वरो नामा ।
- 4) " " " पुष्टवोर्यप्रदाता च ।
- 5) " " " दन्यो ।

300

G. 5191

रसमु(म)ञ्जरी

Rasamu(ma)ñjarī by Śālinātha

Substance : Country-made paper. *Size* : 39 X 6.5 cms. *Folios* : 2. *Lines* : 8-9. *Letters* : 65. *Script* : Bengali. *Condition* : Fresh, torn on the left side. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the beginning and at the end. So the beginning of the MS. has not been found in

the printed book. In the 6th chapter verse no. 248-250, in the printed version, however, the end of the MS. is indicated.

Beginning :

.....व्यायामाद(पत)र्पनात् प्रपतनाम्भ(दभ)ङ्गात् क्षयाज्जागराद्वे-
गानाञ्चविधारणादतिशुचः सैत्यनेद(शैत्येनअ)ति त्रासतः ।
रक्षोक्षोभ कषायतिक्तकटुकैरेभिः प्रकोपं ब्रजे-
द्रायुवारिधरागमेपरिन्(ण)ते चा(ऽ)न्येपराद्वेऽपि च ।

End :

पश्चादुपरि चूर्ण्य(र्ण) तत् सर्व देयं(स्थाप्यं) प्रयत्नतः ।
हण्डिकाकण्ठ¹पर्यन्तं यज्ज्राणि कस्यकोष्ठवन्²(वम्) ॥
मूर्ख्य(ततो) मुद्रां दृढां(ढं) कुर्यात् दुग्धेऽस्थायतां³ किल ।
चतुर्ध्यामञ्च(मं तु) दीप्ताग्निं विंशद्याम दृढाग्निना⁴ ॥
स्वाङ्गशीतलमुत्तार्य्य(द्धृत्य) भवेत्तालेश्वरो रसः ।
पथं तुतुम्बा(मुद्रं) तु शाल्यालं कुष्ठमष्टादशं हरेत्⁵ ॥
तालेश्वरोरसः ।
रसमु(म)ज्जय्या श्रीशालिनाथेनोक्त्यां(क्तम्) ।

- 1) Printed book reads खंड ।
- 2) " " " मज्जानं कन्यकोद्भवम् ।
- 3) " " " कुर्याद्दूर्ध्वास्यं योषितां ।
- 4) " " " विद्याद्यामं हताग्निना ।
- 5) " " " शाल्यन्तं कुष्ठानष्टादशाज्जयेत् ।

301

I.M. 6971

रसमज्जरी

Rasamañjarī by Śālinātha

Substance : Country-made paper. *Size :* 25.5 X 10.8 cms.
Folios: 1. *Lines :* 9. *Letters :* 30. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old.
Extent : Incomplete.

The MS. is incomplete. It contains only the first folio. 1st to 5th verses are complete and 6th verse is incomplete.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

यद्रुडमंडलगलन्मद¹ वारिविं(बिं)दु-
पानालिर्शा(लसा)तिनिभृता ललितालिमाला ।

सद्वृजितेन विनिहंति नर्वेद्रनील-

शंकां स वो गणपतिः शिवमातनोतु ॥ १॥

इंद्रिदि(दीव)रीभवति यच्चरणारविन्द-

द्वंद्वे पुरंदरपुरःसरदेवतानां(नाम्) ।

वंदारुतां(ता) कलयतां सुकिरीटकोटिः

श्रीशारदा भवतु सा भवपारदा वः ॥ २॥

श्रीवैद्यनाथतनयः सुनयः सुशीलः

श्रीशालिनाथ इति विश्रुतनामधेयः ।

तेनावलोक्य विधिवद्विविधान्प्रबं(धप्रबं)धा-

न्त्रा(ना)रभ्यते सुकृतिना रसमंजरीयं(यम्) ॥ ३॥

End :

तेजो मृगांकमौलेः सोढुं(ढु) यत्नै(नै)व तेजसां पुंजैः ।

अजरामरत्न(तां) वितरण(ति) [वि]कल्पतरु तं रसेश्वरं वंदे ॥ ५॥

यो न वेत्ति क्रियायोगं² रसं(स) हरिहरात्मकं(कम्) ।

1) Printed book reads न्मधु ।

2) " " " कृपाराशिं ।

302

G. 4570

रसरत्नप्रदीपः

Rasaratnapradīpāḥ

Substance : Country-made paper. *Size :* 35 X 14 cms. *Folios:*

1-22. *Lines* : 11. *Letters* : 70-73. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh, old, slightly damaged. *Extent* : Incomplete (?).

The content of this manuscript is divided into eight chapters. Following are the Chapter-Colophones :

- F. 3b.- इति रसरत्नप्रदीपे प्रथमः परिच्छे(च्छे)दः ।
 F. 6b.- इति रसरत्नप्रदीपे तालकविधिदेवदालीकल्पे द्वितीयः परिच्छे(च्छे)दः ।
 F. 8a.- इति भि(ष)क्नाथदेवसूनुविरचिते रसरत्नप्रदीपेऽष्टित्रादि
 कुष्ठहरणोनामतैल रसविधौ तृतीयः परिच्छे(च्छे)दः ।
 F. 13b.- इति रसरत्नप्रदीपे श्वेतपीतहलवर्णवृद्धिप्रकारोनाम चतुर्थः
 परिच्छे(च्छे)दः ।
 F. 16a.- " " महारसाधिकारोनाम पंचम परिच्छे(च्छे)दः ।
 F. 19a.- " " " षष्ठः (ष्ठः) " ।
 F. 21b.- " " नानासत्वपातनसत्वद्रुतिकरणोनाम सप्तमः
 परिच्छे(च्छे)दः ।

Beginning :

श्रीमहागणपतये नमः ॥ श्रीभैरवो जयति ॥
 श्रियं सदद्याद्भवतांपुरारिर्यदंगतेजः प्रसरे भवानी ।
 विराजते निर्मलचंद्रिकायां महौषधीवज्जलिताहिमाद्रौ ॥ १ ॥
 सृष्टं येन चिदाचिदात्मरवमरू(रू)त्तेजोमयंभू(भूत)गुणाः
 सत्संविच्छिवशक्तिभैरवकलाः श्रीकंठपंचाननाः(नः) ।
 ईशोरुद्रमुरारिधातृविवुधाः चंद्रार्कतारागणाः
 सो(ऽ)यं पातु चराचरं जगदिदंनिर्नामनामाभिधः ॥ २ ॥

End :

विद्यते भूतले साक्षात्छंभुदेवेन भाषितः ।
 असौ रक्तगणः कार्यो रसकार्ये पुरायतः ॥
 विना तेन न जायेत जारणाकर्मसूतके ।
 अवश्यं पीतवर्णः स्याद्ब्रह्मा(ब्दा)वुड्डीयन व्रजेत् ॥
 अनेन गणराजेन सकलं कर्म कारयेत् ।
 क्षुद्धोधो जायते तेन प्रबोधो मनसस्तथा ॥
 इति रक्तवर्गः ॥

Colophon :

इति रसरत्नप्रदीपे रसशोधनादि संस्कारोऽग्निमित्रत्वकरणं नामाष्टमोपदेशः॥
 शुभमुत्तरोत्तरं भूयात् ॥ श्रीविश्वेश्वरार्पणं भूयात् ॥
 ॥ ग्रंथसंख्या १३०० ॥

303

G. 8477**रसरत्नप्रदीपः/रत्नप्रदीपः****Rasaratnapradīpaḥ/Ratnapradīpaḥ**

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.7 X 11.5 cms.
Folios : 1-51,53 - Total 52. *Lines* : 9. *Letters* : 38. *Script* : Nāgarī.
Condition : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete. The short title in the margin is र. रत्नप्र. Author's name is not mentioned, although his father's name is mentioned in the Colophon of the 3rd chapter as Bhiṣagnāthadeva. F. 17b. "इति भिषग्नाथदेवसूनु विरचिते रसचिंतामणौ-रत्नप्रदीपे शिचित्रादिकुष्ट(ष्ठ)हरणो नाम तैलरसविधौ तृतीयः परिच्छे(च्छे)दः ॥"

Beginning :

श्रीमहागणपतये नमः ॥ श्रीभैरवो जयति ॥
 श्रियं सदद्याभ्र(द्भ)वतांपुरारिर्यदु(दं)गतेज प्रसरे भवानी ।
 विराजते निर्मल चंद्रिकायां महौषधीवज्जलिताहिमाद्रौ ॥ १॥
 सृष्टं येन चिदाचिदात्मरवमरूत्तेजोमयंभू(भूत)गुणाः
 सत्संविच्छि(च्छि)वशक्ति भैरवकलाः श्रीकंठपंचाननः ।
 ईशो रुद्रमुरारिधातृविवुधाश्चंद्रार्कतारागणाः
 सोऽ(स)यं पातुचराचरं जगदिदंनिर्माणाभिः ॥ २॥

End :

विद्यते भूतले साक्षाच्छं(त्छं)भूदेवेन या(भा)षितः ।
 असौरक्तगणः कायारसकार्ये पुरायतः ॥

विना तेन न जायेत जारणाकर्मसूनके ।
 अवश्यपीतवर्णः स्याद्ब्रह्मावुड्डीयन ब्रजेत् ॥
 अनेन गणराजेन सकलं कर्म कारयेत् ।
 क्षुब्धो जायते तेन प्रबोधो मनसस्तथा ॥
 इति रक्तवर्गः ।

Colophon :

इति रसचिंतामणौ रत्नप्रदीपे रसशोधनादिसंस्कारोऽग्निमित्रत्वकरणं
 नामाष्टमोपदेशः ॥
 शुभमुत्तरोत्तरं (रं) भूयात् ॥ रंगलालब्रा

304

I.M. 1504

रसरत्नप्रदीपः

Rasaratnapradīpaḥ by Kāmeśvara

Substance : Country-made paper. *Size :* 26.8 X 11.6 cms.
Folios : 2-13, 15-17 = Total 15. *Lines :* 8-9. *Letters :* 32-33. *Script :*
 Nāgarī. *Condition :* Fresh. *Extent :* Incomplete.

The manuscript is incomplete in the beginning and in the middle part. Missing folios are 1 and 14. Contents of the work follow as :

स्वर्णभस्मशोधनमारणगुणः, वा(बा)लमृगांकः, राजमृगांकः, चन्द्रोदयरसः,
 तारविधिः, नागेश्वरः, बंगेश्वरः, ताम्रं, लोहं, धातुभिर्धातुमारणानुपानमात्रा,
 उपधातवः, नीलांजनं, तालेश्वरः, मनःशिला, गन्धकविधिः, मुक्ताप्रवा(बा)लं,
 त्रैलोक्यचिंतामणिः, सर्वेश्वररसः, लोकनाथरसः, etc.

Last verse mentions the title as रसरत्नदीपः। Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1901 = A.D. 1844.

Beginning :

.....

...त्वं स्वल्पतरं प्रति प्रतिपूटं स्याद्भस्मशुद्धं हि तत् ॥ ५॥

स्वर्णं वर्ण्यमनंगकारिकसनश्वासप्रमेहक्षयातीसार
ज्वरवातपित्तगृ(ग्र)हणीकुष्ठ(ष्ठ)घ्नमायुःप्रदं(दम्) ।
पर्णान्यक्षवृ(ब)लाग्निवीर्यसुखदान्यारोग्यतेजः कराण्येतज्वा-
ममसौख्यरोगमृत्तिकृद्दीर्यं बलं चाररेत् ॥ ६॥

End :

जलेन निवृ(ब)स्य मनोजगेहं प्रक्षाल्य कल्केन च निवृ(ब)जेन ।
विलिप्य योनिं प्रमदा प्रयाति सौभाग्यमानंदकरं स्वमर्तुः ॥ १०८॥
इतिसौभाग्यकरप्रयोगः ॥
श्रीगौडक्षिति देवतारकसभाशुभांशुदास्ते गुरु-
देव श्रीनृहरिस्तदीयतनये नैषा सुनीराजना ॥
निर्णीतारसरत्नदीपजनिता कामेश्वरेणागदं-
काराणां चरणांबु(बु)जेषु भवतास्तेषां मुदे सा सदा ॥ १०९॥

Colophon :

इति श्रीरसल्ल(रत्न)प्रदीपो ग्रंथः कामेश्वरकृतः समाप्तिमगात् ।

Post-Colophon :

संवत् १९०१ मिति माघशुक्लाचतुर्दश्यां भृगुवाराणस्यां(स्याम्) ॥
श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

305

G. 8479

रसरत्नमाला

Rasaratnamālā by Narasimhakavirāja

Substance : Country-made paper. Size : 27.5 X 11.5 cms.
Folios : 1-74. Lines : 9-10. Letters : 32-35. Script : Nāgārī. Condi-
tion : Old, fresh, margin slightly damaged. Extent : Complete.

It contains some marginal notes in Nāgārī and Oriya script. After Colophon there are some verses which describe qualities and application of रसगुटिका। In the beginning the name of the manuscript is mentioned as रसरत्नमाला, but in

the Colophon however the name of the manuscript has been mentioned as रत्नमाला। Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1934 = A.D. 1877.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ रसरत्नमालाप्रारम्भः ।
 ईशमनीशं कारणमकारणं व्यक्तमव्यक्तम् ।
 आदिमनादिं शाश्वतमशाश्वतं गोपमच्युतं वन्दे कनकरजत-
 मुक्ताबज्रवैदूर्यनीलैर्मरकतरसरंगैः पद्ममाणिक्यमुख्यैः ।
 विशदगुणकदम्बैर्गुम्फिता रत्नमाला-
 विवुधनिबहहृद्या रामकृष्णप्रसादात् ।

End :

लोहमहीरूह गुटिता(का) मालेयंरत्न(ल)पूरितातरणिः ।
 धनरससंगममात्रा व्याधि पयोधे द्रु(द्रु)तं सेव्या ॥
 न देया कुमतिव्याख्या दोषाच्छन्नगुणा भवेत् ।
 पंडितैर्मार्जना कार्यातदेति प्रार्थना मम ॥
 यद्यपीयं म(न)हि भवेत्युराणभिषजां प्रिया ।
 तथापि नव्यवैद्यानामानुकूल्यं करिष्यति ॥

Colophon :

इति दाक्षिणात्यवैदिकमहामहोपाध्यायनीलकंठभट्टात्मजरामकृष्णभट्ट-
 चरणपरिचारक श्रीनरसिंहकविराजविरचिता रत्नमाला समाप्ता ।

Post-Colophon :

इति शुभम् । संस्व(व)त् १९३४ श्रावणकृष्णप्रतिपद १ गुरुवासरे शुभमस्तु ।
 यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ।
 शुद्धं वा अशुद्धं वा मम दोष(षो)न दीयते ॥ ? ॥ श्रीशुभम् ॥

306

I.M. 685

रसरत्नसमुच्चयः / रसरत्नसमुच्चयसारः

Rasaratnasamuccayah/Rasaratnasamuccayasārah
by Vāgbhaṭa

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.5 X 9.5 cms. *Folios*: 55 (by counting). *Lines* : 14. *Letters* : 42. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, damaged. *Extent* : Incomplete.

Although the manuscript bears no pagination serially, yet some folios are marked with pagination. Author's name is mentioned as Vāgbhaṭa at the end of the 1st chapter as F. 2a (?) - "इति वाग्भटकृतरसरत्नसमुच्चयस्य प्रथमाध्यायसारः।" Right hand side of the folio 1 is badly damaged. It is very difficult to determine whether all the folios are of the same work, as handwriting is bad and crammed. There are some marginal notes also.

Beginning :

॥ श्री ॥ अथरसरत्नसमुच्चयसारः ॥
चंद्रसेननागार्जुनादीनां बहूनां तंत्राण्यालोक्त्य
संग्रहोऽत्र रसानामादय.....*नां(नाम्)।
चिकित्साथेऽपि योगिनां(नाम्) ।
रसोपरसलोहानां यंत्रादिकरणानि च ।
शुद्धिः सत्त्वं द्रुतिर्भस्म करणं च प्रचक्षते ॥ तत्र॥
आयतनं विद्यानां मूलं धर्मार्थकाममोक्षाणां(णाम्) ।
श्रेयःपरं किमन्यह्(त् श)रीरमजरामरं विहायैकं(कम्) ॥
तस्माज्जीवन्मुक्ति.....*समीहमानेन योगिना प्रथमं(मम्)।
दिव्या तनुर्विधेया हरगौरीसृष्टिसंयोगात् ॥
एतदर्थं ब्रह्माद्या अपि यतन्ते ॥

End :

अथ दोषशमान्ता तथा चूर्डतश्चाहारो दोषप्रशमनः(नं) स्मृतः ।
वृत्त्यर्थान्ता अत परंतु स्वस्थानां वृत्त्यर्थं सर्वं एव च ॥ ८३॥

इति रोग्यपयुक्त सिद्धान्तप्रक्रिया ॥ छ ॥
 न जातु तर्पयेत्प्राज्ञः सहसा ज्वर कर्षितं (तम्) ।
 तेन संशमितोऽयस्य पुनरेव भवेज्ज्वरः ॥ १ ॥
 अथज्वरमुक्तस्यनियमाः ।
 व्यायामं च व्यवायः च स्नानं चंक्रुं (ङ्क्रु) मणानि च ।
 ज्वरमुक्तो न सेवेत यावन्न बलवान् भवेत् ॥ २ ॥
 स ज्वरो (री) ज्वरमुक्तो वा विदाही निगुरूणि च ।
 आसात्मान्य (न्य) न्नपानानि विरुद्धानि च वर्जयेत् ॥ ३ ॥

*.....damaged.

307

III. A. 101

रसरत्नाकरः

Rasaratnākaraḥ by Nityanāthasiddha

Substance : Country-made paper. *Size* : 34 X 13 cms. *Folios* : 1-123, 141-219, 219-237 - Total 221. *Lines* : 9-10. *Letters* : 33-34. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

Folio no. 189 (right hand) is wrongly numbered it should be 190 which is correctly written in the left-hand side. Also folio no 219 is wrongly numbered in duplicate. Contents and chapters follow as :

रसपीटिकानाम प्रथमोपदेशः	- F. 2b.
संशोधनमारणनाम द्वीति (द्विती) योये (प) देशः	- F. 5b.
रसजारणमारणोनाम तृतीयोपदेशः	- F. 8a.
रसमूर्छनबंधनाम चतुर्थोपदेशः	- F. 11a.
वज्रचैकांतमारणनाम पंचमोपदेशः	- F. 14a.
अभ्रकशोधननाम षष्ठमो (ष्ठो) पदेशः	- F. 16b.
सर्वोपरसानां शुद्धिसत्त्वपाल (त) नम्	- F. 20a.
स्वर्णादिधातुवंगांतमारणनामाऽष्टमोपदेशः	- F. 25b.
कांतादिकिट्टमारणनाम नवमोपदेशः	- F. 29b.
ते (तै) लपातनादिविषशोधननाम दशमोपदेशः	- F. 33a.

रसेन्द्रखंडे-ज्वरचिकित्सानाम प्रथमोपदेशः	- F. 45a.
अति(ती)सारचिकित्सानाम द्वितीयोपदेशः	- F. 51b.
सन्निपातचिकित्सानाम तृतीयोपदेशः	- F. 62b.
पंचकर्मद्विहशोधन पथ्यापथ्यविचारोनाम चतुर्थोपदेशः	- F. 67a.
राजरोगचिकित्सानाम पंचमोपदेशः	- F. 73b.
कासश्वासद्विकानिवारणनाम षष्ठोपदेशः	- F. 81a.
पांडुरोगादिशोफ निवारणनाम सप्तमोपदेशः	- F. 87b.
वातव्याधिनी(नि)वारणं नामाष्टमोपदेशः	- F. 92a.
अश्मरीमूत्रकृच्छ्रनिवारणं नाम नवमोपदेशः	- F. 96b.
कुष्ठनिवारणनाम दशमोपदेशः	- F. 116b.
श्चित्रनिवारणे एकादशोपदेशः	- F. 121a.
उदरशूलचिकित्सानाम त्रयोदशोपदेशः	- F. 146b.
भगंदरातिलूतानिवारणनाम चतुर्दशोपदेशः	- F. 154a.
अर्शनिर्वा(वा)रणनाम पंचदशोपदेशः	- F. 165b.
ग्रहणीचिकित्सानाम षोडशोपदेशः	- F. 172b.
वातपित्तश्लेष्मादीनां चिकित्सानाम सप्तदशोपदेशः	- F. 179b.
स्थौल्यादिकार्ष्यनिवारणनाम अष्टादशोपदेशः	- F. 183a.
शिरोरोगचिकित्सानाम एकोनविंशति(त)मोपदेशः	- F. 187a.
कर्णरोगादि चतुरोगनिवारणनाम[म्पंच]विंशति(त)मोपदेशः	- F. 194a.
नासारोगादि छर्दिनिवारणं एकविंशति(त)मोपदेशः	- F. 202b.
गलरोगादिकक्षग्रंथिनिवारणनाम द्वाविंशोपदेशः	- F. 206b.
हृद्रोगादि दीपनांतं ना(म) त्रयोविंशति(त)मोपदेशः	- F. 210b.
अजीर्ण(र्णा)दिपादरोगांतचिकित्सानाम	
चतुर्विंशति(त)मोपदेशः	- F. 215b.
अपस्मारादि सर्वभूतनिवारणनाम पंचविंशति(त)मोपदेशः	- F. 219a.
वृश्चिकविषादि संयोगजातं षड्विंशति(त)मोपदेशः	- F. 231a.
अग्निदग्धादिबालग्रहनिवारणनाम सप्तविंशति(त)मोध्यायः	- F. 235b.

The text *Rasaratnākaraḥ* contains five parts named *khaṇḍaḥ-rasakhaṇḍaḥ*, *rasendrakhāṇḍaḥ*, *vādikhaṇḍaḥ*, *rasāyanakhaṇḍaḥ* and *mantrakhaṇḍaḥ*. This MS. contains

first two chapters (khaṇḍas) only. The date mentioned in the Post-Colophon is Saṁvat 1850 = A.D. 1793.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

स्वर्गापवर्गदातारौ सामरस्योदरे^१।

भवरोगहरौ वंदे चंद्रि(डि)काचंद्रि(द्र)शेखरौ ॥ १॥

हतो हंति जरां(रा)मृत्युं(त्यु)मूर्छितो व्याधिधातकः ।

धत्ते च खेगतिं बद्धः को(ऽ)न्यः सूतो(ता)तृपाकरः ॥ २॥

मारयेज्जारितं सूतंगंधके नैव मूर्च्छयेत्।

बद्धः स्याद्री(दद्रु)तिरत्ना(सत्त्वा)भ्यां रसस्यैव(वं) त्रिधागतिः ॥ ३॥

End :

सौवर्चलं धूमसारं चूर्णमेतत्समं समं(मम्)।

कृत्वा योज्यं भागमेकं तत्सर्वं चाद्रु(द्र)कद्रवैः ॥

शिग्रुत्थैमातुलिङ्गोत्थैलोलयित्वा वटी कृतं(तम्) ।

रस कालाग्निं रुद्रो(ऽ)यं त्रिगुजं भक्षयेत्सदा ॥

अग्निदीप्तिकरं ख्यातं सर्वषात् कुलंतकं(कम्)।

स्थूलानां कुरुते कार्श्यं कृशानां(नां) स्थौल्य कारकं(कम्) ॥

अनुपानं विशेषैस्तु तत्तद्योगे नियोजयेत्।

साध्यासाध्यं निहंत्या शुभक्षणान्नात्र संशयः ॥

इति कालाग्निरुद्रो रसः ॥

Colophon :

इति पार्वतीपुत्रनित्यनाथसिद्धविरचिते रसरत्नाकरे रसेंद्रखंडे चिकित्सा-
नामाध्यायः ॥ समाप्तं चेदं रसेंद्रखंडं(डम्) ॥

Post-Colophon :

आषाढशुक्लनवभ्यां समाप्तं(प्तम्)। संवत् १८५०। पुस्तकं भट्टाचार्यजी। श्री
श्री श्री श्रीकाशीनाथजी। श्री काशीविश्वेश्वराय नमः ॥ श्री ॥

1) Printed book reads विस्फारौभुवनस्योदयेयथा ।

Printed Book :

Edited by Kṣemarāja Śrīkṛṣṇadāsa, Mumbai, Śrīveṅkaṭeśvara Press. Saṁvat 1966, Śana-1831.

308

G. 5008

रसरत्नाकरः

Rasaratnākaraḥ by Nityanāthasiddha

Substance : Country-made paper. *Size* : 35 X 14 cms. *Folios* : 1-75, 75-83, 86, 87 - Total 86. *Lines* : 13. *Letters* : 42. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. There are three types of handwriting. Title and author's names are found in the Colophon of 1st chapter-F.2a. "इति पार्वतीपुत्रनित्यनाथसिद्धविरचिते रसरत्नाकरे रसपीटिकानाम प्रथमोपदेशः ॥"

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ नित्यनाथसिद्धाय नमः ॥

स्वर्गापवर्गविस्फारौसामरस्योदरोहरे¹ ।

भवरोगहरौ वंदुं(दे)चंडिकाचंद्रशेखरौ ॥ १॥

हतो हंति जरामृत्युमूर्छितो व्याधिघातकः ।

दु(ध)त्तेचखेगतिंव(ब)द्धः को(ऽ)न्यः सूतात् कृपाकरः ॥ २॥

मारयेज्जारितं सूतगंधके नैव मूर्च्छ(च्छ)येत् ।

वद्ध(बद्धः)स्याद्(दद्भु)तिरत्ना(सत्त्वा)भ्यां रसस्यांव(स्यैवं) त्रिधागतिः॥३॥

End :

सर्पाभावेन संदेहो नांतस्य संक्रमेद्विषुं(षम्) ।

अत्यंत विषवेगार्तं जलमध्ये विनिक्षिपेत् ॥

अथ वृश्चिकविषे ॥

मातंगमलजं छत्रं फलं श्लेष्मांतकं तथा ।

वृश्चिके विषसंक्रामं योगो(ऽ)यं कुरुते सदा ॥

अनेन नवनीतेन स्वेदाभ्यंगं करोति यः ।

तस्य प्रणश्यती(ति) नित्यं विषं वृश्चिकसंभवं(वम्) ।

भूमौषदियारेरवा विंशतिर्लेपयेत्पुरः ।

एकैकां भंजयेद्यस्तु विषं तस्य प्रणश्यति ॥

रेरवाष्टादशा.....।

1) Printed book reads भुवनस्योदयेयथा ।

309

G. 4440

रसरत्नाकरः

Rasaratnākarah by Nityanāthasiddha

Substance : Country-made paper. *Size* : 20 X 13.5 cms. *Folios* : 1-40. *Lines* : 9-10. *Letters* : 17-19. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh, old but margin slightly damaged. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. The MS. contains upto the 9th chapter. The form of the Chapter-Colophon is given below : F. 3b. “ इति श्रीपार्वतती(ती)पुत्रनित्यनाथसिद्ध(द्ध)विरचिते रसरत्नाकर(रे) रसपीटिका नाम प्रथमोपदेशः।”

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीधन्वंतरे(रि)भ्यो नमः। ओं नमो नित्यनाथाय ॥

स्वर्गापवर्गविस्फारौसामरस्योदरेदरौ¹।

भवरोगहरौ वंदेचंडिकाचंद्रशेष(ख)रौ ॥

हतो हंति जरामृत्यु मूर्छिता(तो) व्याधिघातकः ।

दु(ध)त्तेचखेगतीं(तिं) वद्धो(बद्धः) कोऽन्यः सूताकृ(त्कृ)पाकरः ॥ २॥

मारयेत् गा(जा)रितं सूतगंधके नैव मूर्च्छयेत् ।

वृध(बद्धः)स्यादु(दुद्रु)तिरत्ना(सत्त्वा)भ्यां रसस्यैव(वं) त्रिधागतिः ॥ ३॥

End :

आयुः प्रदाता व(ब)लवीर्यं(र्य)दाता रोगप्रहर्ता व(ब)लवीर्यकर्ता(र्ता) ।

आयुः समानं न हि किंचित्परसायनं श्रेष्ठतमं हि जंतोः ।

आमवातहरेणवशोभतनः पांडु(डु)महरुज नाशनेगजः ।
 दुष्टकुष्ट(ष्ठ)वलिपलितनाशनः आपसोपिजर(रा)मृत्युघातकः ।
 लोहानिधानिसंज्ञान्यानिशाशमनिगुरामनित् ।
 माडूरंपद्गुणंदष्टंतल्लोहंमपितद्गुण ।

Colophon :

इति श्रीपार्वतीपुत्र नित्यनाथसिद्ध(द्ध)विरचिते रसरत्नाकरे
।

1) Printed book reads भुवनस्योदयेयथा ।

310

G. 1117

रसरत्नाकरः

Rasaratnākaraḥ by Nityanāthasiddha

Substance : Country-made paper. *Size :* 31.5 X 12 cms. *Folios :* 1-11. *Lines :* 14-16. *Letters :* 59-64. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh. *Extent :* Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. The content of this manuscript is divided into ten chapters having ten separate Colophons. The form of the Colophon is given below F. 1b-“इति श्रीपार्वतीपुत्रनित्यनाथसिद्धविरचिते रसरत्नाकरे रसपीटिकानाम प्रथमोपदेशः।”

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथरसरत्नाकरलिख्यते ॥
 स्वर्गापवर्गविस्ता(स्फा)रौसामरस्योदरोदरौ^१।
 भवरोगहरौ वन्देचण्डिकाचन्द्रशेष(ख)रौ ॥ १॥
 हतो हन्ति जरामृत्यु मूर्छितो व्याधिघातकः ।
 धत्ते च खेगतिम्ब(म्ब)द्धः को(ऽ)न्य(न्यः)स्मू(सू)तात्कृपाकरः ॥ २॥
 मारयेज्जारितं सूतङ्गन्धके नैव मूर्च्छयेत् ।
 वद्ध(बद्धः)स्याद्गु(स्याद्गु)ति रत्ना(सत्त्वा)भ्यां रसस्यैवन्निधागतिः ॥ ३॥

End :

विषं त्रिकटुकं मुस्ता (स्तं) हरिद्रानीव (निंब) पल्लवं² (वम्) ।
 विडंगमष्टमं चूर्णं छागमूत्रं (त्रैः) समं समं (मम्) ॥ ५६ ॥
 चणकाभावटीख्याता सायोज्या³ योगवाहिका ।
 विषं पाठाश्च गंधा चवचा⁴ तालीशपत्रकं (कम्) ॥ ५७ ॥
 मरिचं पिप्पलीनिंब (ब) अजामूत्रेण तुल्यकं (कम्) ।
 वटिका पूर्ववत्कार्याजपंति⁵ योगवाहिका ॥ ५८ ॥

Colophon :

इति श्रीपार्वतीपुत्रनित्यनाथसिद्धविरचिते रसरत्नाकरे
 तेलपातनादि विषशोधनमारणो नाम दशमोपदेशः ॥ १० ॥

- 1) Printed book reads भुवनस्योदयेयथा ।
- 2) " " " पत्रकम् ।
- 3) " " " स्याज्जया ।
- 4) " " " श्चबला ।
- 5) " " " वटिका ।

311

G. 2871

रसरत्नाकरः

Rasaratnākaraḥ by Nityanāthasiddha

Substance : Country-made paper. *Size* : 26 X 11.5 cms. *Folios* : 1-12. *Lines* : 9-11. *Letters* : 28. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

Title and author's names are mentioned on F. 8b. "इति श्रीपार्वतीपुत्रनित्यनाथसिद्धविरचिते रसरत्नाकरे सिद्धखु (खं) डे मंत्रसारोद्धारे सर्ववश्यादिपतिवश्यं नाम प्रथमोपदेशः ।"

This part deals with tantric charms (वशीकरणम्)। This part is otherwise entitled as मन्त्रोसारोद्धारः। F. 4b and 5b are blank, corrupted text.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

यः शांतः परमो द्वयः परिशिवः कंकालकाली तको

ध्यानातीतमनादिनेत्यनिचयः संकल्प संकोव(च)कः ।

आभासांतर भासकः समरसः सर्वात्मना बोधकः

सो(ऽ)यं सर्वमयो ददातु जगतां विद्यादिसिध्यष्टकं(कम्) ॥ १॥

अथ सर्वजनवश्यं(श्यम्) ॥

End :

अयं मंत्रः ॥ सर्वजलेषु सिद्धिः ।

अलावुफलचूर्णतुदे(?) तस्योपरिस्थितो योसौ न कदाचिन्निमज्जति ।

श्लो(श्ले)ष्माठली कुपितडागके ।

क्षिपेद्रात्रौ भवेद्वद्धं मक्त्यर्थं लवणं क्षिपेत् ॥

श्लो(श्ले)ष्मातक फलं चूर्णं लेप्यं(प्यं) शुष्कं तु मृद्धटे ।

घनमंगुलमात्रं तु शोषयेत्पूरयेज्जलं(लम्) ।

312

I.M. 631(A)

रसरत्नाकरः

Rasaratnākaraḥ by Nityanātha

Substance : Country-made paper. *Size* : 28.9 X 12 cms. *Folios*: 19, 20, 22 -3. *Lines* : 8. *Letters* : 48. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, damaged. *Extent* : Incomplete.

Title of the text is found on F. 20a, "इति श्रीपार्वतीपुत्रनित्यनाथ-
विरचिते रसरत्नाकरे सिद्धखंडे स्थौल्यादि निवारण कृशानांस्थौत्यकरणं सर्वपित्ताद-
यक्षुधा करणञ्ज(म)जीर्ण निवारणो नामाष्टमोपदेशः।" The MS. contains
only some parts of 8th and 9th chapters.

Beginning :

.....मृदुरेचनं उर्द्धग वमनै हंति।

अद्यो(?) हंति विरेचनं तिक्त..जीषु(?)माहारी-

पानं वमनं मृदुरेचनं चापि प्रकल्पयेत् ॥
 शुद्धसूतं शुद्धगंधं मृतताम्राभरोचनं(नम्) ॥
 तुल्यांशं मर्दयेद्यामं....लघुपुटं पचेत् ।
 अक्षं धात्रीहरीतक्या भागवृद्धं विपाचयेत् ॥
 जलेरष्टगुणेनैव ग्राह्यं मध्यावशेषकं(कम्)।
 अनेन...येत्पूर्वं सूतकं च पुनः पुनः(नः) ॥
 लीलाविलाश(स)नाम रसः ॥

End :

अथ वागोद्भव ॥
 द्वौ हरिद्रावचाकुष्टं(ष्टं) पिप्पली विश्व भेषजम् ।
 अजाती अजमोदाचमधुयष्टी च सैधवं(वम्) ॥
 एतानि समभागानि श्लक्षाचूर्णं तु कारयेत् ।
 तं चूर्णं सा(स)पि(पिं)षा लेह्यं कर्षकं भुं(भ)क्षयेन्नरः ॥
 एतत्प्राश्यतमात्रेण वाङ्मु शुद्धिस्तुजायते ।
 भक्षयेन्मासमेकंजु वृहस्पति समो.....॥

313

G. 5016

रसरत्नाकरः

Rasaratnākarah by Nityanāthasiddha

Substance : Country-made paper. Size : 35 X 13.6 cms.
 Folios: 1-22. Lines : 12-14. Letters : 50-62. Script : Nāgarī. Condi-
 tion : Fresh. Extent : Incomplete.

This MS. contains upto tenth chapter of the वादखंडः of
 Rasaratnākarah. End part is not complete. The name of
 the author is found in the Chapter-Colophon. The form of
 the Chapter-Colophon is given below :

F. 3a- "इति श्रीनित्यनाथसिद्धविरचिते रसरत्नाकरे वादखंडे रसदीक्षाविधानं
 नाम प्रथमोपदेशः ॥"

There are some illustrations in this MS.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीधन्वन्तरये नमः ॥
 अथवादखंडमाह रसरत्नाकरस्य ॥
 नत्वा श्रीपार्वतीदेवीं नत्वा श्रीसिद्धसंततीं(तीम्) ।
 रसरत्नाकरं वक्ष्येदेहे लोहं शिवं करं(रम्) ॥
 शिवबीजं सूतराजः पारदस्य रसेन्द्रकः ।
 एतानि रसनामानि तथान्यानि शिवे यथा ॥
 दत्ते शिवपदं सिद्धं साधकानामदोत्सवं(वम्) ।
 शिवबीजं तथाख्यातं सर्वसिद्धिप्रदायकं(कम्)॥

End :

निरोधनं(नम्) ॥
 कर्कोटीक्षीरकंदं च सर्पाक्षीय समस्तकं(कम्) ।
 कल्केयेदारनालेनतमादायाथ दीपयेत् ॥
 अथ त्रिक्षारपंचलवणंमूषणं शिगुमूलकं(कम्) ॥
 मारितं राजिका मधु ॥
 काकजंघा शंखपुष्पीचह्लिकर्कोटकी समं(मम्)।
 व्यस्त(स्तं)वाप्यं समस्तं वातथामाशं च मर्दयेत् ॥
 दिनांते बंधयेद्वस्त्रे दोष.....।

314

G. 5230**रसरत्नाकरः****Rasaratnākaraḥ by Nityanāthasiddha**

Substance : Country-made paper. *Size* : 21.5 X 16.2 cms.
Folios: 154 (by counting). *Lines* : 19-20. *Letters* : 21-22. *Script* :
 Nāgarī. *Condition* : Old, damaged. *Extent* : Incomplete.

Margins are damaged, so all the paginations are not legible. The MS. has no proper end. It ends with जानुपादरोगः। There is a content of *Rājanighaṇṭuḥ* consisting of one large folio. Title and author's names are mentioned in the

Chapter-Colophon. F. 2b. "इति श्रीपार्वतीपुत्रनित्यनाथसिद्धविरचिते
रसररत्नो(रत्ना)करे रसपीठिकानाम प्रथमोपदेशः ।"

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ ओं नमो नित्यनाथं (ध)न्वतराय ॥
स्वर्गापर्वग्रा(वर्ग) विस्फारो(रौ) सामरस्यौदरेदरौ¹।
भवरोग(ह)रौ वंदे चंडिकाचंद्रशेखरौ ॥ १॥
हतो हंति जरांम(रामृत्यु)मूर्छितो व्याधिघातकः ।
दु(ध)त्ते च खेगतिवद्धो(बद्धः) को(ऽन्यः) सूतान्कृ(त्)पाकरः ॥ २॥
मारयेज्जा(ज्जा)रितं सूतगंधकेनैव वर्ज्ज(मूर्च्छ)येत् ।
वद्धं(बद्धः)स्यादु(दुद्रु)ति रत्ना(सत्त्वा)भ्यां रसस्यैवं त्रिधागतिः ॥ ३॥

End :

ताम्रचूर्णस(मं)² सूतं सुधं(शुद्धं) मर्द्यं दिनत्रकं(यम्) ।
[यं]मेघनादा(दो)ना.....*त्पापीडा³ पुनर्नवाद्रावै(द्रवैः) ॥
द्रो(गो)मूत्रं(त्रैर्म)र्दयेद्र(द्रा)ढं (चक्र)यंत्रे दिनं पचेत् ।
माषैकं भक्षये(येत्) क्षोद्र श्लीपुं(प)दं च पिबेदनु⁴ ॥
षा(ख)दिरमल्लिकाकाष्टं(ष्ठं) क्षौद्र सामनकाश्रिकं(कम्)⁵।
गवां मूत्रै(त्रैः) समं पिष्टा(ष्ट्वा) पिबेस्त्रीपदसांतयेत्(शान्तये) ॥
गर्तावाही भवेताममध्यगंर्तारसं⁶ कुरु ।

.....॥

- 1) Printed book reads भूवनस्योदयेयथा ।
- 2) " " " ताम्रगंधसमं ।
- 3) " " " नागवल्लीपठा ।
- 4) " " " भक्षयेदेतच्छ्लीपदं हन्ति दुस्तरम् ।
- 5) " " " खदिरं पद्मकाष्ठज्वमधुकज्वाष्टमाषकम् ।
- 6) " " " गत्तादधोभवेद्वह्निर्मध्यगर्ताद्रिसं ।

..... damaged.

315

G. 4402

रसरत्नाकरः

Rasaratnākaraḥ by Nityanāthasiddha

Substance : Country-made paper. *Size* : 35 X 16.5 cms. *Folios*: 23-49, 84-85, 88-97 = Total =39. *Lines* : 11-12. *Letters* : 48-68. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh, but margin slightly damaged. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete. Folio 49b is blank. Hand-writing is different.

Beginning :

.....लायन्त्रे त्र्यहं पञ्च(चे)त् ।
 पूर्वद्रावैर्घटे पूर्णग्रासायी जायते रसः ॥
 इति दीपनं(नम्) ॥
 रसराजंतुं जंबीर मर्दितं रस संयुतं(तम्) ।
 दिनैकं धारयेद्धर्ममृत्पात्रेवासितो भवेत् ॥
 इत्यनुवासनं(नम्) ॥
 स्वेदनादिनवकंचुक वर्जितो भवेत् ॥
 अष्टमांशमम शिष्ट्या(ष्य)ते तदा शुद्ध इति कथ्य(न्ते) बुधैः ॥

End :

अये(य)स्कांतमयो(ये)पात्रे धात्रिचूर्णं शिवांबुता ॥
 लिप्तारात्रौ पलेकैकं प्रातरुत्था(य) भक्षयेत् ॥
 वलीपु(लिप)लित्(ता)भिर्मुक्तो जीवेद्वर्षं शतत्रयं(यम्) ।
 रन्येशाल्मलि निर्याकाकांशा(स)पात्रगतं निशि ॥
 शतकृष्णतिलैखदै पलमात्रं जराप्र..त् ।
 वर्षमात्रेण संदेहो नवनागबलो भवेत् ॥
 इति संक्षेपतः प्रोक्ता(क्ताः)रसाः शेषामयोदिताः ।
 रससर्वस्वके ग्रंथेह्यतोनात्र प्रदर्शिताः ॥

Colophon :

इति श्रीपार्वतीपुत्रनित्यनाथसिद्धविरचिते रसरत्नाकरे
रसायनयोगोनामचतुर्थोपदेशः समाप्तः(प्त)श्चायंग्रंथः ॥

316

I.M. 631(D)**रसरत्नाकरः****Rasaratnākaraḥ by Nityanāthasiddha**

Substance : Country-made paper. *Size* : 34 X 14 cms. *Folios* : 44, 48, 60-81, 83, 87-96 -Total 35. *Lines* : 14. *Letters* : 36. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete both in the beginning and at the end. Handwriting of folio 75-77 differs from the rest. Title and author's names are found on the F. 67a-“इति पार्वतीपुत्रनित्यनाथसिद्धविरचिते रसरत्नाकरे कुष्ठप्रकरणम्” The text deals with Kuṣṭhaprakaraṇam, Visarpanivāraṇaḥ, Mehaçikitsā, Plihāçikitsā, Gulmaçikitsā, Vidradhicikitsā, Bhagandara-çikitsā, Arśaçikitsā and Grahaṇīçikitsā.

Beginning : (F. 44a)

.....त्यष्टधाक्रमात् ॥
कर्त्तव्यं सूतराजस्य सर्वरोगापनुत्तये ।
अ(?)षणं त्रिफलाराजी चित्रकं त्रिफलाद्रवम् ॥
मतान्तरम् ॥
सर्वं चास्याम्ल संधानं तुषवर्ज्यं तु कारयेत् ।
ततस्तेनैव संधाने मर्दयेत्पाचयेद्रसम् ॥
गिरिकर्ण्यं च सर्प्याक्षी पुनर्नवा ।
त्रिफला च शतावर्यामधुजीवन्तिका तथा ।

End : (F. 96b)

पंचकोलं च कर्पास पलाशं पटुपंचकम् ।
घृततैलं च प्रत्येकं देयं प्लु(ल)चतुरचतुः ॥
दधि प्रस्थद्वयं गावं सव्व(र्व) तुल्यजलैः पचेत् ।

पिंडीभूतं समुद्धृत्य उष्णा गजपुटे दहेत् ॥
 चूर्णमाज्येन कर्षेकं लिहेन्मधुरत्वग्मये ।
 निष्पौकेन निहंत्याशुग्रहणीं पित्तवातजाम् ॥
 मुशलीं पेषयेत्तक्रैरथवातंडुलोदकैः ।
 कर्षेकं.....॥

317

G. 4541

रससंग्रहः/रसेन्द्रसारसंग्रहः

Rasasaṁgrahaḥ/Rasendrasārasaṁgrahaḥ by
 Gopālakṛṣṇa (Bhaṭṭa)

Substance : Country-made paper. *Size* : 42.5 X 9 cms. *Folios* : 1-37, 37-42, 42, 42-54, 56-106 +1 (having no pagination) - Total 109. *Lines* : 6-8. *Letters* : 52-53. *Script* : Bengali. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

The MS. contains some marginal notes, pagination 101 is written as 1001. It is a treatise on the various preparations of mercury and on the treatment of several diseases by it. The author Gopālakṛṣṇa belongs to 13th cent. A.D. 'Arthabodhikā', is a commentary on *Rasendrasārasaṁgrahaḥ* by Rāmasena Kavīndramañi¹ and by Ghanānandapanta (Delhi) and Rāmaprasāda Vaidya (Bombay, 1951).² The title *Rasendrasārasaṁgrahaḥ* has been mentioned in the text— “इति रसेन्द्रसारसंग्रहे अतिसाररोगाधिकारः।” (F. 42b). “इति रसेन्द्रसारसंग्रहे रसशोधनविधिः।” (F. 9b). It is to be noted that in the beginning verse no. 2, the author however, refers to his text as “रससंग्रहः”

Beginning :

नमो श्रीगणेशाय ॥

रसेन्द्रमिव निःशेषजराव्याधिविनाशनं(नम्) ।

1) Gurupada Hāldār-Vaidyaka Vṛttānta, p. 125

2) P.V. Sharmā-Āyurveda kā Vaijñānika Itihāsa, p. 485.

प्रणमामि गुरुं भक्त्या शङ्करं योगसाधनं(नम्) ॥
 नत्वा गुरुपदद्वन्द्वं दृष्ट्वा तन्त्राप्यनेकशः ।
 श्रीलगोपालकृष्णेण(न) क्रियते रससंग्रहः ॥
 सिद्धि(द्ध)योगाश्च ये केचित् कृतिसाध्य(ध्या) भवन्ति हि ।
 एकीकृत्य तु ते सर्वे लिख्यन्ते यत्नतो मया ॥

End :

टङ्गणं हारिणं शृङ्गं स्वर्णं (गन्धः) मृतं रसं(सम्) ।
 दिनैकमाद्रु(द्रु)कद्रावैर्मद्यं रुद्ध्वा पुटे पचेत् ॥
 त्रिगुणाख्यो रसो नाम माषैकं मधुसर्पिषा ।
 सैन्धवं जीरकं हिड्डु मध्वाष्ट(ज्या)भ्यां लिहेदनु ॥
 पक्ति[त्रि]शूलहरः ख्यातः याममात्रन(त्रान्न) संशयः ॥ त्रिगुणाख्योरसः ॥
 हरीतकी त्रिकटुकं कुचिला(लं) हिड्डु गन्धकं¹(कम्) ।
 सैन्धवज्व² समं सर्वं वटीः(टीं) कुर्यात् सुखावहाः(हाम्) ॥
 लघुकोलप्रमाणास्ताः(न्तु) शस्यन्ते(ते) प्रातरेव च³ ।
 एकै(का)..... ॥

- 1) Printed book reads सैन्धवम् ।
- 2) " " " गन्धकश्च ।
- 3) " " " हि।

Printed Book :

by Śrī Gopālakṛṣṇa Bhaṭṭa revised by Śrī
 Narendranātha Mitra, Motilal Banarasidas,
 Vārāṇasī, 4th ed., 1976.

318

G. 5228

रससारः

Rasasāraḥ by Govindācāryya

Substance : Country-made paper. Size : 26.5 X 13 cms. Fo-

folios: 1, 2, 4, 6-15 = Total 13. Lines : 12-13. Letters : 38. Script : Nāgarī. Condition : Old, worm-eaten. Extent : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. Missing folios are 3 and 5. The work extends from the 1st chapter upto the 12th, of which 1st-11th are complete and the 12th one is incomplete. Title and author's names are mentioned in the Chapter-Colophon . F. 2b. "इति श्रीमद्रोविंदाचार्यविरचिते रससारे रसपूजास्यनूपस्तुत्याधिकारो नाम प्रथमः पटलः ॥"

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

गणेशं प्रणिपत्यादौ सशिवं शिवि(व)या सह ।

गुरुभैरवसिद्धेभ्यो योगिनी ग्रहमंडलं(लम्) ॥ १॥

प्रणम्य शिरसा नित्यं भक्त्या तत्पादपंकजं(जम्) ।

हरं ध्या(य)त्परंदेवं रसेन्द्रं शिवमव्ययं(यम्) ॥ २॥

आलोक्य सर्वशास्त्राणि अनुभूय यथास्थितं(तम्) ।

सारसारं समुद्धृत्य संक्षेपादर्थगौरवात् ॥ ३॥

सारात्सारं प्रवक्ष्यामि नानासिद्धैश्च भाषितं(तम्) ।

साधकानां य लोकानामनुकंपया ॥ ४॥

End :

अष्टांशे नवनीतेन पादांशं वध्येत रसः ।

अश्रुके द्विगुणे जीर्णे धूमत्वं नैव गच्छ(च्छ)ति ॥

जी.....*गुणोग्रासे गतिस्तस्य न विद्यते ।

उत्पत्योत्पत्यसूतेद्रो मुखायां पतते ध्रुवं(वम्) ॥

जातिरेष.....*कंपते च मुहुर्मुहुः ।

बाह्यमुत्पत्य भोजाति स्थि(स्थि)तिस्थ्वा(स्था).....*यते ॥

जीर्णे चाष्टगुणे व्यो.....*बति पारदः ।

से(?)तादि वध्यते छाया व्योमा कीर्णेन द्रु(द्रु)थ्यते ॥

319

G. 10375

रससिद्धिप्रकाशः

Rasasiddhiprakāśaḥ by Mādhavabhaṭṭa

Substance : Country-made paper. *Size* : 23 X 15.5 cms. *Folios*: 1-71. *Lines* : 11. *Letters* : 24-26. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, Fresh. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. F. 65-67 and F. 70-71 are written in red ink. Date is mentioned on the cover, Samvat-1891 and Śaka 1756=A.D. 1834. Chapter-Colophon mentioned the author's name is Mādhavabhaṭṭa. F. 35b—इती(ति) श्रीसौराष्ट्रदेशोद्भवसारस्वतकुलावतं सद्भिजवर्य काशीनिवासि-माधवभट्टविरचिते रससिद्धिप्रकाशे रसोत्पत्ती(त्ति) रसशोधनमारणमात्रादिकथन-नामाध्ययः प्रथमः ॥

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्री सरस्वति(ती)भ्यो नमः ॥
 अथ कश्चिद्रस विद्यासारोद्धारो लिख्यते ॥ शिवागमे ॥
 सुकृतस्य फलं भोगा भंगुरास्ते तदाश्रयं(यम्) ।
 शरीरमपि नो नित्यं तस्मान्मुक्तौ यतेद्बुधः ॥ १ ॥
 मुक्तिर्ज्ञाना तदाभ्यासात्संभवेत्तुस्थिरां गतः ॥
 तत्तुष्ट्रै(त्थै)र्येन(ण) समर्थं वै मूललौहादिकौषधं(धम्) ॥ २ ॥
 यदस्थिरं स्वयं कस्य स्थैर्यं संविदधास्यति ।
 तस्मान्मुमुक्षुभिः सूतसिद्धिः साध्यासुतीर्थतः ॥ ३ ॥

End :

अथास्यशोधनं(नम्) ॥
 माक्षिकस्य त्रयो भागागैकं सैधवस्य च ।
 मातुलुंगद्रवैर्वाथजंवीरस्य द्रवैः पचेत् ॥ १० ॥
 चालयेल्लोहजे पात्रे यावत्पात्रं सुलोहितं(तम्) ।
 भवेत्तत्तस्तुसंशुद्धं स्वर्णमाक्षिकमत्र तु ॥ ११ ॥
 अस्य प्रक्रिया ॥

प्रोक्तभागं यामाक्षिकसैधवं विचूर्ण्य
लुंगादिद्रवै वा ।

320

I.M. 5360

रसहृदयः

Rasahrdayaḥ by Bhagavadgovinda

Substance : Country-made paper. *Size* : 27 X 10 cms. *Folios* : 32-35 = 4. *Lines* : 8. *Letters* : 41. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, discoloured. *Extent* : Incomplete.

Most of the writings are illegible. The manuscript contains only four folios. The date of the scribe as mentioned in the manuscript, is Śaṁvat 1604=A.D. 1547 and the name of the scribe is Jagannāthabhaṭṭa. Colophon mentions the name of the text as *Rasahrdayaḥ* and the author, Bhagavadgovinda is introduced as the son of Sumanoviṣṇu and grandson of Maṅgalaviṣṇu of 9th or 10th century A.D.

Beginning :

.....।

अभ्रादि लोहरजङ्घा(स्का)न्तं वा क्रमति धातुषु क्रमशः ॥

कोणे निरूर्ध्वमार्गश्छणाड्वन्ति सर्व्वलोहानि ।

लिङ्गाकायः कठिनो विवर्द्धते गंधका च पत्रमलैः ॥

संक्रम्यत्यपि धातुषु संक्रमति रसो न तन्मले ग्रन्थिम् ॥

अपि जीर्णो(ऽ)यस्कान्तः क्रामणकान्तैर्युतो व(ब)लवान् ॥

संक्रामत्यपि धातुषु संक्रमति रसो न तन्मलो ग्रंथिम् ।

सन्दीपयन्ति वह्निं पथ्याशुंठीसदहनलवकेशः ॥

End :

नष्टशरीरविवर्णाहीना...कु...*गुणा यस्य ।

अभिनव सोमेश्वरतासामपि पुनणवैरगैः ॥

...*क्तिरातमृतये रसकर्म्मोपदेशतो...*।

रसहृदये युष्मत्तंत्रविरचितायां भगवद्भोविन्दः ॥

नत्वाभग....*सुतेन रसाटंशनामव...*यः ।
 श्री.....*वेदेन....*तद्यगतः श्रेयसे भूयात् ॥
 अष्टादशसंस्कारारसेन्द्रदेव.....*।
 लिखितमिदंपुण्य.....*सकलम् ॥

Colophon :

इति श्रीमद्भगवद्गोविन्दविरचितं र.....*प्तम् ॥ शुभमस्तु ॥

Post-Colophon :

संवत् १६०४ समये ज्यैष्ठ १३ भौमे जगन्नाथभट्टेनालेखि ॥

*..... illegible.

Printed Book :

Śrīmat Govinda Bhagavat-Pāda's Rasahrdaya-Tantram translated into Hindi by Ācārya Daulatarāma Rasaśāstri, Chaukhamba Orientalia, Vārāṇasī, 1989.

321

G. 4645

रसेन्द्रकल्पद्रुमः

Rasendrakalpadrumaḥ by Rāmakṛṣṇabhaṭṭa

Substance : Country-made paper. *Size :* 35 X 14 cms. *Folios :* 1-61. *Lines :* 11. *Letters :* 64. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh. *Extent :* Complete.

8th chapter ends on F. 31b, then follows प्रयोगकाण्डः which ends on F. 36a. सामान्यरोगाधिकारः begins from F. 36a and ends on F. 61. Ramakṛṣṇabhaṭṭa composed a commentary named 'Vaidyaratnākaraḥ' on Rasendrakalpadrumaḥ. His date is probably 15th century A.D.

Beginning :

श्रीमहागणपतये नमः ॥ श्रीजगन्नाथचरणकमलेभ्यो नमः ॥

लोकेशं व्यक्तमव्यक्तं निर्गुणत्रिगुणात्मकं(कम्) ।

सदसद्गुणिं बंदे तं कारणमकारणं(णम्) ॥ १॥

वंदे चरणसरोजं श्रीगौरीनीलकण्ठयोः पित्रोः ।
 यद्भव्याकृतकृत्पा(पा)स्तरन्ति दुःखांबु(बु)धिं लोकः ॥
 तापत्रयापहर्ताहरिरिवबलिजिद्धिरण्यगर्भोयः ।
 स जयति शुद्धोदीप्तपीतांबर एष पारदोहरजः ॥
 रसलोहोपरसादेः शुद्धाद्याः सिद्धयोगाश्च ।
 तत्तद्रसेन्द्रतंत्राद्रसेन्द्रकल्पद्रुमे वाच्याः ॥
 विष्वलपल्लिग्रामिक आत्रेयः कोशलेयकुलजनितः ।
 श्रीरामकृष्णभट्टः कृतिमानिह नीलकण्ठभट्टसुतः ॥

End :

बाहुक(क)पंशिरः क(क)पं जंघाकंपं ततः परं(रम्) ।
 एकांगं च तथावातं हन्ति लेपो न संशयः ॥
 रोगशांत्यै सदा भक्ष्ये(क्षयेत्)तेलं विजयभैरवं(वम्) ।
 कुष्ट(ष्ठ)कालाव(ब)लतैलं पेयात्कुष्ट(ष्ठ) विनाशयेत् ॥
 विजयभैरवेतेलं(लम्) ॥
 अलमति यथा कथंचिद्रसेन्द्रतंत्राद्रसा(ः)मया प्रोक्ताः ॥
 श्रीरामकृष्णकृतिना रसेन्द्रकल्पद्रुमे शिवप्रीत्यै ॥

Colophon :

इति श्रीमद्विष्व(ष्व)लेपल्लीग्रामस्थ श्रीकौशलेयकुलोद्भूत श्रीनीलकण्ठ भट्टा-
 चार्यसूतरामकृष्णभट्टविरचिते रसेन्द्रकल्पद्रुमे प्रयोगंकोडसामान्यरोगाध्यायः ॥
 समाप्तः ॥ छ॥

322

G. 4644

रसेन्द्रचिंतामणिः (प्रथमः तरङ्गः)

Rasendracintāmaṇiḥ (1st taraṅgaḥ) by Rāmacandra

Substance : Country-made paper. Size : 35.5 X 13.8 cms.
 Folios : 1-45. Lines : 9. Letters : 50-51. Script : Nāgarī. Condition :
 Fresh. Extent : Complete (?).

Rasendracintāmaṇiḥ is complete in nine chapters. The

present MS. contains only the 1st chapter (Prathama-Taraṅgaḥ). The Colophon of the 1st chapter, (F. 3a) runs like this : “इति श्रीरामचंद्रगुरुविरचिते रसेंद्रचिन्तामणि(णौ) रससिद्धांतप्रकरणे शास्त्रावतारो नाम प्रथमो(s)ध्यायः ॥”

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

देवेन्द्रमौलिमंदारमकरंदकरुणारुणाः ।

विष्णं हरतु हेरंबचरणांबुजरेणवः ॥ १ ॥

इदानीं गुरु(ह)कुलसंभवश्रीरामचन्द्राह्वयो रसेंद्रचिन्तामणि-

ग्रंथमारंभमाणस्तु(स्त)न्मूलदैवते श्रीमदंविकामहेश्वरौ

सकलजगदुत्पत्तिस्थि(स्थ)तिप्रलयनिदानं च विशेष-

सिद्धांतगर्भवाचा वरिवस्थ(ष्य)ति ॥

अथ प्रकाशकासारंविमर्शां(र्षां)बुजीना(जिनी)मयं(यम्) ।

सन्विदानंदविभवं शिवयोर्वपुराश्रये ॥

लघीयु(यः) परिमाणतया निखिलरसज्ञान-

दायकत्वाच्चिन्तामणिरिवचिन्तामणिः ॥

संस्कारापरतंत्रेषु ये गूढाः सिद्धसूचिताः ।

तानेव प्रकटीकर्तुमुद्यमं किं(कि)ल कुर्महे ॥

End :

इति लेपनं ब्रणे ॥ ॥ वायबिडंगराक ६ खपटा ६ पाराटां ६ अपामार्गमूलटां

३ एकत्र संचूर्ण्य क्षतोपरि कटुतेलं दत्त्वा तदुपरि पूर्वोक्तं चूर्णं देयं(म्) ॥

मात्राटां ०१

प्रमाणं खायफिरंगरोगो अवश्यं याति ॥ अथ कासे ॥

कटुफलं पौष्करं भार्गीमुस्तं धान्यं बचाभया ।

शृंगीपर्पटीकं शुटी सुराह्व च जलेशृतं(तम्) ॥

मधुहि(हिं)गुयुतं पेयं कासे वातकफात्मजे ।

कंटरोगे मुखे शुलो श्वासहिक्का ज्वरेषु च ॥

Colophon :

इति कासे समाप्तोऽयं रसेन्द्रचिन्तामणि(णौ) प्रथमस्तरंगः ।
श्रीसुकृत्सुनवे वालात्मजरामदुताय नमः॥ शुभं [म] भवतु ॥

323

G. 4448

रसेन्द्रचिन्तामणिः

Rasendracintāmaṇiḥ by Rāmacandra

Substance : Country-made paper. *Size* : 44.5 X 9.5 cms. *Folios*: 1-59. *Lines* : 6. *Letters* : 79-80. *Script* : Bengali. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The manuscript begins with the Colophon of 1st chapter F.3a. इति रसेन्द्रचिन्तामणौ रससिद्धान्तप्रकरणे शस्त्रावतारो नाम प्रथमोऽध्यायः। 7th chapter ends on F. 24b, then follows प्रयोगीयमध्यायः which holds discussions on गन्धामृतोरसः, आनन्दोरसः, स्थालीपाकं, पुटपाकं, साध्यसाधनपरिमाणविधिः, विषमज्वरः and various rasas and vaṭikās.

Beginning :

नमो गणेशाय ॥

इदानीं गुहकुलसम्भवः श्रीरामचन्द्राह्वयो रसेन्द्र-
चिन्तामणिग्रन्थमारंभमाणस्तन्मूलदैवते श्रीमत्य(द)म्बिका-
महेश्वरो(रौ) सकलजगदुत्पत्तिस्थितिप्रलयनिदानञ्च
सविशेषसिद्धान्तगर्भं वाचा वरिवस्य(ष्य)ति ॥
अथप्रकाशसारं विमर्षाम्बुजिनीमयं(यम्) ।
सच्चिदानन्दविभवं शिवयोर्वपुराश्रये ॥
लघीयः परिमाणतया निखिलरसज्ञान-
दायित्वाच्चच्चिन्तामणि विर(रिव)चिन्तामणिः ॥
अथौषध बहुविदुषां मुखादपश्य शास्त्रेषु स्थितमकृतं नतल्लिखामि ।
यत् कर्मप्ररचयमग्रतो गुरु(रू)णां प्रौढानां तदिह वदामि विस्तरेण ॥

End :

वृत्ता(न्त)के तैलविल्लानि कारवेल्लञ्च वर्ज्जयेत् ।
 स्त्रियं परिहरेद्वरे कोपाञ्चापि परित्यजेत् ॥
 वन्धीतु रविकानामतन्मूलं क्वाथयेत् पलं(लम्) ।
 तत् क्वाथं पाचयेत् रात्रौ कटुकात्रयसंयुतं(तम्) ॥
 त्रिशूलीयो समाख्यातातन्मूलं क्वाथयेत् पलं(लम्) ।
 कटुत्रयसमायुक्तं पाचयेत् काशशान्तये ॥
 ईशङ्गिस्तं सा(स)मायुक्तं काकलीमूलमेव च ।
 भक्षयेत् पयसाष्टेन सर्व्ववान्ति.....॥

324

I.M. 372

रसेन्द्रचिंतामणिः

Rasendracintāmaṇiḥ by Rāmacandra

Substance : Country-made paper. *Size* : 17.5 X 9 cms. *Folios* : 1-28. *Lines* : 6. *Letters* : 21-22. *Script* : Nāgari. *Condition* : Fresh, left hand side margin damaged. *Extent* : Incomplete.

Folios 5, 6, 15, 16, 23, 25 bear the writing on one side only. The author is mentioned as Rāmacandraguru or otherwise as Rāmacandra from Gurukula. The catalogue of Bhandarkar Oriental Research Institute however mentions the author as Rāmacandra Guha. The Colophon of the 1st chapter (F.8a)- इति श्रीरामचंद्रगुरुविरचिते श्रीरसेन्द्रचिंतामणि रससिद्धांतप्रकरणे शास्त्रावतारोनाम प्रथमोऽध्यायः ॥

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

इदानीं गुरु(ह)कुलसंभव श्रीरामचंद्राह्वयो रसेन्द्रचिंतामणि-
 ग्रंथा(थ)मारंभं(भ)माणस्तन्मूलदैवते श्रीमं(म)दंविकामहेश्वरौ
 सकल ज्ञ(जग)दुत्पत्तिस्थितिप्रलयनिदानं च स्वसवि-
 शेष सिद्धांतर्गत(गर्भ)वाचा वरीवस्यं(ष्य)ति ।

अथ प्रकाशकासारं विमर्षानु(म्बु)जिनीमयं(यम्) ।
 सच्चिदानन्द विभवं शिवयोर्वपुराश्रयो ॥
 लघीयः परिमाणतयानिखिल ज्ञा(ज्ञा)न-
 दायित्वा(च्च)च्चिन्तामणिनि(रि)व चिन्तामणिः ॥
 संस्काराः परतंत्रेषु ये गूढाः सिद्धसूचितः(ताः) ।
 रसज्ञ(ज्ञा)नानेव प्रकटीकर्तुमुद्यमं किल कुर्महे ॥

End :

जलौका च द्वितीयेनु(न)ग्रासयोगे सुरेश्वरि ।
 ग्रासेततुतृतीयेन काकविष्टा(ष्ठा)समोभवेत्(त्) ॥
 ग्रासेननुवन्(चतु)र्थेन दधिमंडसमोभवेत् ।
 अन्यदुर्जरत्वान्नलिपिर्त्त(खितं) भगवद्भोविंद ॥
 पादास्तुकलांशमेव ग्रासं लिखति पंचभिने-
 निग्रासैः वृत्तसत्त्वंजारपित्वादौ गर्भद्रावी ।
 निपूणो जारयति वीतकलौशेन तन्मते ॥
 चनु(तु)षष्टि(ष्ठि)वत्वान् शान्त्रशदिशतिषोडशांशाः
 पंचग्रामाः वास्तु.....।

325

G. 145

रसेन्द्रचिन्तामणिः

Rasendracintāmaṇiḥ, by Rāmacandra

Substance : Country-made paper. *Size* : 25 X 13 cms. *Folios* : 2-44= 43. *Lines* : 13. *Letters* : 40. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, but fresh handwriting. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the beginning and at the end. It starts from the 1st Chapter-Colophon. "इति श्रीराम-चंद्रगुहविरचिते रसेन्द्रचिन्तामणौ रससिद्धांतप्रकरणे शास्त्रावतारो नाम प्रथमोऽध्यायः। The Chapter-Colophon mentions the author's name as Rāmacandraguha.

Beginning :

.....।

इति श्रीरामचंद्रगुहविरचिते रसेंद्रचिंतामणौ

रस[स]सिद्धांतप्रकरणे शास्त्रावतारो नाम प्रथमो(ऽ)ध्यायः ॥

अथातोमूर्छ(र्छ)नाध्यायं ये व्याचक्ष्मेहे ॥

अव्यभिचरितव्याधिघातकत्वं मूर्छ(र्छ)ना ।

तत(तः) तंत्रनिगदितदेवतापरिचरणसमनंतरं(रम्) ॥

तत(तः) छो(शो)धनप्रकृ(क्रि)याभिर्वही(ह्नि)भिः परिश्र(शु)द्धानां
रसेंद्राणां(णाम्) ।

तृणारणिजन्यवह्निं(ह्नि)न्यायेन तारतम्यमवलोकमानैः ॥

सूक्ष्ममतिभिः पलार्द्धेनापि संस्कारः कर्तव्यः सूतकस्येति ॥

End :

अग्निजननी वटी ॥

धान्याभ्रेसूतकं तुल्यं मर्दयेन्माणकद्रव्यैः ।

दिनैकं तेन बल्केन पटं लिप्ताथ वर्तिकां(काम्) ॥

कृतैव तस्य तैलेन विलिष्य(प्य) च पुनः पुनः ।

प्रज्वाल्य तमधः पात्रे स तैलै(ले) पारदं पयेतेत(चेत्ततः) ॥

स दिनं मूघरे पक्वः भस्मीभवति नान्यथा ।

यो जितो रसयोगे सत्तत्तद्रोगहरो भवेत् ॥

मर्दनं तप्तखत्वेऽस्य विशेषादग्निकारकः ।

अत्रप्रकर.....॥

326

I.F. 5

राजनिघंटुः

Rājanighaṇṭuḥ

Substance : Country-made paper. *Size :* 30.5 X 23.5 cms. *Folios:* 1-520. *Lines and Letters :* To mention the actual no is difficult as it varies from folio to folio. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Worm-eaten, but clear handwriting. *Extent :* Complete.

It is an Ayurvedic lexicon. The lines are arranged in one or two columns. Left hand side column of the first folio has seven lines with 3-5 letters per line and the right hand side column has twenty four lines with 3-6 letters per line, having few marginal notes in red ink. The author narrates at the end of the book that he has consulted Nighaṇṭuḥ books "*Pathyāpathyaviveka Nighaṇṭuḥ* and *Madanavinoda Nighaṇṭuḥ* and also the *Dravyaguṇas* (dravyaguṇā) composed by Nārāyaṇa Dāsa where the properties of substances such as auśadhas are separately recorded.

Beginning :

अक	
अंकुरः	अंकुरः
बीजस्य प्ररोहः	उद्भेदः
लोके प्रसिद्धः	प्ररोहः
	अंकुरः
अर्कपत्रः	आदित्यपत्र
अर्कभक्ता	आदित्यभक्ता
अर्ककान्ता	आदित्यभक्ता
अर्कहिता	आदित्यभक्ता
अर्कवेधम्	तालीसपत्रम्

End :

क्षौद्रप्रियः	जलमधुकः
क्षौद्रेयम्	शिक्षकम्
क्षौद्रजम्	
क्षौद्रधातुः	माक्षिकम्
क्षौद्रम्	सूक्ष्मपिंगलमक्षिकाक्षुद्रातज्जातं मधु

क्षौक्ष

Colophon :

इति राजनिघंटुनामानि
पथ्यापथ्यविवेक निघंटुं मदनविनोदनिघंटुं च दृष्ट्वा पृथक् कृतानि

गुणाश्चौषध्या(धा)दीनां द्रव्याणां नारायणदासकृत द्रव्यगुणमणि(नामानि) दृष्ट्वा
लिखिताः(तम्)

327

III. D. 35

राजनिघंटुसूचीपत्रम्

Rājanighaṇṭusūcīpatram

Substance : Country-made paper. *Size* : 33 X 13 cms. *Folios*: 1-64. *Lines and Letters* : to mention the actual no is difficult as it varies from folio to folio. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

The manuscript is an index of *Rājanighaṇṭuḥ*. The index is prepared alphabetically. F. 1-9 contain the English translation of the index. It has no Colophon. But from the alphabetical order it is clear that the MS. is complete. The MS. is kept in a book form.

Beginning :

श्रीः

अक

५ अंकुरनाम १ Ankur

४४ अंकोठनाम २ Ankoth

४८ अर्कनाम २ Ark

अग

१३ अग्निदमनीनामगुणः २ Agnidamani

१४ अग्निजारनामगुणः तल्लक्षणं च २

४३ अग्निमंथनामगुणः १

४८ अगस्त्यनामगुणः १ Agastya

१०५ अंगुलीनाम २

१०५ अंगुलीसंधिनाम २

१०५ अंगुलीनांपंचानां नामपृथक्पृथक् २

End :

२०	क्षुद्रास्त्रिकानामगुणः	२
३८	क्षुद्रखदिरनामगुणः	१
४३	क्षुद्राग्निमंथनामगुणः	१
६०	क्षुद्रवदरीनामगुणः	१
६२	क्षुद्रश्लेष्मांतकनामगुणः	२
७६	क्षुद्रशंखनामगुणः	
११३	क्षुद्रवर्जणानाम	१
११३	क्षुद्रस्फोटनाम	१
	इति राजनिघंटुसूचीपत्रम् ।	

328

G. 1160 (A)

राजमार्तटंडः

Rājamārttam(ṇ)ḍaḥ by Mahārāja Bhoja

Substance : Country-made paper. *Size* : 23.5 X 12 cms. *Folios*: 46. *Lines* : 9. *Letters* : 26-28. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh, partly moth-eaten. *Extent* : Complete.

The MS. narrates mainly the mode of treatment of forty one different diseases, such as—शिरोरोगः, कर्णरोगः, नेत्ररोगः, कुष्ठरोगः, क्षयरोगः, अतीसारः, बालरोगः etc.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

नीलस्निग्धगिरि(री)द्रजालकलतासंव(बं)धव(ब)द्धस्पृहः(ह)-

शीतां(श्चन्द्रां)शुचुतिशुभ्रदंष्ट्रवदनः प्रोत्सर्पदुग्धध्वनिः ।

लीलोदस्तकरप्रहारदमि(लि)तोद्दामद्विपेन्द्रः श्रियं

दिश्याद्गो(ऽ)ग्निशिखापिशंगनयनश्चंडीशपंचाननः ॥१॥

दृष्ट्वा रोगैः समग्रैर्जनमखिल(वश)मिमं सर्वतः पीड्यमानं

योगानां संग्रहो(ऽ)यं नृपति शतशिरोधिष्टि(ष्ठि)ताज्ञेन राज्ञा ।

कारुण्यात्संनिवृं(बं)धः स्फुटपदपदवीसुंदरोद्दामवृं(बं)धै-
वृत्तैरुद्धृत्तशत्रुप्रमथनपटुना राजमार्त्तडिनामा ॥ २॥

End :

दृष्ट्वा प्रयोगान् मही(हि)षी गवीनां चिकित्सितानां च कृतं म(स)मासात्
रुजा(जां)क्रमेणैव मयैक चत्वारिंशन्निबन्धा च चिकित्सितेह ॥ १३॥
समस्त पाथोदु(नि)धि व(वी)चि संचयप्रवर्तितांदोलनदिव्य(केलि) कीर्तिना।
प्रकाशितो भोजनृपेण देहिनां हिताय नानाविधयोगसंग्रहः ॥१४॥

Colophon :

इति श्रीमन्महाराज विरचितो राजमार्त्तडिः प्रयोगसारः समाप्तः ॥

श्रीरस्तुः(स्तु) ॥ छ ॥

Printed Book :

Edited and published by Vaidya Jādavjī Tricumjī Āchārya,
Āyurvediya Granthamālā, No. 4, Bombay, 1924 A.D.

329

III. G. 35

राजमार्त्तण्डः

Rājamārttaṇḍaḥ by Bhojarāja

Substance : Country-made paper. *Size :* 24 X 10 cms. *Folios:* 1-35. *Lines :* 8. *Letters :* 30. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, damaged. *Extent :* Complete.

Folios 26-35 are partially legible, as the folios are pasted with transparent papers for their preservation. The text *Yogasārasaṅgrahaḥ* is otherwise called *Rājamārttaṇḍaḥ*. The MS. reveals that it basically deals with treatment of various diseases. It deals with शिरोरोगचिकित्सा, कर्णरोगचिकित्सा, नेत्ररोगचिकित्सा, नासारक्तचिकित्सा, मुखरोगचिकित्सा, क्षयरोगचिकित्सा, हृदय-पृष्ठकटिशूलचिकित्सा, वातरोगचिकित्सा, पादरोगचिकित्सा, अग्निदग्धचिकित्सा,

गन्धघातचिकित्सा, ग्रन्थर्वुदचिकित्सा, स्वरभेद-प्रमेह-अस्मरी-मूत्रकृच्छ्र-भगन्दर-चिकित्सा, अर्श-नाडीव्रणचिकित्सा, भूत-विस्फोटिका चिकित्सा etc.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्री धन्वंतराय(रये) नमः ॥
 नीलस्निग्धगिरीद्रंजा(जा)लकलतासंव(बं)धबद्धस्पृहः(ह)-
 श्चंद्रांशुद्युतिशुभ्रदंष्ट्रवदनः प्रोत्सर्पदुग्धध्वनिः ।
 लीलोदस्तकरप्रहारदलितोद्दामद्विपेन्द्र श्रियं-
 दिश्याद्वो(ऽ)ग्निशिखापिशंगनयनश्चंडीशपंचाननः ॥ १ ॥
 दृष्ट्वा रोगैः समग्रैर्जनमवशमिमं सर्वतः पीड्यमानं
 योगानां संग्रहो(ऽ)यं नृपतिशतशिरोधिष्ठिताज्ञेन राज्ञा ।
 कारुण्यात्संनिबद्धः स्फुटपदपदवीसुंदरोद्दामबंधै-
 र्वृत्तैरुद्धतशत्रुप्रमथन पटुना राजमार्त्तडग्रंथः(ः) ॥ २ ॥

End :

पारापतेभ्यः क्रमशः कुसुंभी(भ)मसुरमुद्गैः(दैः) परिपोषितेभ्यः ।
 भवंत्यपत्यानि सितारुणारु(नि) नीलछ(च्छ)वीवि(नि)स्व(च)
 बधुप्रसंगात् ॥१३॥
 समस्त पाथोनिधिवीचिसंचयप्रवत्तितांदोलनकेलिकीर्तिना ।
 प्रकाशितो भोजनृपेण देहिनां हिताय नानाविधे(ध)योगसंग्रहः ॥ १४ ॥

Colophon :

महाराज श्रीभोजराजविरचितः(ः) राजमार्त्तडनाम्(मा) योगसारसंग्रहः
 समाप्तः (प्तः) ॥

Post-Colophon :

यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा(ष्ट्वं) तादृ(दृ)शं लिखितं मया ।
 यदि सुधमसुधं(शुद्धमशुद्धं) वा मम दोषो न दीयते ॥ १ ॥ श्रीरस्तु ॥

330

G. 3818

राजवल्लभः/द्रव्यगुणराजवल्लभः

Rājavallabhah/Dravyagūṇarājavallabhah by
Nārāyaṇadāsa Kavirāja

Substance : Country-made paper. *Size* : 35.5 X 9 cms. *Folios* : 1-49+1 = 50. *Lines* : 5-6. *Letters* : 50. *Script* : Bengali. *Condition* : Old, damaged, discoloured. *Extent* : Complete.

The manuscript contains one folio out of 50, having contents of the above work. It has some marginal notes, also. Scribe is Śrī Bhavyanātha.

Beginning :

नमो गणेशाय ॥
परमानन्दसन्दोहकन्दं भल्लकरं सतां(ताम्) ।
इन्दिरामन्दिरं वन्दे गोविन्दं नन्दनन्दनं(नम्) ॥
श्रीनारायणदासेन कविराजेन धीमता ।
प्रतिसंस्क्रियते द्रव्यगुणोऽयं राजवल्लभः ॥
प्रातः प्राह्णमध्याह्णपराह्णरजनी भराः ।
इति पञ्चपरिच्छेदाः षष्ठोऽप्यत्रौषधाश्रयः ॥
बाह्यमुहूर्ते उत्तिष्ठेत् सुस्थो रक्षार्थमायुषः ।
शरीरचिन्तां निर्वर्त्य मैत्रं कर्म समाचरेत् ॥

End :

रसांतैल नरक्षयायमौदकानृपमामिषं(षम्) ।
क्षारं दधि..... ॥
.....सा(स)रोऽम्भः कथितं पयः ।
हंसोदकञ्च प्रागुक्तं तत्तुल्यं गगणा(ना)म्बुना ॥
.....माल्यानि वासांसि विमलानि च ।
शरत्काले प्रशस्यन्ते प्रदोषे चन्द्ररश्मयः ॥
देवगौरि प्रबृद्धानां गुरुणामपि पूजनं(नम्) ।
आयुष्यं वृ(बु)द्धिदं पुण्यमलक्ष्मीकरिनाशनं(नम्) ॥

Colophon :

इति श्रीकविराज नारायणदासविरचितो राजवल्लभ.....द्रव्यगुणः समाप्तः॥

Post-Colophon :

निपत्य भूमौ चरणारविन्दं हरेर्महद्विग्वरिनाशहेतुं(तुम्) ।
ग्रन्थं व्यलेखीद्वहुधाश्रमेण श्रीभव्यनाथो भिषजां रवे॥
प्रणिपत्य शिवं सुरलोक निषेवि.....
.....॥

331

G. 10128**राजवल्लभसंहिता****Rājavallabhasaṁhitā**

Substance : Country-made paper. *Size* : 27.2 X 11.3 cms. *Folios*: One (F. 24). *Lines* : 15. *Letters* : 62. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, partly damaged. *Extent* : Incomplete.

It is the last folio of the work. This folio deals with कामिनीगजांकुशो रसः From वाजीकरणाधिकारः, गर्भधारणं, गर्भस्तम्भनं, गर्भपीडाहरनं, गर्भपातनं, प्रदरः, योनिशूलं, दुग्धवर्द्धनं, स्तनपीडा, केशवर्द्धनं-रञ्जनम् are the other contents of the folio. The topics vary from vājīkaraṇam to conception and allied problems. Post-Colophon contains some astrological informations and is written by Nandalāl Paṇḍe.

Beginning :

रसगंधसमंचैवद्विगुणं हिगुलं स्मृतं(तम्) ।
त्रिभागं चाहिकेनं च चत्वारं मृतमभ्रकं(कम्) ॥
हेमवी(बी)जं चतुर्भागं कर्पूरं चैकभागकं(कम्) ।
परि..पिप्पलीवी(बी)जं रोचरोच.....*कुमं तथा ॥
भावितं विजयाद्रावैः चतुर्वल्लं नियोजयेत् ।
मधुनाघृतसंयुक्तं वीर्यस्तंभकरं परं(रम्) ॥

End :

गोरोचनं कृष्णतिलं काकजंघाशतावरी ।
 गोमूत्रे पेषयेद्यस्तु लिप्त्वा केशस्य वर्द्धनं(नम्) ॥
 उग्रगंधाविडंगानिवचागोमूत्र पेषयेत् ।
 सि(शि)रसा लेपनं चैव सर्व ...* का विनस्यति ॥
 इतिकेशवर्द्धनंरंजनं(नम्) ॥
 निंव(ब)स्य त्वक्कषायेनक्षालयेद्योनिसप्तधा ।
 तस्य कल्कविलिप्तं च सुगंधं स्मरमंदित्रं(रम्) ॥
 इति योनिगंधे ॥

Colophon :

इति श्रीराजवल्लभसंहितायां समस्तगदचिकित्सा व्याख्यानं समाप्तं(प्तम्)।

Post-Colophon :

संवत् १७९(?) माघवदि ५ रविवारे समाप्तं लिप्ति(खि)तं न(नं)दलालपांडे
 स्वहस्तेन ।
 आदित्ये षट् वर्षाणि सोमेपंचदशानि च ।
 भौमश्चाष्ट वर्षाणि बधेसप्तदशानि च ॥
 शनौ च दशवर्षाणि गुरुमेको च विंशतिः ।
 राहोद्वादशवर्षाणि शुक्रेमेकैक विंशतिः ॥
 आद्रा चतुष्कं त्विहषट्समा रवौ मघात्रिकं(कम्) ।

* discoloured.

332

G. 3069

रुक्प्रतिक्रिया

Rukpratikriyā

Substance : Country-made paper. *Size :* 28 X 13.5 cms.
Folios : 1-28. *Lines :* 10-12. *Letters :* 31-32. *Script :* Nāgarī. *Condi-
 tion :* Old. *Extent :* Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. रसवैप्रशंसा, पारदसंस्कारः (F. 2a), पातनयन्त्रं (F. 3b), वज्रमुषनं (F. 4a), भस्मीकरणं, पारदमारणं (F. 4b), रसमारणं, रसचूर्णीकरणं (F. 5b), रसबन्धनं (F. 6a), रसकार्यं, गन्धकशोधनं (F. 6b), हीरकशोधनं (F. 7b), वैक्रान्तमारणं, अभ्रसंस्कारः (F. 8a), अभ्रशोधनं (F. 8b), अभ्रगुण-अभ्रसंस्कार-हरितालशोधनं (F. 9b), मनःशिलाशोधनं (F. 10a), सामान्यमारणं (F. 12a), स्वर्णगुणः (F. 13a), ताम्रइत्यादि धातूनां-मारण-गुणः (F. 22b), पुटपाकः (F. 23b), लोहमलशोधनं (F. 25b), क्वाथस्थसामान्यपरिभाषा (F. 26b), कृष्णसर्पविषप्रभावः (F. 27b), कनकफलं, पित्तफलशोधनम् (F. 28b), are the contents of the work. References from *Rasadīpikā* are found in the text.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥
 नत्वा शिवं सन्निदेशधारिणात्रिपुरारिणा ।
 लिख्यते मितबुद्धि(द्धी)नां शिक्षायै रुक्प्रतिक्रिया ॥
 रसोपरसलोहाद्यैः संयुक्तः सारसंग्रहः ।
 सुखाय सर्ववैद्यानामयमेव भविष्यति ॥
 याभिः क्रियाभिर्जयितुं(त्त) शरीरे धातवः समाः ।
 सा चिकित्साविकाराणां कर्मतद्भिषजां मतुं(तम्) ॥

End :

भल्लातकानि पक्वानि समानीयक्षिपेज्जले
 मज्जन्ति यानि तत्रैव तानि स्तु(शु)द्धानि योजयेत् ।
 इष्टकाचूर्णनिकरेघर्षणान्निर्विषं भवेत् ।
 पक्वं भल्लातकं जले निक्षिपेत् । तत्र यन्मज्जति
 तद्गृहीत्वा इष्टकाचूर्णराशौ निधृष्य प्रक्षाला शोधयेत् ।
 भल्लातकशोधनं(नम्) ।
 अथसर्वपित्तशोधनं(नम्) ।
 निव(ब)द्रवेनं(ण) तत्पित्तं(त्तं) भावयेद्बहुशः खरे
 वारत्रयं वासं शोष्यक्षालयित्वा नियोजयेत् ।

विशोष्य गृहीतं सर्वपित्तं निवृ(ब)तोयेन वारत्रयं
भावयित्वा रौद्रे शोषयि.....।

333

I.M. 355

रुग्विनिश्चयः/रोगविनिश्चयः(सटीकः)

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ (with comm.)

by Mādhava(kara)

Substance : Country-made paper. *Size* : 29.3 X 13 cms.
Folios : 1-313. *Lines* : 10-12. *Letters* : 40-42. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

The text contains a commentary called 'Vyākhyāmadhukoṣaḥ' by Vijayarakṣita. On the left hand margin appears the short title *Madhuko*. The beginning verse mentions the name of the text as 'rogaviniścayaḥ', whereas in the Colophon it is pointed out as 'rugviniścayaḥ'.

Beginning : (Text)

श्रीगणेशाय नमः ॥

प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकारणम् ॥

स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं त्रैलोक्यशरणं शिवं(वम्) ॥ १॥

नानामुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सद्धिषजां नियोगात् ॥

सोपद्रवारिष्टनिदानलिङ्गो निबध्यते रोगविनिश्चयोयं(ज्यम्) २॥

Beginning : (Comm.)

श्रीगणेशाय नमः ॥

शशिरुचिरहरार्द्ध(र्ध)व्यक्तसक्तार्द्ध(र्ध)देहो दिशतु घनघनाभः

पद्मनाभः श्रियं वः ।

त्रिदशसरिदशीतद्योतजावारिमध्यभ्रमिभवमिव नाभौ वारिजं यस्य रेजे ॥१॥

भट्टारजैज्जटगदाधरवाप्यचंद्र श्रीचक्रपाणिबकुलेश्वरसेन भोजैः ।

ईशानकार्तिक सुधीरस्तु(श्वर)वीरवैद्यैर्मंत्रेय माधवमुखैर्लिखितं विचिंत्य ॥ २॥

तंत्रांतराण्यपि विलोक्य ममैष यत्नः सद्भिर्विधेय इह दोषविधौ समाधिः ।
मर्त्यैरसर्वविदुरैर्विहिते क्व नाम ग्रंथेऽस्ति दोषविरहः सुचिरंतनेऽपि ॥ ३॥

End : (Text)

यत्कृतं सुकृतं किञ्चित्कृत्यैवं रुग्निनिश्चये(यम्) ।
मुंचंतु जंतवस्तेन नित्यमातेक(तद्धु)संतीतीम् (ततिम्) ॥
श्रीयशोह(हा)निमज्जानमुपक्रोशमसंग्रहम् ।
प्राप्नुयान्नियतं वैद्यो या(यः) साध्यं समुपाचरेत् ॥

End : (Comm.)

तदाऽयमर्थः सममविकृतं मू(सू)त्र जिह्वा च यस्य स तथा ।
एतेन विषदु((जु)ष्टा जिह्वा रसवेहि(बोधि)नी न भवति ।
मू(सू)त्रमपि जिह्वायाः(यां) विष(प्र)भावेण वैकृतं भवतीति प्रतिपादयति ।
जिह्वा [ग्र]ग्रहणेनैव मू(सू)त्रग्रहणे सिद्धे तस्य रेख(च रस)-
ग्रहणे अनुगुणत्वप्रतिपादनार्थं पृथगुपादानं(दानम्) । अनेन श्लोकेन समदोषः
समाग्निश्चेत्यादि । श्लोकस्य सकल एवार्थो(र्थ) निबद्ध इति ॥

Colophon : (Text)

इति श्री माधवविरचितसर्वशास्त्रसारभूतं समाप्तमिति ॥

Colophon : (Comm.)

इति व्याख्यानमधुकोशे विषनिदानं समाप्तमिति ।

Post-Colophon : (Text)

शुभमस्तु ॥ संख्या ६८०० ॥
यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वां(ष्ट्वं)तादृशं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्धोपि (द्धं वा) मम दोषो न विद्यते ॥ १॥
भग्नपृष्टिकटिग्रीवास्तब्धदृष्टिरधोमुखं(खम्) ।
कष्टेन लिखितं ग्रंथं यत्नेन परिपालय ॥ २॥
अदृष्टदोषान् मतिविभ्रमाद्या यत्किञ्चिदु(दुः)खललितं मयात्र ।
तत्सर्वमार्यैः परिशा(शो)धनीयं कोपं न कुयुः(र्युः)खलु लेखकस्य ॥ ३॥

Post-Colophon : (Comm.)

सुक्तिमुक्तावलिगुफे गुरुणा यन्न प्राषितुं(तम्)।
 मया समग्रमग्रंथि तद्विरा शुद्धमुक्तया ॥ १॥
 गुणनिधिगुरुब...दान्मी वाग्मालतीनां
 परमपरिमल श्री धात्रिलब्धाबलंबं(बम्) ।
 हरति वचनं कुंदं मंदं सौभाग्यलेशा(द्)-
 ब्रह्म(बहु)लमपि मद्दि(दी)यं किंचिदेतत्कदाचित् ॥

Printed book :

- 1) Edited by Vaidya Jādavjī Tricumjī Āchārya, Chaukhambha Orientalia, Varanasi, reprinted 1986.

334

G. 9380**रुग्विनिश्चयः/रोगविनिश्चयः**

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhavakara

Substance : Country-made paper. *Size* : 23 X 12.5 cms. *Folios* : 1-101. *Lines* : 17-19. *Letters* : 17-19. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Good. *Extent* : Complete.

The manuscript is kept in a bound book form. Before the beginning of the text and after the completion of the same, there are some incomplete portions relating to Āyurveda, the title of which is unknown. They are merely stray leaves. The date, mentioned at the end of the text (रुग्विनिश्चयः), is Samvat 1811 = A.D. 1754.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

प्रन(ण)म्य जगदुत्पत्तिस्थितिशुं(सं) हारकारणम् ।

श्व(स्व)र्गापवर्गयोद्धारं त्रैलोक्यशरणं शिवं(वम्) ॥१॥

नानामुनीनां वचनैर्द्वि(रि)दानीं शु(स)माशु(स)तः शु(स)द्भिषजां नियोगात्।

शो(सो)पद्रवारिष्टनिदानलिंगो निव(ब)ध्यते रोगविनिश्चयोयं(ज्यम्) ॥ २॥

End :

क्षुद्रास्यकर्णनासाद्रुक्(क्षि) शिर(रः) स्त्री बालकामयाः ॥
 विषश्चेत्ययमुद्देशो(दिष्टो) रुग्विनिश्चयसंग्रहे(हः) ॥ १७४०॥
 शु(सु)भाषितं यत्र यदस्ति किञ्चित्तत्सर्वमेकीकृतमत्र यत्नात् ।
 विनिश्चये शु(स)र्व्वरुजां नराणां श्रीमाधवेनेन्दुकरात्मजेन ॥ १७४१॥
 यत्कृतं सुकृतं किञ्चि(ञ्चित्) (कृ)त्वैनं(वं) रुग्विनिश्चयं(यम्) ।
 मुञ्चंतु जंतवस्तेन नित्यमातंकसंततिम् ॥ १७४२॥

Colophon :

इति श्रीमाधवविरचितो रुग्विनिश्चयः समाप्तः ॥

Post-Colophon :

संवत् १८११ भाद्रवदीजन्म अष्टमी वार सनिश्चर त्रिति(तृती)य प्रहरे
 संपूर्ण(र्ण)पुस्तक(कं)लिखितं(तम्) ॥ श्री गुरुदेवाय नमो नमः ।

335

G. 7629

रुग्विनिश्चयः/रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhavakara

Substance : Country-made paper. *Size :* 25.5 X 11.5 cms.
Folios: 1-39. *Lines :* 18. *Letters :* 43. *Script :* Nāgarī. *Condition :*
 Old. *Extent :* Complete.

Scribe's name is not very clear, though it is mentioned somehow at the end of the manuscript. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1834 = A.D. 1777.

Beginning :

श्रीगुरुभ्यो नमः ॥
 प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकारणं(णम्) ।
 स्वर्गो(र्ग)पवर्गयोर्द्वारं त्रैलोक्यशरणं शिवं(वम्) ॥ १॥
 नानामुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सद्भिषजां नियोगात् ।
 सोपद्रवारिष्टनिदानलिंगो निव(ब)ध्यते रोगविनिश्चयोयं(यम्) ॥ २॥

End :

यत्कृतं सुकृतं किञ्चित् कृत्वैनं(वं) रुग्विनिश्चयं(यम्) ।
मुञ्चंतु जंतवस्तेन नित्यमातंकसंभवं (ततिम्) ॥
सुभाषितं यत्र यदस्ति किञ्चित्तत्सर्वमेकीकृतमत्र यत्नात् ।
विनिश्चये सर्वरुजां नराणां श्रीमाधवेनेदुकरात्मजेन ॥

Colophon :

इति श्री सद्द्वैद्यमाधवकरविरचितो रुग्विनिश्चयाख्यो ग्रंथः(थः) समाप्तः ग्रंथाग्रंथ
२०१४९.

Post-Colophon :

यादृशं पुस्तके(कं) दृष्ट्वा(ष्ट्वं) तादृशं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते ॥१॥
संवत् १८३४ वर्षे(र्ष)मिति कार्तिकमासे कृष्णपक्षे १० तिथौ शनिवारे
लिपी(पि)कृतं श्री...यांग्रामेशाजे सिंघ(ह) ॥
शी(शि)ष्यदया चंदहेतवै(वे) ॥

336

II. B. 57(C)

रुग्विनिश्चयः/रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhavakara

Substance : Country-made paper. *Size :* 30 X 22.5 cms. *Folios:* 1-74. *Lines :* 25. *Letters :* 31. *Script :* Bengali. *Condition :* Fresh. *Extent :* Complete.

This manuscript contains the *Nidānam* of Mādhavakara.

Beginning :

नमो भगवते वासुदेवाय ॥
प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकारणं(णम्) ।
स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं त्रैलोक्यशरणं शिवं(वम्) ॥
नानामुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सद्भिषजां नयोगात् ।
सोपद्रवारिष्टनिदानलिङ्गो निव(ब)ध्यते रोगविनिश्चयोऽयं(यम्) ॥

End :

सुभाषितं यत्र वदन्ति(यदस्ति) किञ्चित्तत् सर्वमेकीद्यतमेव(कृतमत्र)
यत्नतो(त्नात्) ।
विनिश्चये सर्वरुजां नराणां श्रीमाधवेनेन्द्र(न्दु)करात्मजेन ॥ १०॥
यत् कृतं सुकृतं किञ्चित् कृत्यै(त्वेवं) रुग्विनिश्चिताम्(श्चयम्) ।
मुञ्चन्तु जन्तवःसर्वे(वस्तेन) नित्यमातङ्कसन्ततिम् ॥

Colophon :

श्री माधवकरविरचितो रुग्विनिर्ण(श्च)यः समाप्तः ॥

Post-Colophon :

श्रीश्री दुर्गाजये(य)ति। श्रीरामो जयति । श्री शिवो जयति ॥

337

G. 4577

रुग्विनिश्चयः/रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by (Mādhavakara)

Substance : Country-made paper. *Size* : 36.5 X 8.5 cms. *Folios*: 67. *Lines* : 8. *Letters* : 62. *Script* : Bengali. *Condition* : Fair, some pages are discoloured. *Extent* : Complete.

The text starts from the beginning of *Mādhavanidānam* and ends with the last verse of *Viṣayānukramanikā*, which comes after (11th) *Viṣanidānam*. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Śaka 1611 = A.D. 1689. Scribe is Śrī Śastrarāma Śarma.

Beginning :

ओं गणेशाय ॥

प्रणम्य जगदुत्पत्ति-स्थिति-संहारकारणम् ॥

स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं त्रैलोक्यशरणं गिरं(शिवम्) ॥

नानामुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सद्भिषजां नित्यमाह¹।

सोपद्रवारिस्तु(ष्ट)निदानलिङ्गो निव(ब)ध्यते रोगविनिश्चयोयं(ज्यम्) ॥

End :

क्षुद्रास्य कन्तुनासादृक् स्त्रीरोगं रचनकामया च²।
 विषाञ्चये युद्धे शोक³ रुग्विनिश्चयसंग्रहे(हः) ॥
 सुभाषितं यत्र यदत्र(स्ति) किञ्चित्तत् सर्वमेकीकृतमत्र.....।
 विनिश्चये सर्वरुजां नराणां तन्मा(श्रीमा)धवेनेन्दुकरात्मजेन ॥
 यत् कृतं सुकृतं किञ्चित् कृत्वैवं रुग्विनिश्चयं(यः)
 मुञ्चन्तु जन्तुजीवस्ते(जन्तवस्तेन).....*सन्ततिं(तिम्) ॥

Colophon :

समाप्तोयं रुग्विनिश्चयः इति ॥

Post-Colophon :

वनास श च प्रत्युत च स्थानात् पित्तेन सह मुर्च्छित च वायुमादाय....*रते
 शूनं जीर्यते.....*दकं शीतं.....*शोणितं(तम्) ॥ तस्मात् सुखयतिमुष्णं न
 तु शीतं कदाचन अग्निनाकोपितं वक्त्रं.....*जन्तोः प्रकुप्यति.....*वेगेन
 पित्तमस्यायुदीयते। सामान्यतो विशेषात्तु.....*समीवनाह ॥ पित्तान्नयनोर्दाहः
 कफादथावविस्तथा.....॥

श्रीशस्त्ररामशर्मणः स्वाक्षरमिदं पुस्तकं(कम्)। शकाब्दा १६११. माह ३०
 माघ तिथि शिवरात्र चतुर्दशि(शी)।

*.....illegible.

- 1) Printed book reads नियोगात् ।
- 2) " " " कर्ण-नासाक्षि-शिरः स्त्री-बालकामयाः ।
- 3) " " " विषं चेत्ययमुद्दिष्टो ।

338

G. 4439**रुग्विनिश्चयः/रोगविनिश्चयः****Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhavakara**

Substance : Country-made paper. *Size* : 27.5 X 13.5 cms.
Folios : 1-80. *Lines* : 10. *Letters* : 44. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Fair, discoloured. *Extent* : Complete.

The manuscript contains the pathology of diseases known as *Nidānam* by Mādhavakara. At the beginning there are some side notes on the pages upto verse no. 14. The handwriting of the scribe is not legible in many places. The verses have been entered here upto verse no. 14 to tally with the side notes.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

प्रणम्य जगदुत्पत्ति-स्थिति-संहारकारणम् ॥

स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं त्रैलोक्यशरणं शिवम् ॥१॥

नानामुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सद्भिषजां नियोगात् ।

सोपद्रवारिष्टनिदानलिङ्गो निव(ब)ध्यते रोगविनिश्चयोऽयम् ॥

End :

सुभाषितं यत्र यकृ(द)स्ति किञ्चित्तत्सर्वमेकी क्षतमत्र यत्नात् ।

विनिश्चये सर्वरुजां नराणां स्व(श्री)माधवे(ने)न्दुरात्मजेन ॥

यत्कृतं संश्रु(सुकृ)तं किञ्चित् कृत्यैन्(वं) रुग्विनिश्चयम् ।

मुंचंतु जन्तवस्तेन नित्यमातंकसंततीः(तिम्) ॥

Colophon :

इतिश्रीवैद्यमाधवविरचितो रुग्विनिश्चयः समाप्तम्(प्तः) ॥

Post-Colophon :

शुभमस्तु सर्वदाकालं(म्) ॥ शुभम् ॥

Notes of the scribe (F. 1b)

- ६ पर्यायैरित्यनेन निदानार्थः कथितः यथायथमित्यंतंप्राग्रूप-
स्यार्थऽव्याधीनांप्रथमं(म्) अल्पत्वादतः लिंगनिदानं(नम्) अव्याक्तं.....स्या ॥
- ६ यथायथं दोषविशेषेण अनाश्रितः आमयउत्पित्सुरूपमिति इच्छुः येनोपायेनज्ञाते-
तत्प्राग्रूपमित्यर्थः अभिधीयतेइत्यंतरूप लक्षणस्यष्टमेव ।
- २ हेतुरित्यादि सात्म्यमित्यंतं उपशयार्थं हेतुमक्षिकाभक्षणादिः व्याधिच्छर्द्यादिः
तस्यविपर्यस्तं विरुद्धं घृतमध्यादि.....पर्यस्तार्थकारि भवतिविपर्यस्तं छर्द्दिशमनं
तदथकारि भवत्येव एतादृशानं औधादीनां सुखाबहमुपयोगमुपशयं जा.....
यथादुष्टेन केनचिद्विरोधिवस्तुना दुष्टेन दोषेण वातपित्तादि रूपेण अतएव
विसर्पताविसारिणा.....आमयरोगस्यनि.....स्वातन्त्रं रवत उत्पन्नंपारतुं(त)-
न्त्रं परत.....निदानादिसर्वावयवैर्युक्तो ज्वरायुक्तो.....वान् अल्पावयवान्विताः
.....लीतिज्ञातव्यं.....सैर्कतुभिभुक्तां शैश्चव्या-।
- २ सव्यसंन विस्तरेण मलयन्ति मलिन.....ति इति.....दोषा वातपित्त.....
तत्प्रकोपस्तु.....अहित वस्तु.....जायत ।

*..... not legible.

339

G. 6040

रुग्विनिश्चयः/रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhavakara

Substance : Country-made paper. *Size* : 35.5 X 14.5 cms.
Folios : 1-51, 51-114, 114, 116-149, 149, 150, 150, 152-166, 168-
173, 173-218—Total 218. *Lines* : 9. *Letters* : 50. *Script* : Nāgarī.
Condition : Fair. *Extent* : Incomplete.

The 1st leaf of this manuscript states the title as Mādhavasamhitā (अथ माधवसंहिता प्रारम्भः). But the beginning of the text shows that it is the *Rugviniścayaḥ* of Mādhavakara known as *Nidānaṃ*. In this MS., F. 205 a shows end of विषनिदानम्। Thereafter starts a new topic viz. विषचिकित्सा from MS. F. 205a to MS. F. 208a upto verse no. 67. Then starts रसायनम् on the some folios with verse no. 1

and continues upto MS. 211b with verse no. 86. Thereafter comes वाजीकरणम् on the some folios with verse no. 1 upto MS. folio no. 214a, verse no. 51 and वमनादिपंचकर्माणि follows thereafter.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ माधवसंहिता प्रारंभः ।
 प्रणम्य जगदुत्पत्तिं(त्ति)स्थिति संहारकारणं(णम्) ।
 स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं त्रैलोक्यशरणं शिवं(वम्) ॥ १॥
 नानामुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सङ्ग्रिभ(द्भि)षजां नियोगात् ।
 सोपद्रवारिष्टनिदा(न)लिंगो निवृ(ब)ध्यते रोगविनिश्चयोयुं(ज्यम्) ॥ २॥

End :

फलं तु दाडिमादीनां पटोलादेशदस्तथा ।
 महान्ति यानि मूलानिकाष्ट गर्भाणि यानि च ॥ ९३ ॥
 तेषां तु वल्कं(ल्क)लं ग्राह्यं ह्रस्वसूलानि कृत्स्न शभ ।
 जंगमानां वयुः(य)स्कानां चर्मरोम-नखादिकुं(कम्) ॥ ९४॥
 क्षीरमूत्रपुरीषाणि जीर्णाहारेषु संहरेत् ।
 विडंगं पिप्पली क्षौद्रं सर्षिन्नाप्य नवं हितुं(तम्) ॥ ९५॥
 शेषभन्यत् त्व.....।

340

III. A. 102

रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhavakara

Substance : Country-made paper. *Size :* 37 X 12 cms. *Folios:* 1-40, 64-88, 92-96+1 (last folio having no pagination) - Total 71. *Lines :* 6-7. *Letters :* 45. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, damaged. *Extent :* Incomplete.

The manuscript contains some marginal notes. It deals with Jvaranidānam (इति ज्वरनिदानम् F. 10a), Atisāranidānam (इत्यतीसारनिदानम्-F. 12b), Grahaṇīnidānam (इति ग्रहणी निदानम्-

F. 13b), Arśanidānam (इति अर्शनिदानम्- F. 16a), and Viṣanidānam (इति विषनिदानम्)।

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्री धन्वन्तरये नमः ।
चित्रगुप्ताय नमः, श्री भवान्यै नमः ॥
प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकारणम् ।
स्वर्गापवर्गयोद्धारं त्रैलोक्यशरणं शिवम् ॥ १॥
नानामुनीवचनैरिदानीं समासतः सद्भिषजां नियोगात् ।
सोपद्रवारिष्टनिदानलिङ्ग(गो) निव(ब)ध्यते वि(रोगवि)निश्चयोयम् ॥ २॥

End :

सुभाषितु(तं) यत्र यद्वा(द)स्ति किञ्चित्तत्पू(त्स)र्वमेकीकृतमत्र यत्नात् ।
विनिश्चये सर्वरुजां नराणां श्रीमाधवेनेन्द्र(न्दु)करात्मजेन ॥
यत्कृतं सुकृतं किञ्चि(त्) (कृ)त्वैवं रुग्विनिश्चयम् ।
मुञ्चन्तु जन्तव(व)स्तेन नित्यमातङ्गाशङ्कि(ङ्कसन्त)तिम् ॥

Colophon :

इति श्रीमद्वैद्यवन्दितेन्दुकरात्मजमाधवकरविरचितं निदानाख्यं पुस्तकं समाप्तम्॥

Post-Colophon :

शुभमस्तु सिद्धिरस्तु ।

341

G. 4812

रुग्विनिश्चयः/रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhavakara

Substance : Palm-leaf. *Size* : 31.7 X 5 cms. *Folios*: 202 (by counting). *Lines* : 5. *Letters* : 60-61. *Script* : Nāgarī and Newārī. *Condition* : Old, broken, some leaves are totally damaged, hence cannot be deciphered. *Extent* : Incomplete.

It contains various handwritings. The original MS. is upto F. no. 91, and after this a Newārī translation of the

text is seen in this MS. with the commentary "Madhu-koṣaḥ".

Beginning :

नमः सर्वज्ञाय ॥

प्रणम्य नमस्कारया.....जगदु(दु)त्पत्ति जगदुसंसारदु(दु)त्पत्तियाकत्वं स्थिति
थापनायाकत्वं संहारकारणं.....सु(स्व)र्गासर्गसं.....यव..यामा.....
सर्दार...ला.....सर्गमत्याया.....लवनयांलविव.....सरलंणिवं समस्त स्यंसृवर
यंतया.....सारत्व.....।

नानाभू(मु)नि तदा माधवनद.....वेद्यं.....नमाभिणि वकयिन ॥ धना....
यनित्वं वा व नद्वाक्वसवनसिव कथि माधववैद्यस्य नमस्कारनाया
दाकृ.....॥

End :

Illegible

*.....illegible for damage.

342

I.M. 10507

रुग्विनिश्चयः/रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by (Mādhavakara)

Substance : Country-made paper. *Size :* 35 X 13 cms. *Folios:* 1-53, 57-62 - Total 59. *Lines :* 9. *Letters :* 50. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh. *Extent :* Incomplete.

Some folios are brown and some are yellow in colour in this manuscript.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ नमः श्री धन्वंतरये नमः ॥

प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थिति संहारकारणं(णम्) ।

स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं त्रैलोक्यक्षरणं शिवं(वम्) ॥ १॥

नानामुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सञ्चि(द्धि)षजां नियोगात् ।

सोपद्रवारिष्टनिदानलिंगो निवृ(ब)द्ध(ध्य)ते रोगविनिश्चयोयं(ज्यम्) ॥२॥

End :

दंतमांसानि शीर्यते यस्मिन् ष्टी(ष्टी)वति चाप्यसृक् ।
 पित्तासृक्कफजो व्याधिज्ञे(ज्ञे)यः परिदरो हि सः ॥
 वेष्टेषु दाहः पाकश्च ताभ्यां दंताच(श्च)लंति च ।
 अत्यादता प्रश्नवन्ति शोणितं मंदवेदनाः ॥
 आध्मायन्ते श्रुते रक्तं मुखं प्रति च जायते ।
 यस्मिन् शो(सो)पकुशो व्याधिः(नाम) पित्तरक्तकृतो गदः ॥
 घृष्टेषु दंतमांसेषु संरंभो जायते महान् ।
 भवंति हि चला दंता¹ स वैदर्भो(ऽ)भिघातजः ॥
 मारुतेनाधिको दंतो जायते तीव्रवेदनः ।
 खलिवर्द्ध(र्ध)..... ॥

1) Printed book reads चला भवन्ति दन्ताश्च ।

343

G. 3070

रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhavakara

Substance : Country-made paper. *Size* : 27 X 10 cms. *Folios* : 10-83-74. *Lines* : 7-9. *Letters* : 32-33. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Slightly worm-eaten. *Extent* : Incomplete.

Colophon mentions the title as रुग्विनिश्चयनिदानम्; though the Chapter-Colophons mention the title as रुग्विनिश्चयः। The work begins with ग्रहणीनिदानम्, but it is complete at the end.

Beginning :

.....न्तं पच्यते दुःखं हृत्लास ह्रु(च्छ)र्द्यरोचकाः ।
मुखलेपोऽथ(आस्योपदेह) माधुर्य(र्य) कासष्ठीवनपीनसाः ॥ १६॥
 हृदयं(य) मन्यते स्त्यानमुदरं स्तिमितं गुरुः(रु) ।
 दुष्टो मधुर उद्गारः सदनं स्त्रीष्वहर्षणं(णम्) ॥ १७॥

End :

सुभाषितं यत्र यदस्ति किञ्चित्सर्वमै(मे)कीकृतमत्र यत्नात् ।
 विनिश्चये सर्वरुजे(जां) नराणां तन्मा(श्रीमा)धवेनेदुः(दु) करात्मजेन ॥ १० ॥
 यत्कृतं सुकृतं किञ्चित् कृत्वैतुं(वं) रुग्विनिश्चयं(यम्) ।
 मुच्यंत(मुञ्चन्तु) जंतवस्तेन नित्यमानुं(तं) कसंतते(तिम्) ॥

Colophon :

इति श्रीमाधवकृतरुग्विनिश्चयनिदानं समाप्तं(प्तम्) ।

Post-Colophon :

शुभं भवतु। श्री रामाय नमः ॥

344

G. 7751

रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by (Mādhavakara)

Substance : Country-made paper. Size : 27 X 13 cms. Folios : 1-70. Lines : 6-8. Letters : 37. Script : Nāgarī. Condition : Fresh. Extent : Incomplete.

The text ends with अम्लपित्तनिदानम् though it is not actually complete.

Beginning :

॥ ५० ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकारणं(णम्) ।
 स्वर्गापवर्गयोर्ह्रा(र्द्वा)रं त्रैलोक्यशरणं सिद्धं(शिवम्) ॥ १ ॥
 नानामुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सद्भिषजां नियोगात् ।
 सोपद्रवारिष्टनिदानलिङ्गो निबध्यते रोगविनिश्चयोयं(यम्) ॥ २ ॥

End :

सशोफः स्फुरणस्तोदी भेदपानार्ति¹ हर्षवान् ।
 पित्रात् द्रुति(त)गतिः पित्तः(त्त)ज्वरलिङ्गो(ऽ)तिलोहितः ॥ ३९ ॥

कफात्कंडूद्यु(युतः) स्निग्धः कफज्वरसमारुजः(नरुक्) ।

सनि(लि)पा ॥

1) Printed book reads शोथ-स्फुरण-निस्तोद भेदायासार्ति ।

345

I.M. 3587

रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by (Mādhavakara)

Substance : Country-made paper. *Size* : 24 X 10 cms. *Folios* : 1-5. *Lines* : 5. *Letters* : 26. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh, corner damaged. *Extent* : Incomplete.

This MS. contains upto verse no. 22 of Jvaranidānam of the printed book. F.1b contains some marginal notes.

Beginning :

सिद्धिः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकारणम् ।

स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं त्रैलोक्यशरणं शिवम् ॥ १ ॥

नानामुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सद्भिषजां नियोगात् ।

सोपद्रवारिष्टनिदानलिङ्गो निवृ(ब)ध्यते रोगविनिश्चयोऽयम् ॥ २ ॥

End :

तन्द्रा मोहः प्रलापश्च कासः श्वासो(ऽ)रुचिर्भ्रमः ।

परिदग्धा खरस्पर्शा जिह्वा स्रस्ताङ्गता परम् ॥ ३९ ॥

ष्ठीवनं रक्तपित्तस्य कफेनोन्मिश्रितस्य च ।

शिरसो लोटनं तृष्णा निद्रानाशो हृदि व्यथा ॥ ४० ॥

स्वेत(द)मूत्रपुरीषाणां चिरादर्शनमल्पशः ।

कृशत्वं नातिगात्राणां प्रततं कष्टकूजनं(नम्) ॥ ४१ ॥

कोठानां श्यावरक्ता ॥

346

G. 197

रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhavakara

Substance : Country-made paper. *Size* : 36 X 8.3 cms. *Folios* : 1-20. *Lines* : 4. *Letters* : 67-68. *Script* : Bengali. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

The work ends with रक्तपित्तनिदानम् (F. 19a). Then follows राजयक्ष्मक्षतक्षीणनिदानम् which remains incomplete.

Beginning :

ओं नमः शिवाय ॥

प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकारणं (णम्) ।

स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं त्रैलोक्यशरणं शिवं (वम्) ॥

नानु (ना) मुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सद्भिषजां नियोगात् ।

सोपद्रवारिष्टनिदानलिङ्गो निबध्यते रोगविनिश्चयोऽयं (यम्) ॥

End :

स क्षतः (ती) क्षीयते (ऽ) त्यर्थं तथा शुक्रौजसोः क्षयात् ।

अव्यक्तं लक्षणं तस्य पूर्वरूपमिति स्मृतम् ॥

उरोरुक् शोणितछु (च्छ) र्दिः कासु (सो) वैशेषिकः क्षते ।

क्षीणे सरक्तमूत्रत्वं पार्श्वपृष्ठकटि (टी) ग्रहः ॥

स्व (अ) त्पलिङ्गस्य दीप्ताग्नेः साध्यो व (ब) लवतो नरः (वः) ।

परिसंवत्सरो याप्य सर्वलिङ्गन्तु वर्जयेत् ॥

347

G. 7750

रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by (Mādhavakara)

Substance : Country-made paper. *Size* : 26.3 X 12.5 cms. *Folios* : 1-14. *Lines* : 15. *Letters* : 43-44. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, worm-eaten. *Extent* : Incomplete.

The work contains some marginal notes. The manuscript is complete upto हिक्कानिदानम्-“इति रोगविनिश्चये हिक्कानिदानं(म्)”.

Beginning :

श्री सरस्वत्यै नमः ॥

प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकारणं(णम्) ।

स्वर्ग्रा(र्गा)पवर्ग्रा(र्ग)योद्धारं त्रैलोक्यशरणं शिवं(वम्) ॥ १॥

नानु(ना)मुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सद्भिषजां नियोगात् ।

सोपद्रवारिष्टनिदानलिङ्गो निबध्यते रोगविनिश्चयो(ऽ)यम् ॥ २॥

End :

अतिसंचितदोषस्य भक्तलु(च्छे)दकृशस्य च ।

व्याधिभिः क्षीणदेहस्य वृद्धस्यातिव्यव्या(वा)यिनः ॥ १३॥

एतेषां(आसां)या(सा) समुत्पन्ना हिक्का(हन्त्याशु जी)वित्तं(तम्) ।

व(य)मिका च प्रलापार्त्तिमोह तृष्णासमन्विता ॥ १४॥

अक्षीणस्या(श्चा)प्यही(दी)नस्य(श्च) स्थिरधास्विं(त्विं)द्रियस्य(श्च)च(यः) ।

तस्य साधयितुं शक्या यमिका हंत्यतो(ऽ)न्यथा ॥

इति रोगविनिश्चये हिक्कानिदानं(नम्) ॥

348

G. 3637

(रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः)

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhavakara)

Substance : Country-made paper. *Size :* 37.5 X 8.5 cms. *Folios :* 2, 17, 21-27, 33-39-Total 16. *Lines :* 4. *Letters :* 41. *Script :* Bengali. *Condition :* Old, damaged. *Extent :* Incomplete.

This incomplete manuscript begins from the enumeration of पञ्चनिदानम् and ends with the narration of स्वरभेदनिदानम् of the printed text.

Beginning :

.....न्यु(ण्यु)पशयस्तथा ।
 संप्राप्तिश्चेति विज्ञानं रोगानां(णां) पञ्चधा स्मृतं(तम्) ॥
 निमित्तहेत्वायतनप्रत्ययोत्थानकावलैः(रणैः) ।
 निदानमाहुः पथ्यायैः प्रागु(गु)रूपं येन लक्ष्यते ॥

End :

क्षुद्रः साध्य(ध्यो) तम(मत)स्तेषां तमकः कृच्छ्र उच्यते ।
 एषः(त्रयः) श्वासा नु(न) सिध्यन्ति तमको दुर्व्व(र्व)लस्य च ॥
 कासं(मं) प्राणहरा रोगा व(ब)हवो न तु ते तथा ।
 यथा श्वासश्च हिक्का च हरतः प्राणमाशु च ॥
 हिक्काश्वासनिदानं(नम्) ॥
 अत्युच्चभी(भा)षणविषाध्ययनाभिघात-
 संदूषितैः(षणैः) प्रकुपिता(ताः) पवनादयस्तु ।
 स्रोतःसु (ते) स्वरबहेषु गतः(ताः) प्रतिष्ठां
 हन्युः स्वरं भवति चापि हि षड्विधः सः ॥
 वातेन कृष्णा(ष्ण)नयनानन मूत्रवर्च्चा.....।

349

G. 3671 (c)

(रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः)

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhavakara)

Substance : Country-made paper. *Size* : 38.8 X 8.8 cms. *Folios*: 42-58 +1 folio without pagination - Total 18. *Lines* : 2-6. *Letters* : 39. *Script* : Bengali. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete. *Contents*—

छर्दिनिदानम्- F. 43a, तृष्णानिदानम्- F. 44b, दाहनिदानम्- F. 49a, उन्मादनिदानम्- F. 52a, अपस्मारनिदानम्- F. 53a, वातव्याधिनिदानम्- F. 58a, अरोचकनिदानम्- Last folio.

The title is not mentioned in the manuscript, but it has been determined after comparing a printed copy of माधवनिदानम् ।

Beginning :

.....कासस्वरभेदतोदैः ।

उद्गारशब्दप्रवृ(ब)लं सफेनं विच्छिन्नमु(कृ)ष्णं तनुकं कषायं(यम्) ।

कृच्छ्रेन(ण) चाल्यं महता च वेगेनात्तो(ऽ)निलाच्छर्दयति(ती)ह दुःखं(खम्) ॥६॥

मुर्छा(च्छा) पिपासामुखशोषमूर्द्ध(र्ध)तात्वक्षिसन्तापतमोभ्रमार्त्तः।

पित्तं(पीतं) भृशोष्णं हरितं सतिक्तं धूम्रज्व पित्तेन वसे(मे)त्

सदाहं(हम्) ॥७॥

End :

उक्तं हि वृद्धभोजेन प्रक्षिप्तन्तु मुखे चान्नं जन्तोर्नखदते महं(मुहुः)। अरोचकः
स विज्ञेयो भक्तद्वेषमतः शृणु ॥ चिन्तयित्वा तु मनसा दृष्ट्वा श्रुत्वातु(ऽपि)
भोजनं(नम्) । द्वेषमायाति यो जन्तुर्भक्तद्वेषः स उच्यते । यस्य चा(ना)न्ने
भवेद्वेषो(च्छ्रद्धा सो)ऽभक्तछ(च्छ)न्द स उच्यते ॥ कुपितस्य भयार्त्तस्य तच्च
भुक्त निबोधतां (अभिचारहतस्य च) ॥ ४४॥ अरोचकनिदानं(नम्)।

350

I.M. 617

रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhava(kara)

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.2 X 11.5 cms. *Folios* : 1. *Lines* : 10. *Letters* : 37. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete (only index).

The manuscript begins with salutation to Lord Gaṇeśa, which generally indicates that the MS. has the beginning in fact. But it is not the beginning of the text of *Nidānam* otherwise called *Rugviniścayaḥ* or *Mādhavanidānam*. It is only the index of the subject matter of *Nidānam* and the index is complete. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Śarīvat 1898 = A.D. 1841.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

ज्वरा(रोऽ)ति(ती)सार(रो) ग्रहणी अ(चा)र्शो(ऽ)जीर्णं विष्टु(सू)चिका ।

अलसश्च विलंबी(बी) च कृ(क्रि)मिरुक्पांडु(डु)कामलाः ॥ १॥

हलीमकं रक्तपित्तं राजयक्ष्मा उरु(रः)क्षतं(तम्) ।

कासो हिक्का तथा(सह) श्वासः(सैः) स्वरभेदस्त्वरोचकः ॥ २॥

End :

यत्कृतं सुकृतं किंचित्कृत्वैव(वं) रुवि(ग्वि)निश्चयं(यम्) ।

मुंचंतु जंतवस्त(स्ते)न ग्नि(नि)त्त्यम्(मा)तंकसंततिं(तिम्) ॥ ११॥

श्री वयोहानिमज्ञानमुपक्रोशमसंग्रहं(हम्) ।

प्राप्नुयान्ति यतं वैद्यौ यो साध्यं समुयाचरेत् ॥ ४॥

Colophon :

इति श्री माधवकृतं निदानस्थान(म्)समाप्तम् ॥

Post-Colophon :

संवत् ॥ १८९८ ॥ राम ॥ राम

॥ श्री रामचंद्रजी ॥ त्

351

G. 10665

(रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः)

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhavakara)

Substance : Country-made paper. *Size :* 45 X 10 cms. *Follows :* 27-37. *Lines :* 4. *Letters :* 38. *Script :* Bengali. *Condition :* Full. *Extent :* Incomplete.

The text deals with कामलानिदानम्, रक्तपित्तनिदानम्, राजयक्षाक्षतक्षीणनिदानम्, कासनिदानम्, हिक्कानिदानम् etc.

Beginning :

.....स्तेकधर्मा (मेकवर्णो) हतेन्दियः ॥

दाहविपाकदौर्ब्यं(र्ब)त्यसदनारुचिकर्षितः ।
 कामला व(ब)हुपितैषा कोष्ठशाखाश्रया मता ॥
 कालान्तरात् खरीभूता कृच्छ्रा स्यात् जम्भ(कुम्भ)कामला ।
 कृष्णपि(पी)तशकृन्मूत्रो भृशं शूनज्व(श्च) मानवः ॥

End :

ऊर्ध्व(ध्व)दृष्टिर्विपश्यंश्च(स्तु) विभ्रान्ताक्ष इतस्ततः ।
 प्रमुद्य(ह्य)न् वेदनार्त्तश्च शुष्कका(क्ला)स्योऽरतिपीडितः ॥
 ऊर्ध्व(ध्व)श्वासे प्रकुपिते प्य(ह्य)धःश्वासो निरुध्यते ।
 मुद्यता(ह्यतस्ता)म्यतश्चोद्ध(ध्व)श्वासस्तस्यैव हन्यगुण(हन्यसून्) ॥
 यस्तु श्वसिति विच्छिन्नं(च्छिन्नं) सर्वप्राणेन पीडितः ।
 न वा श्वसिति..... ॥

352

G. 4354

रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ by Mādhava(kara)

Substance : Country-made paper. *Size* : 27 X 12 cms. *Folios* : 1-100. *Lines* : 10. *Letters* : 34. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fair. *Extent* : Complete.

This manuscript contains the pathology (Nidānam) part of diseases. The author wanted to show that different symptoms indicate different types of diseases. Here and there some notes appear which may be by the author himself or by some one else. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1724 = A.D. 1667.

Beginning : (Text) F. 1b

ॐ नमः श्रीकृष्णा(ष्णा)यः(य) ।
 प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकारणं(णम्) ।
 स्वर्गापवर्गयोद्भ्रा(द्भ्रा)रं त्रैलोक्यशरणं शिवं(वम्) ॥ १॥
 नानामुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सद्भिषजां नियोगात् ।
 सोपद्रवारिष्टनिदानलिङ्गो निव(ब)ध्यते रोगविनिश्चयोयं(ज्यम्) ॥ २॥

End : (Text)

स्व(यत्)कृतं सुकृतं किञ्चित् कृत्वैनं(वं) रुग्विनिश्चयं(यम्) ।
 मुञ्च(चं)तु ज(जं)तवस्तेन नित्यमातंकसंतति(तिम्) ॥ १॥
 सुभाषितं यत्र यदस्ति किञ्चित्(तत्) सर्वमेकीकृतं त(अ)त्र यत्रा(त्ता)त् ।
 विनिश्चये सर्वरुग्णा(जां) तु(न)राणां सन्माधवेनेन्दुकरात्मजेन ॥ २॥

Colophon :

इति श्रीवैद्यमाधवविरचित रुग्विनिश्चये निदानं समाप्तः(प्तम्) ॥

Post-Colophon :

संवत् १७२४ पोषसुदि ५ सोमे श्रुत(शुभ)मस्तु ॥

Beginning : (Notes, F. 1a)

हेतुबिपरी(त) औषध १ हेतुबिपरीत अन्न २ हेतुबिपरीत विहार ३
 व्याधिबिपरीत औषध ४ व्याधिबिप(री)त अन्न ५ व्याधिबिपरीत विहार ६
 हेतुव्याधिबिपरीत औषध ७ हेतुव्याधिबिपरीत अन्न ८ हेतुव्याधिबिपरीत
 विहार ९ हेतुबिपरीतार्थकारी औषध १० हेतुबिपरीतार्थकारी अन्न ११
 हेतुबिपरीतार्थकारी विहार १२ व्याधिबिपरीतार्थकारी [अन्न] औषध १३
 व्याधिबिपरीतार्थकारी अन्न १४ व्याधिबिपरीतार्थकारी विहार १५
 हेतुव्याधिबिपरीतार्थकारी औषध १६ हेतुव्याधिबिपरीतार्थकारी अन्न १७
 हेतुव्याधिबिपरीतार्थकारी विहार १८।

353

I.E. 38

रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः (सटीकः)

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ (with comm.)

by Mādhavakara

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.5 X 17 cms.
Folios : 1-129. *Lines* : 28. *Letters* : 25. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Old, worm-eaten. *Extent* : Incomplete.

The text begins with a commentary titled *Ātaṅkadarpaṇam*. The name of the commentator is

mentioned as Vaidya Vācaspati. (इति श्रीवैद्यवाचस्पतिविरचिते
माधवनिदानटीकायां आतंकदर्पणे ज्वरनिदानं समाप्तं(प्तम्) ॥ F. 21a).

Beginning : (Text)

प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकारणं(णम्) ।
स्वर्गापवर्गयोद्धो(द्धा)रं त्रैलोक्यशरणं शिवं(वम्) ॥ १॥
नानामुनीनां च(व)चनैरीदानीं समासतः सद्भिषजां नियोगात्(त्) ।
सोपद्रवारिष्टनिदानलिंगो निबध्यते रोगनि(विनि)श्चयो(ऽ)यं(यम्) ॥ २॥

Beginning : (Comm.)

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥
तुलसीकुसुमं दधत्तमालमत्तिमंचलपिगोपवा(बा)लकसक्तमः ।
किमपि त्रिभवैकमूलकंदं परमानंदमहं महः स्मरामिः ॥ १॥
...हम्मीरनरेश्वरः समभवद्धोरः प्रतापानल-
ज्वालाजालकरालदग्धपवनप्राग्भार ... के धनः ।
यस्य पौठसभागणेतथपियशः स्वल्लेकिकल्लोलिनी-
कल्लोलामलमंगनाः सुमनसां गायन्ति रोमांचिताः ॥ २॥

End : (Text)

सन्निपाते न विज्ञेयावने कपिट्(ड)काचितौ ॥ रक्तजामाह ।
खज्जूरफलवर्णाभिः ... जप्रभौ काभिर्निपीडितौ ॥
रक्तोषसृष्टौ रुधिरं स्रवतः । मांसजमाह ॥
गुरुस्थूलौ मांसदुष्टौ मांसपिंडवदुन्नतौ ।
जंतवश्चात्र मूर्च्छन्ति नरस्यो भयतो मुरवात् ॥

End : (Comm.)

अभिधाजमाह ॥
पप ... दीर्पेते परिसमंताद्विदीपेतेषंडाकपत्त ॥
अत्र कफरक्तयोरनुवधोतियः (रप्यनुबन्धो बोद्धव्यः) ।
यदुक्त भोजे ॥

क्षतावभिहे(ह)तो चा(वाऽ)पिरक्ता औष्टौ स व(वे)दनौ ॥
 भव ... सपरिश्रवावौ कफरक्त ... वतौ इति ॥
 वातजः केवलः रवकारकुपितः अत्र तु
अभिष्वाता...अतेयोरतयमव(वायुरभिधाताल्लभ्यते तययमेव) भेदः ॥
 एवमष्टाधोष्ठगताः दतमूलगतान्यं(न्यम्) ॥
 ...दशधावस्थौ तत्र सीताहमाह ॥
worm-eaten

354

I.M. 631(C)

(रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः (सटीकः))

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ (with comm.)

by Mādhavakara)

Substance : Country-made paper. *Size* : 33.5 X 14.5 cms.
Folios : 3-19, 21-31 = Total 28. *Lines* : 13-14. *Letters* : 46. *Script* :
 Nāgarī. *Condition* : Old, badly damaged, torn, discoloured, brittle.
Extent : Incomplete.

The manuscript has no beginning or end. Comparing this MS. with other MSS. the title of the text, author's name, commentary, commentator's name etc. have been ascertained. The text begins from verse no. 3 of the chapter Pañcanidānalakṣaṇam and continues upto the verse no. 39 of Jvaranidānam.

Beginning : (Text)

नानातन्त्रविहीतानां भिषजामत्यमेधसां(साम्) ।

सुखं विज्ञातुमातंकमयमेव भविष्यति ॥ ३॥

निदानं पूर्वरूपाणि रूपाण्युपशयस्तथा ।

संप्राप्तिश्चेति विज्ञानं रोगाणां पंचधास्मृतं(तम्) ॥ ४॥

Beginning : (Comm.)

बु(बु)द्धीनामिति विस्तरत्वेनाप्रवृत्त्यंगतादोषः परिहृतो भवति।

ननु कृते(ऽ)पि ग्रंथे अनुपादेयपुरुष....श्चिद्भिषक् प्रवर्तिष्यत

इति। ग्रंथ(थस्य)वैयर्थ्यं स्यादित्यत अ(आ)ह। सद्भिषजां
नियोगादिति। नियोगो नियोजनं(नम)। अस्माकमुपकारो(रा)-
य ग्रंथ(थः) क्रियतामिति एवं प्रार्थनो(ने)त्यर्थः ।

End : (Text)

कफपित्तात्रि(त्रिक)ग्राही पृष्ठा(ष्ठा)द्वातकफात्मकः ।
वातपित्ताछि(च्छि)रोग्राही त्रिविधः स्यात्तृतीयकः ॥ ५७॥
चतुर्थको दर्शयति प्रा(प्र)भाव(वं)द्विविषं(धं)ज्वरः ॥
जघ्ना(ङ्घ्रा)भ्यां लिं(श्लै)ष्मिकः पूर्वं शिरसोनि(स्तोऽनिल) संभवः ॥ ५८॥
विषमज्वर एवान्यश्चा(श्च)तुर्थक विपर्ययः ।
समभ्ये(ध्ये) ज्वरयत्यह्नी आधत्ते(दावन्ते) च विमुञ्चति¹॥ ५९॥

End : (Comm.)

एते न सर्व ज्वरा न विरुद्धा सर्वेषां प्रणीतत्वात् । यथोक्तं
स्मृतिशास्त्रे स्मृतिद्वैधं यत्र स्यात्तत्र धर्मावु(बु)भौ मतौ ।
दृश्यन्ते नानाविधा एव विषमज्वराः । एष एवान्यस्व(न्यायश्च)रकशु(सु)
सु(शु)तयोः कुष्ठवैषम्येवो(वा)प्यचंद्रेण(ण) दर्शितः। न वा चिकित्सा
मेदोपेषामुक्तः । यैष(व) तृतीयकादौ चिकित्सा सैव
तद्विपर्ययेपीति ॥ उक्तं सं ।

1) Printed book reads त्रहाद् द्वयहं ज्वरयति ह्यादावन्ते च मुञ्चति।

..... torn.

355

G. 4809

(रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः (सटीकः))

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ (with Comm.)

by Mādhavakara)

Substance : Palm-leaf. *Size* : 31 X 5 cms. *Folios*: 1-242 +8
(without pagination) = 250. *Lines* : 7. *Letters* : 50. *Script* : Newārī.
Condition : Old, damaged. *Extent* : Incomplete (?).

Commentary begins from F. 5b. Some folios are not legible. The text of Viṣanidānam ends on F. 219a.

Beginning : (Text)

ओं नमः शिवाय ॥

प्रणम्य जगदुत्पत्ति स्थितिसंहारकारणं(णम्) ।

स्वर्गा(र्गा)पबर्गयोद्धारं त्रैलोक्यशरणं शिवं(वम्) ॥

नानामुनीनां.....।

Beginning : (Comm.)

ओं नमः शिवाय ॥

ध्यात्वा शिवं परमतत्वविचारवैद्यकश्रीमभीष्टहलदासमणं गणेशं(शम्) ।

पञ्चभुविमुनिवचन नित्यश्रुतादीना..... ॥

End :

लक्षणानीह वर्तन्तेदनदद्यात्तस्यरूपजी.....

मृत्तिकाभिभूति.....यो भृशं.....ध्यानेवान् ।

शभृशंसत्यं हृतिप्राणान् कृपा..... ।

.....illegible.

356

G. 7797

रुग्विनिश्चयः / रोगविनिश्चयः (सटीकः)

Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ (with Comm.)

by Mādhavakara

Substance : Country-made paper. *Size* : 24 X 12.3 cms. *Folios*: 1-64. *Lines* : 11. *Letters* : 27-28. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

Title and commentator's name are mentioned on F. 63a. — “इति श्रीबलिभद्राचार्यकृतौ माधवनिदानटीकायां सुबोधिनी समाख्यायां ज्वरनिदानं समाप्तं(प्तम्)।”

The text is complete upto ज्वरनिदानम्। (F. 63a) commentary

is accompanied with text. Text is in Sanskrit. The language of the commentary may be Rājasthānī as the name of Rānā Amarasimha is mentioned in the introductory verses, where he refers to the date in the chronogram—

“संवत् षोडस(श)पंचपंचकयुते मासे शुभेकात्तिके
श्री राणामरसिंह राज सहिते वर्षेकृतं द्विपनं(नम्)।”

Beginning : (Text) F. 2b

प्रणम्यजगदुत्पत्ति स्थितिसंहारकारणं(णम्) ।
स्वर्गापवर्गयोद्धारं त्रौला(त्रैलो)क्यशरणं शिवं(वम्) ॥ १॥
नानामुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सद्भिषजां नियोगात् ।
सोपद्रवारिष्टनिदानलिंगो निबध्यते रोगविनिश्चयोयं(ज्यम्) ॥ २॥

Beginning : (Comm.) F. 1b

॥ र्द ॥ उँ नमः सिद्धेभ्यः । श्रीगणेशा(शा)य नमः ॥
श्री शारदाय(यै) नमः । श्रीगुरुभ्यो नमः ।
विघ्नद्धांतनिवारणैकतरणि सर्वार्थ सिद्धिप्रदं
वंदे तं गणनायकं गिरिसुतासंलालितं सर्वदा ।
यस्य स्मर्णप्रभावतः सुकविना संजायते नित्यश
स्तस्मात् शिवसंभवं पतिं ध्यायामि संसिद्धये ॥ १॥
पापादवाङ्मनसगोचररूपशीलां लीलाबतीयति हु(ह्)दंबुजराजहंसी ।
एषाललाटफलकार्पित चंद्ररेखा श्वेतांबुजासनरतादुरितादशैषत् ॥ २॥

End : (Text) F. 63a

पित्तज्वरेऽतीसारपाठाज्वरे(रा)ऽतीसारयो व(र)न्यो
ऽन्योपद्रवत्वाच्च ज्वरानंतरमतीसारमाह ।
गुर्वतिसि(स्नि)ग्धरुक्षोष्म(ष्ण)द्रवस्थूलातिशीतलैः
विरुद्धाऽध्यशनाऽजीर्णोऽरसात्स्यै(र्विषमै)श्चाऽपि भौजनैः ॥ २०॥

End : (Comm.) F. 64a

अथ वा गुणतः पाकतश्चगुणतकहतां गुणथकैपा-
कथकै जेउडिदगुरु अतिशब्दः स्थूलांतैः सह संवध्यते
अतिशब्दज्येष्ठैते स्थूलांतसहकहतां सहित संबंध

अतिस्निग्ध अकहतां अतिशैइ स्निग्धकहतां सविकण
 अतिचीकटो धृततैल करिरज्ये अन्नते अतिस्निग्ध-
 कहज्येरुक्षकहज्येलुषोयणो धृतादियाषै अन्नते
 अतिरुक्षक हज्ये अति उष्ण अतिरुह जीमवोद्रवः
 कहतां मधुकाकवइ क्षुरसादितीयांरो अतिशेषइवो.....।

357

I.M. 5988

रोगनाम

Roganāma

Substance : Country-made paper. *Size* : 17 X 10.7 cms.
Folios: 1-58. *Lines* : 7. *Letters* : 18. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Fresh. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. The work deals with preparation of medicines of Vājīkaraṇam, pregnancy etc. It is a corrupted MS. Colophon in F. 48b. "इति श्री सिवविरचितं श्रीराजाभौरसैन श्रीकोकदेवसंवादे कामकेलतनप्रसृरोगनाम संपूर्ण (म्)॥ Then begins अग्निकुमाररसः। The language is Hindi. The manuscript is bound in a book form.

Beginning :

श्रीगणेशज ॥
 वोषदकन्नमूलकी ॥ आंमीहरदी सौट ॥ मिरचै ॥
 अंडकीजर ॥ मूतमैवांटकुनकुनी करलगावैतौनी कौ होय ॥
 वोषदपसुरी आकी पसुरी आपरपछनादेपुच्छराके फिर
 उमर कौटु धदै भरै ऊपरनैकागददैलगवैपसुरी
 आनीकी होय ॥ वोषदवातकी

End :

पलासकीजरकौरस सेर ८५॥ तारीतारकी सेर ॥ ८५॥
 दोऊ मिलाय धातपात्रमे ऊपरपराशेदेपसुलाषपारे
 मैकरै तव राग औठके सु.....।

358

G. 7671**रोगपरीक्षा****Rogaparīkṣā**

Substance : Country-made paper. *Size* : 22 X 10.5 cms. *Folios*: 20. *Lines* : 11. *Letters* : 24. *Script* : Jaina-nāgara. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

Author's name cannot be traced in the manuscript. Though the title is written here as रोगपरीक्षा, yet it is not the matter of the entire work, it is only a chapter title. Beginning of the topic and end of the topic are written in Sanskrit, such as —“अथ रोगपरीक्षा लिप्पु(ख्य)ते”, “इति नाडीपरीक्षा संपूर्ण (र्णा)।” etc. Otherwise the entire manuscript is written in Hindi. The work deals with—त्रिदोषः, मन्दाग्नि, नाडीपरीक्षा, मूत्रपरीक्षा, नेत्रपरीक्षा, जिह्वापरीक्षा, श्वास-कासरोगगुटिका, वाजीकरणं, त्रिफलादिचूर्ण, कामकुतूहलगुटिका, सिंहवाहिनीगुटिका etc.

Beginning :

अथ रोगपरीक्षा लिप्पु(ख्य)ते ॥

कुबपुरुषस्त्रीकंटोगकटिकै शरीरविषै पीडा होइ ।

तब तिसके आठ ८ स्थानकदेवै । सोति समध्ये पहिली नाडीपरीक्षा ।

फेर दूजीपरीक्षा मूत्रकी २। पंभै तीजी मलपरीक्षा ३ ।

चौथी जीभपरीक्षा ४, पांचमी भुषपरीक्षा ५।.....

End :

वाटीतलै कटोरी धरै । चो वो पडै सौ ले वै (?) ।

लेई करट चौ बौ—सी सीमांहे धटी जै ।

तेह घृत इंद्रिकुं लेपन करै । लेपकीयां कुंती ।

बं ... कुसाद । हस्तकरमपिटै ॥ लिंगस्थूलकरणवि.....।

359

I.M. 7087 (B)

रोगावली

Rogāvalī

Substance : Country-made paper. *Size* : 14.5 X 10 cms. *Folios*: 15 (by counting). *Lines* : 8. *Letters* : 14-15. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

No benedictory verse is found here. The work begins with the title Rogāvalī but the Colophon mentions "नक्षत्रनकोदानपूजा आहुतिः संपूर्ण(र्णा)" Scribe is Gīrdhārīdāsa, disciple of Motīdāsa. At the end, another text, dealing with the preparation of ointment begins as, "अथमल्हमविधिः ॥ मुरदासंह आधपाउ - तोल बडी संषद्दाजपेसा १। २५ भरिरालसुपेद आधपाउ - हीराकसीसपेसा १।२५ भरि.... Language is Hindi.

Beginning :

अथ रोगावली लिखिते ॥

नक्षत्रनकोद्योरो श्रीभगवानजीतै आयु कहो ॥

जो वैदयाकों समद्रित है तिनको बडी सिद्धी होत है ॥

यको दानपुन्यपूजाकरवा वैतिनको बडी सिद्धि होत है ॥

श्री विष्णुजुके सहस्रनाम पठेसुनावैति न रोगीनको कष्ट दूर होय ॥

End :

श्री भगवानंजी आपकह्यो है जोवैदनक्षत्र-

नको ओग्रथन कौमोरोनीकैकै जानत है ॥

तीनवैदनको जसआवै श्रीविष्णुसहस्रनाम जप करै ॥

सर्वनक्षत्रनकी आहुति १००१ रोगी को कष्ट दूर होइ ॥

वैददानकरवा वैददानकरवा वै तो सीता वही जस आवै ॥

Colophon :

इति नक्षत्रनकोदानपूजा आहुति संपूर्ण ॥

Post-Colophon :

लिषतं गीरधारीदास मोतीदासकाचेला ॥ राम राम ।

360

I.M. 1274

रोगावलीविधिः / चतुश्चरणीरोगावलीविधिः

Rogāvalividhiḥ / Catuścaraṇīrogāvalividhiḥ

Substance : Country-made paper. *Size* : 17.8 X 11.4 cms. *Folios* : 1-6. *Lines* : 13-14. *Letters* : 29-30. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, discoloured. *Extent* : Complete.

Author's name is not mentioned in the manuscript, although the manuscript is complete. The date mentioned in the Post-Colophon is Śaka 1739 = A.D. 1817.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ रोगावली लिष्ट्(ख्य)ते ।

कृतिकायां भवेत्पीडा रक्तनेत्रश्च जायते ।

चक्षुर्पीडा भवेत्तस्य उरः शूलं च जायते ॥ १॥

अग्निदाहो महत्कष्टं ज्वरस्तीव्रं च जायते ।

ग्रहशान्तिं प्रकुर्वीत दानं ब्राह्मणभोजनं(नम्) ॥ २॥

दिनानि तस्य संख्यानि न चैकादशषट्दश ।

अष्टविंशतिकश्चैव दानं दत्त्वा सुखी भवेत् ॥ ३॥

कृतिका अग्निदैवत्या तिलाज्यं जुहुयात्ततः

अग्निमुर्द्धादिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयं अपा रेता

सिजिन्वति जाप्यमेकसहस्रं इत्यग्निः...

End :

स्पृशस्या हि अर्चिरसिसोचिरसितयोपि

जाप्यं तस्यायुतं कुर्याद्वायत्रीं चायुतं तथा

छायादानं प्रकुर्वीत घृतकर्पूरशर्कराः

अन्नं च महिषीदानं गोदानं च चतुःक्रमात्

बाह्मणान्भोजयेद्विद्वान् क्षेत्रपालं प्रपूजयेत् ।
इति भरणी ।

Colophon :

इति चतुश्चरणी रोगावलीविधि(धिः) समाप्तः ।

Post-Colophon :

शुभमस्तु भाद्रकृष्णाष्टमी सौम्य शकार्द्धेकव्यङ्गिन्दुभिः १७३९ शाके ।

361

I.M. 407

लघुसंग्रहः

Laghusaṅgrahaḥ

Substance : Country-made paper. *Size :* 27.5 X 12 cms. *Folios :* 2-85. *Lines :* 8. *Letters :* 28. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh, but marginal portion is damaged. *Extent :* Complete (?).

The work contains a commentary also (F. 21). But, there is no chapterwise section of the work. Author's name is not mentioned. There is no Colophon indicating the end of the MS. although it seems to be complete. Various rasas and cūrṇas, taila, lepa, treatment of various diseases are the contents of the work. Such as आत्रेयसंहितायां द्वितीये अपरिष्टके स्थाने पापदोष प्रती(ति)काराध्यायः- F. 6b, इति मूल्यप्रकल्पना, अथ षड्रसाः- F. 7a, इति नाडीपरि(री)क्षा- F.9b, इति कालज्ञानम्- F. 13a, इति कालिंगपरिभाषा- F. 14b, इति नागेश्वरानुपालानी(नि)- F. 17b, इति लोहमारणम्- F. 31b, कामलाप्रती(ति)कारः- F. 32a etc.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

नमस्कृत्या(त्य) गण(णा)धीशं महं(हा)देव(वं) च पावती(र्वतीम्) ।

पा(बा)लालां(नां) सुखं(वा)धाय क्रियते(ते) लघुसंग्रह(हः) ॥ १॥

व्याधेस्तत्त्वपरिज्ञानं वेदनायापु(पं)च निग्रहः ।

एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं न वैद्य(ः)प्र(प्रा)प्नुरायुषः ॥२॥

पथ्ये सत्तिगक्षार्त्तस्य किमौषधनिषेवणं(णम्) ।
 न तु पथ्य विहीनस्य भषु(व)तानां नातैरपिद्विपथ्ये ऽ ।
 सत्तिगदार्त्तस्य किमौषध निषु(षे)वणं(णम्) ॥ ३॥

End :

नारिफोरमुखे पूरयेत् ॥
 वस्त्रेन(ण) मुखं निरुध्यः(रुध्ये) ततो गोमय भाग २
 मृत्तिका भागमेका एकीकृत्य वस्त्रलेपं ततो
 अंगु(ल)परितं गोमय मृत्तिकां दत्वा गर्भे निधाय ॥
 उपरि अंगुलद्वयं भस्ममाच्छाद्य अग्नि कारयेत् ॥
 घृत्यहप्रहर १ एवं सदादिनानि अष्ट दी ... से ॥
 निकांशयेत् ॥
 तन्मध्यस्थितं नागवल्लिदलोपरिजे पित्तं भक्षयेत् ॥
 रविदिनेस्थप्य ॥ रविदिनेनुरेत् ॥ श्रीरस्तु ॥ श्री ॥ श्रीराम ।

362

I.M. 126

लंघनपथ्यनिर्णयः

Lam(ñ)ghanapathyanirṇayaḥ

Substance : Country-made paper. *Size* : 26.7 X 12 cms.
Folios : 1-8. *Lines* : 12. *Letters* : 41. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Fresh discoloured, lower margin damaged. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete in the end. It is an interesting work which quotes from many established texts. Such as (1) वैद्यसर्वस्वः, (2) वैद्यविनोदः, (3) वैद्यसंजीवनम्, (4) ज्वरतिमिरभास्करः, (5) भावप्रकाशः, (6) अमृतसागरः, (7) कालज्ञानम्, (8) हारीतः, (9) चिकित्साभूषणम्, (10) दामोदरग्रंथः, (11) सुश्रुतः, (12) चरकः, (13) तंत्रांतरम्, (14) वृद्धसुश्रुतः, (15) हितोपदेशः, (16) वैद्यकसारसंग्रहः, (17) आचार्यमतम्, (18) बंगसेनः।

The author uses first person about himself, but he did not mention his name.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ लंघनपथ्यनिर्णयग्रंथ(थो)लिख्(ख्य)ते ।
 श्री सर्वज्ञं नमस्कृत्य त्रयतापनिवारकः ।
 चतुर्गति प्रहर्त्ताच सर्वसौष्ट्य(ख्य)प्रदायक ॥ १ ॥
 परमात्मापरं ज्योतिश्चिदानंदमयंमहः ।
 अज्ञान ध्वांतनिष्ट(ष्ट)स्यात्केव(ब)लज्ञानदायकः ॥ २ ॥
 सुवेषा च मनोज्ञा च मुक्ताभरणभूषिता ।
 हंसस्य वाहिनी या सा सारदा वरदास्तुन(नः) ॥ ३ ॥
 गणनाथं नमस्कृत्य किल विघ्ननिवारिकः ।
 मंगलं श्रेयकर्त्त च गौर्यापुत्रं नमोस्तुते ॥ ४ ॥
 धन्वंतरिं नमस्कृत्य सर्वरोगापहारकं(कम्) ।
 आयुर्वेदस्य वक्तावं(रं) आयुर्दाता यशः प्रदः ॥ ५ ॥

End :

क्वचित् आचार्य्यमते ज्वरोव्यतीते षडहे जीर्ण इत्युच्यते बुधैः ।
 द्वादशरात्रात्परं जीर्णमाहुरन्ये मणीषिणः ॥ १४०
 अतएव जातुकर्णे जीर्णे त्रयोदशे दिने तरुणं मध्यजी-
 र्णं च त्रिधा च कथ्यते ज्वर तस्मिन्नौषधमुत्कटं गदहरं(रम्) ।
 दद्यान्नकाले कश्चित् दोषोपद्रवसंयुतेति तरुणे देयंक-
 टत्पौषधं वार्द्धक्यदिनपंचमेषु पुरुतः जीर्णं(र्ण) ज्वरोत्तं(रोज्ज्त)
 परं(रम्) ॥ १४२ ॥
 अथ वातकादि ज्वराणां परिघाकमाह वंगसेनात् वा ।

Reference :

- i) B.O.R.I.

363

I.M. 423

लोहमारन(ण)विधी(धिः)

Lohamāraṇa(ṇa)vidhī(dhiḥ)

Substance : Country-made paper. *Size* : 24 X 11 cms. *Folios* : 1-31, 29-31, 34-38 = Total 39. *Lines* : 11-13. *Letters* : 33 (First line). *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

Text begins with लोहमारणविधिः, but it is not clearly mentioned as the title. F. 5b, 6b, 7b, 8a, 9b, 10a, 11b, 12a, 13b, 14a are blank, several handwritings are found. Language may be a dialect of Hindi (?).

After 1-31 folios, another text begins ; the beginning of which follows as-

“श्री विंध्याचलनिवासिन्यै नमः ॥

अथ सर्वधातुशोधनविधिः ॥

सौनारूपापीतररागासीसालोहाजानो ॥

ताँवा धातु सात एक हियै अतिशयगुन(ण)मयमानो ॥ १॥”

Beginning :

श्रीः लोहमारन(ण)विधी(धिः)॥

कवालुमूलज यौ कुलफरडः (?) हुनौ पिसिलोहे लाइबः।

लोहगारोपरः ॥

ककहुसीगी. युकी पानिघालि अटि अः ॥

निपुनी अवटी अः ॥

गाहेमैले नवसादरमेलीडतारी अ.

योलाहलो हकधुरी वाकटानिः लोहगजनेइलिकी वासरः

लोहये हि लोहयुरनकरः अनारकेपातके भाडो लोह सानवः ॥

End : (F. 31b)

इति सर्वपित्तहृदयव्यथाप्रति॥

भेलाः पिपरिमूल. चूणकैगावक्वृत सहित अवलेहकेषाद्रव

हृदयव्यथासु(शु)लस्व(श्वा)सकासक्षईहिकाएते सां(शां)तकरः ॥

सौहसेर १ षाटसेर १ एकत्रकैषा इव. हृदयव्यथासांतहोइ ॥
 कौहक वकला घृतसेर ४ यक इवला इव. व्यथासांतहोइ ॥
 सेहुडकूहूधचौरठसोसानिसोपाऐ असकरवकह एतेलपक हव.....।

364

G. 1795

वटकशतकम्

Vaṭakaśatakam by Gopānanda

Substance : Country-made paper. *Size* : 29 X 11.5 cms.
Folios : 1-34. *Lines* : 9. *Letters* : 29-30. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Worm-eaten. *Extent* : Complete.

The work deals with various गुटिका, वटी, गुडं, मोदकं, पाकः, रसः etc. Baṭakaśatakam is not the title of the entire work, it is the title of the 3rd chapter only, as per the Colophon. The Colophon however does not clearly mention the title of the work. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 18062 (1862?) = (A.D. 1805?). Scribe is Vamśīdhara.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

व(ब)लकर्णानिलोद्भू(द्भू)तसिन्दूरागुनि(णि)ताम्ब(म्ब)रः ।

जयत्यकालेविसृजन्संध्यामिवगजाननः ॥ १॥

नमस्तुंगशिरश्चुविच(चं)द्रचामरचारवे ।

त्रैलोक्यनगरारभमूलस्तंभायशं भवे ॥२॥

हरकंठग्रहानन्दमिलिताक्षीनमाम्युमान् ।

कालकूटविषस्यर्शजातमूर्च्छा(च्छा)गमामिव ॥ ३॥

वटका अर्थ(र्थाः)कथ्यंतेतन्नामगुटिकावटी ।

मोदकीवटीकापिंडीगुदोवर्त्तो(र्त्ति)र्यथोच्यते ॥ ४॥

End :

सौभाग्यश्चिन्मृतजीरतजीरपंचलवणं व्योषाभयाक्षयामलम् ।

निचन्द्रा(द्रा)भ्रकसुच्छगंधकरसैरेकीकृतं वा(पृ)थक् ॥
 निर्गुडिरसभृंगराजसहितापामार्ज्ज(र्ग)पत्रोलसत् ।
 प्रत्येकं स्वरसनसिरेछवटिकावध्वति(ध्वन्ति)त्रिदोषादिकम् ॥
 तेषां सै(शै)त्यमतीवदेहमषिलस्वेदद्रवादीक्तत-
 तेषां वैपरिहृत्य जांवितमसौगृह्णा(ह्ना)तिमृत्यौर्मुषात् ॥
 सौभाग्यवटी ॥ * ॥ * ॥ * ॥

Colophon :

इति श्रीमिश्रपद्मानन्दात्मजगोपानंदेनविरचितायां संहितायां
 नानायुर्वेदशास्त्राठवीविलोक्य गुणकशु(सु)मामृतप्रायनानाचुपत्र-
 शमायवटकशतकं नाम त्रि(तृ)तीयोल्लासः समाप्तो(ऽ)यं ग्रंथः
 स्वलेखिवंशि(शी)धरेणयापाठार्थम् ॥

Post-Colophon :

शम्ब(संव)त् १८०६२ फाल्गु(न)मासे कृष्णपक्षे द्वितीयां(द्वितीयायांतिथौ)
 गुरुवासरे ॥

365

G. 8011

वातचिन्तामणिः

Vātacintāmaṇiḥ (Preparation of some medicine)

Substance : Country-made paper. *Size :* 43 X 9 cms. *Folios:* 1
 (without pagination). *Lines :* 7-8. *Letters :* 45-46. *Script :* Bengali.
Condition : Old. *Extent :* Incomplete.

The text is mixed with Bengali language. It deals with a few medicines, such as- वातचिन्तामणिः, बृहत्वज्रेश्वरः, अमृताक्षयोगः, शीतलदशमूलतैलम् and मकरध्वजः। The title is not given and the author's name cannot be found.

Beginning :

अथ वातची(चि)न्तामनि(णिः) ॥

भागत्रयं सुर्न(स्वर्ण)भस्मं द्विभागं तारमङ्गकं(कम्) ।
 लौहात् पञ्चप्रवालञ्च मौक्तिकं त्रयो(य)सम्मितं(तम्) ॥
 भस्मसूतं भवेत् सप्तं सर्वमर्द्धन्तुकन्मया ।
 छायाशुष्कं(ष्कां) वटीं कार्यं(र्यां) छागीदुग्धानुपानतः ॥
 सर्वरोगहरञ्चैव ची(चि)न्तामनि(णिः) इति ख्याताः(ता) ॥
 बङ्गभस्मरसं गन्धं रोष्यं कर्पूरमभ्रकं(कम्) ।
 कर्षकर्ष मानमेषां सुताङ्घ्रि हेममौक्तिकं(कम्) ॥
 केशराजं रसेभाव्यं द्विगुञ्जाफलमानतः ।
 बृहत्बङ्गेश्वरनाम्ना सर्वमेहविनाशनं(नम्) ॥
 इति बृहत्बङ्गेश्वरः ॥

End :

अथ शीतलदशम(मूल) ॥
 तिलतैल १६ सेर मूर्च्छायथाक्रम मञ्जिष्ठा ३२ तोला का(क्वा)थ
 काज्जि ६४ सेर दशम(मूल)रस १६ सेर जल १६ जल आमलीपक्षीराज
 सदामस्तु केजा शतमूली भूमी(मि)कुष्माण्ड राखाल नाडु गेडाकुल नारिकेल
 जल छोलङ्गरस दधिजल एषां प्रति तैलतुल्यं देयं शत्य गन्ध यथाक्रमेण देयं
 इति शि(शी)तल दशमूलतैलं सर्ववायु विनाशयेत् विशेषान्मेहरोगेण यथा
 शृगालव्याघ्रतु । गुल्मादजायते मोडाल(?) तथा ज्वरविनाशनं(नम्) ॥*॥
 मकरध्वज ॥ शोणा(सोना) २ बङ्ग २ मुक्ता २ लोहा २ जयत्री २ जा(जाय)फल
 २ रूपा २ काँशा(सा) २ रसशि(सि)न्दुर २ प्रवाल १ कस्तुरी १ कर्पूर १
 अभ्र १ स(स्व)र्णसिन्दूर ४ प्रत्येके सकल एै सदु(व) २ तोला करिया
स(स्व)र्णशि(सि)न्दुर चारितोला ।

366

I.M. 4192

विजयारसायनविधिः (आत्रेयसंहितायां कल्पविधानम्)

Vijayārasāyanavidhiḥ (in Ātreyasamhitā,

Kalpavidhānam)

Substance : Country-made paper. *Size* : 31.8 X 16.2 cms.
Folios: 1 (without pagination). *Lines* : 27. *Letters* : 17. *Script* :
 Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

It is a part of *Ātreyasamhitā Kalpavidhānam*. The manuscript begins without any benedictory verse. At the end there is something written in Persian script.

Beginning :

अथात्रेयसंहितायां कल्पविधाने रुद्रभाषितं
 विजयानामक रसायनं विधिः प्रोक्तं (क्तम्)।
 पलत्रयं हरीतक्या चित्रकस्य पलत्रयं
 एलात्वकपत्रमुखानां भागोच्चाद्दपलः (लः) स्मृतः ॥ १ ॥
 व्योषं च पिप्पलीमूलं विषं कर्षप्रमाणकं (कम्) ।
 नागकेशरचूर्णं च कर्षं दद्याद्विचक्षणः ॥ २ ॥
 रेणुकाद्दपलं मात्रा तथगंधरसौ क्षिपेत् ।
 एतान् संभृतसंभारान् सूक्ष्मचूर्णं तु कारयेत् ॥ ३ ॥

End :

न चात्र परिहारोऽस्ति न च कामेन मैथुने ।
 ग्राम्यधर्मोऽथ वाक् वाणो भोजने च यथेच्छ (च्छ)या ॥ ११ ॥
 न केवलं विष्णु पितामहाभ्यां मुर्छाभिषेकस्त्रीदिवेश्वरेण ।
 अयं वरः सर्वरसायनानां योगेन हन्यादचिरेण रोगान् ॥ १२ ॥
 विजया नाम गुटिका विख्याता रुद्रभाषिता ।
 भक्षयेद्यो नरो वर्षे तस्या (स्य) सिद्धिर्न संशयः ॥ १३ ॥

Colophon :

इति कल्पविधाने रुद्रभाषितविजयारसायनविधिः ॥

367

G. 4530

विश्वनाथप्रकाशः

Viśvanāthaprakāśaḥ

Substance : Country-made paper. *Size* : 36 X 14 cms. *Folios* : 1-81, 81-160, 1-11, 11-36 - Total 198. *Lines* : 10. *Letters* : 48. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, discoloured. *Extent* : Incomplete.

The work begins from the 1st folio, although it has no benedictory verse or phrase at the beginning. The title is mentioned on F. 3b- “इति श्रीविश्वनाथप्रकाशे निदानरसकर्मा (र्म) विपाकारये हृद्रोगचिकित्साधिकारः समाप्तः।” It deals with various diseases and their treatment. F. 160b is blank. Folios are thick. Author's name is not mentioned.

Chapterwise subject matter is mentioned below—

हृद्रोगचिकित्साधिकारः, उरोग्रहहृद्रोगचिकित्साधिकारः	-F.3b,
मूत्रकृच्छ्रचिकित्साधिकारः	-F. 7a,
मूत्राघातचिकित्साधिकारः	-F. 10a,
अश्मरीचिकित्साधिकारः	-F. 14b,
प्रमेहचिकित्साधिकारः	-F. 23a,
मेदस्थौल्याधिकारः	-F. 26a,
कार्श्यरोगचिकित्साधिकारः	-F. 28b,
अष्टोदरचिकित्साधिकारः	-F. 40b,
शोथचिकित्साधिकारः	-F. 46b,
अंत्रवृद्ध्याधिकारः	-F. 49a,
बृद्धिब्रध्नचिकित्साधिकारः	-F. 50a,
गंडमालाग्रंथार्वुदचिकित्साधिकारः	-F. 55b,
श्लीपदचिकित्साधिकारः	-F. 58b,
विद्रधिचिकित्साधिकारः	-F. 61b,
व्रणशोथसद् २ श्लेष्मणान्निदग्धचिकित्साधिकारः	-F. 70b,
भग्नव्रणचिकित्साधिकारः	-F. 72b,
नाडीव्रणचिकित्साधिकारः	-F. 74b,

भगन्दरचिकित्साधिकारः	-F. 77b,
उपदंसचिकित्साधिकारः	-F. 79b,
शूक्रदोषचिकित्साधिकारः	-F. 81b,
अष्टादश (कुष्ठ) चिकित्साधिकारः	-F. 96b,
शेतपित्तोदरदकोठचिकित्साधिकारः	-F. 98a,
अम्लपित्तचिकित्साधिकारः	-F. 104a,
नेत्ररोगचिकित्साधिकारः	-F. 109a,
रसायनाधिकारः	-F. 154b,
मिश्रकाध्यायः	-F. 159a,
विषचिकित्साधिकारः	-F. 7b etc.

Beginning :

१ स्युर्वातहृद्रोगविकर्तिकाप्राः ॥
 क्वाथः कृतः पुष्करमातुलंगः पलाशपूतीकसटीम्बराह्वयैः ।
 सनाथ राजाजिवचाजरानां सभारउष्णोलवणश्चपेयः ॥
 हरीतकी नागरपुष्कराह्वयैर्ज्वैर्वैद्यस्थालवणैश्चकलैः ।
 स हिङ्गुभिः संधितमत्रसर्पिर्गुल्मार्तिकृत् पार्श्वगदेनिलोत्थे ॥
 हरीतक्याद्यं घृतं (तम्) ॥
 पुनर्नवादारूसपंचमूली रास्नाषवाल्कोलकपित्थवित्त्वम् ॥
 पक्वाजले तेन पचेत्तु तैल अभ्यंगपाने (ऽ) नल हृद्रदघ्नं (घ्नम्) ॥
 पुनर्नवाद्यं तैलं (लम्) ॥

End :

नागंत्यक्त्वातुशस्त्रेणभित्वातिर्यगवेक्षितं (तम्) ।
 रक्तवस्त्रेणगृहीयाछिरोवह्नेवत्पेसयेत् ॥
 मुंगमात्रांतरै भागैर्द्धात्यंडललाटतः ।
 सूच्यग्रेणाग्निवर्णेनरोमकूपाणिनिर्दहत् ॥
 प्रदद्याक्षीतलं नस्यं क्रियापक्ष्यो...रोधवत् ।
 ...त्राक्षिदहेत् यस्यतप्तलोहशलाकया ॥

पक्ष्मकोपे पुनर्नैव कदाचिद्रोमसंभवः ।

वर्त्मगतपक्ष्मरोगवि.....।

.....illegible

368

I.M. 6348

विषहराग्निमन्त्रः / विषहरमन्त्रः

Viṣaharāgnimantraḥ/Viṣaharamantraḥ

Substance : Country-made paper. *Size* : 19 X 8 cms. *Folios*: 1-2. *Lines* : 8. *Letters* : 24. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent*: Incomplete.

The very beginning of this MS. introduces it as विषहराग्निमन्त्रः । But the first line of F. 2a, the title is found as Viṣaharamantraḥ (इति विषहरमन्त्रः). Second folio bears no pagination, thereafter another text begins thus, “ॐ नमो भगवते”^{२५} गंधमालिनीस्वाहा ॥” It contains व्याघ्रमुखबंधनमन्त्रः, रोगहरव्योमव्याधिमन्त्रः। It seems to be a tantric text dealing with removal of poison, curing of diseases etc.

Beginning : (F. 1a)

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथविषहराग्निमन्त्रः ॥

स च विसर्गबिंदु युक्तखकारद्वयरूपः ।

विषहराग्निमन्त्रः ॥ खः २ ॥ वो ५ अस्याग्निः(ग्निः) ऋषिः ॥

पंक्तिः छंदः। अग्निर्देवता॥ खकारो बीजं(जम्) ॥ बिंदुः शक्तिः ॥

दीर्घस्वरबिंदु युक्त खकारेणांगन्यासः ॥

ध्यानार्चन वैश्वानरमन्त्रबिद् ॥

द्वादश सहस्रजपपुरश्चरणं(म्)॥ आज्येन दशांशं होमः ॥

स्ववामहस्ततले पंचदलं श्वेतपद्मं ध्यात्वा

तत्कर्णिकायां सविसर्गखकारं तत्पंचदलेषु

सानुस्वारं खकारं ध्यात्वा तत्करममृतमयं
विचिंत्य तत्स्पर्शनात्पर्वविषं नाशयेत् ॥

End : (F. 1b-2a)

एतन्मंत्रं जवश्चेत सर्षपप्रक्षेपान्मुषिकनाशन्तं (नम्)।
ॐ ह्रां ह्रों हूं जें क्षिप ॐ स्वाहा ॥
गरूड हुंफडिति दुर्गामंत्रः ॥ १४॥
लूतादिविषहरः ॥
ऊ नमो भगवते विष्णवे सरसरहलहलहुंफट् स्वाहा ॥ २२
इति विषहरमंत्रः सर्वकीटजातिविषहरः ॥

Beginning of the next text :

ॐ नमो भगवते^{२५} गंधमालिनी स्वाहा॥ अनेभिनाशः ॥
एकवरणे फुः। अनेनजष्णा शर्करः । दशदिक्षु प्रक्षिपेत् ।
व्याघ्रमुखबंधनमंत्रः ।.....

End :

प्रतिदिनमबिकेशं प्रयोजयेत् ॥ सर्वरोगनिवारणं भवति ॥
प्रातःकाले चुकुकोदकमेकादशवारमभिमन्त्र्य प्रतिदिनं पिबेत् ।
सर्वरोगविनिर्मुक्तो विजयीश्रिकरशतायुर्वै भवति ॥

369

I.E. 39

वीरसिंहावलोकः

Virasirṁhāvalokaḥ by Virasirṁha

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.5 X 17 cms.
Folios : 1-113. *Lines* : 21. *Letters* : 25. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
Handwriting clear, worm-eaten. *Extent* : Complete.

The author is the son of Devavarmā of Tomara dynasty. The work deals with medicine, astrology and rituals. The manuscript is bound in a book-form with a hard cover. The work deals with medical treatment based on astrology, religious laws and medicine.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ।

यच्चक्षुर्भुवनस्य दिव्यममलं(न्व) धामश्रुति(ती)नां परं
 यद्ब्रह्मैकनिकेन(त)न(नं) च त(प)यसां बीजं यदेकं सतां(ताम्) ।
 सन्नेष्टाग्निह तस्य वेदविदितं स्थानं च यत्सर्वदा
 तद्वः पातु सनातन हरिमहस्तत्वप्रबोधोदयं(यम्) ॥ १॥
 दैवज्ञागधद(म)धर्मशास्त्रनिगमायुर्वु(र्वे)ददुग्धोदधा(धी)-
 नामंथ्य स्फुरदात्मबुद्धिगिरिणा विश्वोपकारोज्ज्वलं(लम्) ।
 आलोका(क्या)मृतमातनोति विबुधै एसेव्यमत्यद्भुतं
 श्रीमतो(त्तो)मरदेवर्म्म(धर्म)तनयः श्रीवीरसिंहेनपं(होनृपः) ॥ २॥

End :

काष्ठपलेतेद्वेप्रस्थभस्माच्चतुर्गुण आढकं
 कंसपात्रतु चतुर्भि द्रोण उच्यते तत्पर्याया
 घटोन्मान न तुलापलं शतं ताभिर्विशत्या
 भारउच्यते शुष्कद्रवे छिदमानं द्विगुणं च
 द्रवाद्वयोः ज्ञातव्यं कुडवादुर्ध्वं प्रस्थादिधिति
 मानतः द्वैगुण्यं न तुलामान इति भानादितो(तिदो) विदुः।
 द्रीणी द्रोणा ढफप्रस्थ कुडवाश्चपलपिश्रुः ।
 शणको माषक प्रैवयथा पूर्व चतुर्गुः(र्गुणः) ॥
 सम्यषयोगाः सर्वेषां सुफमार व्यातिकमीणां(णाम्) ।
 सिद्धिमख्यातिसवेश्चगुवैणैयुक्तो भिषग्वरः ॥ ६॥

Colophon :

इति श्रीतोमरवशान्तशारिपुभूतभेरव श्रा(श्री) वि(वी)रसिंह
 देवविचवतंग्र(ग्रं)थे वा(वी)रसिंहावला(लो)के ज्योतिः
 शास्त्राकर्मविपाकायुवे(र्वे)दोक्(क्त) प्रयोगोमिश्रकाधिकारः
 सम..... ।

370

I.M. 4866 (A)**(वीरसिंहावलोकः)**

(Virasimhāvalokaḥ) by Virasimha

Substance : Country-made paper. *Size* : 29.5 X 11.5 cms.
Folios : 1-7. *Lines* : 10. *Letters* : 51. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Fresh. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete in the end. On the left hand margin of every folio the letters क.म. are found. The text contains the name of its author as king Virasimha, but the name of the MS. is not found. The text however tallies verbatim with text of MS. I.E. 39, which clearly mentions the name of the text as 'Virasimhāvalokaḥ'. Some peculiarity of the MS. appears to be that the first verse of this MS. does not appear only in the MS. I.E. 39, but also in the MSS. mentioned in the catalogue of India Office Library, Library of the Bombay branch of the Royal Asiatic Society and Bhandarkar Oriental Research Institute.

Beginning :

श्रीमते रामानुजाय नमः ॥

बालार्काग्नितडित्प्रतत्यकनकप्रशद्धितेजोरुणां

गंभीर ध्वनिनिश्रुतांशु दशनप्रोद्धासितां भूधरं(रम्)।

अर्द्धेदुद्युतिलोलपिंजल जगहारप्रवद्धोरगं

वंदे सिद्धसुरासुरेन्द्रनमितं पूर्वं मुखंशुलिनः ॥

यच्चक्षुर्भु(र्भु)वनस्य दिव्यममल(न्व) धामश्रुतीनां परं

यद्(ब्र)ह्मै कनिकेतनं पयसां बीजं च दे(यदे)कं मतुं(तम्) ।

संतेष्वग्निहुत स्ववेदविदितं स्थानं च यत्सर्वदा

तद्वः पात्र सनातनं हरिमहस्तत्त्वप्रबोधो वयं(यम्) ॥

दैवज्ञागमधर्मशास्त्रनिगमायुर्वेददुग्धीदधी

नामंथ्यस्फुरदात्मबु(बु)द्धिगिरिणा विश्वापकारोज्ज्वलं(लम्)।

आलोक्यामृतमातनीति विबु(बु)धै एसेव्यमत्यद्भुतं

श्रीमत्तोमरदेव धर्मतनयः श्रीवीरसिंहो नृपः ॥ ३॥

End :

कामशेकभयाद्वा(द्वा)युः क्रोधात्पित्तं त्रयो मलाः
 भूताभिषंग(गा)त्कुप्यन्ति भूतसामान्य लक्षणाः।
 दोषो(ऽ)त्यो हितसंभूतो ज्वरोत्पृष्टस्य वा पुनः
 धातुमन्यतमं प्राप्य करोति विषमज्वरं(रम्) ॥
 यस्माद् नियतात्कालात्सी(त्सी)तोष्णाभ्यां तथैव च
 वेगतश्चापि विषमो ज्वर(रः) सः विषमः स्मृतः ।
 संततो रसरक्तस्थः संततो रक्त धातुगः
 संततश्चैवविज्ञेय(यः) सोन्मादः पिश्रि(शिता)श्रितः ॥
 मेदोग..... ।

371

I.M. 4866 (B)

वीरसिंहावलोकः

Virasimhāvalokaḥ by Virasimha

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.6 X 13.7 cms.
Folios: 13-177 - Total 165. *Lines* : 10. *Letters* : 30-32. *Script* :
 Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The author discloses his identity as the son of Devavarmā. The MS. is incomplete in the beginning. There are two types of handwriting in the MS. The text is divided into Adhikāras and deals with Āyurveda, Dharmaśāstra and Jyotiṣa in the treatment of diseases. Colophon of chapter—“इति तोमरवंशावतंसरिपुभूतभेरववीरसिंहदेवविरचिते ग्रंथे वीरसिंहा-
 वलोके ज्योतिशास्त्रकर्मविपाकायुर्वेदप्रयोगे ज्वरचिकिंशा(त्सा)”— F. 13b.

ग्रहि(ह)ण्याधिकारः	F. 22b,	अशो(शोऽ)धिकारः	F. 26b,
अजीर्णाधिकारः	F. 30b,	कृमिविकाराधिकारः	F. 32a,
पांडुकामलाधिकारः	F. 35b,	रक्तपित्ताधिकारः	F. 37b,
राजयक्ष्माधिकारः	F. 44b,	कासश्वासाधिकारः	F. 49a,
हिक्काधिकारः	F. 50a,	स्वरोपघाताधिकारः	F. 51b,
तृष्णाधिकारः	F. 55a,	मुर्च्छाधिकारः	F. 56a,

पानात्ययोऽधिकारः	F. 57b,	दाहाधिकारः	F. 58b,
अपस्माराधिकारः	F. 64a,	व्याधिप्रतिकाराधिकारः	F. 71a,
वातरक्ताधिकारः	F. 74a,	ऊरुस्तंभाधिकारः	F. 74b,
आमवाताधिकारः	F. 76a,	शूलाधिकारः	F. 78b,
उदावर्त्ताधिकारः	F. 80a,	वातगुल्माधिकारः	F. 82a,
हृद्रोगाधिकारः	F. 83a,	मूत्रकृच्छ्राधिकारः	F. 84b,
मूत्रघाताधिकारः	F. 85b,	अश्मर्याधिकारः	F. 86b,
प्रमेहमधुमेहपिटिकाधिकारः	F. 89b,	मेदोऽधिकारः	F. 90b,
उदरीप्लीहोदरशोफोदराधिकारः	F. 94a,	व्रणाधिकारः	F. 99a,
अर्बुदाधिकारः	F. 103a,	विद्रधिः	F. 105b,
उपदंशाधिकारः	F. 113b,	कुष्ठाधिकारः	F. 119b,
अम्लपित्ताधिकारः	F. 121b,	विसर्पाधिकारः	F. 123b,
स्फोटकचिकित्साः	F. 124a,	मसूरिकाचिकित्साः	F. 125a,
क्षुद्ररोगाधिकारः	F. 128b,	कर्णरोगाधिकारः	F. 134a,
नासारोगाधिकारः	F. 135b,	नेत्ररोगचिकित्साः	F. 143a,
असृग्दराधिकारः	F. 148b,	योनिदोषचिकित्साः	F. 149a,
बालरोगचिकित्साः	F. 150a,	गर्भरक्षाविधिः	F. 152b,
स्त्रीरोगाधिकारः	F. 156a,	रसायनाधिकारः	F. 165a,
वाजीकरणाधिकारः	F. 167b,	स्नेहाधिकारः	F. 168a,
स्वेदाधिकारः	F. 168b,	वमनाधिकारः	F. 169b,
विरेचकाधिकारः	F. 171a,	अनुवासनाधिकारः	F. 171b,
धूमाधिकारः	F. 172a,	नस्याधिकारः	F. 173a,
मिश्रिकाध्यायः	F. 176b.		

Chapter-Colophons mention the title of the work as *Virasimhāvalokaḥ*, whereas the final Colophon mentions it as *Virasimhāvalokanaḥ*.

Beginning :

.....व्ययगतक्रम् ।

मोहतापः पाके मुखेकरणसौष्टवमव्यथत्वं (त्वम्)।

स्वेदःत्करः प्रकृतियोगिमनोत्रलिप्सा-
 कंडूश्चमूर्द्धञ्जितिगतज्वरलक्षणानि ॥
 इति ज्वरनिदानाधिकारः ॥
 अथ ज्वराति(ती)सारस्य सनिदानं चिकित्सितमाह ॥
 ज्वरातीसारयोरुक्तं निदानं यत्पृथक् एतस्याज्वराति(ती)सारस्यतेन
 नोत्रोदितं पुनः लघन मुक्ष(ख्य)यो रुक्तं मिलितेकायं विशेषतस्तदनु ॥

End :

श्रीदेववर्मात्मज एष धीरः शास्त्रत्रयादग्रंथमिमं व्यधत्त
 वीरसिंहावलोकस्य पुस्तकं विबुधावृतं वीरसिंहाज्ञया ।
 धीमान् सांरगादि विरालिषत् दैवज्ञधर्मशास्त्रज्ञ वैद्यकज्ञ-
 परीक्षिकं पुस्तकं वीरसिंहाय सारंगोव्यलिटातसुधीः ॥

Colophon :

इति श्रीवीरसिंहावलोकनः ग्रंथः संपूर्णः समाप्तः ।

Post-Colophon :

श्रीरस्तुः शुभं भवतुः ॥

372

G. 1212

वृत्तरत्नावली

Vṛttaratnāvalī by Maṇirāma

Substance : Country-made paper. *Size :* 25.8 X 13 cms.
Folios : 1-25. *Lines :* 11-16. *Letters :* 29-40. *Script :* Nāgarī. *Condi-
 tion :* Fresh. *Extent :* Complete.

The work deals with the treatment of वायुप्रकोपः, पित्तप्रकोपः, श्लेष्माप्रकोपः, वातपित्तश्लेष्मालक्षणं. वायुपित्तश्लेष्माशान्ति, ज्वरः, अतीसारः, ग्रहणी, अजीर्ण, पाण्डुः, रक्तपित्तः, हिक्का, श्वासः, उन्मादः, स्वरभेदः, अपस्मारः, मूर्च्छा, दाहः, स्तम्भं, आमवातः, गुल्मः, मूत्रकृच्छ्रः, अश्मरी, मेहः, प्लीहोदरः, शोथः etc. The author gives his own identification in the following verses (F. 24b).

लक्ष्मी लक्षणलक्ष्म लक्ष्मणपुरग्राग्रतजगतजैताली
 श्री सारस्वतविप्रवंसु(श) विदितः श्रीमद्वसंतो द्विजः ।
 तुष्पुत्रोमणिराम उत्तमः जसुः(शः) श्रीकृष्णपादांबुज ।
 भ्राजत्केसरसौरभेण्मुमधुयस्तेनेयमाविः कृता ॥ ३५॥
 यत्रोत्तमोत्तमजलासरितां वरिष्ठा
 श्रीगोमती प्रचुरपातकपुंजहत्री ।
 यस्यावसति कविबाहुजवैश्यशूद्रा
 भूपान्मुदेलषनडुनगरीप्रसिद्धा ॥ ३६॥

Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1868, Śaka 1733 = A.D. 1811, Scribe's name is Bālagovinda Dikṣita. After the Colophon follow some lines which have no connection with the text and which are probably added by someone in a different handwriting. The work mentions some metres also.

Beginning :

श्रीगणु(णे)शाय नमः ॥
 स्यंद द्रंडप्रगुजदमरकनि भ्राजमानोदधानो
 दीव्यत्सिंदूरधूलीचरुचिरचितं मस्तकं दंतिवक्त्रः ।
 आश्चोतत्पुष्करां भोवि भटकणगणैः प्लावयत्वाशु पापं
 युस्माकं हलोलं द्युतियुगमरुताचारिद्रंदं धुनोतु ॥ १॥

End :

भव्यं भव्यमती रयति वनिताः श्रुत्वा वचः सादरं
 पश्यत्या किमिदं सखीहरिरसौतातेक्ष्ण(?)वोत्पत्पर्द्र ॥
 आनंदं विधिविमग्नमनसामात्रा पुन श्रंविते-
 लालोल्लासितबोद्धविनमोष्णुदशने कृष्णमंगलं(लम्) ॥ ४०॥

Colophon :

इति श्रीमणिराममि(वि)रचितावृत्तरत्नावली समाप्ता ॥

Post-Colophon :

शुभं संवत् १८६८ शाके १७३३ लिखितं पुस्तकं वा(बा)लगोविंददीक्षितेन ।

373

G. 4591

वृन्दग्रन्थः

Vṛndagranthaḥ by Vṛnda

Substance : Country-made paper. *Size* : 35.5 X 13.8 cms. *Folios* : 1-134. *Lines* : 12. *Letters* : 53. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

The manuscript is complete. The handwriting is different from F. 80-F. 134. It is really work with miscellaneous topics on medicine. Diseases are named first and then different medicines are mentioned. Such as—ज्वरचिकित्सा, ज्वरातीसारचिकित्सा, रक्तपित्तः, राजयक्ष्मा, काशः, स्वरोपघातः, हिक्काश्वासः, अरोचकः, धर्दि etc.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीधन्वंतरये नमः ॥
 ध्यात्वा शिवं परमतत्त्वविचारवेद्यं
 चंडीमभीष्टफलदां सगणं गणेशं (शम्) ।
 धन्वंतरि मुनिवरं मुनिसुश्रुतादी-
 नात्रेयमुग्रतपसं मनसा प्रणम्य ॥ १ ॥
 नानामतप्रथित साध्यफलप्रयोगैः
 प्रस्ताववाक्यसहितैरिह सिद्धयोगः ।
 वृन्दं (न्दे) नमन्दमतिनात्महितार्थिनाय-
 त्सलिष्य (ख्य) ते गदविनिश्चयजक्रमेण ॥ २ ॥

End :

शोषितेष्वेकप्रस्थं तु इतरेषु यथायथं (थम्) ।
 शाणको माषकश्चैव यथापूर्वं चतुर्गुणः ॥
 सम्यक्प्रयोजितं चैतत्सर्वरोगांतकारकं (कम्) ।
 औषधं स्या (खा) दति सायैर्गुणैर्युक्तं भिषग्मतं (तम्) ॥
 इति विविधमुनीनां वाक्यमालोक्य यत्ना-
 द्विविधगदसमूहध्वंसदक्षप्रयोगः ।

ग्रथित इह मया यः संग्रहो वृं(वृ)न्दनाम्ना
सपदिसह लिषि(खि)त्वा विद्वदानंदहेतोः ॥

Colophon :

इति वृंदनामाग्रंथः समाप्तः ॥

374

I.M. 39

वृंदसंहिता

Vṛndasāṁhitā by Vṛndamuni

Substance : Country-made paper. *Size :* 34.3 X 13 cms. *Folios :* 26-113, 116-125 = 98. *Lines :* 12. *Letters :* 54. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh. *Extent :* Incomplete.

The manuscript is incomplete in the beginning. Some folios are yellow in colour, while others are different. Following are the topics dealt with-रक्तपित्तः, राजयक्ष्मा, कासः, स्वरोपघातः, छर्दि, तृष्णा, मूर्छा, दाहः, उन्मादः, पञ्चगव्यघृतम्, अपस्मारः, वातव्याधिः, सैन्धवाद्यतैलम्, आमवातः, मूत्रकृच्छ्रः, मूत्राघातः, प्रेमहः, मधुमेहः, उदरः, शोथः, प्लीहा, स्थौल्यं, गलगण्डः, अर्बुदः, विद्रधिः, व्रणः, भग्नः, नाडी व्रणः, भगन्दरः, शुक्रदोषः etc. Diseases are named first and then follow the names of medicines. F. 113b and F. 124b are blank. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Sāṁvat 1903 = A.D. 1846. Scribe is Harivaṁsa Siṁha, place is mentioned as Tāluka-Pragaṇekaśivāra and village is Gaṅgāpura.

Beginning :

.....तं क्षयं कासं पक्तिशूलं विशेषतः ।

वातपित्तं प्रमेहं च शीतपित्तं वमिं कृमिं

स्वपशुं पांडुरोगं च कुष्टं(ष्ठं) प्लीहोदरं तथा ॥

आनाहं मूत्रसंश्रावमम्लपित्तनिहंति च

चक्षुष्यं वृंहणं वृष्यं मंगल्यं प्रीतिवर्द्धनम् ।

आरोग्यं पुत्रदं श्रेष्ठं कायाग्निं वृ(ब)लवर्द्धनं
श्रीकरं लाघवकरं खंड खाद्यं प्रकीर्तितम् ॥

End :

रागद्वेषनिदानानां हंता धर्मपरायणः नित्यं
हिताहारविहारसेवी समीक्ष्यकारी विषयेच्चसक्तः ।
दाता समः संत्यपरः क्षमावानाप्रोपसेवीव
भवत्यरोगः शिरश्चपादौ वसदार्वयेद्यः ॥
स्त्रियं सुखं धनवांपिपरस्पामिलयेत्रतुः
नकुर्याच्चं चले चेती न कालमपि पातयेत् ।
प्राणात्ययेपिलो वाच्यं वचनं परितापि यत्
अहिंसा सततं कार्या धार्याच्चेतस्य नित्यताः ॥ ३९०० ॥
इति स्वच्छवृत्ताधिकारः ।

Colophon :

इति श्रीचिकित्सासंहितायां त्रिं(वृं)देनमुनिना कृतौ वृंदनामग्रंथे
द्वादशसहस्रसंहितायां समाप्तं(प्तम्) ।

Post-Colophon :

लिखितं हरिवंस(श) सिंह गहरवार प्रगणेकशिवार तालुके गंगापुर
ग्रामको इली संवत् १९०३ ज्येष्ठ(ज्यैष्ठ्य)मासे कृष्णपक्षे २५ चंद्रवासरे
स्वात्मार्ये लिष्ठा(रवा) श्रीभगवान् विष्णवे नमः श्री धन्वंतरये नमः
श्रीराम. श्रीराम. श्रीराम. श्रीदामोदराय नमो नमः श्री ।

375

G. 10491

वैद्यककल्पतरुः

Vaidyakakalpataruḥ by Mallinātha

Substance : Country-made paper. *Size :* 32.5 X 16.5 cms.
Folios : 1-18, 20-35, 37-57 = 55. *Lines :* 13. *Letters :* 39-40. *Script :*
Nāgarī. *Condition :* Old, slightly worm-eaten. *Extent :* Incomplete.

Chapters are named as कुसुमम् ।

शरीरसूत्रक्रमकथनं नाम प्रथमंकुसुमम्	-F. 7a,
दोषोत्पत्तिदोषशमनधमनीलक्षण कथनं नाम-द्वितीयं	-F. 8a,
रसशोधनपातनतारणसिंदूरीकरणं	तृतीयं कुसुमम् -F. 10b,
उपधातुशोधनसत्त्वनिर्गम(निर्गम)नप्रकारकथनं नाम-चतुर्थं "	-F. 14a
उपहसादिगुणागुण	" पञ्चमं " -F. 14b,
धातुशोधनमारण	" षष्ठं " -F. 18a,
धातुदोषगुण	" सप्तमं " -F. 18b,
विषमज्वरनिदानोपचार	" दशमं " -F. 28b,
अतीसार "	" एकादशं " -F. 31a,
ग्रहणी "	" द्वादशं " -F. 33b,
अर्श "	" त्रयोदशं " -F. 38a,
क्रिमिरोग "	" चतुर्दशं " -F. 38b,
अजीर्णविसूचिकाग्निमांद्य "	" पंचदशं " -F. 40b,
प्रदर "	" षोडशं " -F. 42a,
प्रमेहमूत्रकृच्छ्रास्मरी "	" सप्तदशं " -F. 45a,
राजरोग "	" अष्टादशं " -F. 46b.

कासश्वासहिक्कास्वरभेदारोचकछर्दितृष्णानिदानोपचार कथनं

नाम एकोनविंशतितमंकुसुमम् -F. 50b,

पांडुरोगकामलाहलीमक निदानोपचार कथनं नाम

विंशतितमं कुसुमम् -F. 52b,

उदावर्तरोगांतं निदानोपचार

ग्रंथस्याद्यर्द्धमेकविंशतितमं कुसुमम् -F. 57a,

The name Mālavīyapaṇḍita Raghunātha Śarmā is mentioned at the end, but it is not clarified whether he is a scribe or owner.

Beginning :

ॐ नमः शिवाय ॥ अथ वैद्यकल्पतरुप्रारंभः ॥

अथ सप्रत्ययास्तत्र ज्वरघ्नाः कतिचिद्रसाः ॥

लक्षणं सन्निपातस्य क्वाथास्तत्र रसास्फुटाः ।

अवलेहांजनं नस्यं तैलमुदकलनं तथा ॥
 त्रयोदशानां प्रत्येकं पानी (प्राणी)नां लक्षणं रसाः ।
 ज्वराणां विषमाणां च लक्षणं सचिकित्सितं (तम्) ॥
 अतीसारनिदानोक्तं पाचनं शमनं रसाः ।
 ततः संग्रहणी रोगचिकित्साशोभवास्तु (वेत् त)था ॥

End :

प्रजाहितं वधन्य च सर्वरोगहरं शिवं (वम्) ।
 सर्पिरित्त्रयुंज्यानि स्त्रीगर्भ लभते चिरात् ॥
 असृग्दोषान् जयेच्चापि योनिदोषांश्च संभवान् ।
 मूत्रे दोषेषु सर्वेषु कुयदितच्चिकित्सितं (तम्) ॥
 चित्रकाद्यंधं घृतं (तम्) ॥

Colophon :

इति श्रीमेङ्गनाथसुतमल्लीनाथविरचिते वैद्यककल्पतरौ
 उदावर्तरोगांतं निदानोपचारं ग्रंथस्याद्यद्धर्मैकविंशतितमं
 कुसुमं संपूर्णम् ॥ श्रीमालवीयपंडितरघुनाथशर्माः ॥ छ॥

Reference :

Sarasvati Bhavana, Varanasi.

376

I.M. 643

(वैद्यकभाषा)

(Vaidyakabhāṣā)

Substance : Country-made paper. *Size :* 27.5 X 11.5 cms.
Folios : 2-14. *Lines :* 9-10. *Letters :* 41-49. *Script :* Nāgarī. *Condi-
 tion :* Fresh. *Extent :* Incomplete.

The language of this MS. is Hindi. The title and the author's name have not been found in this MS. Every folio bears the letters वै. भा. on its lefthand margin. As because a title वैद्यकभाषा is mentioned this might be the same. The

text deals with औषदिसाककी (F. 2a), औषद अपरसकी (F. 2b), इलाजसुजाखकी (F. 2b), इलाजप्रसूतिकै (F. 3a), औषदिजाकेगुखुरदोईताकी (F. 3b), इलाजगंडमालावाअव्वईकी (F. 3b), इलाजनासूरवाकौनौखताहीयताकी (F. 4a) etc.

Beginning : (F. 2a)

.....फुरैकै पीसिकै गोली बाधै दस १० सोगोलीरव इतित्थ एक १ पथमाठा भात खाय ५ पुनः । तीसरि जौका पिसान । १२ सेठु ठेके दुधमे सानिदि क्रिया करै आगिमे सेकि कै खाय वासीमुख पथ माठा भातु ९ पुनः चौयि देव मंजरी। १२ माठा गाई कातेहि साथ खाय दिन १४ नीकहोइ ७ औषधसूरकी जव मूठी एक १

End :

अथ नालपञ्चवर्तको । उपाइ गर्भधरैज वकामिती दोइ मासजव जाइ इकसठि वसठि त्रिसठे त्रयदिन करो उपाय ॥ मासा मासा नित्यही भांग वीजनि गलाहि इक्यासी व्यासीदि नैत्रासी पुनि दिवराउर इन विधि करैउ पापुगे चतुर नारिजो होइ पुत्र होइ पुत्री हुते नाल परावर्त्ताजोइ ३ पुनः स्याह छुई जठली जियै टंकचारि परमात गौसवक्षदूधसोपीवै नारि सुजात ४ सत्तरि एकत्तरि वहत्तरै इह त्रिहृदिन पाय पुत्रीते पुत्र होइ सहीना.....।

377

I.M. 645

(वैद्यकभाषा)

(Vaidyakabhāṣā)

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.5 X 10.3 cms. *Folios* : 2-17. *Lines* : 9-10. *Letters* : 38-44. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The language of this MS. is Hindi. The title and the author's names can not be found herein. However the entry slip of the same reads the title as Vaidyakabhāṣā. The text deals with-निर्गुडीकल्पसंपूर्णम् (F. 2a), मालकांगुणीकल्पसंपूर्णम् (F. 2a), चितावलिबुकी (F. 2b) etc.

Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is
Sainvat 1831 = A.D. 1774.

Beginning : (F.2a)

.....तो बहुतकाल परजंत आवख्याहोये ॥
संदेह नाही ॥ गायका क्षीर सूले इजेतोदिन २८ तो धरणी
सवदेखै येह चूरण सेतपलास का बीज गायका दूध मीश्री
सम भाग खायतो बारह बरस अगमक हैं समदृष्टि करै ॥
दंडचक्र फेरै तो मेहन आवैं ॥ महादेवका प्रसादतें ॥ राजप्रजा
सिद्ध संगी सेवा करै ॥ इति निर्गुडीकल्प संपूर्णम् १

End : (F. 17a)

लगावजे अथ औषद पीडकी लिषिते अजुढं ५ वायवडंग ५ सूठिढं ५ सिंध्योलुनढं
५ अजमोदढं ५ हरेडेंटं ५ जीरोढं ५ पिपलढं ५ सवजोषद भेली कोजे वाटकी
कपडछानिकीजै ॥ पीडवाजा है ताता पाणीं ॥
उँ नमो आदेस आद पुरुसकु नमो आदेस धरती माताकुं नमो आदेस गुरुकुं हथेली
हनुमंत वसें भेरु वसे कपालः मे एज गतकी मोह नींव दिदे तीलालतल
मोंहुथल मोंहु राजा मोंहु प्रजा मोंहु मोंहु सवसंसारः वाढचर्लती तीर्या
मोंहुतो मोहली फेर मारः कुकमीयेरी ती आवैतो जती गोरषकी आनः ॥

Post-Colophon :

श्री रामाय नमः ॥ संवत् १८३१ चैत्र कृष्णपक्ष परिवा संपूर्णम् ॥

378

I.M. 2778

वैद्यकम्

Vaidyakam

Substance : Country-made paper. *Size :* 23.5 X 12.5 cms.
Folios: 14-52 = 39. *Lines :* 11. *Letters :* 31-32. *Script :* Nāgarī.
Condition : Fresh, only the last folio is slightly damaged. *Extent :*
Incomplete.

The language of the work is Hindi. The work contains
the diagnosis and treatment of several diseases, dealt with

different earlier medical texts and as such can be regarded as Vaidyakam. After the completion of Vaidyakam in F. 52a, some diseases are mentioned followed by the description of the process of preparation of their medicines.

Beginning :

.....षायलोन्नयामलो होय ॥

अथ हरषको दारू ॥

सूरणटं १६। चिरायताटं १६। सोंठिटं १६।

देवदारूटं १६। पानीसो पीसकरगोलीबाधनीटंक २।

षायदिन २५। हरषविकारनाश । षटा २ वयलामने ॥

श्रौसरिनासको ओ(औ)षध ॥

End : (F. 52a)

मोरौरपस्यौ जास्यौ सतसो सिनिडतारौ ताडी सा रूमरि
छारकी नौधरौइ अर्मन है कनकुतनकुसुपुदेत है प्रेते
सोना हि गुटिका अनंत धनुलागै ताको को ऊजमान है
अफीकैषातक छुकिमति इति नाही पोसतकौसतुपीयैका
कायातौकमान है अभ्रकुकारं कुसुतौ केतौ कातौ भामौ
वदिमास्यो वंगहुकोरं गुकहाभगकी समान है ॥

Colophon :

इति श्रीव(वै)द्यकविराटशास्त्रे रोगगणना(णा)नां निदान-
चिकित्सा सर्वग्रंथानां मतं वैद्यकं समप्तं(माप्तम्) ।

379

G. 9384

वैद्यकमनसासंग्रहः

Vaidyakamanasāsāṅgrahaḥ

Substance : Country-made paper. *Size :* 33 X 16.5 cms.
Folios : 1-98. *Lines :* 13. *Letters :* 42. *Script :* Nāgarī. *Condition :*
Fresh. *Extent :* Complete.

The language is a peculiar Hindi dialect. It is written in

Dohā style. The left hand side of all the folios have the letters संग्र on the margin. Date of the scribe, mentioned in the Post-Colophon, is Samvat 1904 = A.D. 1847. The name of the author cannot be found.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

दोहा ।

गुरुचरणवदनकरोशीसलाइकरजोरि ।

जेन्हपटाइकछुजानदैकरीऊज्जलमतिमोरि ॥१॥

अरुणकमलसमजुगचरणवृगसितरुपअनंद ।

सीसनाइकरजोरिकैमनसाविनय करींद ॥ २॥

दोषसहितसोकमलहै गुरुचरणनिर्दोष ।

सेवतदोहि अनंदबहुमितैजीवकोदोष ॥ ३॥

End :

अथ दुसरीविधिक्वाथ ।

दोहा

वरियारमूलदशमूलसो गुर्चिसोठिसमपाइ

रेंडतेलमिलिक्वाथकरुकमरदर्दसवजाइ ॥ १४५॥

अथतीसरीविधिरेंडमूलादिक्वाथः ।

चौपाइ-

रेंडमूलकठाइपाइ ककराशृगीसौंफमिलाइ

गोषुरुवीजविडंगमिलाइ लहसुनसममिलिक्वाथवनाइ

रेंडतेलमिलिकै निजुमीत

संधिगृधनासन विपरीत ॥ १४६ ॥

Colophon :

इति श्रीवैद्यकमनसासंग्रह संपूर्ण समाप्तं(म्) ।

Post-Colophon :

संवत् १९०४ ।

380

I.M. 420

वैद्यकरत्नः / वैद्यरत्नः

Vaidyakaratnaḥ/Vaidyaratnaḥ

by Gosvāmi Janārdanabhaṭṭa

Substance : Country-made paper. *Size* : 25 X 11 cms. *Folios* : 1-59, 59, 61-64, 66-79 -78. *Lines* : 9. *Letters* : 31. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The work contains treatment of several diseases. Author's name is mentioned on F. 15 b-“ इति श्रीगोस्वामी(मि) जनार्दनभट्टविरचित्(ता)यां भाषावैद्वा(द्य)रत्न(ले) प्रथमो(ऽ)ध्यायः।”

1st Chap. ends on F. 15b.

2nd Chap. ends on F. 27a.

3rd Chap. ends on F. 45b.

4th Chap. ends on F. 56a.

5th Chap. ends on F. 67b.

Language is not Sanskrit, but a dialect of Hindi, which is most probably Avadhi in dohā form.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

दोहा-

नारदादि सेवतसदासारद विमलप्रकास

सारदविधि बंदनकरौ हियै सारदावास ॥ १॥

वैद्यकरत्न आलसलगतवडौर्ग्रथ अत्ति

राम तातेयहछोटौ करौ वैद्यरत्नइही नाम ॥ २॥

End :

अथ विरेचनविधिः ।

तेलपि आइसिकाइ फिरिपेट वमन करवाइ

फेरि विरेचनदेइ बुधयहविधिदयौ बताइ ॥ ४८॥

मृद कहिय तु बहुपित्त नरमध्यम बहुकफ होइ

कूरजानिबहवातज्वर इमिविरेचकाहि सोइ ॥ ४९॥

अथ विरेचनरोगी घनाछरी जीरनज्वरवारौ विषवारौ वात

.....।

381

I.D. 11

वैद्यकसंग्रहः

Vaidyakasaṅgrahaḥ by Mahendra

Substance : Country-made paper. *Size* : 26.7 X 18.10 cms. *Folios*: 1-103. *Lines* : 19. *Letters* : 21-25. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Worm-eaten, damaged badly. *Extent* : Complete.

The manuscript is bound in a book-form. The 1st Vivaraṇam called 'Auṣadhi-nirūpaṇam', is complete.

Beginning :

नमो गणेशाय ॥

वायुः पित्तं कफश्चोक्तः शारीरो दोषसंग्रहः ।

मानसः पुनरुद्दिष्टो रुजश्च तम एव च ॥

प्रशाम्यत्यौषधैः पूर्वोदैवयुक्तिरु(व्य)पाश्रयैः ।

मानसो(सः) ज्ञानविज्ञान धैर्यं श्रु(स्मृ)ति समाधिभिः ॥

वि(त्रि)विधमौषधमिदं दैव(युक्ति) रु(व्य)पाश्रयं सत्वा

रुजसः(वजयः) पुनरहितेभ्योऽर्थेभ्यो मनोनिग्रहः ॥

End :

दशमूलैः कुलत्थैश्चबालमूलक शुण्ठकैः ।

पृथक् पंचपलैरेभिः पचेद्वारिचतुर्गुणे ॥

तेन पादावशेषेण शृंगवेरचेन च ।

स्वांगेरीस्वरसे तुल्ये गुडस्यार्द्धशतं पचेत् ॥

तालीशाति विषाव्योष शृंगीपुष्करकट्फुलैः ।

एतैरक्षसमं चूर्णं सिद्धशीते निधापयेत् ॥

लिहेदग्नि बलापेक्षी कासे श्लेष्मामयेषु च ।

ग्रहण्यर्शो विकारेषु प्लीहपाण्डुमयेषु च ॥

Colophon :

इति श्रीमहेन्द्रविरचितवैद्यकसंग्रहे औषध्य(धी)निरूपणं प्रथमविवरणं समाप्तं(प्तम्) ॥

382

G. 8211

वैद्यकसारः (शंकराख्यः)

Vaidyakasārah (called Śaṅkaraḥ) by Rāma

Substance : Country-made paper. *Size :* 32 X 11.5 cms. *Folios :* 1-14. *Lines :* 9-10. *Letters :* 48-49. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, slightly worm-eaten. *Extent :* Complete (?).

The work is otherwise known as शंकरः or वैद्यकसारशंकरः। It contains six chapters. Colophon does not give any indication whether the work itself is complete.

Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1865 = A.D. 1808. Scribe is Vaidyanātha.

F.4a - इति वैद्यकसारे शंकराख्ये दूतादिरोगलक्षणं प्रथमोऽध्यायः ।

F. 4b - " " " मर्द्दा(र्द)नादिरोगचिकित्सा द्वितीयोऽध्यायः।

F. 7a- " " " पाचनादिक्वाथस्तृतीयोऽध्यायः ।

F. 8b- " " " महाक्वाथ चतुर्थोऽध्यायः ।

F. 10a " चूर्णगुटिका अध्याय(यः)युष्ट (पंचमो) ।

F. 14a " वैद्यकसारे शंकराख्ये षष्ठोऽध्यायः ।

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्री धन्वन्तरये नमः ॥

स्वस्थं लोके स्मरणममलं देववैद्याश्विनौ तौ

रोगाग्रस्तो वदति कृपया त्राहि मां रोगसिंधौ(धोः) ।

तस्मै दद्याद्दृ(द्वा)भयमिति भो वैद्यधन्वन्तरेत्वं

नत्वा रामोऽखिलसुखकरं शंकराख्यं प्रवक्ष्ये ॥ १॥

दूतः प्रश्नो हृदयकलनं नाडिकारोगलक्ष्यं
 म(मां)द्यं दाह्यो(ही) वमनविमलं स्नेहनं स्वेदनं च ।
 रक्तं छेदो(लेपो) वमनपटकः(वटकौ) प(पा)चनः(नं) क्वाथधूपौ
 नश्य(स्य)श्चूर्णोद्भू(द्भु)लनरसनं दानपुण्यं प्रपथ्यम् ॥ २॥

End :

द्राक्षानिशादारुपवास जातिप्रवाल धारात्रिफलाकषायः ।
 क्षौद्रेण युक्तो मुखपाकमाशुनिपीयमानो विनिहंति तीव्रं(ब्रम्) ॥ ८४
 कटुतुंवरिसं पक्वं कटुतैलेन मिश्रितः ।
 निहंति मुखजान् रोगान् वारुणामुख धारणात् ॥ ८५
 अजीर्णं भेषजं वारिपंथानिद्रा हरीतकी दशमूलनामपण्यै विहत्यौ ।
 गोकण्ठोववित्वोग्निमंथनीरलुः पाटलाकाश्मरीचेति दशमूलम्(मि)होच्यते ॥ ८६॥

Colophon :

इति वैद्यकसारे शंकराख्ये षष्ठोऽध्यायः ॥

Post-Colophon :

संख्त् १८ ॥ ६५ ॥ विलिलेख वैद्यनाथः ।

383

I.M. 63 (A)

वैद्यकसारः (शंकराख्यः)

Vaidyakasārah (called Śaṅkaraḥ) by Rāma

Substance : Country-made paper. Size : 21 X 11.5 cms. Folios : 1-16. Lines : 8. Letters : 23-24. Script : Nāgarī. Condition : Old. Extent : Incomplete.

1st Chapter ends thus- "इति वैद्यकसारे शंकराख्ये दूतादिरोगलक्षणं नाम प्रथमोऽध्यायः" -F. 5b.

2nd " " " मर्दनादिचिकित्सा द्वितीयोऽध्यायः -F. 7a.

3rd " " " पाचनक्वाथारव्यो नाम त्रितीयोऽध्यायः -F.10b.

4th " " " मा(म)हाक्वाथादिचतुर्थोऽध्यायः -F.12b.

5th chap. ends in F.16b. The name of the chap. is not mentioned. The work is also known as शंकरः and the 5th chapter might have been called "सर्वरोगप्रतीकारो अध्यायः" ।

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

स्वच्छं लोके स्मरणममलं देववैद्याखि(श्वि)नौ तौ
 रोगग्रस्तो वदति कृपया त्राहि मां रोगसिंधोः ।
 तस्मै दद्यादभयमिति तं वैद्य धन्वंतरि(रे) त्वां(त्वं)
 नत्वा रामो(ऽ)खिलसुखकरं शंकराख्यं प्रवक्ष्ये ॥ १॥
 दूत(तः) प्रश्नो हृदयविकलो नाडिकारोगलक्ष्यां(क्ष्यं)
 म(मां)घं दाधो(ही) वमनविमलं स्नेहसंस्वेदनं च ।
 रक्तं लेपौ(पो) ध्रु(व)मनवटकौ पाचनं क्वाथधूपौ
 नस्यत्(स्यं) चूर्णेध्रु(ष्योद्धु)लनरसतो(नं) दाध(न)पुणं(प्यं) प्रपथ्यं(थ्यम्) ॥२॥

End :

गायंती(ति) शत(सप्त)शृंगशैलशिखरे श्रीचंडिकासंस्कृते
 श्लोकैर्वैद्यकसंज्ञकै सुललितैर्वृत्तैर्विचिर्वै(त्रैः) शतैः ॥
 भक्तान्ना(नां) गदनाशनाय म(वि)मलं श्रु(कृ)त्वा मया प्रार्थिता
 दत्तं शास्त्रमिदं भवेत्तु यशसे श्रीशंकराख्यं शुभं(भम्) ॥ २६॥

Colophon :

इति श्रीवैद्यकसारे शंकराख्ये पंचमोऽध्यायः समाप्तः ॥

384

G. 1687

वैद्यचन्द्रोदयः

Vaidyacandrodayaḥ by Trimalla Vaidya (Bhaṭṭa)

Substance : Country-made paper. *Size :* 33.8 X 14 cms. *Folios :* 1-9. *Lines :* 9. *Letters :* 52-53. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, slightly worm-eaten. *Extent :* Complete.

Contents of the work are given below –

दूतलक्षणावलोकः, शकुनावलोकः, शरीरावलोकः, कालज्ञानरोगारिष्टावलोकः,
मूत्रपरीक्षावलोकः, मलपरीक्षावलोकः, दृष्टिपरीक्षावलोकः, जिह्वापरीक्षावलोकः,
नाडीपरीक्षावलोकः, असाध्यावलोकः, वर्णास्वरविचारावलोकः, याप्यसाध्यावलोकः,
वातपित्तश्लेष्मप्रकोपहेत्वन्विदारकालचयोवलोकः, त्रिदोषोपद्रवावलोकः,
निदानपंचकावलोकः, षट्कृतुवर्णनं, तत्पथ्यापथ्यम् ।

F. 2b contains a table, called दूतचक्रम्. F. 7a also contains a table, offering salutation to Siddhayogīśvarī, वैद्यचन्द्रोदयः ends at F. 8a, 6th line, thereafter occur twelve verses on ऋतुचर्या by the same author.

Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1919 = A.D. 1862.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

श्रीमत्सिंदूरपुरारुणतरणितनुद्योत विद्योतिनाशो

दानांभः(भ) पानलोभोपगतमधुकर श्रेणिमुच्चैर्दधानः ।

वंदीकृत्यांधकारार्भकविततिमिवावस्थितो बालभानु-

निर्विघ्नं विघ्नराजो वितरतु विपुलं सर्वदा मंगलं वः ॥१॥

आविर्भुता हिमाद्रेरतिनिपुणतया मेनयां(या) स्वैः पयोभिः

सिक्ता बालारुणश्रीः करचरणदल [यति]द्योतिता स्मेरपुष्पा(मुख्यान्)।

न्यंच(यश्च)द्वजो(क्षो)जगुच्छ(च्छ)द्युतिरतुलशिवस्तंबमालंवमानां

नित्यं वांछानुरूपं मम फलतु फलं पार्वती कापिवल्ली ॥ २॥

End :

हेमंते यद्यदुक्तं हितहिम(मिह) भिषजा वासरे शैशिरेस्मि(ऽस्मिन्)

स्तत्र(तत्तत्)सर्वं हिताय प्रभवति करुणात्प्राणिनां प्राणभूतम् ।

किं चाप्यन्यत्सतूलीशयनमभिनवं प्राण रामाभिरामा

श्रेयस्या श्लक्ष्णचूर्णं सुचिरमगधजा युक्तमुक्तानुपानम् ॥

Colophon :

इति श्री त्रिमल्लवैद्यविरचिते षट् ऋतुवर्णनं समाप्तं(प्तम्) ॥

Post-Colophon :

श्री सिद्धयोगीश्वरी नमो नमः ॥ संवत् १९१९ ॥

अधिकज्येष्ठमासे शुक्लपक्षे द्वितीयां(या) तिथौ गुरुवासरे लिखितं(तम्)।

385

G. 10358 (A)

वैद्यचन्द्रोदयः

Vaidyacandrodayaḥ by (Trimalla)

Substance : Country-made paper. *Size* : 27 X 12 cms. *Folios* : 1-8. *Lines* : 12-13. *Letters* : 33. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Slightly worm-eaten. *Extent* : Complete.

In this MS. वैद्यचन्द्रोदयः ends after 68th verse in F. 7a.

“इत्यादि स्वकृतमाणिक्यमालायां(याम्) एवं श्लोका अत्र

लिखितास्त्रिमल्लेन समाप्तो(ऽ)यं वैद्यचन्द्रोदयाख्यः ।

Thereafter another 12 verses occur on • tucaryyā. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1896 = A.D. 1839.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

श्रीमत्सिंदूरपुरारुणतनुरतनुद्योतिविद्योतिताशा

दानांभ पानलोभोपगतमधुकर श्रेणिमुच्चैर्दधानः ।

बंदीकृत्यांधकारार्भकविततमिवावस्थितो बालभानु

निर्विघ्नं विघ्नराजो वितरतु विपुलं सर्वदा मंगलं वः ॥ १॥

आविर्भूता हिमाद्रेरतिपृथुलतया मेनया स्वैः पयोभिः

सिक्ता बालारुणश्रीः करचरणदलद्योतिता स्मेरमुष्णाः(स्थान्) ।

पुण्य(य)श्चद्वक्षोजगुच्छ द्युतिरतुलशिवस्तंभमात्यन्यमाला(बमालम्बमानां)

नित्यं बांधानुरूपं मम फलतु फलं पार्वती कापिवल्ली ॥ २॥

End :

हेमंते यद्यदुक्तं हितमिह भिषजा वासरे शैशिरे(ऽ)स्मिन्

स्त(त)त्तत्सर्वं हिताय प्रभवति करुणात्प्राणिनां प्राणा(ण)भूतं(तम्) ।

कि(किं) चाप्यन्यत्सतूलीशयनमभिनवं प्राण रामाक्षि(भि)रामा
श्रेयस्याः श्लक्ष्णचूर्णं रु(सु)चिरमगधजा युक्तयु(मु)क्तानुपानम् ॥

Colophon :

इति ऋ [॥ १२] तुच्य्याः(र्या) ॥ इति निदानं(म्) ॥ संवत्
१८९६ ॥ आषाढे १० ॥ रामाय नमः ॥

386

G. 10358 (B)

वैद्यचन्द्रोदयः

Vaidyacandrodayaḥ by (Trimalla Bhaṭṭa)

Substance : Country-made paper. *Size :* 23.8 X 10.5 cms.
Folios: 26-40, 57-59, 62-63 = 20. *Lines :* 7. *Letters :* 29. *Script :*
Nāgarī. *Condition :* Old, damaged margin. *Extent :* Incomplete.

Folios are laminated. Title is mentioned on F. 57b and
F. 63b, F. 57b- “इति वैद्यचन्द्रोदये पानापानाजीर्णपानात्ययावलोकः।” The
text contains some marginal notes. The MS. begins with
verse no. 94 and ends with verse no. 162.

Beginning :

.....मिलिताः संग्रहण्यामयं हि ।
आमं पक्वं कदाचिद्रवमपि च मलं पूतिगंधि प्रभूतं
स्वल्पं वा तीक्ष्णाचूर्णै(र्णै)र्लघुभिरलघुभिर्भोजनैः कालभेदात् ॥ ९४॥
तृष्णाशोषांगपीडासश्रवणरवतमः गुदेकर्तनवत्पीडा भवति
कर्त्तरीकाश्चैदन्यंजीणैचाध्मानमन्लेपचति च भवति
स्वास्थ्यमाशुप्रभुक्ते ।
गुल्मप्लीहाभिशकी भवति स च नरः श्वासहृल्लासकाशी-
चिह्नं चान्यद्यथास्वं कलयतु कुशलो दोषजं जंतकेतुः ॥ ९५॥
इति संग्रहण्यवलोकः ॥

End :

वातो(ऽ)धोगतिरातनोति च गुदभ्रंशकृशानां भृशं

कंडूलो ज्वरकृत्सपित्तपवनो वाराहदंष्ट्रो भवेत् ।
 येत्यु(त्व)न्ये च कृ(का)सादयोपि हि गदाः क्षुद्राः प्रसिद्धेतराः
 संख्यातीत पंथानते (ऽ)त्रगदिताः श्रीवैद्यचंद्रोदये ॥ १६२ ॥
 क्षुद्ररोगावलोकः ।
 स्वार्थं चापि परार्थम्.....।

387

I.M. 5371

वैद्यजीवनटीका-दीपिका'

Vaidyajīvanatīkā-Dīpikā

by (Rudrabhaṭṭa, son of Koṇeribhaṭṭa)

Substance : Country-made paper. *Size* : 26.5 X 11.5 cms.
Folios : 1-12. *Lines* : 8. *Letters* : 34. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Old, discoloured. *Extent* : Incomplete.

Handwriting in the manuscript differs from folio 10.
 Marginal notes also differ in the folios such as- F. 1-6 वै. ति. (दी.), F. 7.- वै. छ., F. 8- वै. जी., F. 9- वै. छ., F. 10-12 वै. ति. (दी.). As the text verbatimely appears to be similar to the commentary of Rudrabhaṭṭa, so it appears that this MS., contains 'Dīpikā' commentary.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

नत्वा शिवं चरंज्वां(रणं) वां(च) तातं कोने(णे)रिसंज्ञितं(तम्)।

वैद्यजीवन काव्यस्य दीपिकां प्रतनोम्यहं(हम्) ॥ १ ॥

इति तत्किमपि निर्वाच्यं धामते जो निराका(र) रूपं वो

युष्माकं मंगलं दिशतु। मंगलं श्रेयसि श्वेते इति विश्वः। दिश

अतिसर्गे आशिषि लोट् तस्य साकारत्वमाह । किं विशिष्टं

धाम प्रकृतिसुभगगात्रं प्रकृत्वा स्वभावेन सुभागानि सुंदरानि

गात्रानि यस्य तत् ॥

End :

सन्निपातलक्षणे त्वीदृगुपद्रवं माधवेनोक्तम् मू. तदृच्छितं महानिद्रा
 दिवाजागरणं निशि. सदावानैव वा निद्रा मद्धान्यन्दोऽपि
 नैल वा. तृष्णा पुनः पुनर्ज्वलपानं. मुखशोष शुष्कता ॥
 दाहो(ऽ)न्तर्दाह बह्विव(र्व)ज्जालाः अशेषान्समग्रोपद्रवयुक्तान्
 कसनं कासः खो खी इति २ लोके. ह्यसनं स्वा(श्वा)सः दमा
 इति लोके ॥ सन्निपातस्येति ॥ सन्निपातस्य च कालस्य मृत्योः
 कश्चिद्भेदो न विद्यते न ज्ञायते. यः चिकित्सकः जपेत्.
 तस्मात्प्रत्तायवान् कः ॥ न को(ऽ)पीत्यर्थः ॥ कित्त्रोगापनयने
 चिकित्सकस्तस्य रूपं. अनुष्टुप् छन्दः ॥ सन्निपातो
 दधाविति. ॥ हे कोविदानां पण्डितानां.....।

388

G. 7759

वैद्यजीवनम्

Vaidyajīvanam by Lolimbarāja, son of Divākara

Substance : Country-made paper. *Size* : 26 X 11.5 cms. *Folios* : 1-49, 49, 51-53 = 53. *Lines* : 4. *Letters* : 35. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Complete.

Vaidyajīvanam of Lolimbarāja is a medical treatise. But it may also appear as a beautiful literary Kāvya par excellence. Lolimbarāja is the author of some other medical texts, like *Vaidyāvataṁsa* etc. *Vaidyajīvanam* may be appreciated as a good piece of poetry among the Ayurvedic medical texts. Amongst the folios the first F. 49 is normal, but the second F. 49 should be taken as F. 50. The name of the scribe is Sukhanātha and his date is Samvat 1780 = A.D. 1723.

Beginning :

॥ ६० ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

प्रकृति सुभगगात्रं प्रीतिपात्रं रमायाः

दिशतु किमपिधामश्यामलं मंगलं वः ।

अरुणकमललीलां यस्य पादौदधाते
 प्रणतहरजटालीगांगरिगत्तरंगैः(गे) ॥ १॥
 रत्नं वान(म)दृशां दृशां सुखकरं श्रीसप्तशृंगास्पदं
 स्पष्टाश(ष्टा)दशबाहु तद्भगतो(वतो) भर्गस्य भाग्यं भजे ।
 द्य(य)द्भक्तेन मया घटस्तनि घटीमध्ये समुत्पाद्यते
 पद्यानां शतमंगनाधरसुधास्पद्धा नि(भि)धानोद्धरं(रम्) ॥ २॥

End :

नारायणं भजत रे जठरेण युक्ता [नारायणं भजत रे पवनेन युक्ता] नारायणं
 भजत रे पवनेन युक्ता ।
 नारायणं भजत रे भवभीत(ति)युक्ता नारायणात्परतरं किमपि(पी)ह
 नास्ति^१ ॥ २३॥

इति समासत(तः) कति[रो]पय रोगचिकित्सा ॥
 आयुर्वेदवचो विचारसमये धन्वंतरि(रिः) केवलं
 सीमा गीत^२विदां दिवाकरसुधांभोधित्रियामापति(तिः) ।
 उत्तंस(सः) कवितावतां मतिमतां भूभृत्सभाभूषणं
 कांतोक्त्या(s)कृत वैद्यजीवने(न)मिदं लोलिम्म(म्ब)राज(जः)
 कवि(विः) ॥ २४॥

Colophon :

इति श्रीमदिवाकरसूनो(सूनु) लोलिम्म(म्ब)राजविरचिते वैद्यजीवने
 नामपंचमोविलास(सः) ५ इति श्रीलोलिम्म(म्ब)राज(कृतिः) समाप्ता ।

Post-Colophon :

संवत् १७८० रा श्रावण शुदि २ तिथौ लिपीकृतं ऋषि सुष(ख)नाथ लेष(ख)क
 पावकानां शुभं भवतु ॥ श्री ॥ कल्याणमस्तु ॥

1) Printed book reads न हि किञ्चिदस्ति ।

2) " " " गान ।

Printed Book :

by Kṣemarāja Śrīkṛṣṇadāsa, Venkaṭeśvara Press,
 Saṁvat 1977, Śaka - 1842 = A.D. 1920.

389

III. B. 58

वैद्यजीवनम्

Vaidyajīvanam by Lolimbarāja

Substance : Country-made paper. *Size* : 27 X 12 cms. *Folios* : 1-15. *Lines* : 11. *Letters* : 40. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, last folio is damaged a bit. *Extent* : Complete.

The work is a treatise on pathology containing five chapters named Vilāsaḥ. The text contains 215 verses.

- 1st Chapter ends in F.6a - ज्वरप्रतीकारः ।
 2nd " " " F.8a - ग्रहणीप्रतीकारः ।
 3rd " " " F.10b - विलासितरोगप्रतीकारः ।
 4th " " " F.13b - क्षयादिकथनोनाम ।
 5th " " " F.15b - वाजिकरणम् ।

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीरामचंद्रौ विजयते ॥ श्रीः ॥
 प्रकृति सुभगगात्रं प्रीतिपात्रं रमाया(याः)
 दिशतु किमपिधामश्यामलं मंगलं वः ।
 अरुणकमललीलां यस्य पादौदधाते
 प्रणतहरजटालीगांगरिगतर्ंगैः(गे) ॥ १॥
 रत्नं वामदृशां दृशां सुखकरं श्रीसप्तशृंगास्पदं
 स्पष्टाष्टादशबाहु तद्भगवतो भर्गस्य भाग्यं भजे ।
 यद्भक्तेन मया घटस्तनि घटीमध्ये समुत्पाद्यते
 पद्यानां शतमंगनाधरसुधास्पद्धानि(भि)धानोद्धुरं(द्धूरम्) ॥ २॥

End :

नाशयणं भजत रे जठरेण पत्रातु(युक्ता) नारायणं भजत रे पवनेन युक्ताः(गता) ।
 नारायणं भजत रे भवभीति युक्ता नारायणात्परतरं किमपीह
 नास्ति¹ ॥ ११ ॥
 इति समासतः ॥ पुनरपिकतिपयरोगचिकित्सा ।

आयुर्वेदविदो²(दां) विचारसमये धन्वंतरिः केवल(लं)
सीमा नोव(गान)विदां दिवाकरसुधांभोधिस्त्रि(त्रि)यामो(मा)पतिः ।
उत्तंसः कविताकृ(व)तां मतिमतां भूभृत्सभाभूषणं
कांतोक्त्या(s)कृत वैद्यजीवनमिदं लोलिम्मु(म्ब)राजः कविः ॥ ११५॥

Colophon :

इति श्रीलोलिम्मु(म्ब)राजविरचिते वैद्यजीवने पंचमोत्सवः ॥
समाप्तो(s)यं वैद्यजीवनः(नम्) ॥ श्रीरघुनाथाय नमः ॥

- 1) Printed book reads न हि किञ्चिदस्ति ।
- 2) " " " वचो ।

390

I.M. 11237

वैद्यजीवनम्

Vaidyajīvanam by Lolimbarāja,
son of Divākara Paṇḍita

Substance : Country-made paper. *Size :* 30.5 X 14.7 cms.
Folios: 1-17. *Lines :* 7-8. *Letters :* 39. *Script :* Nāgarī. *Condition :*
Old, damaged. *Extent :* Complete.

The folios are bound in a book form. F. 1a contains some other text from Nāḍīparīkṣā (इति नाडीपरीक्षा). Thereafter the text contains all the five chapters (विलासः) with lineal meaning and ends with verse no. 23. Two additional slokas (24 and 25) have been added at the end of the book with comment (इति वृत्तिद्वितीयं) by the scribe.

Beginning : (F. 1b)

.....ल्लभाय नमः ॥
प्रकृति सुभगगात्रं प्रीतिपात्रं रमायाः
दिशतु किमपिधाम श्यामलं मंगलं वः ।
(अरु)णकमललीलां यस्य पादौदधाते

प्रणतहरजटालीगांगरिगत्तरैगैः(रंगे) ॥ १ ॥
 रत्नं वामदृशां दृशां सुखकरं श्रीसप्तशृंगास्पदं
 स्पष्टाष्टादशबाहु तद्भगवतो भर्गस्य भाग्यं भजे(जेः) ।
 यद्भक्तेन मया घटस्तनि घटीमध्ये समुत्पाद्यते
 पद्यानां शतमंगनाधरसुधास्पद्धावि(भि)धानोद्धुरं(द्धूरम्) ॥ २ ॥

End :

नारायणं भजत रे जठरेण युक्ता नारायणं भजत रे पवनेन युक्ताः(क्ता) ।
 नारायणं भजत रे भवभीति युक्ता नारायणात्परतरं किमपीह नास्ति¹ ॥
 इति समासतः कतिपयरोग चिकित्सा ।
 आयुर्वेदविदो(दां)² विचारसमये धन्वंतरिः केवलं
 सीमागानविदां दिवाकरसुधांभोधि त्रियामापतिः ।
 उत्तंसः कविताकृतां मतिमतां भूभृत्सभा भूषणं
 कांतोक्त्या(ऽ)कृतं वैद्यजीवनमिदं लोलिम्म(म्ब)राजः कविः ॥ २३ ॥
 क्वाथः पथ्यं प्रयोज्यं तदनुरसविधिः रोगिणां रोगहारी
 रोगादौ रामरक्षा पठनमभिहितं मंत्रवादासतोन्ये ।
 नक्षत्रं वीक्षणीयं वलिमद्यन शिवपूजनं चंद्रमौले
 र्जा(र्या)प्यो मृत्युंजयो वा ग्रहणसहः तथा पाचनं रेचनं च ॥ २४ ॥
 छिन्नावासाशिवाचेताकालिघाचेंगुदीफलं(लम्) ।
 शर्करासहितं पेयं रक्तपित्तं जयेद्दु(दू)रुं(रम्) ॥ २५ ॥
 इति वृत्तिद्वितीयं(यम्) ।

Colophon :

इति श्रीमद्विवाकरपंडित सूनुलाललोलिंबराजविरचिते वैद्यजीवने पंचमोविलासः
 समाप्तः श्रीः ।

1) Printed book reads न हि किञ्चिदस्ति ।

2) " " " वचो ।

391

G. 4435

वैद्यजीवनम्

Vaidyajīvanam by Lolimbarāja,

son of Divākara Paṇḍita

Substance : Country-made paper. *Size* : 24 X 13.5 cms. *Folios* : 1-33, 36-38 = 36. *Lines* : 8. *Letters* : 28. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

The text contains some marginal and lineal notes. The name of the scribe is Śaśi and his date is Śaka 1774, as mentioned in the chronogram, = A.D. 1852.

Beginning :

ॐ श्रीगणेशा(शा)य नमः ॥

प्रकृति सुभ(ग)गात्रं प्रि(प्री)तिपात्रं रमायाः

दिस(श)तु किमपिधामश्यामलं मंगलं नः(वः) ।

अरुणकमललीलायस्यपादौदधाते

प्रणतहरजटालीगांगरिङ्गत्तरंगैः(गे) ॥ १ ॥

रय्यं(त्वं) वामदृशां दृशां सुखकरं श्रीसप्तशृंगास्पदं

सृ(स्प)ष्टाष्टादशबाहु तद्भगवतो भ्रा(भ)र्गस्य भाग्यं भजेः(जे) ।

यव(य)द्भक्तेन मया घटस्तनि घटीमध्ये समुत्पाद्यते

पद्यानां शतमङ्गनाधरमुधास्पद्भावि(भि)धानी(नो)द्धरम् ॥ २ ॥

End :

नारायणं भजत रे जठरेण युक्ता नारायणं भजत रे पवनेन युक्ता ।

नारायणं भजत रे भवभि(भी)ति युक्ता नारायणात्परतरं किमपि(पी)ह

नास्ती(स्ति)^१ ॥ २३ ॥

आयुर्वेदविदां^२ विचारसमये धन्वतरि(रिः) केवलं

सि(सी)मा गानविदां दिवाकरमुधांभोदेस्त्री(धित्री)यामापतिः ।

उत्तमः(सः) कविताकृ(व)तां मा(म)तिमतां भूभृत्समाम्(भाभू)षणं

कांत्योक्ता(तोक्त्याऽ)कृत वैद्यजि(जी)वनमिदं लोलिंबराज्(जः) कविः ॥ २४ ॥

Colophon :

इति श्रीमद्विवाकरसूनु(सूनु)लोलिंबराजविरचिते वैद्यजीवने वाजिकरणकथनं
नामपंचमोविलासः ॥ ५॥

Post-Colophon :

यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा(ष्ट्वं) तादृशं लीलि(लिखि)तं न्म(म)या ।
यदि शुद्धमपुद्गन्वा(शुद्धं वा) मम दोषो न दीयते ॥ १॥
वेदाद्रिशैलभुशाके मार्गे शुक्ले(ऽ)ष्टमि(मी)तिथौ
आलेखत् शशिनाम्नो य वैद्यजि(जी)वनसंज्ञकम् ॥ १॥

- 1) Printed book reads न हि किञ्चिदस्ति ।
- 2) " " " वचो ।

392

G. 7382**वैद्यजीवनम् (सटीकम्)****Vaidyajīvanam (with comm.) by Lolimbarāja**

Substance : Country-made paper. *Size* : 26 X 11.5 cms. *Folios* : 1-17. *Lines* : 24 (Text with comm.). *Letters* : 61 (Comm.).
Script : Nāgarī. *Condition* : Old, worm-eaten. *Extent* : Complete.

Commentator Rudrabhaṭṭa, belonging to 17th century A.D., is the son of Koṇeribhaṭṭa. Text is placed in the centre of the manuscript folio and the commentary runs above and below. The name of the commentary is Dīpikā.

At the end of the text the author discloses his own particulars. Date of the scribe mentioned in the Post Colophon is Śaṁvat 1798=A.D. 1741.

Beginning : (Text)

॥ ६० ॥ प्रकृति सुभगगात्रं प्रीतिपात्रं रमाया(याः)

दिशि(श)तु किमपिधामश्यामलं मंगलं वः ।

अरुणकमललीलायस्यपादौदधाते

प्रणतहरजटालीगांगरिगत्ररंगै(गे) ॥ १॥

मंगलांतरमाह ॥

रत्नं वामदृशां दृशां सुखकरं श्रीसप्तशृंगास्पदं
स्पष्टाष्टादशबाहु तद्भगवतो भर्गस्य भाग्यं भजे ।
यद्भक्तेन मया घटस्तनि घटीमध्ये समुत्पाद्यते
पद्यानां शतमंगनाधर[सुधर]सुधास्पद्भावि(भि)धानोद्धुरं(द्धूरम्) ॥ २॥

Beginning : (Comm.)

॥ ६० ॥ नत्वा शिवं चरंजां(रणं) बां(च) तातं कोणेरिसंज्ञितं(तम्) ।
वैद्यजीवन काव्यस्य दीपिकां प्रतन्योम्यहं(हम्) ॥ १॥
ग्रंथकृद्वि(द्भिः) शिष्टाचारपरिपालनाय ग्रंथादौ मंगलमाचरति ॥
प्रकृति इति ॥
तत्किमपि अनिर्व्वाच्यं धामते जो निराकार रूपं वो युष्माकं मंगलं दिशतु ।
मंगलं श्रेयसि श्वेते इति विश्वः दिश अतिसर्गे आसि(शि)षि लोट् ।

End : (Text) F. 17a

नारायणं भजत रे जव(ठ)रेण युक्ता नारायणं भजत रे पवनेन युक्ताः(क्ता) ।
नारायणं भजत रे भवभीतियुक्ता नारायणात्परतरं किमपीह नास्ति¹ ॥ २३॥
ग्रंथांते कविरात्मख्यातिः(ः)कथयतिः ।
आयुर्वेदवचो विचारसमये धन्वंतरिः केवलः(लं)
सीमा मा(गा)नविदां दिवाकरसुधांभोधित्रियामापतिः ।
उत्तंसः कविताकृ(व)तां मतिमतां भूमृत्सभाभूषणं
कांतोक्त्या(ऽ)कृत वैद्यजीवनमिदं लोलिंबराजः कविः ॥ २४॥

End : (Comm.) F. 17.b

टीकामदीया च भिषग्वराणां ९ स्याद्वृत्तये ज्ञानविवृद्धये च ।
विद्यावणा(ता)नां च विनोदहेतोर्भिषग्वराणां गुणीनां च कोशः ॥ ९॥
*मिरया(मिरा)खानं(न) नियोगेन[न]टीकेयं च मया कृता ।
तेन पुण्येन सकलं जगदस्तु निरामयं(यम्) ॥ १०॥

Colophon : (Comm.)

इति श्रीमत्कोणेरिभट्टवैद्यपुत्र रुद्रभट्टविरचितायां

वैद्यजीवनटीकायां दीपिकारव्यायां पंचम उल्लाससमाप्तः ॥

इति श्रीवैद्यजीवनटीका संपूर्णाः(र्णा) ॥ श्रीरस्तुः ॥ १॥

Post-Colophon :

श्रेयः लक्ष्मीः तथा गच्छः कुलमंगल सकलभट्टारक प्रवरभट्टारक श्री श्री श्री श्री १०७७८ श्रीविजयरत्नसूरिः स्वर तत् शिष्य सकलपंडित प्रवरपंडितपंडितोत्तमपंडित श्री श्री १०८ श्री श्री हर्षविजयजी तत्शिष्य चरणरजरेणुकेसरविजयेन इदं पुस्ताका(पुस्तकं) लिपीकृतं संवत् १७९८ वर्षे मास चैत्र शुदि ८ शनिवासरे अवंतीकानगरे पातस्याह- व्याहावरस्याह राज्ये । लेखकपाठकयो शुभं भूयाद्ः(द्) श्रेयमस्तुः(स्तु) ॥ कल्याणमस्तुः(स्तु) ॥ ऐं नमः ॥

1) Printed book reads न हि किञ्चिदस्ति ।

* As the khan (खान) title is associated with the Muslim rulers of the earlier times, it may be surmised that the commentator was patronised by मिरजा खान् or properly called as मिर्जा खान् which is wrongly written as मिरया खान or मिरा खान.

393

I.M. 10283

वैद्यजीवनम् (सटीकम्)

Vaidyajīvanam (with comm.) by Lolimbarāja

Substance : Country-made paper. *Size* : 26.7 X 11.7 cms. *Folios* : 19-33-15. *Lines* : 3-5 (Text), 7-8 (Comm.). *Letters* : 37 (Text). *Script* : Nāgarī. *Condition* : Good, first two folios are slightly damaged. *Extent* : Incomplete.

Middle portion of each folio contains the original text, whereas the upper and the lower portions contain, the commentary. Beginning and end of both of these are incomplete. The MS. begins from the verse क्षारद्वन्द्व पटुत्रिकं....

etc. belonging to ग्रहणीरोगः section of 2nd Vilāsaḥ. But the preceding two verses beginning with

1) अजाजिकाहिङ्गु पटुत्रयाणां क्षारद्वयं.....।

2) कोष्णाम्बुनाकोलरसेनयुक्तं..... etc., could not be traced in the printed text of *Vaidyajīvanam*, published from Venkatesvara Press, Mumbai edited by Pt. Mihiracandra Śarmā, Saṁvat 1977 (A.D. 1920).

The text at the end however terminates in the राजयक्ष्माधिकारः section of 4th Vilāsaḥ mentioning चूर्णाक्षया गुटिका घृतानि तैलानि.....etc. Commentator's name is Rudrabhaṭṭa, son of Koṇeribhaṭṭa, which is mentioned in F.23a "इति श्रीमत्कोणेरिभट्टवैद्यसुतरुद्रभट्टविरचितायां वैद्यजीवनटीकायां श्वासकासप्रतीकारः।" Author's name is mentioned in the MS. in F. 26b. "विद्वल्ललाम लोलिम्बनृपते वाग्विलासतः ॥"

Beginning : (Text)

अजाजिकाहिङ्गु पटुत्रयाणां क्षारद्वयं ग्रन्थिकटुत्रयाणाम् ।
चव्याजमोदामिशिचित्रकाणांचूर्णसमांशं विदधीत धीमान् ॥ ६॥
कोष्णाम्बुनाकोलरसेनयुक्तंतक्रान्वितं काज्जिकमिश्रितं वा ।
पेपीयमानं सुखदं नृणां स्याद्गुल्मग्रहण्यामगुदाङ्कुरेषु ॥ ७॥ युग्मम् ॥
क्षारद्वन्द्वपटुत्रिकं त्रिकटुकैश्चव्याजमोदानिलैः
कृष्णामूलकहिङ्गुजीरमिशिभिस्तुल्यैर्विधेयं रजः ।
पीतं कोष्णजलेन कोलपयसा तक्रेण वान्यौषधा
दक्ष्णो¹गुल्मगुदाङ्कुरेषुग्रहणी² प्रायः प्रियं प्रेयसि ॥ ८॥

Beginning : (Comm.)

अजाजिकादीनां चूर्णं धीमान् वैद्योविदधीत् । किंभूतं
समांश(श) तुल्यभागम् । तत्राजाजिकाजीरकं हिङ्गुरामठं
पटुत्रयं सैन्धवसौवर्चविडलवणानि क्षारद्वयं यवक्षारसर्जिका-
क्षारौग्रन्थिपिप्पलीमूलं कटु(टु)त्रयं त्र्यूषणं चव्यंचरिका
अजमोदा यवानी अन्नः परिमार्जनत्वात् ॥ ६॥

End : (Text)

घृततीक्ष्णयुतः सुरसास्वरसो लघुराजमृगांक रसः³ प्रथितः ।
 अपहंत्यनिलांसबलाव(न्व)हुलान्निजभक्तमलान्नि(नि)व⁴ चक्रधरः ॥ ५२॥
 चूर्णा(र्णाः) कषाया गुटिका घृतानि तैलानि भोगानि⁵ वि(च)योजितानि ।
 विलासिनी(नां) वातविनाशनान्नि(य) विलासिनीनां परिरंभना(णा)नि ॥
 इति वाते ॥
 श्रीरामचन्द्राय नमः ॥ श्रीराम

End : (Comm.)

अपहन्त्यनिला(न्) सबलां(लान्) बलवत्तरान् बहुलान् बहून् अपहंति(हन्ति)।
 कः कानि च चक्रधरो विष्णुः निजभक्त मला(न्) स्वभक्तपापान्नि(नि)
 च ॥५२॥

- 1) Printed book reads दृत्क्षुदु ।
- 2) " " " डुरग्रहणिषु ।
- 3) " " " इति ।
- 4) " " " रिपुनिव ।
- 5) " " " भागेन ।

394

I.M. 61 (B)

वैद्यजीवनम् (सटीकम्)

Vaidyajīvanam (with Comm.)

by Lolimbarāja

Substance : Country-made paper. Size : 27 X 12 cms. Folios: 33-34, 42-49, 51-53 - Total 13. Lines : 12-14. Letters : 40-42. Script : Nāgarī. Condition : Old. Extent : Incomplete.

The manuscript is incomplete in the beginning. A commentary runs along with the text. The commentator's name is Rudrabhaṭṭa, son of Koṇeribhaṭṭa. It is mentioned after completion of the 5th chapter F. 53, "इति श्रीकोणेरा(रि)-भट्ट(ट्ट) वैद्यपुत्ररुद्रभट्टे(ट्टे)न विरचितायां वैद्यजीवनटीकायां पंचमोविल्ला(ला)सः।"

Beginning : (Text) F. 33a

वातं निर्दलयन् कफं कुवलयन्मुलयन् पीनसं
 दृष्टिं निर्मलयन् प्रभां प्रबलयं हृद्रोगमुत्सारयन् ।
 निःशेषं जठरामयं प्रशमयन् उद्दीपयन् पावकं
 कास श्वास निराससाधनमसौ विश्वकषायाः स्मृतः ॥ ८॥
 रूपंकि(की)दृक् कमलवदनेनुः परेसौगिरेः स्यात्
 संबुद्धिः कामधुरवचनेकाग्निबीजस्य षष्ठी(किंहुतासश्यबीजम्) ।
 क(त)स्यक्वाथः श्वसनशमनोवल्लभेनेतिपृष्ठा
 विद्वद्ब्रह्माद्भुतमिदमदात् सोत्तरं नागरस्य ॥

Beginning : (Comm.) : F. 33a

.....लवंगादि वटिका । असौ विश्वकषायः स्मृतः उक्तः
 किं कुर्वन् वातं निदु(र्दल)यन् तथा कफं कुवलयन् ग्रासं कुर्वन्
 तथापी(पि) न समुन्मलयन् उत्पाटयन् । तथा दृष्टिं निर्मलयन्
 स्वच्छां कुर्वन् तथा प्रभांकांति प्रबलयन् अधिकाकुर्वन् तथा
 हृद्रोगमुत्सारयन् दूरी कुर्वन् निःशेषे जठरामयं शमयन् ।
 उदरामयातीसार शुलादि व्यथां(म्) । पावकं जठराग्निं उद्दीपयं
 दीप्तकुर्वन् शुंठीकाक्वाथः ॥ ८॥

End : (Text) F. 52b

शुल्वं गंधकटंकणौ गलगतं(च गरलं) तुत्थं रसं पर्पटि(खर्परं)
 तालं तुल्यमिदं विमर्द्य घटिकामात्रं सुख(षे)व्यारसैः ।
 सूत(तः) स्यात्त्रिपुरारिणा विरचिताः(तः) शीतो(ता)रिरित्थं स्मृतो-
 गुजाजाजिसिता(ज्जाजीशर्करया) युता(तः) प्रशमयेद्दे(दै)काहि-
 कादी(दि)ज्वरान्(रम्) ॥ १३॥

End : (Comm.) F. 53a

टीका मदि(दी)या च भिषग्वराणां स्यावृ(द्ध)त्तये ज्ञानविवृद्धये च ।
 विद्याचरा(वता)णां च विभावनाह(नोदहे)तोभि(र्भि)षग्वराणां गुणीनां च
 कोशः ॥ ६॥

मिराखाननियोगेन टीकेयं च मया कृता ।
तेन पुण्येन सकलं जगदस्तु निरामयं(यम्) ॥ १०॥

Colophon : (Comm.)

इति श्रीकोणेर्(रि)भट्ट(ट्ट)वैद्यपुत्र रुद्रभट्टे(ट्टे)न
विरचितायां वैद्यजीवनटीकायां पंचमोविल्ला(ला)सः ॥
रामप्रसन्न व्यर्वटश्चसन् ॥

395

I.M. 61 (A)

वैद्यजीवनम् (सटीकम्)

Vaidyajīvanam (with comm.) by Lolimbarāja

Substance : Country-made paper. *Size* : 27 X 12 cms. *Folios* : 1-32. *Lines* : 9-12. *Letters* : 31-33. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. A commentary runs along with the text. The commentator's name as found at the end of the 2nd chapter is Harinātha F. 30- "इति श्रीहरिनाथकृतट्टि(टी)कायां(या)मतिसारग्रहणीप्रतिकारिनामद्वितीयविलासः ।"

Beginning : (Text) 1a

श्रीगणेशाय नमः ॥
प्रकृति सुभगगात्रं प्रीतिपात्रं रमायाः
दिशतु किमपिधामश्यामलं मंगलं वः ।
अरुणकमललीलां यस्य पादौ दधाते
प्रणतहरजटालीगांगरिगतत्तरंगैः(गे) ॥ १॥
रत्नं वामदृशां दृशां सुखकरं श्रीसप्तशृंगास्पदं
स्पष्टाष्टादशबाहु तद्भगवता(तो) भर्गस्य भाग्यं भजे ।
यद्भक्तेन मया घटस्तनी(नि) घट्टि(टी)मध्ये समुत्पाद्यते
पद्यानां शतमंगनाधरसुधास्पद्भावि(भि)धानोद्धरं(रम्) ॥ २॥

Beginning : (Comm.) F.1a

टीका ॥ प्रकृतीति ॥ किमपि वाक्यगोचरं धामस्य(स्व) रूपं वः
 मंगलं दिशतु ॥ ददातु । दिश अतिसर्जने। दानपात्रे चतुर्थी ।
 वाक्यगोचरत्वमाह श्रुतिः । यतो वाचो निवर्ततेति किभूतं
 धामश्यामलं अतसि(सी)पुष्पसंकाशं नीलमेघाभवा ॥ पुनः
 प्रक्रियास्व स्वभावतः सुभगंकोटि कंदर्पलावण्यं गात्रं
 शरीरं यस्य तत् पुनः रमायाः लक्ष्म्याः प्रीतिपात्रं योग्य
 भाजनयोः पात्रमित्यमरः ॥

End : (Text) F. 32b

तुल्यालवंगपरिचाक्षफलत्वचस्य (चः स्युः)
 सर्वे(र्वेः) समानि(नी)गदितः(दीत) खदिरस्यसारः ।
 बबूलवृक्षजकषाययुजां(जषां) चतुर्णां
 कासानि(नि)हंतिवटिकाघटिकाष्टर्केन(कातैः) ॥ ७॥
 रूपंकीदृक् कमलवदनेनः परेसौगिरेः स्या(स्यात्)
 संबुद्धिः कामधुरवचनेकाग्निबीजस्यषष्ठी(किहुतासश्यबीजम्) ।
 कस्या(तस्य) क्वाथ(थः) स्व(श्व)सनस(श)मनो(ने)वल्लभेनेतिपृष्ठा
 यि(वि)द्वंद्व्याद्भुतमिमदा(मिदमदा)त्सोत्तरं नागरस्य ॥

End : (Comm.) F. 32b

रूपमिति ॥ अयं श्लोको अंतरलापिका ॥ हे कमलवदनेन
 शद्वस्यसौपरे प्रथमैक वचने परे सति । कीदृक् रूपं
 भवेत् ॥ ना पुन । गिरे ॥ पर्वतस्य संबुद्धि संबोधनं वा
 आग अग्निबीजस्य रकारस्य षष्ठी विभुक्तिः कारमित्यग्नी
 बीजस्य षष्टिरस्य कस्य क्वाथः श्वसनसमनो भवेत् ॥
 वल्लभेनपृष्ठासतीतद्रुपं सीघ्रं इदमुत्त.....।

396

I.M. 63 (B)**वैद्यजीवनम् (सटीकम्)**

Vaidyajīvanam (with Comm.) by Lolimbarāja

Substance : Country-made paper. *Size* : 21 X 11.5 cms. *Folios* : 1-3. *Lines* : 9. *Letters* : 27-28. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

The text begins from the 1st verse of the 5th chapter (Vilāsaḥ) of the book and ends with the last verse of the same. A short commentary, which follows from the 2nd verse of the 5th chapter (Vilāsaḥ) does not appear to be useful for the understanding of the text.

Beginning :

तांबूलं मधु कुसुमं(म)स्रजो विचित्राः कांतारं सुतरुन(रतरु) वा
 विलासवत्याः(त्यः) ।
 गीतानि श्रवणहराणि मिष्टमन्नं क्लीबानां(ना)मपि जनयति पंचबाणं(णम्) ॥१॥
 सहिते(तेन) घृतेन मधुना मधुके(कं) परिसेविते(चितं) पिबति यो(ऽ)नु पयः।
 नवसुभ्रुवां सुखकरः सततं बहुबीज(यं)पुरसहितो^१ भवति ॥ २॥

End :

नारायणं भजत रे पवनेन^२ युक्ता नारायणं भजत रे जठरेण^३ युक्ता ।
 नारायणं भजत रे भवभीति युक्ता नाराणाय(यणा)त्परतरं
 किमपीहनास्ति^४ ॥ २३॥

आयुर्वेदविदो(दां)^५ विचारसमये धन्वंतरि केवलं
 सीमा गोत्र (गान)विदा(दां) दिवाकरसुधांभोधित्रियामापतिः ।
 उत्तंसः कविताकृ(व)तां मतिमतां भूभृत्सभाभूषणं(णं)
 कांतोक्त्या(ऽ)कृत वैद्यजीवनमिदं लोलिंम्(लिम्ब)राजैः(जः) कविः ॥ २४॥

Colophon :

इति लोलिंम्(लिम्ब)राजविरचिते वैद्यजीवने पंचमोविलासः ॥ ५॥

Commentary :

अथ पंचमोल्लासटि(टी)का प्रारंभः ॥ सहिते(तेन) ॥ घृत(तेन) ॥

ज्येष्ठमद ॥ २॥ मधुयष्टि ॥ तवखीर ॥ त्रिफला ॥ ४॥ उच्चटा ॥ मर्कटि ॥
 गोखरु ॥ शर्करादुग्ध ॥ ५॥ चूर्णघृतं(म्) ॥ भुङ्कोहले ॥ १०॥ पथ्याकणा ॥
 जेपाल ॥ निसोत्र ॥ पारा ॥ गंधक ॥ धतूररस ॥ ११॥ वल्लयुग्मं(म्) ॥ १२॥
 शुल्बं(म्) ॥ ताम्रं(म्) ॥ स्वहागि ॥ विषं(म्) ॥ मोरचूत् ॥ पारा ॥
 खापरा ॥ हरु(रि)ताल ॥ कारलिचारस ॥ १३॥
 इति पंचमोल्लासटि(टी)का समाप्तः(प्ता)। श्रीसांब ॥

- 1) Printed book reads पूरितो ।
- 2) " " " जठरेण ।
- 3) " " " पवनेन ।
- 4) " " " न हि किञ्चिदस्ति ।
- 5) " " " वचो ।

397

G. 10017

वैद्यदर्पणम् (सटीकम्)

Vaidyadarpaṇam (with Comm.) by Prāṇanātha

Substance : Country-made paper. *Size* : 33.5 X 18 cms. *Folios* : 1-32. *Lines* : 14-15. *Letters* : 51. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Complete.

Sides of the first and last folios are torn and damaged. There is a running commentary in Hindi after each verse. The work is on शोधनमारणम् of metals.

Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Sainvat 1913 = A.D. 1856.

Beginning : (Text)

श्रीगणेशाय नमः ॥

श्लोकः-नमस्कृत्य(त्ये) गणेशानं महेशानं महेश्वरि(री)म् ।

वैद्यदर्पणना(मा)चष्टे वैद्यानां हितकामया ॥ १॥

स्वर्णाद्या(ः)धातवो योस्तुस्तथा तदुपधातवः ।

रसाश्चोपरसाश्चैव यावंतो जगतीतले ॥ २॥

रत्नानि चोपरत्नानि विषाण्युपविषाणि च ।
 शोधनं मारणं तेषां वक्ष्याम्यादौ समासतः ॥ ३॥
 तदुत्(त्तरं) ज्वरादीनां कथयामि चिकित्सितम् ४
 तत्र प्रथमं धातूनां संख्यामाह-
 स्वर्णं रौप्यं च ताम्रं च रं(रां)गं यसदमेव च ।
 सीसं लोहं च सप्तैते धातवः कथिताः(ः)बुधैः ॥ ५॥

Beginning : (Comm.)

सोना. रूपा. तावा. रांगा. सीसा. जस्ता. लोहा. ई सात धातु है ५ एक तांला
 भरि सोनेके कंटकवेधी आठ पत्र करै एही भात रूपेके आठ पत्र करै ॥

End : (Text)

विदधवनिताप्रौढ प्रेक्षा(म्ना) वद्धः पुमानिव ।
 ततो जलं विनिक्षिप्य वल्लिप्रन्वा(ज्वा)लयेदधः ॥
 अथ वाकारयेन्मूषा पात्रलग्नमधूर्णो(धो)मुखीम् ।
 लोहजामनुरूपा च तन्मूषा मुखरोधिनीम् ॥
 महत्वा चान्यां तयोः संधिर्विलेप्यो यो मृगादिभिः ।
 जलमूर्द्धं विनिक्षिप्य निःसंदेहे विपाचयेत् ॥
 इति प्रथम. खंडः जलयन्त्रे तु नवभिर्दिनैरेव
 हि जयते इति जलपु(पा)त्रः ।

End : (Comm.)

जाए कठौं सवकूचिके सानिके धरि राखै वालुकायंत्र
 मेते जावसे पारा घोटिकै शीशी मे डारै तव शीशीका
 मुह एही से मूंदै आठ पहर की आचंदे इतौ पारा
 नउडि जाइ एहि मुद्राके प्रतापते सौचंद्रोदयके
 क्रियामे शीशीका मुहुम दवेको यह मुद्रा भली हैं ।

Colophon : (Text)

इति श्रीकल्याणभट्टतनयप्राणनाथविरचिते वैद्यदर्पणे
 धात्वादीनां शोधनमारणविधिः समाप्तः ॥

Post-Colophon : (Text)

इति श्रीसंवत् १९१३ संपूर्णम् ।

398

G. 11100

वैद्यदर्पणम्

Vaidyadarppanam (with comm.) by (Prāṇanātha)

Substance : Country-made paper. *Size* : 25 X 13 cms. *Folios* : 1-6. *Lines* : 9-11. *Letters* : 30-31. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The MS. is incomplete, the author's name is not found also.

Beginning : (Text)

श्रीगणेशाय नमः ॥

नमस्य(स्कृत्ये) गणेशानं महेशानं महेश्वरीम् ।

वैद्यदप्(र्ष)णमाचष्टे वैद्यानां हितकाम्यया ॥

स्वर्णाद्या(:) धातवो ये स्युस्तथा तदुपधातवः ।

रसाश्चोपरसाश्चैव यावन्तो जगतोतले ॥

रत्नानि चोपरत्नानि विषाण्युपविषाणि च ।

शोधनं मारणं तेषां वक्ष्याम्यादौ समासतः ॥

तदुत्तरं ज्वरादीनां का(क)थयामि चिकित्सितम्

तत्र प्रथमं धातुनां संख्याम्(मा)ह-

स्वर्णं रौप्यं च ताम्रं च रागं यसदमेवे च ।

सीसं लोहं च सप्तैते धातवः कथिता(:)बुधैः ॥

Beginning : (Comm.)

टीका

सोना १ रूपा तांब ३ रांग ४ जस्त ९

सीस ९ लोह ७ हे सात धातु अहे

एक तोला भरि सोनाके कंटकवेधी अटपत्रकरै एहि भाति

रूपके आठ पत्र करै औ एहि भाति तांबेके आठ पत्र करै गरम
करिकै पहिले तैलादि बुड़ न वै तीनतीनिबेर शुद्ध होइ ।

End : (Text)

ओतो विंडासमं तुत्थं सक्षौद्रं टंकणांघ्रियुक् ।
त्रिधैव पुठितं शुद्धं वांति भ्रांति विवर्जितं(तम्) ॥
अथो पधातून् विशषस्य सिंदूरस्य शोधनमाह ।
दुग्धाम्लयोगलः शुद्धिः सिंदूरस्य प्रजायेते ॥
अथोपधातु विशेषस्य शिलाजीत शोधनमाह ।

End : (Comm.)

द्विद्रोणे त्रिफला क्वात्थेप्रस्छ(स्थ) मात्रं शिलाजतु ॥
चूर्ण्डु(यि)त्वा क्षिपेत्तत्र स्छा(स्था)पयेत्त दहर्निशं(शम्) ॥
शनैः शनैः जलं सर्वं श्रावयेद्भि(द्धि)षगुत्तम्ः ॥
कडाहेतत्पचेतावचावत्गाढत्वमाप्नुयात् ।
कडाहा तत्समुधृस गोदुग्धैस्त्रिफला जलैः ॥
भृंगराज द्रवैश्चैव स्छा(स्था)पइत्वा तपे भिषक् ।
मर्दये दिनमेकैकं ततस्तच्छुद्धतां व्रजेत् ॥ टीका ॥

399

G. 4355

वैद्यपद्धतिः

Vaidyapaddhatiḥ by Gopīnātha

Substance : Country-made paper. *Size* : 28.1 X 10.6 cms.
Folios : 1-20, 20-25 = 26 +1 Index. *Lines* : 9. *Letters* : 54. *Script* :
Nāgarī. *Condition* : Old, sides are damaged. *Extent* : Incomplete.

Left hand margins of all the folios bear the word पद्धतिः .
The MS. deals with the following subjects : कार्योत्पत्तिः २,
गर्भोत्पत्तिहेतुः, वीर्योत्पत्तिहेतुः ३, मधुररसादिभक्षणकथनम् ३, आहारलक्षणम्,
आहारगतिकथनम् ५, द्वितीयादिमासे गर्भवेदनाचिकित्सावलिः १०, गर्भिणीचिकित्सा ॥

११, बन्ध्याचिकित्सा १५, गर्भस्त्रावचिकित्सा १७, सुखसवनयुक्तिः १८, मृतवत्सात्वनाशकयंत्रमंत्रादि १९, योनिरोगहरम्, पिप्पलादिघृतम्, पञ्चजीरकावलेहः, सौभाग्यशुंठी २०, भेथीमोदकः, बन्ध्याकरणम्, बन्ध्यानिवारणम् २१ स्तनरोगचिकित्सा, स्तनपाके २२, प्रदरचिकित्सा, बालरोगचिकित्सा स्तन्यशुद्धिः २३, प्रथममासादिषु दंतोत्पत्तिफलकथनम् २४ ।

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

नत्वा शंभोः पदांभो दामोदरगुरोरपि ।

क्रियते पद्धतिः शुक्लगोपीनाथेन धीमता ॥ १॥

विद्यावदातस्तपसावदातो गुणैरकृपारस यः समस्तैः ।

दामोदरो यः प्रददौस मह्यं ज्ञानं प्रदीपं तमहं तनोमि ॥ २॥

संहिता सेयमस्माकं सत्प्रयोगानुसारिणी ।

मूर्धाणां न हिता तस्मात्कृपयंत्विह साधवः(ः) ॥ ३॥

ऋषवो बहवो संति विख्याता(ः)सुश्रुतादयः ।

कृष्णात्रेयो हि भगवान् तन्मध्ये तापसोत्तमः ॥ ४॥

आसोत्तन्नोत्रजन्मा(न्म)नि विबुधगणैर्गण्यमानो(ऽ)ग्रगन्त्यः(ण्यः) ।

शुक्लः श्रीपद्मनामा तदनु मतिमतां भोजदेव(वः)[वश्च] यज्ञे ॥

भोजाद्वैकुण्ठ संज्ञो विमलमतियुतः श्रीरघुनाथपुत्रं(त्रम्) ।

प्रायाज्यंतप्रसू(श)स्त प्रथितगुणगणं प्राणमत्यां च देव्यां(व्याम्)।

द्वौ पुत्रौरघुनाथस्य चंद्रमन्यभिधी वरः ।

गोपीनाथस्य तज्ये(त्ये)ष्ठो वैद्यपद्धतिकारकः ॥ ६॥

End :

पितातस्मिन्प्रकुर्वीत क्षां(शां)तिकर्मद्विजातिभिः ।

दद्यात्सदक्षिणं बालं नैगमेयं प्रपूजयेत् ॥

अयाननश्चलाक्षिभूः कामरूपी महायशा ।

बालपालपितादेवी नैगमे यो(ऽ)भिरक्षतु ॥

नौकामारोहयेद्बाले सह धात्र्यागजोत्तमं(म्) ।

भोजयेद्भोजनं धात्रीसर्पिषा पयसापि वा ॥

इति कालदंतोत्थावलिशांति (ती)ष्टिकर्माणि कार्याणि ग्रहशांतये ।
मंत्रश्चायं प्रयोक्तव्यस्तत्रादौ सर्वकामिकः॥

Beginning of Index :

अथ पद्धतेः सूचनम् ॥
कार्योत्पत्तिः ॥ २॥
गर्भोत्पत्तिहेतुः वीर्योत्पत्तिहेतुः ॥ ३॥

End of Index :

प्रथममासादिषु दंतोत्पत्तिफलकथनम् ॥ २४॥

400

I.M. 528

वैद्यमनोत्सवः

Vaidyamanotsavaḥ by Nayanasukha,
son of Keśavadāsa

Substance : Country-made paper. *Size :* 26.5 X 11 cms. *Folios:* 1-18. *Lines :* 9. *Letters :* 37-42. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh. *Extent :* Complete.

The MS. is written in Hindi. It contains nidānam lakṣanam and pratikāraḥ of various diseases. The Colophon mentions name of the author of the MS. as नैनसुष. However at the beginning, the author's name has been mentioned only once as नयनसुष (= नयनसुख). Date of composition of this MS. appears to be in Samvat 1766 = 1709 A.D.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥
सि(शि)व सुतनय नमो सदासिधिनिधिरिधि देइ ।
कुमति विनाशन सुमति कर मंगल मुदित करेइ ॥ १॥
अलष अमूरति अलषगति किन्तु न पायोपार ।
जोरि जुगलकर कविकहै देइ देवमतिसार ॥ २॥

आयुर्वेद सर्वमंथिकै रचोजुभाषा आति ।
 अर थदि षाउ प्रकट के औषध रोग निदान ॥ ३॥
 मममति अलयजुकहतहौ कविमंगेत परम अगाध ।
 सुगम चिकित्सा चतुरचित क्षमद्र सर्वे अपराध ॥ ४॥
 वैद्यमनोत्सव नाम परम अगाध ।
 सुगम चिकित्सा चतुरचित ममद्र सवै अपराध ॥ ५॥
 धरिदेषि ग्रंथ सुप्रकास ।
 केसवराज(दास) तनय नयनसुष(ख) भाषा कियो विलास ॥ ६॥

End :

सुकलपक्ष सुचि आसुनिपास ।
 तिथि दसमी भली पुष्प चंद्र सुप्रकास ॥ १९२॥
 मात्रा अंक कजु छंद फुनिकह्यो अल्पमति सोइ ।
 गुनिजन समै सवारि यहु हीन जहाक छुहोइ ॥ १९३॥
 अथ सोरठा ।
 कीयो प्रगठ दधिमंथ औषध रोग निदान ।
 फुनि सकल सुधासम ग्रंथकह्यो समाप्त आदि अंता ॥ १९४॥

Colophon :

इति श्रीपंडित केसवदास पुत्र नैनसुष(नयनसुख) विरचिते वैद्यमनोत्सवे प्रदर
 पुष्पनास बंध्या गर्भपात प्रसूतिकष्ट भगसंकोच योनि दुर्गधि लिंगं बृद्धिस्तंभना।
 नदि समाप्तम्। संवत् ॥ १७६६॥

Post-Colophon :

समैनाम माघ शुक्लपक्षे लीषी(लिखि)तं काश्यामध्ये लक्ष्मीकुंड समि(मी)पे
 लिषि(खि)तं गुसाइ विष्णुपुरियिन ।
 वृत्त्यत ॥ श्री विश्वेश्वराय नमः। श्री श्री श्री छ छ

Printed Book :

by Khemarāja Śrīkr̥ṣṇadāsa, Bombay, Sainvat 1961.

401

I.M. 610

वैद्यमनोत्सवः

Vaidyamanotsavaḥ by Nayanasukha,
son of keśavadāsa

Substance : Country-made paper. *Size* : 28.5 X 12.5 cms.
Folios : 1-13. *Lines* : 10. *Letters* : 47. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
Old, but fresh writing. *Extent* : Incomplete.

In spite of the start of pagination from F. 1, it appears not to have any proper beginning. It begins with a Chapter-Colophon in which the title and author's names are mentioned. Language is Hindi. It is written in Hindi metre style composition. The original book composed by Vamśidhara, contain seven chapters (sammuddeśaḥ). It is the Hindi version of the text. Date mentioned in the MS. is Samvat 1771 = A.D. 1714.

Beginning :

इति श्रीपंडितवैद्यकेशवदासपुत्र नैनसुषेन (नयनसुखेन) विरचिते
वैद्यमनोत्सवे हि चकीछरदस्वासकासषांसीधासीकफमंदाग्नि
विसुचकाविष्णीसुलप्रतिकारनामचतुर्थः ।
अथ करुंडवाइ आंडबृद्धिप्रतीकारः ॥
दोहा
जीरासें धाहीं गदधिकदुतेल सुपकाइ ।
लेपुसुकीजै प्रात उटि आंडबृद्धि न रहाइ ॥ १३२
अथ आंडरोगको चुरण ।
त्रिफला चूरणुकी जीये धैनुमूतमेघाल ।
प्रातसमै जवपीजीये आंडसोथ कोटालि ॥ १३३

End :

.....सौंटी छोटी सौंटी अघेला अघेला भरि पीपरामूल-
पैशाभरिइ समखल करिकैदुइरतीकै गोली बांधीगलाइकै

उतारिराषि प्रसूति वायुकह दुरिकरै पुष्टकरै बलकरै
सभवायुकह दुरिकरै तिसोहागसोटि ॥

Colophon :

संवत् १७७१ समये माघामासे कृष्णपक्ष चतुरदशी वारगुरवासरे ॥

402

G. 4536

वैद्यमुक्तावली

Vaidyamuktāvalī by Haridāsa

Substance : Country-made paper. *Size :* 47 X 9.8 cms. *Folios:* 1-46 (1st folio repaired, illegible). *Lines :* 5. *Letters :* 57-58. *Script :* Bengali. *Condition :* Old. *Extent :* Complete.

Following are the contents—

वैद्योत्पत्ति, आयुर्वेदलक्षणं, संकीर्णतु दिग्दर्शनः, दोषस्वरूपनिरूपणं, व्याधि
परिक्षादि दोषदुष्यनिरूपण दिग्दर्शनः, नाडीस्वभावः, नासापरीक्षा, मूत्रपरीक्षा,
परिभाषादिग्दर्शनः, पूटपाकः, औषधकरणकालः, भक्षणकालः, रसशुद्धिः, पञ्चकर्मः,
धातुजारणं, नवरत्नशोधनमारणादि दिग्दर्शनः भोजनविधिः, सिद्धमतदिग्दर्शनः
दिनाचरणः।

Chapters are named here as ullāsaḥ. The work contains seven chapters. Right handside margins and the first folio are badly damaged. Scribe is Kālācānda Devaśarmā.

Beginning :

नमः शिवाय ॥

..... ।

रसकल्पं निदानञ्च श्यामसुन्दरमाश्रये ।

निदानौषधविज्ञोपि यद विद्वान विद्यवत् ॥

वैद्यमुक्तावली तद्दिग्दर्शनाय निवध्यते ।

रत्नावली समुद्रस्य सूक्तिशुक्ति(ः)समुद्ध(द्ध)ता ॥

स्फुरनमुक्तावली वागौ भिषककण्ठ प्रकाशिका ।

विदुषामपि चानेकव्यापारामरकाशिनां(नाम्) ॥

End :

द्रव्यस्वभावो निर्दिष्टो यः प्रभावः प्रकीर्तितः ।
 मणिनां वारून्ती(णी)यानां यत् कर्म विविधात्मकुं(कम्) ॥
 ततप्रभावकृतं तेषां प्रभावो(व) उच्यते ।
 योगादिकं प्रागेव व्याख्यातुं(तम्) ।
 द्रव्यानां गुणागुणादि राजवल्लभादौ ज्ञेयमिति ।
 भूरि रत्नावली सिद्धो यत् किञ्चिदन्यतन्त्रतः ।
 संगृह्य हरिदासेन वैद्यमुक्तावली कृता ॥
 मुक्तावलीव ललितं ग्रथितो(ऽ)ल्पसन्ती चिन्तामणिप्रतिमतामुपगन्तुकामा ।
 बह्वर्थ संकलनसन्मनस्ताप श्री शिवः दुर्गाख्यां नमः ॥

Post Colophon :

कालीपादाम्बुजं नत्वा इन्द्रादिशूरसेविते श्रीहरिदासकृत व्याख्या
 यत्नेन लिखिता मया ॥ समाप्तो(ऽ)यं ग्रन्थः ॥
 श्रीकालाचौद देवशर्मणः स्वाक्षरं(म्) ॥ श्री गुरुचरणेभ्यो नमः ।

403

G. 618

वैद्यरहस्यपद्धतिः (?)

Vaidyarahasyapaddhatiḥ (Vaidyarahasyam)

by Vidyāpati, son of Vamśīdhara

Substance : Country-made paper. *Size :* 28.5 X 12 cms. *Folios:* 1-47. *Lines :* 10-12. *Letters :* 43. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh. *Extent :* Complete.

F. 38 and F. 39 are of different handwriting. F. 1a contains a portion from Vaidyakayogacandrikā. The Colophon of this MS. mentions the title as 'Vaidyarahasyapaddhatiḥ' of Vidyāpati. Whereas the other MSS. mention the title as *Vaidyarahasyam*. The beginning of the present MS. does not tally with the beginning of other MSS. of *Vaidyarahasyam*, but the end is the same.

Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is

Śaka- 1619, Saṃvat 1754 = A.D. 1697. Scribe is Agnihotri
Viśvanātha. Place of copying is Kāśī.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

अथ ज्वराधिकारः ।

आमलक्यभया कृष्णा चित्रकश्चेत्ययं गणः ।

सर्वज्वरकफातंकभेदी दीपनपाचनः ॥ १॥

इत्यामलक्यादिः ॥

कटु(ट्)फलं पौष्करं कृष्णा शृंगी^१ च मधुना सह ।

श्वासकासज्वरहरः श्रेष्ठोलेहः^२ कफांतकृत्^३ ॥

End :

इति वाजीकरणरसायनाधिकारः ॥

विद्यापतिर्नियोगात् दानतिरायस्य गौडवर्यस्य ।

वैद्यरहस्यं व्यलिखत् परंपरा जातमुपकृत्यै ॥ १॥

दीर्घदीघास्तु बहवो ग्रंथाः संति तथापि मे ।

सांप्रदायिकयोगानां संग्रहार्थमयं श्रमः ॥२॥

वसुत्रयश्चैक १७३८ वर्षेऽभूद्वंशीधरतनूजनेः ।

पौषशुक्लद्वितीयायां पूर्णा विद्यापतेः कृतिः ॥ ३॥

Colophon :

इति श्रीमद्विवुधवरवंशीधरतनयविद्यापतिकृतिर्वैद्यरहस्य-

पद्धतिः समाप्तिमगमत् ॥

Post-Colophon :

श्रीमद्विक्रमविक्रमाद्रतसमावेदाक्षभृद्भ्रसा १७५४

नंदाश्चंद्रकलाश्च शालिनृपतो १६१९ याम्यायनस्थे रवौ ॥

संपूर्णा खलु विश्वनाथ लिखिता हृद्यासु विद्यापतेः

काश्यां चाश्विनमासि सूर्यदिवसे याप्ता कृपातो गुरोः ॥ १॥

अदृश्य भावात्मनि विभ्रमाद्वायदर्थहीनं लिखितं मयात्र ।

तत्सर्वमार्यैः परिशोधनीयं क्रोधं न कुर्यात् खलु लेखकस्य ॥ २॥

इति श्रीमदग्निहोत्रिविश्वनाथ लिखिता वैद्य(रहस्य)पद्धतिः
पूर्णा ॥

- 1) Printed book reads श्रृंगी कृष्णा ।
- 2) " " " लेहोऽयं ।
- 3) " " " कफनाशनः ।
- 4) " " " दीर्घाःसु ।

404

G. 4437

वैद्यरहस्यम्

Vaidyarahasyam by Vidyāpati, son of Varṇśīdhara

Substance : Country-made paper. *Size* : 27 X 13.5 cms. *Folios* : 1-131. *Lines* : 8-9. *Letters* : 35-36. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

Vaidyarahasyam is a treatise on the practice of medicine. After the Colophon there is some other Ayurvedic texts on गन्धकतैलम् and अश्वगन्धापाकः (F. 130b-131b). There is a leaf at the end giving the contents of the *Vaidyarahasyam*. First and the last folios are partially damaged. Interestingly the last folio bears the pagination mark 1.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

यन्नामस्मरणं समस्तदुरितध्वंसावहं पुण्यदं

भक्तानामभयंकरं सुखकरं सर्वार्थसिद्धिप्रदम् ।

त(तं)न(न)त्वार्जुनमीश्वरं गुरुकृपाऽवाप्तैः(प्यै)सुसिद्धैर्वै-
र्योगैर्वैद्यरहस्यमद्य तनुते विद्यापति(तिः) कौतुकात् ॥ १॥

यतः समस्तरोगाणां ज्वरो राजेति विश्रुतः ।

अतो ज्वराधिकारो(ऽ)त्र प्रथमं लिख्यते मया ॥ २॥

अंशांशं यत्र दोषाणां विवेक्तुं नैव शक्नुयात् ।

साधारणीं क्रियां तत्र विदधीत चिकित्सकः ॥ ३॥

End : (F. 130a)

काश्यं (श्यं) मांसरसोऽश्मरीषु गिरिभिदुल्मेषु सेतुत्वचा
 यो(मो)क्षोऽस्त(स्त्र)स्य तु विद्रघौ जतुरसैर्हिध्मासु नस्य हितम् ।
 दाहे शीतविधिभ्र(र्भ)गन्दरगदे तुर्वी(र्वा)लतास्वास्थिनी
 घृष्टेरासभलोहितैः स्वरगदेमध्वन्वितं पौष्करं(रम्) ॥ ५॥
 दीर्घदीर्घाः सुबहवो ग्रन्थाः सन्ति तथापि मे ।
 सांप्रदायिकयोगानां संग्रहार्थमयं श्रमः ॥

Colophon :

इति श्रीमदुपाध्यायवंशीधरात्मज विद्यापतिनिर्मितो
 वैद्यरहस्याभिछे(धो) योगसमुच्चयः ॥ शुभम् ।

Beginning : (F. 130b)

गंधकं हयमारश्चवाकुची विषमेव च ।
 अर्ककल्कं पचे(त्) तैलं सिद्धं यामा विनाशिनं(नम्) ॥
 कच्छुकंडविचच्ची च दडूकुष्ट प्रशांतये ।
 इति गंधकतैल(म्) ॥

End : (F. 131b)

मन्दाग्निना हितं वल्यं बालानां चांगवर्द्धनं(नम्) ।
 स्त्रीणां च कुरुते पुष्टिं प्रसवेस्तन्य वर्द्धनम् ॥ १२॥
 यावत्स्तन्यं भवेत्स्तोन्यं तावद्दु(द्)ग्धं युतं पिबेत् ।
 क्षीणानां स्वल्पवीर्याणां हितं (पा)काग्नि दीपनं(नम्) ॥ १३॥
 सर्व्वव्याधिहरं श्रेष्ठं योगं सर्व्वोत्तमं विदुः ।
 इति अश्वगंध(धा)पाकः ॥

References :

- i) I.O.
- ii) B.O.R.I.

Printed Book :

Revised by Dattarāma Caturvedī, Bombai, Sāmvat-
 1979. San 1922 (Eng).

405

G. 10882**वैद्यरहस्यम्**

Vaidyarahasyam by Vidyāpati, son of Varṣīdhara

Substance : Country-made paper. *Size* : 32.5 X 12.3 cms.
Folios : 1-95. *Lines* : 9-10. *Letters* : 42. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Fresh. *Extent* : Complete.

The work deals with some diseases and their treatment. Date is determined from chronogram as Saṁvat 1754 - A.D. 1697. The Colophon of the MS. gives an alternative name of this books 'Yogasamuccayaḥ'.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

यन्नामस्मरणं समस्तदुरितध्वंसावहं पुण्यदं

भक्तानामभयंकरं सुखकरं सर्वार्थसिद्धिप्रदं(दम्) ।

तं नत्वार्जुनमीश्वरं गुरुकृपाऽवाप्तैः(प्त्यै)सुसिद्धैर्वै-

र्योगैर्वैद्यरहस्यमद्य तनुते विद्यापतिः कौतुकात् ॥ १॥

यतः समस्तरोगाणां ज्वरो राजेति विश्रुतः ।

अतो ज्वराधिकारो(ऽ)त्र प्रथमं लिख्यते मया ॥ २॥

अंशांशं यत्र दोषाणां विवेक्तुं नैव शक्नुयात् ।

साधारणीं क्रियां तत्र विदधीत चिकित्सकः ॥ ३॥

End :

दीर्घादीर्घास्तु'बहवो[यं]ग्रंथः(थाः) संति तथापि मे ।

सांप्रदायिकयोगानां(सं)ग्रहार्थमयंश्रमः ॥

चतुः पंचाशब्दिमु(र्मु)निविधुशतेनाधिसहितै-

र्गतिष्टे(ब्दे)भूपार्कान्भसि सितपक्षे फणितिथौ ।

इति श्रीमद्वंशीधरतनुज^३विद्यापतिकृतौ(तोऽ)

भवत्पूर्णग्रंथः सकलभिषगानंदजनकः ॥

Colophon :

इति श्रीमदुपाध्याय वंशीधरात्मजविद्यापतिनिर्मितो वैद्यरहस्याभिध्ये(धो)
योगसमुच्चा(चयः) ॥

- 1) Printed book reads दीर्घाःसु ।
- 2) " " " तनय ।

406

I.E. 49

वैद्यरहस्यम्

Vaidyarahasyam by Vidyāpati, son of Varnśidhara

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.3 X 16 cms. *Folios* : 1-73. *Lines* : 25. *Letters* : 25-26. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Worm-eaten, handwriting clear. *Extent* : Complete.

It is a book-form manuscript.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

(यन्ना)मस्मरणं समस्तदुरि(तध्वं)सावहं पुण्यदं

भक्तानामभयंकरं सुखकरं सर्वार्थसिद्धिप्रदं(दम्) ।

तं नत्वार्जुनमीश्वरं गुरुकृपाऽवाप्तैः(प्त्यै)सुसिद्धैर्वरै-

र्योगैर्वैद्यरहस्यमद्य तनुते विद्यापति कौतुकात् ॥ १॥

यतः समस्तरोगाणां ज्वरो राजेति विश्रुतः ।

अतो ज्वराधिकारो(ऽ)त्र प्रथमं लिख्यते मया ॥ २॥

अंशांशं यत्र दोषाणां विवेक्तुं नैव शक्नुयात् ।

साधारणीं क्रियां तत्र विदधा(धी)त चिकित्सकः ॥ ३॥

End :

दीर्घादीर्घास्तु^१बहवो ग्रंथाः सति(न्ति) तथापि मे ।

सं(सां)प्रदायिकयोगानां संग्रहार्थमयं श्रमः [दा] ॥

चतुः पंचाशाब्द(शब्दिः)मुनिलेचु(विधु)शतेनाधिसहिते(तै)-

गतेद्वै(ब्दे) भूपार्कान्नभसिसितपक्षे फणितित्थौ ।

इति श्रीमद्वंशां(शी)धर तनुजविद्यापतिकृतो
सकलभिषगानंदजनक(कः) ॥७

Colophon :

इति श्रीमदुपाध्याय ब्रवशा(वंशी)धरात्मज विद्यापति-
 निर्मितो वैद्यरहस्याभिधो योगसमुच्चा(चयः) ॥

1) Printed book reads दीर्घाःसु ।

407

G. 4363

वैद्यरहस्यम्

Vaidyarahasyam by Vidyāpati

Substance : Country-made paper. *Size :* 30 X 15.5 cms. *Folios :* 1-62. *Lines :* 13. *Letters :* 44. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, worm-eaten, musty. *Extent :* Incomplete.

An abbreviated title found on the margin is वै. र. चि. while वैद्यरत्नचिन्तामणिः is written on the cover folio. But this title appears to be wrong as the text is *Vaidyarahasyam* of Vidyāpati. The MS. is incomplete at the end. Last folio is mostly illegible.

Beginning :

स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः ।

यन्नामस्मरणं समस्तदुरितध्वंसाप(व)हं (पुण्यदं)

भक्तानामभयंकरं शु(सु)खकरं सर्वार्थसिद्धिप्रदं(दम्) ।

तं नत्वार्युनमीश्वरं गुरुकृपा(ऽ)व्याप्तै(प्त्यै) सुसिद्धं(द्धै)वरै-
 योगैर्वैद्यरहस्यमद्य तनुते विद्यापतिः कौतुकात् ॥ १॥

यतः समस्तरोगाणा(णां) ज्वरो राजेति विश्रुतः ।

अतो ज्वराधिकारो(ऽ)त्र प्रथमं लिख्यते मया ॥ २॥

अंशासं(शांशं)यत्र दोषाणां विवेक्तुं नैव शक्तुयात् ।

साधारणीं क्री(क्रि)यां तत्र विदधीत चिकित्सकः ॥३॥

End : (F. 61b)

धान्यकं जीरकं मुस्तं पत्रकं¹ मुस्तकंत्वच²(चम्)
 बृहज्जीरकमप्यत्र ग्रंथिकं नाम (ग) केशरं (रम्) ॥ ८३ ॥
 एलाबीजं लवंगं च पृथग्जाति (ती) फलं फलं (पलम्) ।
 सिद्धे शीते प्रदद्याच्च² मधुनः कुडवद्वयं (यम्) ॥ ८४ ॥

1) Printed book reads पत्रं चित्रकं ।

2) " " " सतिप्रदातव्यं ।

408

G. 4458

वैद्यवल्लभः

Vaidyavallabhah by Hastiruci

Substance : Country-made paper. **Size :** 32 X 14.5 cms. **Folios :** 1-14. **Lines :** 10. **Letters :** 41. **Script :** Nāgarī. **Condition :** Fresh. **Extent :** Complete.

The text contains the following chapters (Vilāsaḥ).

F. 3a - 1st Chap -सर्वज्वरप्रती (ति) कारनिरूपणम् ।

F. 5a - 2nd " -सर्वस्त्रीरोगप्रतिकारनिरूपणम् ॥

2nd chap. is wrongly written as 3rd chap.

F. 6b. - 3rd Chap. -कासस्वा (श्वा) सक्षयशोफविस्फोटवायुपामादद्रु-
 रक्तपित्तप्रभृतिरोगप्रतिकारनिरूपणम् ।

F. 7b - 4th " -पुरुषार्थकरणगतधातुप्रमेहमूत्रकृच्छ्राश्मरीलिंग-
 छर्दिगतकामवीर्यबृद्धिबहुमूत्रप्रभृतिरोगप्रती-
 (ति) कारनिरूपणम् ।

F. 9a - 5th " -अतीसारेऽश्वत्थोत्रबृद्ध्यादिरोगप्रती (ति) कार-
 निरूपणम् ।

F. 10a - 6th " -विरेच (ची) कुष्ठ (ष्ठ) विषवरहल्लगुल्ममंदाग्निकाम-
 लोदरप्रभृतिरोगे प्रतिकारनिरूपणम् ।

F. 12a - 7th " -शिरकर्णाक्षिरोगप्रती (ति) कारनिरूपणम् ।

F. 14b - 8th " -शेषयोगनिरूपणम् ।

Beginning :

श्रीमते नारायणाय नमः ॥

सरस्वतीं हृदि(दि) ध्यात्वा¹ नत्वा श्रीगुरुपंकजं(जम्) ।

सद्ध(ह)स्तिरुचिना वैद्यवल्लभो(ऽ)यं विधीयते ॥ १॥

पूर्वं वैद्येन विधिना² विधाय रोगनिर्णयं(यम्) ।

पश्चात्साध्यंयया(ध्यगदं) ज्ञात्वा³ ततो भैषज्यमारभेत् ॥ २॥

यत्(तः) सकलरोगेषु प्रोच्यते⁴ बलवान् ज्वर(रः) ।

तस्मात्तद्रोगनाशार्थं मु(प्रो)च्यते हितमौषधं(धम्) ॥ ३॥

End :

लवंगाक्व(क)ल्लकं मिश्रीऽ(चैवा)हि फेनोषणमस्तकी ।

जातीफलं जातिपत्री सर्वतुल्यान्(नि) मर्दयेत् ॥ ५०॥

क्षौद्रेण वा पत्ररसेन कार्या ज्वरातिसारमपनाशिन्(नी)वटी

रूपान्निबुद्धिर्ब(ब)लवीर्यबद्ध(द्धि)नी मुरादिसाहेन विनिर्मिता श्व येन⁵ ॥ ५१॥

इति मुरादिसाहगुटिकस्तंभनोपरि ।

Colophon :

इति श्रीवैद्यवल्लभे शेषयोग निरूपणो नामाष्टमोऽध्यायः ८ ॥

नान्यारूपाध्यायपदस्य धारका भवन् आर्यास्तेषां शिशुना हस्तिरुचि-

नाम वैद्यरसनयनमुनिदुर्वषे परोपकाराय विहितोयं(ज्यम्) ।

इति वैद्यवल्लभ संपूर्णं(र्णम्) ।

1) Printed book reads धृत्वा ।

2) " " " वैद्यवरोबुद्ध्या ।

3) " " " मत्वा ।

4) " " " प्रायशो ।

5) " " " स्वयम् ।

Printed Book :

Edited by Radhachandra Sarma, Sri Venkatesvara
Press, Mumbai, Sarvat 1953, Śaka-1818.

409

I.M. 125

वैद्यवल्लभः

Vaidyavallabhah by Hastiruci

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.8 X 11.5 cms. *Folios* : 1-25. *Lines* : 5. *Letters* : 32. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Damaged, left and right sides of some folios are worm-eaten. *Extent* : Complete.

The text deals with various types of fevers, treatment of female diseases and also cough & cold related diseases. It also deals with बलवृद्धिः, पुरुषाधिकारः, उदररोगः, नेत्ररोगः, मुखनासिकारक्तस्रावतंत्रिकम्, औषधिनिरूपणम् etc. The work consists of eight chapters, named as Vilāsaḥ.

Beginning :

.....नमः । ॐ ॥

अथ वैद्यवल्लभ(भः) लिख्यते ।

सरस्वतीं हृदी(दि) ध्यात्वा¹ नत्वा श्रीगु(गु)रु (पदपंकजम्) ।

स हस्तिरुचिना वैद्यवल्लभो(s)यं विधीयतां(ते) ॥ १॥

पूर्वं वैद्येन विधिना² विधाय रोगनिर्णयम् ।

(पश्चात्साध्यगदं) [यथा] ज्ञात्वा³ ततो भेषजमारयेत्⁴(भेत्) ॥ २॥

यत्(तः) सकलरोगेषु प्रोच्यते⁵ बलवान् ज्वरः ।

(तस्मात्तद्रोगनाशार्थं) [शांत्यर्थं] प्रोच्यते हितदौ(मौ)षधुं(धम्) ॥ ३॥

End :

इति महुडागुणं(णम्) ।

रसराययुतं नागं संशोध्यः सममेलयेत् (शुभमौषधैः) ।

चक्रां कायारसेनैव यामतुर्याग्निं दीयते(दानतः) ॥ २२॥

तदौषध समं(मा)जातिपत्रि(त्री) पिप्पलि(ली)केसरं(शरैः) ।

आकल्लकं देवपुष्पं सर्वं चूर्णं(संचूर्ण्यं) मेलयेत् ॥ २३॥

सक्षौद्रेनावलेहो(s)थ पत्रेण भयेत्सदा (परिभक्षयेत्) ।

वातपित्तोद्भवां पीडा(डां) प्रणश्य(श्य)ति प्र⁶ सेवनात् ॥ २४॥

मंदाग्निमोहनयनार्तिहरं नराणां कुष्ट(ष्ठ)व्यथां कृमिरुजं वमनं
 (च सदा) वि(नि)हन्त्यात् ।
 संनष्टकामरुचिकृद्विदधाति वीर्यं वंगेश्वर(रो)हि सुरसेषु विशेष एव ॥ २५॥
 इति वंगेश्वरगुणं(णम्)।

Colophon :

इति श्रीतपागच्छे(च्छे) महोपाध्याय श्रीहितरुचिगणि(मुनि)शिष्य
 कविहस्तिरुचिविरचिते श्रीवैद्यवल्लभे तंत्रौषधि १ सर्पविष २ सुमल वि.(विष)
 ३ अफीम वि. (विष) ४ धतुराविष ५।
 पारा(र)द वि. (विष) ६ हर(रि)ताल विष ७ स्त्रीदोष ८
 गंधकगु ९ पंचामृतगोषरुपाकः १० लसणपा. ११.
 मृतशीसागु. महुडागुण १३ वंगेश्वरगुणे(ण) १४.
 नामा अष्टमो विलास(:) ८
 इति श्री वैद्यवल्लभग्रंथ(:)संपूर्णं(र्णः)।
 पत्र २५ । श्लोक सं ३००।

- 1) Printed book reads धृत्वा ।
- 2) " " " वैद्यवरोबुद्ध्या ।
- 3) " " " मत्वा ।
- 4) " " " भैषज्यमारभेत् ।
- 5) " " " प्रायशो ।
- 6) " " " च ।

410

G. 10883

वैद्यवल्लभः

Vaidyavallabhah

Substance : Country-made paper. *Size :* 32.5 X 12 cm. *Fo-
 lios :* 1-87. *Lines :* 9. *Letters :* 39. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh
Extent : Complete.

Author's name is not mentioned either in the Colophon or at the beginning although it is supposed to be complete. The Chapter-Colophons also do not mention the author's name. There are two Prakaraṇas.

Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Sainvat 1888 = A.D. 1831.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥
 हरिशिवं विधातारं तत्पत्नीस्तत्सुतान्गुरुन् ।
 नमः स्मस्तप्रत्यूहशान्तये मंगलाय च ॥ १॥
 आदौ सर्वेषु रोगेषु नाडिजिह्वा(ह्वे) च मूत्रकं(कम्) ।
 परिक्षयेत्स्वयं वैद्यस्तद्विधानं निगद्यते ॥ २॥
 करे तु दक्षिणे पुंसां वामहस्ते तु योषितां(ताम्) ।
 प्रकोष्ठे मणिबंधाधः स्पर्शये(त्) त्रिभिरंगुलैः ॥ ३॥

End :

लार्गलीमेघनादी च जनेन सह पेषयेत् ।
 अपक्वे सर्वदोषोक्ष्यस्तन दाहहरो भवेत् ॥
 सकुष्टं जीरकं तोयैः कक्षग्रंथिहरं पिबेत् ।
 पिषं पुनर्नवामूलं जलैर्लेपेन तुंजयेत् ॥
 वलाशतवलाकुष्ट(ष्ठ)वचाचूर्णं च लेपेत् ।
 महिषीनवनीतेन स्तनपीनस्थिरो भवेत् ॥

Colophon :

इति श्रीवैद्यवल्लभे द्वितीयप्रकरणं समाप्तं(प्तम्) ॥

Post-Colophon :

सु(शु)भमस्तु ॥ सं १८८८ मीती श्रावन शुक्ल १२ ॥
 वार शुक्र ॥

411

G. 8207

वैद्यविद्यामृतम्

Vaidyavidyāmṛtam

Substance : Country-made paper. *Size* : 36 X 14 cms. *Folios* : 1-14, 23-69 = Total 61. *Lines* : 11-13. *Letters* : 54-55. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

This MS. contains the diagnosis and treatment of some diseases. F. 64b is partly written. All the Chapter-Colophons have the title of the work as वैद्यविद्यामृतम् (F. 13b इति वैद्यविद्यामृते सन्निपातकलिका समाप्ता।), except the Chapter-Colophon of F. 63b. which mentions the title as वैद्यविद्याविनोदः (इति वैद्यविद्याविनोदे मूत्रकृत्रनिदानचिकित्सितम्।). Probably it is a mistake. Several handwritings can be noticed in a single page. The name of the author of this text has not been mentioned in the MS.

Beginning :

ॐ अम्बासत्या ॥

ॐ तारे आलम्भषाणोमतित्वमतिषुत्वाह ।

प्रणम्य हेतुकं नाथं चित्रेण कृतशेषरम् ॥

वैद्यविद्यामृतं सारं सत्वानां हितहेतुना ।

ज्वरः समस्तदोषाणां यतो राजेतिविश्रुतः ॥

अतः प्रथमतस्तस्या प्रवक्ष्यामि च हेतुकम् ।

वातात्पित्तात्कफश्चैव द्वन्द्वेभ्यः सन्निपातिकः ॥

End :

तारकलेठामुद्रित्वा ज्वालयेमरिचेन सहपातव्यं प्रसूतिकाबलं

कृदष्ट्वामासा ४ रक्तश्रावं भवति। वेल ३ धपल १ रसकटी ॥ सैन्धवमा

२ कटुतैलमां(भा) ४ तप्तकृत्वा पिबेत् रक्तविष्टं नाशयति ।

इन्द्रज(य)व वृक्षस्य छाल पानीयेन पिष्ट्वा शिरशि देयं शीघ्रं

प्रसवति। श्वेतको इलषमूलं चूर्णं कृत्वा विषमगभेकष्ट पूरयत

नारी सुखेन प्रसवेत् । कनङ्गदीमूलं पिष्ट्वा योनि लेपात्

सुषे(खे)न प्रस्रवति। वंशस्य उत्पादिगमूत्रं रक्तसुषे(खे)न
वेष्टयित्यकटिदे..... ।

412

III. B. 60

वैद्यविनोदः

Vaidyavinodaḥ by Śaṅkarabhaṭṭa, son of Anantabhaṭṭa

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.5 X 11.7 cms. *Folios*: 1-91. *Lines* : 10. *Letters* : 33-34. *Script* : Nāgarī. *Condition*: Old, handwriting clear. *Extent* : Complete.

Margins are covered with transparent papers for protection. The work consists of sixteen chapters, termed as ullāsaḥ. Śaṅkarabhaṭṭa, the son of Anantabhaṭṭa, originally belonging to Gauḍadeśa, composed this work under the patronage of Rāmasiṃha, son of Jayasiṃha.

1st Chap. ends of F.11b -ज्वरलक्षणचिकित्सोल्लासः ।

2nd " " " F.15b -अतीसारग्रहण्यशौलक्षणचिकित्सोल्लासः।

3rd " " " F.17b -जीर्णकृमिपांडुरोगलक्षणचिकित्सोल्लासः ।

4th " " " F.22a -रक्तपित्तराजयक्ष्मकासहिककाश्वासनिदान-
चिकित्सोल्लासः ।

5th " " " F.26b -स्वरभेदारोचकछर्दितृष्णामूर्छानिदान-
चिकित्सोल्लासः ।

6th " " " F.32b -उन्मादापस्मारवातव्याधिगृद्धसीनिदान-
चिकित्सोल्लासः ।

7th " " " F.34b -वातरक्तउरुस्तंभआमवातनिदानचिकित्सोल्लासः ।

8th " " " F.38a -शूलपरिणामशूलानाहोदावर्तिगुल्महृद्रोग-
निदानचिकित्सोल्लासः ।

9th " " " F.41a -मूत्रकृच्छ्रमूत्राघाताश्मरीप्रमेहनिदान-
चिकित्सोल्लासः।

10th " " " F.46a -उदरशोफवर्द्धनिदानचिकित्सोल्लासः।

11th " " " F.52b -गलगंडगंडमालार्बुदश्लीपदविद्रधि-
शोफव्रणागंतुकव्रणनिदानचिकित्सोल्लासः ।

12th Chap. ends of F.56a - भग्ननाडीव्रणभगंदरउपदंशलिंगार्शशु-

कदोषनिदानचिकित्सोत्तासः ।

13th " " " F.64a - कुष्ठोदरशीतपित्तकोठाम्लपित्त-विसर्पविस्फोट-
स्नायुकमसूरिकानिदानचिकित्सोत्तासः ।

14th " " " F.69a - क्षुद्ररोगमुखरोगनिदानचिकित्सोत्तासः ।

15th " " " F.83a - कर्णरोगनिदाननासारोगप्रतिश्याय-नेत्ररोगस्त्री
रोगबालरोगविषरोगनिदानचिकित्सोत्तासः ।

16th " " " F.91a - युक्तायुक्तविचारः ।

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

सकलसुखनिधानं भुक्तिमुक्तिप्रदं यज्जयति जगति सिद्धैः सर्वदोषास्यमानुं (नम) ।

करकलितवराब्जा भीतिखड्गं प्रसन्नं दिशतु फलमभिष्टं श्यामधामांबिकायाः ॥ १ ॥

अनंतनामा हि दिगंतकीर्तिः श्रीगौडवंशः प्रथितः (त) प्रभावः ।

तदात्मजः शंकरनामधेयः शास्त्रेषु काव्येषु परं प्रवि (वी) णः ॥ २ ॥

राजाधिराजो जयसिंहवीरः ख्यातः पृथिव्यां प्रथितप्रभावः ।

प्रतीपभूपालनिवारणेन प्रतापयुंज्ज्वलदग्निकल्पः ॥ ३ ॥

तदात्मजो रामसमानसारी नाम्ना चिरायुर्नृपरासिंहः ।

रूपेण दानेन पराक्रमेण तिरस्कृतानंगसुरद्रुमैर्द्रः ॥ ४ ॥

End :

भट्टानंतात्मजस्येयं शंकरस्य कृतिः सतां (ताम्) ।

आनंदयतु चिन्ताणि चिकित्सा सिद्धिदायिनी ॥ १ ॥

श्रीमद्भूपतिरामसिंहवचनात् ग्रंथो मया निर्मितो

यस्मिन् रोगविनिश्चयश्चकथितः प्रोक्ता चिकित्साक्रमात् ।

योगोवृथ्यतमो रसायनविधिः संशोधनादिर्विधिः

बस्तिर्नावनधूमपानकबलाव्योषादि संज्ञा तथा ॥ २ ॥

Colophon :

इति श्रीमदनंतभट्टात्मजशंकरविरचिते वैद्यविनोदे निदानचिकित्सा-

वृष्यरसायनजलयोगवमनविरेचनानुलोमनादिभेदक्वाथकल्पनादि

लक्षणविलेपीमंडादिघृततैलविधानवस्तिनस्यधूमपानगंडूषविधि
परिभाषा व्योषत्रिफलादिपंचमूलादिसंज्ञारसविपाकवि(वी)र्यगुण
उत्कलेदादिलक्षणयुक्तायुक्तविचारोल्लासः समाप्तः ॥

Post-Colophon :

माजुफलं दश पलं तदर्धरूस्वचेतना ।
तिलतैले पचेत्तावद्यावश्यात् श्यामरक्तता ॥
उद्धृत्यपीडयेद्गाढं रौक्षस्यात्त्रटकपटे ।
पलार्द्धनवसारस्य देयं काक्ष्यास्तथैव च ॥
पलमात्रं ताम्रचूर्णं सर्वमेकत्र मर्दयेत् ।
धात्रीक्वाथेन तत्सूक्ष्मं तथा पिडा न प्रकल्पयेत् ॥
पिडाशंलोहपात्रे तु धात्रीक्वाथेन घर्षटोत् ।
याममात्रं तु संस्थाप्य यश्चाक्तेशान् विलेपयेत् ॥
दद्यादेरंडपत्राणि बध्वायामस्थितस्तु सः ।
जलैप्रक्षाल्य तैलेन मर्दयेच्च शनैः शनैः ॥
केशाश्चानेन जायंते षट्पदोदरसन्निभाः ॥

413

I.M. 5380

(वैद्यवृन्दः)

(Vaidyavṛndah)

Substance : Country-made paper. *Size* : 24.5 X 10 cms. *Folios*: 2 (w.p.), 7, 9-15, 17, 18 + 1 (w.p.), 21+1 (w.p.), 23-45, 47-52, 54-58, 60-63+2 (w.p.), 65-67 + 1 (w.p.), 71, 72, 77+2 (w.p.), 80, 82-87+2 (w.p.), 92, 93+3 (counting) -Total 105 (by counting, but not serially done, as some folios are missing). *Lines* : 12-14. *Letters* : 39-40. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, discoloured, damaged. *Extent* : Incomplete.

The MS. is incomplete in the beginning and at the end. Title cannot be found. Ends of the folios are in a decaying condition. Towards the beginning, the upper margin is broken and towards the end, the upper margin contains the title वैद्यवृन्दः in a different style of writing. Some folios are illegible as handwriting is not good.

Beginning :

.....हिता, यया। यथा स्थंपाचनैः कृता। ३७
 दाहछर्ध्वर्हित क्षामं(म्)।.....।
 शर्करामधुसंयुक्तं(म्)। पाथये धाजलर्पणं(म्) ॥ ३८॥
 श्रा(श्र)मोपवासं निलजे। होता नित्यं रसोदनं(म्)।
 मुद्रयुषोदनश्चापिदेयः कफ समुछिते ॥ ३९॥
 स एवाग्निना या शुक्लः सी(शी)तपित्तज्वरे हितः ।
 मुद्रामलकप्तपस्तु वातपित्तात्मके हितः ॥ ४०॥

End :

उपदंशाधिकारः ।
 हितं च सर्पिषपानं पथ्यं चापि विरेचनं(म्)।
 हितशोणित मोक्षं च । या(य)च्चापि लघुजो(भो)जनं(म्) ॥ ९९॥
 सुखोष्णं मखितां शु(सू)क्ष्मैः करवायैरवकृर्षयेत् ।
 निरेवान्यं जलं तैलं साधयेद्गुणः(ण)द्रावणं(म्) ॥ १००॥
 किं ये मंथे(ऽ)पिरक्तश्रा(स्त्रा)व्यं तथोभयोः ।

अथ लघांहते रक्ते शु(सू)क्ष्मं ग्रंथिवदाचरेत् ॥ १॥
 कुंजीकाया यद् द्रव्यं(म्)। पक्कायांशोधिते ब्राणे ।
 ति(त्रिक)टुकत्रिफलारोधि.....रोपणं (म्) ॥ २॥
 कलेद्यांकृत.....रुपनाहिन्य, सुस्निग्धैरुपनाद्वयेत् ।
 उत्तमाख्यं तु पिडकां(म्)। संछेद्यनिडणाद्धृतं(म्) ॥ ३॥
 कलचूर्णिः कषा.....।

..... illegible.

414

III. A. 54

वैद्यसर्वस्वम्

Vaidyasarvasvam by Lakṣmaṇasutamanuja

Substance : Country-made paper. *Size* : 30 X 11.5 cms. *Folios* : 1-12. *Lines* : 10. *Letters* : 50-53. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh, good. *Extent* : Complete.

The manuscript is complete. The name of the author appears as 'लक्ष्मणसुतमनुज' in the Colophon. It contains diagnosis of some diseases and treatment of the same. The author draws upon various works on medicine and so this work may be called a compilation. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Śaṁvat 1847 = A.D. 1790.

Beginning :

श्रीमते रामानुजाय नमः ॥
 मुनिधन्वन्तरिन्त(न्)त्वादेवं श्रीलक्ष्मणात्मजं(जम्) ।
 करोति वैद्यसर्वस्वमेकद्विऔ(दिव्यौ)षधामृतम् ॥ १॥
 रोगमादौ परीक्ष्येत ततोऽनन्तरमौषधम् ।
 ततः कर्म भिषक् पञ्चादज्ञानपूर्वं समाचरेत् ॥ २॥
 दर्शनस्पर्शनप्रश्नैः परीक्षेत च रोगीणाम् ।
 रोगं निदानप्रागूपलक्षणोपशमाप्तिभिः ॥ ३॥

End :

महर्षयो विजानन्ति द्रव्यसंयोगजं गुणम् ।
 लौहित्यं जायते तेन हरिद्राचूर्णयोरिव ॥ ३१४॥
 ततोऽचिन्त्यप्रभावाः स्युरो(रौ)षध्य(धय)स्तत एव वै ।
 यस्मै कस्मै प्रदातव्यं भिषजा किञ्चिदौषधम् ॥ ३१५॥
 यावन्निःश्वसते जन्तुस्तावत्कार्यं चिकित्सितं(तम) ।
 कदाचिद्वैद्ययोगेन दृष्ट(ष्टा)रिष्टोऽपि जीवति ॥ ३१६॥

Colophon :

इति श्रीकश्यपकायस्थवंशोत्पन्नं चक्व(क्र)पाण्यात्मज
 लक्ष्मणसुतमनुज विरचितो वैद्यसर्वस्वग्रन्थः समाप्तः ॥
 शुभमस्तु ॥

Post-Colophon :

पटोलशुंठी त्रिफलात्रापन्ती तिक्ताद्वि निशामृतानां(नाम्)॥
 पीतः कषायमधुना निहन्ति मुखस्मितानास्य गदान् शेषान् ॥
 श्रीरामाय नमः ॥ संवत् १८४७ मीति च इव दी १५ वासोसारकं
 स पुरुण ॥

415

G. 4356

वैद्यसारसंग्रहः

Vaidyasārasaṁgrahaḥ

Substance : Country-made paper. *Size :* 25.5 X 11.8 cms.
Folios : 39 (by counting). *Lines :* 11. *Letters :* 32. *Script :* Nāgarī.
Condition : Old. *Extent :* Complete (?).

From F. 29 to the last folio, right hand side is partially torn. Pagination mark is also lost. Verse number is not continuous. Hence it is difficult to determine whether the text is complete or not. But the Colophon takes it as complete (वैद्यसारसंग्रह.....समाप्तः). Among these 39 folios

there is another folio containing the contents of the work. Author's name is not mentioned in the MS.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

नागो बंगोमलोग्निर्विषगिरिचपलशति सूतस्य दोषा

नागाद्रंडादिरोगो भवति बहुतरं कुष्ट(ष्ठ)मंगे च बंगान् ।

मूर्वाग्लानिर्मलाव्योत्तरणमपि विषाद्याद्यमाला च बह्वे

जाड्यं शैलाच्च धैर्यच्युति रतिचपलत्वात्ततः सो(शो)ध्यते सः ॥ १॥

सूतः क्षाराम्लमूत्रैर्बसनपरिवृतः स्वेदतो वारसैकं

कन्यावत्र्यर्क्चदुग्धैस्त्रिफलजलयुतैः मूर्बितः सप्तवारान् ।

पादांसाक्वेण युक्तः समगगनयुतः सुछता येन वासा

वुद्धं यात्यत्रिवारं भवति किल ततः सर्वदोषैः(ः)विमुक्तः ॥ २॥

End :

भृंगराजरसं मासं श्रीखंडं रक्तम्बंदनं(तम्) ।

.....लविंगं च कंकोलं ग्रंथिपर्णकुं(कम्)॥

पूतिकं चाष्टभागं स्यादजामूत्रेण पी(पे)षयेत् ।

.....पुटपाकेन मृगनाभिश्च जायते ॥

अनुक्रमा(म)णिका ।

Colophon :

इति वैद्यसारे(र)संग्रहः.....समाप्तः ॥ शुभमस्तुः ॥ श्रीसमाप्तः ॥

416

G. 5167

वैद्यसिद्धान्तचन्द्रिका

Vaidyasiddhāntacandrikā by Ṭoḍaramalla

Substance : Country-made paper. *Size :* 28 X 12.2 cms. *Folios :* 30, 33-35, 95-108, 110-124 - 33. *Lines :* 9-10. *Letters :* 28-29. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, damaged. *Extent :* Incomplete.

The MS. is incomplete, title and author's names are mentioned in the Chapter-Colophon-F.101b - "इति श्री ताराचंद्र सूनुना टोडरमल्लेन विरचितायां वैद्यसिद्धांतचंद्रियां (कायां) सूत्रस्थाने सुगंधिवर्गः।" The MS. deals with सुगन्धीवर्गः, क्षारवर्गः, धातुवर्गः etc. There is a stray leaf (F. 36) of an Ayurvedic text within this manuscript, on the blank side of which is written the title वैद्यसिद्धांतचंद्रिका।

Beginning :

.....मूर्छावमि भ्राति मददाहहरं परं(रम्) ॥
 इति चंद्रकांत जलगुणाः ॥
 दिवा रविकरैर्युष्टं निशिचंद्रेण शीतलं(लम्) ।
 ज्ञेयं अंशु(शो)दकं नाम्नः स्निग्धं दोषत्रयापहं(हम्) ॥
 वमि भ्राति मदं दाहं ग्लानिमूर्छाज्वरापहं(हम्)।
 प्रमेहं क्षैणकृच्छ्राश्मरक्तपित्त निवारणं(णम्) ॥
 निशांते च पिव(वे)न्त्यं रसायनकरं परं(रम्) ॥
 अंशोदक जलगुणाः ॥
 अजीर्णे भेषजं वारि जीर्णे वारि बलप्रदं(दम्) ॥
 आयुराहारकालेपि भुक्तान्ते परितो निशि ॥ इति ॥

End :

एतैर्विहितः स्नेहो नैवातः प्रतिपद्यते ॥
 नस्य निषक्ते कथतिष्ठेदिति ॥
 ततः काशं प्रतिश्यायं शिरोक्षिगदसंभवः ॥
 ततः काशादयः भवंतीति ॥
 शृंगाटकमभिप्लाप्य स्थापयेन्नगिले द्रवं(वम्) ।
 पंचसप्तदशै वस्युमात्रातधारणे ॥
 उपविश्याथनिष्ठीवेन्नाशाव(?)क्ताद्रतं द्रवं(वम्)।
 वामदक्षिणपाश्वर्ध्यां निष्ठीवेन्समुखं न हि ॥

417

I.M. 5814**वैद्यामृतम्****Vaidyāmṛtam by Moreśvara**

Substance : Country-made paper. *Size* : 23.6 X 11.5 cms. *Folios* : 1-17. *Lines* : 9. *Letters* : 37-38. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

The work is divided into four chapters called as Alarṅkāras. The work deals with - ज्वरप्रतीकारः, ज्वरातीसारप्रतीकारः, शुंठीपुटपाकः, विल्वपुटपाकः, अतीसारप्रतीकारः, कनकसुंदरोरसः, लाहीचूर्णम्, संग्रहणीप्रतीकारः, सूरणवटिकाः, अर्शप्रतीकारः, वडवानलरसः, अजीर्णविषूचिकादि-प्रतीकारः etc. In the last chapter after verse no. 19 the author gives his own introduction upto verse no. 24. Author's place of residence is mentioned at the end of the work as Ahamad Nagara.

Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1855, Śaka 1720 = A.D. 1798. Scribe is Mahādeva.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

नत्वा ब्रह्ममहेशविष्णुगिरिजानागास्य धन्वंतरीन्

पूज्यान् सुश्रुतवाग्भटप्रभृतिकान् सर्वांश्च वैद्यान् गुरुन् ।

श्रीमन्माणिकभट्टवैद्यतनयोमोरेश्वराख्यो भिषक्

नानावैद्यमतं विलोक्य कुरुते वैद्याऽमृतं सुंदरम् ॥ १॥

आत्रेयपा(प)राशरसुश्रुताद्यैर्ये निर्मिता ग्रन्थनृपाः प्रसिद्धाः ।

स्वयोगकार्यप्रविधानदक्षोग्रन्थोऽस्तिमेसेवक एव तेषाम् ॥ २॥

यद्यप्यनार्यमिदमस्ति वचो मदीयं वैद्यास्तथाऽपिभवतां हितहेतुरेव ।

यस्मादमुष्यकरणेकरणं मदीयः श्रीमत्सदाशिवपदाम्बुजभक्तिभावः ॥ ३॥

End :

मोरेश्वरेण भिषजा नगरेस्थितेन वैद्यामृतं कृतमिदं बहुधा विचार्य ।

वैद्यास्त एव कृपया प्रतिपालयंतु सम्यक् सनातनविचारविशारदपि ॥ २०॥

अनुभवात्कतिचित्कतिचिद्गुरोः कृ(कृ)ति च शास्त्रभरान्नवमर्जिताः ।
 इहमया भिषजां हितमिच्छतानि गदिताः(ताशु च) योगगणा इमे ॥ २१॥
 भ्रमादशुद्धं गदितं यदिस्याद्दोषो न कश्चिन्मम भावनीयः ।
 मूलोकजन्माऽखिललोकधर्मभ्रान्तेः परं दूषणमेतदस्तु ॥ २२॥
 भान्तिपुरुषधर्मत्वमितिशिष्टो(ष्टो)क्तिः ॥
 भो भो वैद्यसुताः शृणुध्वमधुना सौभाग्यदं कीर्त्तिदुं(तं)
 पापक्षालनमत्र तत्र च हितं मान्यं मदीयं वचः ।
 यूयं सन्मनसा चिकित्सितविधौ हित्वा दुराशादशां
 शंभो विश्वपतेत्व दर्पणमिदं भूयादितिध्यायताम् ॥ २३॥
 हुतांशनाकांशरसेदु युक्ते संवत्सरे दुर्मतिनाम भाजि ।
 वैद्यामृतं नाम दधान एषग्रन्थः स्मरारेः कृपया समाप्(प्तः)॥ २४॥

Colophon :

इति श्रीमदहम्मदानगरस्थित माणिकभट्ट वैद्यात्मजमोरेश्वर-
 विरचिते वैद्याऽमृते चतुर्थोऽलंकारः ॥ ४॥
 श्रीरामाय नमः ॥ श्रीगौरीशंकराय नमः ॥
 श्रावणमासे शुक्लपक्षे अष्टम्यां तिथौ रविवासरे तद्दिनमिदं
 पुस्तकं समाप्तं(प्तम्) ॥

Post-Colophon :

संवत् १८५५ शके १७२०॥ श्री गौरीशंकरार्पणमस्तु ॥
 शुभं भवतु ॥ ॥ लिखितं पं महादेवेन ॥ ॥ श्री रस्तु ॥ ॥
 मंगलं ददातु ॥ ॥ राम ॥
 ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥

418

III. A. 55

वैद्यामृतम्

Vaidyāmṛtam by Moreśvara

Substance : Country-made paper. *Size* : 31 X 11.5 cms. *Folios* : 1-10. *Lines* : 10. *Letters* : 52. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

The work is divided into four chapters called as *Alaṅkāraḥ*.

- F.4a - इति श्रीमदहम्मदानगरस्थितमाणिकभट्ट वैद्यात्मज मोरु(रे)-
श्वरविरचिते वैद्यामृते प्रथमो(स)ल(लं)कारः ।
- F.6b - इति हतरोगप्र. इति वैद्यामृते द्वितीयो(स)लंकारः।
- F.9a - इति शिरोरोगप्र. इति वैद्यामृते तृतीयो(स)लंकारः ।
- F.10a - इति श्रीमदहमदानगरस्थितमाणिकभट्टवैद्यात्मज मोरेश्वर
विरचिते वैद्यामृते चतुर्थो(स)लंकारः।

Date mentioned in the end is Samvat 1603 = A.D. 1546.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

नत्वा ब्रह्ममहेशविष्णुगिरिजानागास्य धन्वंतरीन्

पूज्यान् सुश्रुतवाग्भटप्रभृतिकान्सर्वाश्चवैद्यान् गुरून् ।

श्रीमन्माणिकभट्टवैद्यतनयो मोरेश्वराख्यो भिषक्

नानावैद्यमतं विलोक्य कुरुते वैद्यामृतं सुंदरं(रम्) ॥ १॥

अ(आ)त्रेयपा(प)राशरसुश्रुताद्यैर्ये निर्मिता ग्रन्थनृपाः प्रसिद्धाः ।

स्वयोग्यकार्यप्रविधानदक्षो ग्रन्थोऽस्तु मे सेवक एव तेषां(षाम्) ॥ २॥

यद्यप्यनार्यमिदमस्तु वचो मदीयं वैद्यास्तथापि भवतां हितहेतुरेव ।

यस्मादमुष्यकरणे करणं मदीयः श्रीमत्सदाशिवपदाम्बुजभक्तिभावः ॥ ३॥

End :

मोरेश्वरेण भिषजा नगरेस्थितेन वैद्यामृतं कृतमिदं बहुधा विचार्य ।

वैद्यास्त एव कृपया परिपालयंतु सम्यक् सनातनविचारविशारदपि ॥ २०॥

अनुभवात्कतिचित्कतिचिद्गुरोः कृति च शास्त्रभरान्नवमर्ज्जिता(ः) ।

इहमया भिषजां हितमिच्छ(च्छ)तानि गदिताशुच योगगण(णा) इमे ॥ २१॥
 भ्रमाद शुद्धं गदितं यदिस्यादोषा(षो) न कश्चिन्मम भावनीयः ।
 मूलोकजन्माखिललोक धर्मभ्रांतः परंदूषणमेतदस्तु ॥ २२॥
 भ्रांतेः पुरुषधर्मत्वात् भो भो वैद्यसुताः शृणुध्व मधुना
 सौभाग्यदं कीर्तितं पापक्षालनमत्र तत्र च हितं मान्यं(म्) ।
 मदीयं वचः यूयं सन्मनसा चिकित्सितविधौ हित्वा दुरा
 शापुरीशंभो विम्ब(श्व)पतेत्वदर्पणमिदं भूयादितिध्यायत ॥ २३॥
 द्रु(हु)तांशनाकांशरसेन्दुयुक्ते १६०३ संवत्सरे दुर्मति नाममाजी(भाजि)।
 वैद्यामृतेनाम दधान एषग्रथः स्मर्ण कृपया समाप्तिं(म्) ॥ २४ ॥

Colophon :

इति श्रीमदहमदानगरस्थितमाणिकभट्ट वैद्यात्मज-
 मोरेश्वर विरचिते वैद्यामृते चतुर्थो(s)लंकारः समाप्तो(s)यंग्रंथः ॥

Post-Colophon :

श्री छ श्रीरामार्पणामस्तु ॥ श्री ॥

419

G. 10849(B)

वैद्यामृतम्

Vaidyāmṛtam by Moreśvara

Substance : Country-made paper. *Size :* 25.5 X 10.5 cms.
Folio: 1. *Lines :* 10. *Letters :* 24. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old.
Extent : Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. It contains only one folio.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्री सरस्वतै(त्यै) नमः ॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥
 श्री विश्वेश्वराय नमः । गंगायै नमः ॥
 नत्वा ब्रह्ममहेशविष्णुगिरिजानागास्य धन्वंतरि-
 न्यूज्यान्श्रुतवाग्भट प्रभृतिकान् सर्वांश्चवैद्यान् ग(गु)रु(रू)न् ।

श्रीमन्माणिक्यभट्ट वैद्यतनयोमोरेश्वराख्यो भिषक्
नानावैद्यमतं विलोक्य कुरुते वैद्यामृतं सुंदरं(रम्) ॥ १॥

End :

यद्यप्य नार्यमिदमस्ति वचो मदीयं वैद्यास्तथापि भवतां हित हेतु रेव ।
यस्मादमुष्यकरणे करणं मदीयः श्रीमत्सदाशिवपदांबुज भक्तियोगः ॥ ३॥
शास्त्र प्रवीणा कृपया विहीना क्रियाप्रवीणाः किलशास्त्रहीनाः
एतादृशा यद्यपि सति किं तै ॥

420

G. 10849 (A)

वैद्यावतंसः

Vaidyāvataṁsaḥ by Lolimbarāja

Substance : Country-made paper. *Size :* 25.5 X 10.5 cms.
Folios : 2-9. *Lines :* 9-10. *Letters :* 23-24. *Script :* Nāgarī. *Condi-
tion :* Old. *Extent :* Incomplete.

Only the first folio is missing. The text begins from verse no. 8 of the phalavargaḥ part and continues upto the end. The manuscript is copied by a Gujrāṭī scribe. His name is Śrīśveśvara Brāhmaṇa. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Saṁvat 1887 = A.D. 1830.

Beginning :

.....।

स्निग्धं लघ्वग्निवृद्धिं रुचिमपि जनयोत्त्वाद्दु कोलाफलं तु ।
स्निग्धं वातं च पित्तं क्षपम्(य)ति च कफं मेदुरं चर्करि(री)ति ॥ ८ ॥
इती(ति)दाडिमवै(वे)रफलगुणा(णाः) ।
भक्ताभिलाषजनकं पवनापहारी(रि) ।
विभ्रद्रसु(सं) मधुरमम्लरसं च किञ्चित् ॥
आलिङ्गितं गुरुतया परिपाकलक्ष्मा ।
नारंगिज¹ फलमुदेति मुदेतिरम्यं(म्यम्) ॥ ९॥

End :

वाग्भटस्य मतमस्ति समस्तं शु(सु)श्रुतस्य चरकस्य च किञ्चित् ।
 तद्वदप्रि(त्रि)तयत्(नय)स्य विचित्रा वाग्विलासरचना मम तावत् ॥ ५७॥
 अधरन्यकृतबिंबा जितशशिविंबा मुखप्रभया ।
 गमना(ने) विरल^२विलंवा जितशशिविवा(विपुलनितम्बा)
 शिवं(शिवा)दद्यात्^३ ॥ ५८॥

Colophon :

इती(ति) श्रीलाल लोलिंबराजविरचीते(चितं) वैद्यावतंसं संपूरणमं(र्णम्)।

Post-Colophon :

संवत् १८८७ आषाढ लिखित श्रीश्वेश्वरब्राह्मण गुजराती घाटस्थाही ।

- 1) Printed book reads नारिगजं ।
- 2) " " " सुखद ।
- 3) " " " कुर्यात् ।

Printed Book :

by Brahmananda Tripathi, Motilal Banarasidas,
 Benaras, 1967.

421

G. 1119 (A)

वैद्यावतंसः

Vaidyāvataṁsaḥ by Lolimbarāja

Substance : Country-made paper. *Size* : 30 X 10.5 cms. *Folios*: 1-2. *Lines* : 8. *Letters* : 50-51. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, but writing is fresh. *Extent* : Incomplete.

The manuscript contains 25 verses. It starts from the beginning and terminates in verse no. 25 of Phalaśākavargaḥ. This is a short lexicon type of book containing फलशाकवर्गः, कन्दशाकवर्गः, धान्यवर्गः, मांसवर्गः and दुग्धवर्गः। It appears from the verse no. 2, (प्रस्तावना श्लोकः), that the

author Lolimbarāja was a devotee of Goddess Girijā. Seeing *Caraka* and other texts, a Sultan of poet community, Lāla Lolimbarāja, composes the text *Vaidyāvataṁsaḥ*.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

अनुकृतमरकतवर्णा शोभितकर्णा कदंवकुसुमेन ।

नखमुख(मुख)*रितवीणा मध्येक्षीणाशिवा शिवं कुया(र्या)त् ॥ १॥

हुतवहहुतजंघाजानुमांस प्रभावा-

दधिगतगिरिजायाः स्तन्यपीयू(यू)षपानः ।

रचयति चरकादि(दी)न्वीक्ष्य वैद्यावतंस(सं)

कविकुलसुलतानो लाललोलिंबराजः ॥ २॥

End :

शुक्रप्रदं बस्तिविशुद्ध(द्धि) हेतुं(तुः) भ्र(जे)तुं समर्थं पवमानपित्ते ।

कुशमां(ष्मां) डमुत्कृष्टमिहाखिलानां बल्लीकफा(फला)नां भिषजो वदन्ति ॥ २५॥

गुरु रु(रू)क्षमलं(ला)बु शीतलं रसयुक्तं त्रपुसं समूत्रलं(लम्)।

मधुरं तुवरं सतिक्तकं (मतमाध्यानकरं करीरकम्)॥*

* Printed book reads.

422

I.E. 43

व्याख्यामधुकोषः

Vyākhyāmadhukoṣaḥ

by Vijayarakṣita and Śrīkaṇṭhadatta

Substance : Country-made paper. *Size :* 25.2 X 16.8 cms. *Folios:* 1-164. *Lines :* 28. *Letters :* 22-23. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Worm-eaten, damaged. *Extent :* Complete.

The MS. is in book-form. F. 131 and F. 132 have not been placed in proper order. It is a commentary by Vijayarakṣita and Śrīkaṇṭhadatta on Mādhavakara's Nidānam. Commentator's name is not mentioned in the

manuscript. It has been ascertained after consulting the text of printed book.

Date of the MS. Samvat 1878 = A.D. 1821 has been mentioned in the Colophon.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

राशिरुचिरहरार्द्ध(र्ध) व्यक्तश(स)क्ताद्ध(र्ध)देहो

दिपाड(शतु) घनघनाभः पद्मनाभः श्रियं वः।

त्रिदशसरिदशीतद्योतजावां(वा)रिमध्य

भ्रमिभवमिवं(व) नाभौ वारिजं यस्य रेजे ॥

..... ।

..... ॥

..... ।*

भ्रमरेणो(णे)व मया(ऽ)यं व्याख्यामधुकोष अ(आरब्धः)॥

उपयुक्तमिह(हा)नुक्तं निदानं माधवेन यत् ।

ग्रंथव्याख्याप्रसंगेन मया तदपि लिख्यते ॥

End :

.....याः(जिह्वायां) विषप्रभावेन(ण) वैकृतं प(भ)वतीति

प्रतिपादयति। रिजं(जिह्वा)ग्रहणेमैव मू(सू)त्रग्रहणो(णे)

सिद्धे तस्य(च) रसग्रहे(हणे) अनुगुण(त्व)प्रतिपादनार्थ(र्थ)

पृथ(थु)गुपादानां(नम्)। अनेन श्लोकेन समदोषः समान्निश्चे(श्च)

सादेः(इत्यादि) श्लोक(स्य सकल एवार्थः उपबद्धः) ॥

Colophon :

इति श्रीव्याख्यामधुकोषे विषनिदानं समाप्तो मधुकोषः।

संवत् १८७८ मीतिकातीकवदी।१

वारसनीचर

* damaged.

423

G. 9905**व्याख्यानधुकोषः**

Vyākhyāmadhukoṣaḥ by Vijayarakṣita and
Śrīkaṇṭhadatta

Substance : Country-made paper. *Size* : 27 X 11 cms. *Folios* : 1-212. *Lines* : 10. *Letters* : 41. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, margin damaged. *Extent* : Complete.

F. 139 is wrongly written as 138 (right hand side pagination). The work has no Colophon, but comparing printed books, it can be easily ascertained that the work is a complete one. According to printed books first 32 chapters i.e. up to Aśmarinidānam has been written by Vijayarakṣita and from Prameha-madhumeha-piḍakānidānam to the end i.e. in last 49 chapters Śrī Kaṇṭhadatta's name is seen. There is no commentary on the pariśiṣṭa part. The MS. ends with विषनिदानम्।

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

शशिरुचिरहरार्द्ध(र्ध)व्यक्तश(स)क्तार्द्ध(र्ध)देहो

दिशतु घनघनाभः पद्मनाभः श्रियं वः ।

त्रिदशसरिदशीतद्योतजावारिमध्य-

भ्रमिव(भवमिव) नाभौ वारिजं यस्य रेजे ॥१॥

भट्टारजै(जे)ज्जटगदाधरबाष्प^१ चंद्र श्रीचक्रपाणिबकुलेश्वरः(रसेनभोजैः)^२ ।

ईशानकार्तिक(सुकीर)सुधीरवैद्यैर्मैत्रेयमाधवमुखैर्लिखितं विचिन्त्यं(न्त्य)॥२॥

End :

अन्ये सममु(सू)त्रजिह्वमिति पठन्ति। तत्राप्या(दाऽ)यमर्थः ।

सममिति(मवि)कृतं मु(सू)त्रं जिह्वा च यस्य स तथा। एतेन

विषजुष्टा जिह्वा रसवेदि(बोधि)नी न भवति मु(सू)त्रमपि

जिह्वायां विषप्रभावेन(ण) वि(वै)कृतं भवतीति प्रतिपादयति।

जिह्वाग्रहणे नैव मु(सू)त्रग्रहण(णे) सिद्धे। समधातुग्रहणत्व^३

प्रतिपादनार्थं पृथगुपादानं (नम्)। अनेम श्लोके (केन) समदोषः
समाग्निश्चेत्यादेः (दि) श्लोकस्य एक (सकल) एवार्थो निबद्धः⁴॥

- 1) Printed book reads वाप्य।
- 2) Some printed books read भोजैः whereas some other texts read भव्यैः ।
- 3) Printed book reads तस्य च रसग्रहणे अनुगुणत्व ।
- 4) " " " उपबद्धः ।

Printed Books :

- 1) Edited with Bengali translation by Debendranath Sengupta and Upendranath Sengupta. 8th ed. Calcutta, Narendranath Sen-1929. (1335 vaṅgāvda).
- 2) Edited by Vaidya Jādayji Tricumji Āchārya, Nirṇaya Sāgara Press, Bombay 1939.

424

G. 4449

व्याख्यामधुकोषः

Vyākhyāmādhukoṣaḥ by Vijayarakṣita and
Śrīkaṇṭhadatta

Substance : Country-made paper. *Size* : 44.3 X 9.5 cms. *Folios* : 1-42, 42-56, 57-77, 79, 81-131, 131-152 = 152. *Lines* : 7-8. *Letters* : 54. *Script* : Bengali. *Condition* : Old, margins are damaged. *Extent* : Incomplete.

Folios 1-56 are discoloured. From F. 57 upto the end, another handwriting is found. These are yellow in colour. The letters व and र do not maintain their character i.e. व is written as र।

Beginning :

श्रीगणेशाय नमो॥ नमः शिवाय नम पार्वत्यै ॥
शशिरुचि (चिर) हरार्द्ध (र्ध) व्यक्तश (स) क्तार्द्ध (र्ध) देहो
दिशतु घनघनाभः पद्मनाभः श्रियं वः ।

त्रिदशसरिदशीतद्योतजावारिमध्ये(ध्य)
 भ्रमिभवद्(मि)व नाभौ वारिजं यस्य रेजै ॥
 भट्टावाजज्जव्यादाध्व(रजेज्जटगदाधर) वाप्यचन्द्र-
 श्रीचक्रपाणिबद्ध(कु)लेश्वरसेनभवैः¹।
 ईशानकार्तिक सुकीरमुधीरवैद्यै-
 मैत्रेयमाधवकवै(मुखै)लिखितं विचिन्त्य ॥

End :

जिह्वाग्रहणादे(णेनै)व मू(सू)त्रग्रहणे सिद्धे तस्या(स्य) पि(च)
 रसग्रहणे अन्(नु)गुणत्वप्रतिपादनार्थं पृथुगुपादानं(नम्) ।
 अनेन श्लोकेन समदोषः समान्निश्चेत्यादेः(दि) श्लोकस्य
 सकल एवार्थो निबन्ध(द्ध) इति प्रतिपादयति²

Colophon :

इति व्याख्यामधुकोषे विषनिदानं(नम्)।

1) Printed book reads भोजैः।

2) " " " उपबद्धः ।

425

G. 4457

व्याख्यामधुकोषः

**Vyākhyāmadhukoṣaḥ by Vijayarakṣita
 and Śrīkaṇṭhadatta**

Substance : Country-made paper. *Size :* 32.5 X 16 cms. *Folios :* 2-62, 72-441 - 431. *Lines :* 7-8. *Letters :* 39-40. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh, worm-eaten. *Extent :* Incomplete.

The MS. deals with the commentary on *Mādhavanidānam*. Every folio bears the letters म. टी. on its left hand margin. All the folios are not available, hence it is considered incomplete. However the text starts from the beginning of *Mādhavanidānam* and ends with the 'Viṣayānukramanikā'.

Beginning :

.....(स्वे)ष्टदेवताप्रणामं प्रांकप्राणैषीत् ॥ [अन्य]ग्रंथ
श्रौत्तु(श्रोत्)णामपि विश्वेश्वरस्य¹ प्रणामानुवादमात्रादपि (सर्व)
विघ्नोपशमो भवतीत्यभिप्रायेण तं ग्रंथादौ निबद्धवान्।
प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थि(स्थि)तिसंहारकारणं(णम्) ।
स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं त्रैलोक्यशरणं शिवं(वम्)॥ १॥
प्रशब्दो(ऽ)त्र भक्त्यतिशयख्यापकः। निबंध(धन)क्रियापेक्षया
प्रणामस्य पूर्व(काल)भावित्वात् ।

End :

क्षुद्रास्यकर्णनासासुकुशिर(क्षिशिरः)स्त्रीबालकामयाः ।
विषं चेत्ययमुद्देशो(दिष्टो) रुग्विनिश्चयसंगतः(ग्रहः)॥
सुभाषितं यत्र यदस्त्वि(स्ति) किंचित्स(त्तत्स)र्वमेकीकृतमत्र यत्नात् ।
विनिश्चये सर्वरुजां नराणां सन्मा(श्रीमा)धवेर्नेदुकरात्मजेन ॥
यत्क(त्कृ)तं सुकृतं किंचित् कृत्यैन(वं) ऋ(रु)ग्विनिश्चयं(यम्)।
मुंचंतु जंतवस्तेन नित्यमातंकसंततिं(तिम्)॥

Colophon :

इति श्रीमदारोग्यशालीयवैद्यपति विजयरक्षितकृतो
व्याख्यामधुकोशः(षः) समाप्तः।

Post-Colophon :

श्रुतिमुक्तावली गुफोगुणवान् रक्तगुफितः।
मया समग्रमग्रंथितद्विराशुद्धशुक्तयः ॥ १॥
गुणनिधिगुरुबन्धेदाम्निबाडमालतीनां
परमपरिमल श्रीधा -- लब्धबलं वः ।
हरति वचनकुंदं मंदसौरभ्यलेशाद्-
हलमपिमदीयं किंचिदेतत्कथंचित् ॥ २॥
समाप्तोऽयं व्याख्यामधुकोशः(षः) ॥ छ ॥ राम ॥

1) Printed book reads विश्वेश्वरमहेश्वरस्य ।

426

G. 4838

व्याख्यामधुकोषः

Vyākhyāmadhukoṣaḥ by Vijayarakṣita

Substance : Palm-leaf. *Size* : 32 X 5.3 cms. *Folios*: 114 (by counting). *Lines* : 5-7. *Letters* : 57-58. *Script* : Newārī. *Condition* : Old and damaged (torn-worm eaten). *Extent* : Incomplete.

Blank squares are seen in the centre of each leaf with a hole for the string. Margins of some folios are torn, so paginations are lost. It ends with मूत्राघातनिदानम् and अश्मरीनिदानम्। Folios are not kept serially.

Beginning :

.....(निष्प्र)योजनता स्यादित्यतः(त) आह ।
 (इदानीमिति) इदानीमस्माभिरेव प्राथम्येन¹ नानामुनीनां
 वचनैरेवंविधो निबन्धः क्रियते। समासत इति संक्षेपात्²।
 एतेनाल्पबुद्धीनामतिविस्तरत्वेनाप्रवृत्त्यङ्गतादोषः
 परिहृतो भवति।

End :

तासां समान्यलक्षणमाह सामान्येत्यादि। रूक् शूलं
 वस्तिमूर्द्धा(र्धा) नाभेरधोदेशः । विशीर्णधारं सविच्छेदधारं(रम्)॥
 उपेति(तया) अश्मर्या। मार्ग(र्गो) मूत्रवाहि स्रोतः ।
 तद्व्यपायात् वायुना कदाचिदश्मरीकृतमार्ग[वि]रोधव्यपगमात् ।
 मेहेत् मूत्रयेत्। अच्छमनाविलम्। गोमेदको लोहितमणिः ।
 तद्वर्ण(र्णम्)। तत्संक्षोभात् निरुद्धमार्गमूत्रेण संपीडनात्³
 अश्मरी संघटनाद्वा⁴ क्षते जाते। मूत्र(वहादौ).....।

1) Printed book reads प्रथमः ।

2) " " " संक्षेपतः ।

3) " " " पीडनात् ।

4) " " " संपताद्वा ।

427

II. B. 57

व्याख्यामधुकोषः

Vyākhyāmādhukoṣaḥ by Vijayarakṣita

Substance : Country-made paper. *Size* : 30 X 22.5 cms. *Folios* : 109. *Lines* : 28. *Letters* : 32. *Script* : Bengali. *Condition* : Fair. *Extent* : Incomplete.

The MS. contains the commentary upto Aśmarinidānam, which means the first 32 chapters of Mādhavanidānam from the beginning. It is composed by Vijayarakṣita himself.

Beginning :

ॐ नमो गणेशाय। नमः शिवाय।
 शशिरुचिरहरार्द्ध(र्ध)व्यक्तसक्तार्द्ध(र्ध)देहो
 दिशतु घनघनाभः पद्मनाभः श्रियं वः ।
 त्रिदशसरिदशीतद्योतजावारिमध्ये(ध्य)
 भ्रमिभरद्भु(वमि)व नाभौ वारिजं यस्य रेजे ॥
 भट्टारजेज्जड(ट)गदाधरवाप्यचन्द्रश्रीचक्रपाणि वड्ड(कु)लेश्वरसेनभयैः^१ ।
 ईशानकार्तिकसुधीरसुकीर^२वैद्यैर्मैत्रेयमाधवकरै^३लिखितं विचिन्त्य ॥

End :

अत एव शर्करा सिकतान्वितेति वक्ष्यते(ति)। शर्कर(रा)सिकत-
 यो(योश्च) र्मु(म)हत्वाल्पताभ्यां भेद(दः)। कस्याश्मस्येव(कथमश्मरी)
 शर्करा भवतीत्याह अनु(णु)श इत्यादि। अनु(णु)शोऽल्पा(ल्प)
 शः। अत्रार्थे सुश्रुतः पवनेस्व(ऽनु)गुणे सा तु निरेत्यल्प(त्पा)
 विशेषतः। सा भिन्नमूर्तिना(र्वा)तेन शर्करेत्यभिधीयते
 इति। मूत्रस्रोतः प्रवृत्ता (सा) सक्तेति मूत्रमार्गगा सती(ति)
 लग्ने(संलग्ने)त्यर्थः।

Colophon :

इति श्रीवैद्यमहामहोपाध्याय श्रीविजयरक्षितकृते व्याख्या-
 मधुकोषेऽश्मरीनिदानं(नम्)। समाप्तमिदं विजयरक्षितयं(यम्)॥ १॥

- 1) Printed book reads भोजैः।
- 2) " " " सुकीरसुधीर ।
- 3) " " " मुखै ।

428

G. 4622**व्याख्यामधुकोषः****Vyākhyāmadhukoṣaḥ by Vijayarakṣita**

Substance : Country-made paper. *Size* : 36.5 X 13 cms. *Folios* : 1-51 + 4 (without pagination) = 55. *Lines* : 10-11. *Letters* : 46. *Script* : Bengali. *Condition* : Old, discoloured, margins are damaged. *Extent* : Incomplete.

At the end there is a short folio entitled विश्वामृतखण्डः। Last two folios are written on one side. Last four folios appear to be taken from another work on Medicine.

Beginning : (F.1)

ओं नमो गणेशाय ॥
 शशिरुचिरहरार्द्ध(र्ध)व्यक्तसक्तार्द्ध(र्ध)देहो
 दिशतु घनघनाभः पद्मनाभः श्रियम्बः।
 त्रिदशसरिदशीतद्योतजावारिमध्ये(ध्य)
 भ्रमिभवमिव नाभौ वारिजं यस्य रेजे ॥
 भट्टारजेज्जटगदाधरवाप्यचन्द्र
 श्रीचक्रपाणि बकुलेश्वरसेन भव्यैः¹ ।
 ईशानकार्तिकसुधि(धी)रसुकीर² वैद्यै-
 र्मेत्रेय माधव म्(मु)खैर्लिखितं विचिन्त्य ॥

End : (F. 51b)

छर्दरु(स्तृष्णो)पद्रवत्वाच्छर्द्ध(र्ध)[व]नन्तवत्(रम्)।
 तृष्णानिदान्(नं) (तस्या) सङ्प्राप्ता(प्तिम्) आह भयेत्यादि। पित्तविवर्द्ध(र्ध)नै
 रिति कट्वम्ला(म्लोष्णा)दिभिः क्रोधोपवासादिभिः(भिश्च)
 स्वस्थान एव संचितं कुपितं च पित्तं वातश्च भयश्चमबलक्षयैः

[प्र]कुपितं(तः) उद्धं प्रसवन्(रत्) पिपासां जनयति। तात्वित्यु-
पलक्षणं (तेन) क्रोमाद्यपि वोद्धं(ध्यम्)। अ(त)स्य पिपासास्थान-
त्वेनोक्तत्वात्।

Beginning (another text) :

नासारोगे ।

करवीरस्य रक्तस्य मालत्या स्फोटयोरपि ।

पुष्पकन्दैः शृतं तैलं नासार्शो नासु(श)नं परं(रम्) ॥

करवीराद्यं तैलं(लम्) ॥

End (another text) :

उच्छान्नास्फुटिताम्लानामरनाय भवेन्तृणां(णाम्)।

इति नासापरि(री)क्षा ॥

व्यायामदर्पना(णा)त् प्रपतनां.....।

1) Printed book reads भोजैः।

2) " " " सुकीरसुधीर ।

429

G. 8015

व्याख्यामधुकोषः

Vyākhyāmadhukoṣaḥ by Vijayarakṣita

Substance : Country-made paper. *Size* : 44.5 X 9 cms. *Folios* : 1-25. *Lines* : 6-7. *Letters* : 74-75. *Script* : Bengali. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

The MS. appears to be written by two persons. There is no difference between श and स, व and र in writing. The text starts from the beginning of the commentary and ends with Jvaranidānam, sloka 29-30.

Beginning :

नमो गणेशाय ॥

ससि (शशि) रुचिरहरार्द्ध(र्धं) व्यक्ताद्ध(क्तसक्तार्ध) देहो

दिसु(श)तु घनघनाभः श्रियम्मः(पद्मनाभः श्रियं वः।)
 त्रिदसु(श)सरित्(द)शीतद्योतजावारिमध्य-
 भ्रमिभवमिव नाभौ वारिजं यस्य रेजे ॥

End :

यदाह विदेहः- “क्रोधशोकौ वात(स्मृतौवातरक्त)पित्त-
 प्रकोपना(णौ)” वि(इ)ति ॥ कोपाच्चेति चकारेण शिरोरुजं
 समुच्चिनोति। यदाह बाभट्टः(वाग्भटः) “क्रोधात् कम्पः सि(शि)रोरुज(क् च)
 प्रलापो भयशोक[ज]जेति। मानसत्वाविषेशे(शेषेऽ)पि भयजाती(दी)नां
 पृथगुपोदे(पादानं) हेतुभेदो(दात्) हेतुभेदाः(दाच्च) भेदाभिदानं हेतुप्रत्यनीक-
विचिकीतसाथमिति(चिकित्सार्थमिति)। अभिचारेत्यादि। तृष्णा चे(ति).....।

430

G. 4024

व्याख्यानमधुकोषः

Vyākhyāmadhukoṣaḥ by Vijayarakṣita

Substance : Country-made paper. Size : 35 X 9 cms. Folios:
 1-21. Lines : 7. Letters : 59. Script : Bengali. Condition : Old.
 Extent : Incomplete.

First three folios contain some marginal notes. The work
 is incomplete at the end. Last folio is illegible mostly.

Beginning :

नमो गणेशाय ॥
 शशिरुचि(र)हरार्द्ध(र्ध)व्यक्तसक्तार्द्ध(र्ध)देहो
 दिशतु घनघनाभः पद्मनाभः श्रियः(यं) वः।
 त्रिदशसरिदशीतद्योतजावाभि(रि)मध्य
 भ्रमिभवमिव नाभौ वारिजं यस्य रेजे ॥
 भट्टारजेज्जडु(ट)गदाधरवाप्यचन्द्रश्रीचक्रपाणि बड्ड(कु)लेश्वरसेन भव्यैः^१।
 ईशानकार्तिकसुवी(धी)रसुकीर^२वैद्यैर्मन्त्रेयमाधवमुखैर्लिखितं विचिन्त्य॥

End :

तस्यावरोधो दोषव्याप्तिः। वातज्वरे यद्यपि वात्या(यो)-
श्चल(त्वेनारम्भविसर्गयोर्वैषम्यं तथाऽपि) सर्वदेहगु(गत)
ज्वरा (रम्भकदोषदुष्ट्य) निवृत्तेः(त्ते) (रनुद्भूत)
सर्वाङ्ग ग्रहणस्य.....।

1) Printed book reads भोजैः ।

2) " " " सुकीरसुधीर ।

431

G. 4360

शतश्लोकी

Śataślokī by Vopadeva

Substance : Country-made paper. *Size* : 29 X 10.8 cms. *Folios*: 2-25 = 24+2-26. *Lines* : 5-7. *Letters* : 41. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, worm-eaten, margin damaged. *Extent* : Incomplete.

Only F.1 is missing. The text begins from 1st chapter relating to the medicine Vijayacūrṇam and terminates at the last chapter (6th adhyāyaḥ) together with the introduction of the author. The special feature of this MS. is that the work is otherwise named as *Yogasārasamuccayaḥ* mentioned in the Chapter-Colophons and also in the final Colophon. F. 5b. "इति श्रीयोगसारसमुच्चये शतश्लोक्या चूर्णाधिकारः प्रथमः समाप्तः।" Besides 24 folios, there are two more folios having the contents of *Śataślokī* without any pagination mark. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1673 = A.D. 1616.

Beginning :

..... ण जलेन पेयः ।

एरंडतैलेन वा कर्षप्रमितं चूर्णं द्विगुणतैलेन लेह्यं(ह्यम्) ॥

विजयचूर्णं नाम ॥

अर्द्धश्वेतं लवंगागुरुतगरतुगात्वक्क्व(क्क)णाशीतसुंटी(शुण्ठी)
 जीरोशीरे भजातीफलनलदजलो(ले)लोत्पलैलेदु¹चूर्णं(र्णम्)।
 दोषार्ते(s)त्पां स्रशुक्रज्वलनबलरुचौ गुल्ममेहप्रतिश्या-
 हिक्वाकासातिसारक्षयतमकगलोरोग्रहेषु ग्रहण्यां(प्याम्)॥
 नलदोवीरणः। उलः कंकोलः ॥ लवंगाह्यं(गादि) चूर्णमरोचके ॥ ३॥

End :

कैलासाचलमौलि मंडण(न)मणेर्नृत्योत्सवे यद्यशो
 गायंति त्रिदशांगणाः(नाः) कलरणद्रंभीरतारस्वरैः(नैः)।
 चक्र(क्रे) चंद्रकलांशुगोपित(लासुशोभित)शतश्लोकीं पदोल्लासिनीं
 सत्रैलोक्यमहाकवींद्र²तिलकः श्रीवोपदेवः कविः ॥१०१॥

Colophon :

इति श्रीयोगसारसमुच्चये शतश्लोक्यां क्वाथाधिकारः समाप्तः ॥

Post-Colophon :

शुभमस्तु ॥ लेखकपाठकयोः [॥ ॥] कल्याणमस्तु ॥ संवत् १६७३॥

1) Printed book reads जलेलोत्पलै ।

2) " " " वृंद ।

Printed Book :

by Kaviraj Srimadaghoranatha Sastri, Calcutta,
 Sana 1307 = A.D. 1900.

432

G. 1111 9(B)

शतश्लोकी (सटीका)

Śataślokī (with Comm.) by Vopadeva

Substance : Country-made paper. *Size :* 29.2 X 10.5 cms.
Folios: 3-10 = 8. *Lines :* 9. *Letters :* 43. *Script :* Nāgarī. *Condition :*
 Old, fresh writing. *Extent :* Incomplete.

The manuscript has no beginning or end. The margin

contains the title and author's name in short i.e. on the left side of the F.3b. is written वोपदेवस्य and on the right hand side appears शतकम्। The MS. deals with चूर्णम् etc. The text in the beginning and at the end appears to be written in a commentary style, where a word is explained with its synonym.

Beginning : (Text)

अर्द्धश्वेतां लवंगागु(गु)रुतगरतुगात्वक्कणाशीतशुंठी-
जीरोशीरेभजातीफलनलदजलो(ले)लोत्पलैलेन्दुचूर्णं(र्णम्) ।
दोषार्ते(s)त्पास्रशुक्रज्वलनबलरुचौ गुल्ममेहप्रतिश्या-
हिककासातिसारक्षयतमकगलोरोग्रहेषुग्रहिण्यां(हण्याम्) ॥ ३॥

Beginning : (Comm.)

.....तवः। रुग्ने(ग्व्य)था। पांडुरुक् पांडुरोगः। भूतः भग्नहावेशः।
शूल कोष्ठव्यथा श्वासः श्वसनं प्लीहा प्लीहोदरं(रम्)। प्रमेहो-
मूत्रदोषः ॥ तेषां द्वंद्वः॥ ज्वरस्तापः। अरुचिरन्नद्वेषः ।
उदावर्त्तो उर्ध्ववातः । वध्मातवृद्धिः । आमवातः। आमवायुः ।
उदावर्त्तादीनां द्वंद्वः। विजयोनाम चूर्णः ॥२॥

End : (Text)

साज्यक्षौद्रं त्वगेलकणतुगसिकतं द्विः परं गात्रं(त्र)तापु(पे)
श्वासात्पाग्निज्वरास्रक्षयकसनकफे पार्श्वजिह्वास्वरातौ।
पाटेंद्रत्वक्फलाब्दौषधरसजविषाश्रीमदाकट्विपैत्ये
सक्षौद्रं तंदुलोदैर्ग्रहणिगुदरुजार्शःप्रवाह्यस्रवाहे¹ ॥ १७॥

End : (Comm.)

क्षौद्र सर्पिषा चावलेहित इत्यन्यत्रैकवचनपाठात् । क्व
गात्रतापः। करचरणाद्यवयवसंतापः। श्वासः श्वसनं(नम्)।
अत्पाग्निर्वन्दिमाद्यं ज्वरस्तापः। असंरक्तपित्तं(त्तम्)।
क्षयो राजयक्ष्मा। कासु(सः) कसनं(नम्)। कफः श्लेष्मा तत्र।
पार्श्वे वामदक्षिणे।

1) Printed book reads शोऽस्रवाहप्रवाहे ।

433

G. 4383

शतश्लोकीटीका-“चन्द्रकला”

Śataślokiṭikā-“Candrakalā” by Vopadeva

Substance : Country-made paper. *Size* : 24.5 X 9.2 cms. *Folios* : 1-27, 27-40 = 41. *Lines* : 8. *Letters* : 45. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, worm-eaten. *Extent* : Incomplete.

The commentary is named as *Candrakalā*, alternately named as *Hṛdayaprabodhaḥ* by Vopadeva in the work, “इति श्रीवोपदेवविरचितायां शतश्लोकि(की)टीकायां चंद्रकलायां हृदयप्रबोधेऽवले-हाधिकारस्तृतीयः।”- F. 24b. The work contains six chapters (*adhikāraḥ*) on *Cūrṇam*, *Guṭikā*, *Avalehaḥ*, *Ghṛtam*, *Tailam* and *Kvāthaḥ*. As such this MS. contains five complete chapters with commentary while last chapter appears to be incomplete. The text begins with the benedictory verse (*Maṅgalācaraṇam*) followed by own commentary of the author which abruptly concludes before the end of the 6th chapter (*Kvāthādhikāraḥ*).

Beginning : (Text)

ओं श्रीगणेशाय नमः।

भैषज्यद्विजतारकाधिपतिरप्येति क्षपेशः क्षयः(य)

क्षीणांगः शरणं शरण्यगणनाग्रण्यं यमर्त्तिच्छिदे(च्छिदम्)।

त(तं) देवं तरणिं प्रणम्य सरुजां सौख्याय कुर्मः

शतश्लोकीं षोडशकोक्तचूर्णगुटिकालेहाज्यतैलोदकां(काम्)॥ २॥

Beginning : (Comm.)

ओं आयुर्वेदविदां देवमायुरारोग्यदं रविं

नत्वा निजां शतश्लोकीं व्याख्यामि भिषजां मुदे ॥ १॥

कुर्मः वयं रचयामः कां शतश्लोकीं शतानां श्लोकानां समाहारः

शतश्लोकी तां कीदृशीं षोडशकोक्तचूर्णगुटिकालेहाज्यतैलोदकां

चूर्णं च गुटिका च लेहश्च आज्यं च तैलं च उदकं च तानि

चूर्णगुटिकालेहाज्यतैलदकानि.....।

End : (Text)

अतीसाराग्निमांद्यामदोषग्रहणीषु हितः ।
 रास्नाछिन्नौषध रुवुसुरंसाम सर्वांग वाते ।
 शोफे शुंठीकिरातं जरणि(ण)वृकिनिशाव्याघ्रिपंचोषणाब्दैः ।
 श्वित्र(त्रे)फलव(ग्व)क्षवल्कं समगुडमलयुव(यूयुक्) ।
 फल्गुकाकोदंबरि.....।

End : (Comm.)

रास्नारसना। छिन्नागुडूची । औषधं शुंठी । रुवुः एरंडः ।
 सुरंदेवदारु । एषांक्वाथः। सामेसर्वांगवातेहितः ।
 जरणं जीरकं(म्)। वृकीयाहा। निशाहरिद्रा । व्याघ्रीकटकारी ।
 पंचोषणं पंचकोलं(म्)। अब्दोमुस्ता। एभिर्युक्तः शुंठ्यादिक्वाथः।
 शोकेश्च(च) यथौ(था)हितः ।

434

G. 5104

शब्दरत्नप्रदीपः

Śabdaratnapradīpaḥ by Kāśīrāma

Substance : Country-made paper. *Size* : 24.5 X 7.5 cms. *Folios* : 1-52, 52-79 = 80. *Lines* : 5-7. *Letters* : 28-29. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, damaged. *Extent* : Complete.

Some folios are laminated and most of the folios are repaired with patches. The work is a lexicon on medicine. Date Samvat 1728 = A.D. 1671 is mentioned in the Post-Colophon.

Beginning :

स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः ॥
 नत्वा धन्वंतरि तस्तुतो नामदेवस्तु.....णाग्रणी ॥
 प्रख्यातो भूमिपालस्य गोपालस्य समीपगः ।
 तस्मात्क.....सस्तु प्रादुरात्प्रतापवान् ॥
कीर्त्याशौर्य्य दानादि भूतया पुरितं जगत् ।

यावदस्तु लसीदासः पुत्रो गोपालभूपतेः ॥
 बहादुरपुरतेन निर्मितं तत्र सोभवत् ।
 प्रोक्तुंगसौधप्रासादहर्म्यं प्राकारगोपुरैः ॥
 शोभितं कोकिलैर्भृगैर्व(नो)पव[न]नादिभिः ।
 तत्र यादवराज्ये तु कल्याणः पूजितोभवत् ॥
 आयुर्वेदांगनिपुणः शस्त्रशास्त्रविशारदः ।
 तेन संतन्यते शब्दरत्नदीपस्तु भाषया ॥
 काशीरामेण गुरुणा क्षातैर्वर्गेरदादिभिः ।

End :

सौंदर्यं शशितुल्यतामनुगतः सूर्योपमस्तेजसा
 पाठे वेदपुराणशास्त्रकविता नामेव वाचस्पतिः ।
 शौर्ये वासवजामदग्निसदृशो गांडीवितुल्योऽथवा
 जीव्याद्ब्रह्मादिना वधेरपि परं कल्याणदासः क्षितौ ॥

Colophon :

इति श्री नामदेवसुतकल्याणदासकारिते काशीराम-
 विरचिते शब्दरत्नप्रदीपे सर्वाक्षरवर्गः समाप्तिमयासीत् ।

Post-Colophon :

संवत् १७२८ वर्षे कार्तिक शुक्ल एकादश्यां गुरौ लिखितमिदं ॥ शुभं भूयात् ॥

435

G. 10119

शब्दरत्नप्रदीपः

Śabdaratnapradīpaḥ by Kāśīrāma

Substance : Country-made paper. *Size :* 31.5 X 14.7 cms.
Folios: 1-22, 24-43 = 42. *Lines :* 12. *Letters :* 36. *Script :* Nāgarī.
Condition : Old, musty. *Extent :* Incomplete.

Only F. 23 is missing. Edges of the folios are in a decaying condition. The content of the manuscript is same as G. 5104.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

नत्वा धन्वंतरिं देवं सव(र्व)कामफलप्रदं(म्) ।
 शंकरं भारतीं चैव ग्रंथो(ऽ)यं क्रियते मया ॥ १॥
 आसीद्यदुकुले राजा चंद्रसेनो महाबलः ।
 तत्सुतो भारतीचंदे गोपालस्तत्सुतो भवेत् ॥ २॥
 तत्समीपेति विख्यातो भिषकुलक्ष्मीधरो द्विजः ।
 तत्सुतो नामदेवस्तु वैद्यो वैद्यगणाग्रणीः ॥ ३॥
 प्रख्यातो भूमिपालस्य गोपालस्य समीपगः ।
 तस्मात्कल्याणदासस्तु प्राज्ञरासीत्प्रतापवान् ॥ ४॥
 यत्कीर्त्या शौर्यदानादि भूतया पूरितं जगत् ।
 यादवस्तुलशीदासः पुत्रो गोपालभूपतेः ॥ ५॥
 बहादरपुरं तेन निर्मितं तत्र सो(ऽ)वसत् ।
 प्रोत्तुंगसौधप्रासादहर्म्यं प्राकारगोपुरैः ॥ ६॥
 शोभितैः कोकिलैर्भृगैर्वनोपव[न]नादिभिः ।
 तत्र यादवराज्ये तु कल्याणः पूजितोभवत् ॥ ७॥
 आयुर्वेदांगनिपूणः शस्त्रसा(शा)स्त्र विशारदः ।
 तेन संतन्यते शब्दरत्नदीपस्तुभाषया ॥ ८॥
 काशीरामेण गुरुणाक्षांतैर्वर्गेरदादिभिः ।
 निर्णयो भेषजातां तु रत्नदीपे विलोक्यतां(ताम्) ॥ ९॥

End :

सौंदर्ये शशिमुलिताननुगतः सूर्योपमस्तेजसा
 पाठे वेदपुराणशास्त्रकविता नामेव वाचस्पतिः
 शौर्ये वासवया(जाम)दग्नि सद्रुशो गांडीवीतुल्यो(ऽ)थवा
 जीव्याद्ब्रह्मादिना बधेरपि परं कल्याणदासः कृतौ
 षष्ठपंचत्वेक संख्याके वत्सरे मासि फाल्गुने
 कृष्णपक्षद्वितीयां(यायां) ग्रंथौ(थो)यं पूर्णतामियात् ॥

Colophon :

इति श्रीनामदे(देव)सुत कल्याणदासकार्येरिजे(रिते)
 काशीरामविरचिते शब्दरत्नप्रदीपे क्षकरवा(सर्वाक्षरा)दिवर्गः
श्र(स)माप्ताः।

Post-Colophon :

साल्लशंक्षा(शास्त्रसंख्या) स्तो(श्लो)कशतमेकश(स)ह-
श्र(स)योः शुभमस्तु ॥ १॥

436

I.M. 59**शार्ङ्गधरदीपिका**

Śārngadharadīpikā by

Ādhamalla, son of Bhāvasimha

Substance : Country-made paper. *Size* : 33 X 14.8 cms.
Folios: 1, 17-43, 45, 50-57, 59-74, 77-78, 80-85, 88-92, 96-97,
 99-105, 108-109, 111-129, 133-137, 139-170, 172-180, 182-
 183, 186-191, 199-202, 204-213, 215-229, 240-248, 250-269,
 271-272, 279-303, 317-329, 331-343, 346-349, 355, 370-371,
 374 + 11 (by counting). *Lines* : 12-14. *Letters* : 35. *Script* : Nāgarī.
Condition : Old, musty, damaged. *Extent* : Incomplete.

The MS. contains several handwritings. In the last 11 folios (after F. 374b), we find some portions which belong to the same work but cannot be described here as they are totally illegible. The name of the commentary and name of the author are mentioned in the Chapter-Colophon of F. 17a, "इति श्रीवास्तव्यान्वयप्रकाश वैद्य श्रीभवसिंहात्मजेनाढमल्लेन विरचितायां शार्ङ्गधरदीपिकायां प्रथमखंडेपरिभाषाध्यायः प्रथमः ॥"

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीधन्वन्तरये नमः ॥ ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥
 करशिरसाच्युतमीशं भव[भ]पुष्टि क्षयाभयमुपायं(यम्) ।
 स्वर्गापवर्गयोरपि तापत्रयनाशनार्थमभिवंदे ॥ १॥
 सगणगणेशंमति(शमती)वं विघ्नसमूहाश्च हन्ति यः स्मरणे ।

तदनु गुरोरपि चरणं शरणं गदहीनमनुजानं(नम्) ॥
 ये दुर्जनाः परगुणाननुभूय यंति तेपिष्व भाववशगाः किमुंवारणायाः ।
 ये शास्त्रबोधगुणदोषविचारदक्ष(क्षा)स्ति सज्जनाः प्रणु(ण)तिभिः खलु
 वंदनीया(याः) ॥ ३॥

End : (F. 374b)

तच्चसप्तागुलविस्तीर्णं भवति । तथा च ।
 विषाणं श्वेत गौरिंदु। वक्तं सप्तां गुलच्यतुं(तम्) ।
 क्षिप्तोतः पिचुपेशीकुं(कम्)। योज्यं वातयुजे सृजि ।
 अंगुष्टमूलवन्मूल । क्षि (?) द्रमग्रेस्यमुद्रवत् ।
 वस्तिपहस्तनद्वंरक्तंमचूर्णा चेरदिति ।
 जलौकाप्रसिद्धाताश्च द्वादशधा भवंति ।
 तासां षट्भ्यविषाः ।

Reference :

Sarasvati Bhavana, Varanasi.

437

I.M. 4849

शार्ङ्गधरसंहिता

Śārngadharasamhitā by Śārngadhara

Substance : Country-made paper. Size : 27.5 X 12 cms.
 Folios: 1-123. Lines : 8-9. Letters : 34. Script : Nāgarī. Condition :
 Fresh. Extent : Complete.

Handwriting differs from F. 68. 1st Khaṇḍaḥ ends on
 F. 25a having seven chapters under Sūtrasthānam (इति
 श्रीदामोदरसूनुना शार्ङ्गधरेणविरचितायां संहितायां सूत्रस्थाने निदानोक्तरोग-
 गणनाध्यायः सप्तमः।). The work ends with नेत्रप्रेसाद विधिरध्यायः under
 Cikitsāsthānam.

Beginning :

श्रीगणेशाय नः(नमः) ॥

श्रियं स दद्याद्भवतां पुरारिष्यदंगतेजः प्रसरे भवानी ।
 विराजते निर्म्मलचन्द्रिकायां महौषधीव ज्वलिता हिमाद्रौ ॥ १॥
 प्रसिद्धयोगा मुनिभिः प्रयुक्ताश्चिकित्सकैर्ये बहुशो(ऽ)नुभूताः ।
 विधीयते शार्ङ्गधरेण तेषां सुसंग्रहः सज्जन रज्जनाय ॥ २॥
 हेत्वादि रूपाकृति सात्म्यजातिभेदैः समीक्ष्यातुर सर्वरोगान् ।
 चिकित्सितं कर्षणवृंहणाख्यं कुर्वीत वैद्यो विधिवस्तुयोगैः ॥ ३॥

End :

आयुर्वेदसमुद्रस्य गूढार्थमणिसंचयं(यम्) ।
 ज्ञात्वा कैश्चिद्बुधैस्तैस्तु कृताः विविधसंहिताः ॥
 किञ्चिदर्थं ततो नीत्वा क्रियते संहिता मया ।
 कृपाकटाक्षविक्षेप¹मस्यां कुर्वंतु साधवः ॥
 विविधगदार्ति दरिद्रनाशनी² या हरिरमणीव करोति योगरत्नैः ।
 विलशतु शार्ङ्गधरस्य संहितेयं³ कविहृदयेषु सरोजनिर्मलेषु ॥

Post-Colophon :

इति श्रीदा(दामोदर) सूनाः(नुना) शार्ङ्गधरेणविर्(रचितायां)
 चिकित्सास्थाने नेत्रप्रे(प्र)साद⁴ विधिरध्यायः ॥

- 1) Printed book reads निक्षेप ।
- 2) " " " दरिद्रनाशं ।
- 3) " " " संहिता सा ।
- 4) " " " प्रसादन ।

References :

- i) I.O.
- ii) Sarasvati Bhavana, Varanasi.
- iii) Sarasvati Mahal Library, Tanjore.

Printed Books :

- 1) by Śrī Jivānandavidyāsāgara Bhattācāryya, 3rd ed., Calcutta, 1908.
- 2) by Prof. K.R. Srikanta Murti, Chaukhambha Orientalia, Varanasi, 1984.

438

G. 4695

शार्ङ्गधरसंहिता

Śārṅgadharasamhitā by Śārṅgadhara

Substance : Country-made paper. *Size* : 36 X 14 cms. *Folios* : 1-92. *Lines* : 9. *Letters* : 55. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

Paper is yellowish. F. 72 is wrongly written as F. 62. The MS. begins with परिभाषाध्यायः of सूत्रस्थानम् and ends in नेत्रप्रसादनकर्म विधिरध्यायः of चिकित्सास्थानम् ।

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

श्रियं स दद्याद्भवतां पुरारिर्यदंगतेजः प्रसरे भवानी ।

विराजते निर्मलचंद्रिकायां महौषधीव ज्वलिता हिमाद्रौ ॥ १॥

प्रसिद्धा(द्ध)योगा मुनिभिः प्रयुक्ताश्चिकित्सकैर्ये बहुशो(ऽ)नुभूताः ।

विधीयते शार्ङ्गधरेण तेषां सुसंग्रहः सज्जनरंजनाय ॥ २॥

ह(हे)त्वादिरूपाकृतिसात्म्यजातिभेदैः समीक्ष्यातुरसर्वरोगान् ।

चिकित्सितं कर्षणबृंहणाख्यं कुर्वति(र्वीत) वैद्यो विधिवस्तु(त्सु)योगैः ॥ ३॥

End :

आयुर्वेदसमुद्रस्य गूढार्थमणिसंचयः(यम्)।

ज्ञातां(ज्ञात्वा) केचि(कैश्चि)द्विधैस्ते(स्तै)स्तु कृता विविधसंहिताः ॥

कुं(किं)चिदर्थं ततो नीत्वा क्रियते¹ संहिता मया ।

कृपाकटाक्षविक्षेप²मस्यां कुर्वतु साधवः ॥

विविधगदार्तिदरिद्रनाशिनी³(नाशनीया) हरिरमणीच(व) करोति योगरत्नैः।

विलसतु शार्ङ्गर(ङ्गधरस्य) संहिता सा कविहृदयेषु सरोजनिर्मलेषु ॥

Colophon :

इति श्रीदामोदरसूनु(सूनु)ना शार्ङ्ग(ङ्ग)धरेण विरचितायां संहितायां

चिकित्सास्थाने नेत्रप्रसादनकर्मविधिरध्यायः ॥

श्रीराम शुभमस्तु ।

- 1) Printed book reads कृतेयं ।
- 2) " " " निक्षेप ।
- 3) " " " नाशनं ।

439

I.M. 9422**शार्ङ्गधरसंहिता****Sārṅgadharasamhitā by Sārṅgadhara**

Substance : Country-made paper. *Size* : 27.5 X 11.5 cms.
Folios: 1-70. *Lines* : 10. *Letters* : 38. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Old, damaged. *Extent* : Complete.

1-19 folios are brittle and damaged. The MS. contains some marginal notes. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Saṁvat 1770 = A.D. 1713. Scribe is Sadānanda (Kāyastha).

Beginning :

श्रीसिद्धिविनायकाय नमः ॥ श्रीसिद्धेश्वर्यै नमः ॥
 श्रियं स दद्याद्भवतां पुरारिर्यदंगतेजः प्रसरे भवानी ।
 विराजते निर्मलचंद्रिकायां महौषधीव ज्वलिता हिमाद्रौ ॥ १॥
 प्रसिद्धयोगा मुनिभिः प्रयुक्ताश्चिकित्सकैर्यै बहुशोऽनुभूताः ।
 विधीयते शार्ङ्गधरेण तेषां सुसंग्रहः सज्जनरंजनाय ॥ २॥
 हेत्वादिरूपाकृतिसात्यजातिभेदैः समीक्ष्यातुरसर्वरोगान् ।
 चिकित्सितं कर्षणवृंहणाख्यं कुर्वीत वैद्यो विधिवत्सुयोगैः ॥ ३॥

End :

किंचिदर्थं ततो नीत्वा क्रियते¹ संहिता मया ।
 कृप(पा)कटाक्ष विक्षेप²मस्यां कुर्वतु(कुर्वन्तु) साधवः ॥ २॥
 विविधगदार्तिदिद्रिनाशनं(या)हरिरमणीयु(व) करोति योगरत्नैः ।
 विलसतु शार्ङ्गधरस्य संहिता सा कविहृदयेषु सरोजनिर्मलेषु ॥ ३॥

Colophon :

इति श्रीदामोदरसूनुना शार्ङ्गधरेण विरचितायां संहितायां
चिकित्सास्थाने नेत्रप्रसादनकर्मविधिरध्यायः ॥ समाप्तः(प्तः) ॥

Post-Colophon :

सू(शु)भमस्तु ॥ संवत् १७७० ॥
लेखक श(स)दानंद काऐथ ॥

- 1) Printed book reads कृतेयं ।
- 2) " " " निक्षेप ।

440

I.M. 66

शार्ङ्गधरसंहिता (सटीका)

Śārngadharasamhitā (with comm.) by Śārngadhara

Substance : Country-made paper. *Size* : 24.2 X 15 cms.
Folios : 1-303. *Lines* : 20. *Letters* : 17-21. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

It is a book-shaped manuscript where pagination is found on both sides of the folios. The text runs along with a commentary. Text is in Sanskrit and the commentary appears to be in a local dialect. Folios are laminated. Author's name and title of the text have been mentioned in the Chapter-Colophon of F. 9- इति श्रीदामोदरसूनुना सारंग(शार्ङ्ग)-धरेण विरचितायां संहितायां सूत्रस्थाने परिभाषा प्रथमो(स)ध्यायः । There is no mention of the name of the commentary and the name of the commentator.

Beginning : (Text) F.1.

श्रीगणेशाय नमः ॥

श्रियं स दद्याद्भवतांपुरारिर्यदंगतेजः प्रसरे भवानी ।

विराजते निर्मलचंद्रिकायां महो(हौ)षधीव ज्वलिता हिमाद्रौः(द्रौ) ॥ १॥

प्रसिद्धयोगा मुनिभिः प्रयुक्ताश्चिकित्सतै(कै)र्ये बहुशो(स)नुभुताः ।

विधीयते शार्ङ्गधरेण तेषां सुसंग्रहः सज्जनरंजनाय ॥ २॥
 हेत्वादिरूपाकृतिसात्म्यजातिभेदैः समी[द]क्ष्यातुरसर्वरोगान् ।
 चिकित्सितं कर्षणवृंहणाख्यं कुर्वीत वैद्यो विधिवत्सुयोगैः ॥३॥

Beginning : (Comm.) F. 4.

अथ टीका ॥ भाषा ॥
 जालीका अंतरमै सूर्यगत प्राप्त होयति
 नसुंवंसीक हि जैतिन वंसीको नीनाय ।
 छवंसी की एकमिरच। अथ वाछराई की एकमिरच ।
 तिनराई की एकसरसुं(म्)। आवसरसुंको एकजव ।

End : (Text) F. 303

अथ अजीर्णकंटको रसः ।
 श्लोकाः ।
 शुद्धं सूतं विषं गंधं सर्व्वं समं¹ बिचूर्णयेत् ।
 मरिचं सर्व्वतुल्यांशं कंटकार्या(र्याः) फलद्रवैः ॥ १॥
 मर्दये(येद्) भावयेत्सर्व्वम् एकविंशति बारकुं(कम्) ।
 वटीगुंजात्रयं खादेत्सर्व्वजीर्णप्रशान्तये ॥ २॥
 अजीर्णा(र्ण) कंटकुं(कः) सो(ऽ)यं रसो हंति विस्मू(षू)चिका(काम्) ॥ ३॥

End : (Comm.) F. 303

मिरचच्यारि सौरवाजे। पाछेहरडै। सूंठिगुल। यांकीगोजी कीजै ।
 अधेजाभरिखवाजे । सकज रोगजायः ॥
 इति अग्निकुंडावलीरसः ॥
 भाषार्थ ॥
 श्रुद्धपारो । श्रुद्धविष । श्रु.....।

1) Printed book reads समं सर्व्वं ।

441

G. 4353

शार्ङ्गधरसंहिता

Śārṅgadharaśaṁhitā by Śārṅgadhara

Substance : Country-made paper. *Size* : 27.2 X 10.5 cms.
Folios : 1-2, 4-117 = 116. *Lines* : 8. *Letters* : 29-30. *Script* : Nāgarī.
Condition : Old, damaged. *Extent* : Incomplete.

The manuscript contains some marginal notes. Folio 3 is missing and folio 95a is blank.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

श्रियं प्र(स) दद्याद्भवतां पुरारिर्यदंगतेजः प्रसरेः(रे) भवानी ।

विराजते निर्मलचन्द्रिकायां महौषधीव ज्वलिता हिमाद्रौ ॥ १॥

प्रसिद्धयोगा मुनिभिः प्रयुक्ताचि(श्चि)कित्सकैर्ये बहुशो(ऽ)नुभूताः ।

विधीयते शार्ङ्गधरेण तेषां सुसंग्रहः सज्जनरंजनाय ॥ २॥

हेत्वादिरूपाकृतिसात्म्(त्स्य)जातिभेदैः समीक्ष्यातुरसर्वरोगान् ।

चिकित्सितं कर्षणबृंहणाख्यं कुर्वीत वैद्यो विधिवत्सुयोगैः ॥ ३॥

End :

आयुर्वेदसमुद्रस्य गूढार्थमणिसंचयः(यम्) ।

ज्ञात(त्वा) कैश्चिद्बुधैस्तैस्तु कृता विविधसंहिताः ॥ १५॥

कश्चि(किञ्चि)दर्थं ततो नीत्वा कृतेयं संहिता मया ।

कृपाकटाक्षविक्षेप¹ मस्यां कुर्वत(तु) जंतु(त)वः²॥ १६॥

विविधगदार्तिदरिद्रनाशनं या हे(ह)रिरमण(णी)व करोति जा(यो)गरत्ता(लैः)।

वि(ल)सतु शार्ङ्गधरस्य संहिता सा कविहृदयेषु सरोजनिर्मलेषु ॥ १७॥

Colophon :

इति श्रीदामोदरसूनुना शार्ङ्गधर(रेण)विरचितायां संहितायां

चिकित्सास्थाने त्र(नेत्र)जसाकर्ण(कर्म)विधिद्वात्रिंशो(ऽ)ध्यायः ॥

समाप्तोयं(ऽयम्) ॥ सम्पूर्ण(र्णम्) ॥

- 1) Printed book reads निक्षेप ।
 2) " " " साधवः ।

442

G. 51

शार्ङ्गधरसंहिता

Śārṅgadharasāṃhitā by Śārṅgadharma

Substance : Country-made paper. *Size* : 29.3 X 14.5 cms.
Folios: 1, 3-91, 93-96 = 94. *Lines* : 15. *Letters* : 43. *Script* : Nāgarī.
Condition : Old, damaged. *Extent* : Incomplete.

Margins are repaired. First and last folios are discoloured. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1725 = A.D 1668.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीधन्वन्तरये नमः ॥
 श्रियं स दद्याद्भवतां पुरारिः यदंगतेज्ज(जः) प्रसरे भवानी ॥
 विराजते निर्मलचन्द्रिकायां महौज्ज(ष)धीव ज्वलिता हिमाद्रौ ॥ १॥
 प्रसिद्धयोगा मुनिभिः प्रयुक्ताच्चि(श्चि)कित्सकैर्ये वं(बहु)शो(ऽ)नुभूताः ।
 विधीयते शार्ङ्ग(ङ्ग)धरेण तेषां सुसंग्रहः सज्जनरंजनाय ॥ २॥
 हेत्वादिरूपात्यक(कृतिसात्य)जातिभेदै(दैः) समीक्ष्यातुरसर्वरोगान् ।
 चिकित्सितं कर्षणवृंहणाख्यं कुर्वीत वैद्यो विधिवस्तुयोगौ ॥ ३॥

End :

आयुर्वेदसमुद्रस्य गूढार्थपदसंशयम्^१(यः)।
 ज्ञातः(त्वा) कैश्चिद्बुधैस्तैस्तु कृता विध(विध)संहिता ॥
 कुं(किं)चिदर्थं ततो नीत्वा कृतेयं संहिता मया ।
 कृपाकटाक्षविक्षेप^२मस्यां कुर्वन्तु साधवः ।
 विविध गदात्ति(र्ति)दरिद्रनाशनं (या) हरिरमणीव करोति योगरत्नैः ॥
 विलसतु शार्ङ्गधरस्य संहिता सा कविहृदयेषु सरोजनिर्म[र्म]लेषु ॥

Colophon :

इति श्रीदामोदरसूनुना सा(शा)ङ्गधरेण रचयितां(विरचितायां) संहितायां
चिकित्सास्थाने नेत्राञ्जनविधिर्नाम त्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥
समाप्तोऽयं ग्रंथः ॥ शुभमस्तु ॥ ३३॥

Post-Colophon :

सम्बत् १७२५ ज्यैष्ठकृष्णौ(ष्णौ)कादश्यां रविवासरे लिखितमिति ॥ ०॥
ॐ नमो भगवते श्रीवासुदेवाय ॥ शुभमस्तु ॥

- 1) Printed book reads मणिसञ्जयम् ।
- 2) " " " निक्षेप ।

443

G. 7803**शाङ्गधरसंहिता**

Śārngadharasāṁhitā by Śārngadhara

Substance : Country-made paper. *Size :* 26 X 12.5 cms. *Folios :* 2-98. *Lines :* 11-12. *Letters :* 34. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh. *Extent :* Incomplete.

The MS. is incomplete in the beginning and at the end. F. 49-98 these folios are discoloured and F. 97 is repaired. Chapter-Colophon has mentioned the author's name and the title in F. 4b - 'इति श्रीदामोदरसूनुना शाङ्गधरेण विरचितायां सूत्रस्थाने परिभाषाध्यायः प्रथमः'।

Beginning :

.....मु(मा)हारादिगतिस्तथा ।
रोगाणां गणनां(ना) चैव^१ पूर्वखंडो(ऽ)यमीरुतेः(रितः) ॥ ८॥
स्वरसः क्वाथफांटौ च हिमं(मः)कल्कश्चचूर्णकं(कम्) ।
तथैव गुटिकालेहौ स्नेहः संधानमेव च ॥ ९॥
धातुशुद्धी रसाश्चैव खंडो(ऽ)यं मध्यम(मः)स्मृत(तः) ।
स्नेहपानं स्वेदविधिः वव(म)नं च विरेचनं(नम्) ॥ १०॥

End :

अथ कर्णपूरणं(णम्) ।

स्वेदयेत्कणदिशं तु किञ्चिन्(न्तुः) पार्श्वशायिनः ।

मूत्रैः स्नेहैः रसैः कोष्णैस्ततः श्रोत्रं प्रपूरयेत् ॥ १॥

कर्णं तु^२ पूरितं रक्षेच्छतं पञ्च शतानि च^३।

सहस्रं वापि मात्राणां श्रोत्रं(त्र)कण्ठ शिरोगदे ॥ २॥

स्वजानुतः^४ करावर्त्तं कुर्याच्छोटु(टि)कया युतं(तम्) ।

एषा मात्रा भवेदेका सर्वत्रैवैष निश्चयः ॥ ३॥

रसाद्यैः पूरणं कर्णे भोज(नात्प्राक्प्रशस्यते)।

1) Printed book reads चेति ।

2) " " " च ।

3) " " " वा ।

4) " " " नूनः ।

444

I.E. 67

शार्ङ्गधरसंहिता

Śārṅgadharasamhitā by Śārṅgadhara

Substance : Country-made paper. *Size* : 23 X 16.2 cms. *Folios* : 1-15 + 47 (by counting) = 62. *Lines* : 9-13. *Letters* : 28. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, worm-eaten, damaged. *Extent* : Incomplete.

Pagination does not continue after F. 15. The text is complete upto आसवारिष्टकल्पनाध्यायः of चिकित्सास्थानम्। The MS. has been kept in a bound book-form. Author's name is mentioned in the Chapter-Colophon of F. 4b — “इति श्रीदामोदरसूनुना सारं(शार्ङ्ग)धरेण विरि(र)चितायां सु(सूत्र)स्थाने परिभाषाध्यायः।”

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

श्रियं स दध्वा(द्या)द्भवतां पुरारीयशं(रिर्यदङ्ग)तेजः प्रसरे भवानी ।

विराजते निर्मलचंद्रिकायां महौषधौ(धी)व क्ष(ज्व)लिता हिमाद्रौ ॥ १॥
 प्रसिद्धयोगा मुनिभिः प्रयुक्ताश्चिकित्सकैर्ये बहुशो(ऽ)नुभूता(ताः) ।
 वी(वि)धीयते शार्ङ्गधरेण तेषां सुसंग्रहः सज्ज(न)रंजनाय ॥ २॥
 हेत्वादिरूपाकृतिसात्यजातिभेदै(दैः) समि(मी)क्ष्यासु(तु)रसर्वरोगान् ।
 चिकित्सितं कर्षणवृ(वृं)हणाख्यं कुर्वी(त) वैद्यो विधिवस्तु(त्सु)योगै(गैः) ॥ ३॥

End :

पारावत्पलैर्लेपा(तमलैर्लिम्पे)दथवा कूकु(कुक्कु)टोद्भवे(वैः)।
 हेमपा(प)त्राणि तेषां च प्रदद्यादंतरांतरा(रम्) ॥
 गंधचूण(र्ण) समं धृत्वा शरषि(राव)युगु(ग्म)संपुटे ।
 प्रदद्यात्कुर्कु(क्कु)टपुटं पंचभिर्गोमयोपलै(लैः) ॥
 एवं नवपुटी(टां) दद्यादशमे¹ च महापुटं (टम्) ।
 त्रिंशद्वनोपलैर्देयं जायते हेमभस्मतां²(ताम्) ॥
 अथ तारमारणं(णम्) ॥
 भागैकं तालकं मर्द्यं जाममम्लेन³ केनचित् ।
 तेन भागत्रयं तारपा(प)त्राणि परिलेपयेत् ॥

- 1) Printed book reads दद्यादशमं ।
- 2) " " " भस्मकम् ।
- 3) " " " जम्बेनाम्लेन ।

445

I.M. 10165

शार्ङ्गधरसंहिता

Śārṅgadharasamhitā by Śārṅgadhara

Substance : Country-made paper. *Size* : 23.5 X 9.5 cms.
Folios: 3-5, 8-15, 55-56, 59-60, 67-84 - Total 33. *Lines* : 7. *Letters*: 24. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

The MS. is incomplete in the beginning and at the end. So the author's name and title are mentioned in the Chapter-Colophon of F. 75b-“इति श्रीदामोदरसूनुना शार्ङ्गधरेण

विरचितायां संहितायां चिकित्सास्थाने रसकल्पनाध्यायः ।” Upto F. 15 there is no mention of the title of the work. Handwriting appears to be different from, F. 55 and F. 56 are a bit damaged.

Beginning :

..... च ॥ १७॥

क्रौंचः कुरंगः पृषतश्च कोरः कर्पिजलोवर्त्तककालपुच्छौ ।

गवामजायाश्च पयोधृतं च हरीतकीपर्वतनिर्जरांभः ॥ १८॥

एरंडतैलं सितचंदनं च द्रव्यानि सर्वानि पुरेरितानि ।

ज्योत्स्नाप्रियालिंगमप्ययं स्याद्रणः पुराण ज्वरिणां सुखाय ॥ १९॥

End :

अनेन विधिना युज्या(ञ्ज्या)निरूहं वस्तिदानवित्¹।

द्वितीयं वा तृतीयं वा चतुर्थं वा यथोचितं(तम्)² ॥

स स्नेह एकः पवने पित्ते द्वौ पयसा सह ।

कषायकटुमुत्राद्याः कफे चोष्णाल्मयो(योः) हिताः ॥

पित्तश्लेष्मानिलाविष्टे(ष्टं) क्षीरयु(यू)षरसैः क्रमात् ।

निरूदुं(हं) भोजयित्वा च ततस्थ(स्त)मनुवास(येत्) ॥

1) Printed book reads दातवत् ।

2) " " " यथोत्तिवम् ।

446

I.M. 10551

शार्ङ्गधरसंहिता

Śārṅgadharasamhitā by Śārṅgadhara

Substance : Country-made paper. *Size :* 32.5 X 12.5 cms. *Folios:* 27-57, 59-61 = 38. *Lines :* 9. *Letters :* 43-44. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, worm-eaten. *Extent :* Incomplete.

The MS. is incomplete in the beginning and at the end. Author's name and the title of the MS. have been mentioned in the Chapter-Colophon of F. 24a—“इति श्रीदामोदरसू(नु)ना

शार्ङ्ग(ङ्ग)धरेणविरचितायां संहितायां निदाने रोगगणनासंख्याध्यायः॥ छ ॥ इति
पूर्वखण्डः॥”

Pūrvakhaṇḍaḥ	ends on	- F. 24a,
Svarasādikalpanādhyāyaḥ	"	- F. 26a,
Kvāthādikalpanādhyāyaḥ	"	- F. 33a,
Kalkakalpanādhyāyaḥ	"	- F. 36a,
Cūrṇakalpanādhyāyaḥ	"	- F. 44b,
Baṭakakalpanā dhyāyaḥ	"	- F. 49b,
Kalyakathanādhyāyaḥ	"	- F. 61a.

Beginning :

.....(वामि)नी चैव खंडितांतर्मुखी तथा ।

शु(सु)चीमुखी विष्णु(प्लु)ता च जातघ्नी¹ च परिप्लुता ॥ ७६॥

उपसु(प्लु)ता वा(प्रा)क्चरणा महायोनिरुदावृ(हृ)ता²।

कर्णिका³ चातिचरणा योनिरोगा इतीरिताः ॥ ७७॥

चतुर्विधो(धं) योनिकुंदो(कन्दं) वातपित्तकफैस्त्रिधा ।

चतुर्थः(तुर्थं) सन्निपातेन तथाष्टौ गर्भजा गदाः ॥ ७८॥

End :

अथ आसवाः ॥

उशीरं बालकं पद्मं काश्मरीं नीलमुत्पलं(लम्) ।

प्रियंगुं पद्मक(कं) लोध्रं मंजिष्ठा(ष्ठां) धन्वयासकं(कम्) ॥

पाठां किराततिक्तं च न्यग्रोधोदुंबरं शठीं(ठीम्) ।

पर्पटं पुण्डरीकं च पटोलं कांचनारकं(कम्) ॥ १५॥

जंबू(बू)शात्मलिनिर्व्यासं प्रत्येकं पलं(ल)संमितान् ।

भागांस्तु(सु)चूर्णितात्कृ(न् कृ)त्वा द्रु(द्रा)क्षायां(याः)

पलविंशतिं(तिम्) ॥ १६॥

धातकीं..... ॥

1) Printed book reads पुत्रघ्नी ।

2) " " " महायोनिश्च कर्णिनी ।

3) " " " स्यान्नन्दा ।

447

I.M. 9293

शार्ङ्गधरसंहिता

Śārṅgadharasamhitā by Śārṅgadhara

Substance : Country-made paper. *Size* : 27.5 X 11.4 cms. *Folios*: 1-11. *Lines* : 11. *Letters* : 41. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

This MS. contains only six chapters of the Pūrvakhaṇḍaḥ. There is no Colophon at the end. Title and author's name are found in the Colophon of the 1st chapter — “इति श्रीदामोदरसूनुना शार्ङ्गधरेणविरचितायां संहितायां प्रथमेखंडे... ..” (F. 3b).

Following are the chapters :

- F. 3b — परिभाषादिरध्यायः प्रथमः ।
 F. 5a — भैषज्यकालोक्तिरसगुणवीर्यविपाकप्रभावोक्तिसृतुषट्का-
 ख्यानाध्यायोद्वितीयः ।
 F. 6b — नाडीपरीक्षादिविधिरध्यायस्तृतीयः ।
 F. 7b — दीपनपाचनगणोक्तविधिरध्यायश्चतुर्थः ।
 F. 10b — कालादिकथनाध्यायः पंचमः ।
 F. 11b — आहारपाकगर्भोत्पत्तिकुमारपोषणविधिरध्यायः षष्ठः ।

Beginning :

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

श्री(श्रि)यं स दद्याद्भवतां पुरारिर्यदंगतेजः प्रसरे भवानी ।

विराजते निर्मलचंद्रिकायां महौषधीव ज्वलिता हिमाद्रौ ॥ १ ॥

प्रसिद्धयोगा मुनिभिः प्रयुक्ताश्चिकित्सकैर्ये बहुशो(ऽ)नुभूताः ।

विधीयते शार्ङ्गधरेण तेषां सुसंग्रहः सज्जनरंजनाय ॥ २ ॥

हेत्वादिरूपाकृतिसात्म्यजातिभेदैः समीक्ष्यातुरस्सर्वरोगान् ।

चिकित्सितं कर्षणबृंहणाख्यं कुर्वीत वैद्यो विधिवस्तु(त्सु)योगैः ॥ ३ ॥

End :

चैतन्यशिथिलत्वाद्य(द्यः) पीत्वौ(त्वै)कं श्वासमुद्रमेत् ।

विदीर्णवदनः श्वासं जृम्भा सा कथ्यते बुधैः ॥
 उदानप्राणयोरूर्द्ध्व(र्ध्व)योगान्मौलिकफस्र(त्ना)वात् ।
 शब्दः संजायते तेन(नस्तः) क्षुतं तत्कथ्यते बुधैः ॥
 उदानकोपादाहारमुसंस्थि(त) त्वाच्च यद्भवेत् ।
 पवनस्योर्द्ध्व(र्ध्व)गमनं तमुद्रारु(रं) प्रचक्षते ॥

Colophon :

इति श्रीदामोदरसूनुना शार्ङ्गधरेणविरचितायां आहार-
 पाकगर्भोत्पत्तिकुमारपोषो(षण)विधिरध्यायः षष्ठः(ष्ठः)।

448

I.M. 9425

शार्ङ्गधरसंहिता

Śārngadharasamhitā by Śārngadhara

Substance : Country-made paper. *Size :* 28 X 11.5 cms. *Folios :* 19 (by counting). *Lines :* 10. *Letters :* 41-42. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, brittle, damaged. *Extent :* Incomplete.

First folio contains some commentary on the upper and lower margins. But it is incomplete. The work ends with the 7th chapter on Nidānam entitled 'Rogagaṇanādhyāyaḥ'. The MS. begins with the second section (मध्यमखण्डः) but the concluding verses are from the first section (पूर्वखण्डः). Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1729 = A.D. 1672.

Beginning :

श्रीसिद्धिविनायकाय नमः ॥ श्रीसिद्धेश्वर्यै नमः ॥

अथ मध्यमखण्डः(ः)प्रारभ्यते ॥

अत्र(थातः)स्वरसः कल्कः क्वाथश्च हिमफांटकौ ।

ज्ञेयाः कषायाः पंचैते लघवः स्युर्यथोत्तरं(रम्) ॥ १ ॥

तेषु स्वरसकल्पना ॥

आहतात्तत्क्षणो(णा)त्क्रु(कृ)ष्टाद्द्रव्यात्क्षुस्म(ण्णा)त्समुद्भ(द्ध)रेत् ।

वसुनिःपीडितो यः स रसः स्वरस उच्यते ॥ २॥
 कुडवं चूर्णितं द्रव्यं क्षिप्तं च द्विगुणे जले ।
 अहोरात्रं स्थितं तस्माद्भवेद्वा रस उत्तमः ॥ ३॥

End :

मलाभं सन्निपाताच्च शुक्रदोषा इतीरिताः ।
 अथ स्त्रीरोगनामानि प्रोच्यन्ते पूर्वशास्त्रतः ॥ ७४॥
 अष्टावात्त(त्त)वदोषाः स्युर्वातपित्तकफैस्त्रिधा ।
 पूयाभं कुणपं ग्रंथिः क्षीणं मलसमं तथा ॥ ७५॥
तथा च रक्तता (इति प्रसिद्धा गणिता) ये किलोपद्रवा भुवि ।
 असंख्यास्ते(श्चा)परे धातुमूलजीवादिसंभवाः ॥

Colophon :

इति श्रीदामोदरसूनुशार्ङ्गधरविरचितायां संहितायां
 निदाने रोगगणनाध्यायो(ऽ)यं सप्तमः ॥७॥ इति प्रथमः कांडः ॥ १॥

Post-Colophon :

संवत् १७२९ अगहनवदि १३ ।

449

I.M. 1038

शार्ङ्गधरसंहिता

Śārṅgadharasāṁhitā by Śārṅgadharma

Substance : Country-made paper. *Size :* 24 X 10 cms. *Folios:* 1-4. *Lines :* 8-12. *Letters :* 38. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old. *Extent :* Incomplete.

The manuscript is incomplete at the end. The text deals with मागधपरिभाषा and कलिङ्गपरिभाषा and thereafter additional eight lines are seen.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

श्रियं स दद्यात्(द्)भवतां पुरारिर्यदंगतेज्(जः) प्रसरे भवानी ।

विराजते निर्मलचंद्रिकायां महौषधीव ज्वलि(ता)हिमाद्रौ ॥ १॥
 प्रसिद्धयोगा मुनिभिः प्रयुक्ताश्चिकित्सकैर्ये बहुशो(ऽ)नुभूताः ।
 विधीयते शार्ङ्गधरेण तेषां सुसंग्रह(हः) स्संग्रह(सज्जन)रंजनाय ॥ २॥
 इत्वादिरूपाकृतिसात्म्यजातिभेदैः समीक्ष्यातुरसर्वरोगान् ।
 चिकित्सितं कर्षणा(ण)ब्रह्म(वृंह)णाख्यं कुर्वीत वैद्यो विधिवत्सुयोगैः ॥ ३॥

End :

प्रयोक्तव्या सदैवार्द्रा द्विगुणा नैव कारयेत्¹ ।
 शुष्कं नवीनं द्रव्यं च² योज्यं सकलकर्मसु ॥
 आर्द्रं तु³ द्विगुणं युज्यादेष⁴ सर्वत्र निश्चयः ।
 काले(ऽ)नुक्ते प्रभातं स्यादंगे(ऽ)नुक्ते जटा भवेत् ॥

- 1) Printed book reads योजयेत् ।
- 2) " " " यद्द्रव्यं ।
- 3) " " " च ।
- 4) " " " युज्यादेष ।

450

G. 1161

शिवकोषः (सटीकः)

Śivakoṣaḥ (with comm.) by Śivadatta

Substance : Country-made paper. *Size* : 28 X 16.8 cms.
Folios : 1-103. *Lines* : 4-5 (text), 6-10 (comm.). *Letters* : 42 (1st line comm.). *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh handwriting but slightly worm-eaten. *Extent* : Complete.

Upper and lower portions contain the commentary and the middle of the folio contains the text. Commentary is also composed by the author. Name of the commentary is Śivaprakāśaḥ. Date of the scribe is Samvat 1869 = A.D. 1812. It is mentioned in the Post-Colophon. Scribe is Kānyakubja Āsārāma.

Beginning : (Text)

श्रीकृष्णाय नमः ॥

वंदामहे भारति तं भवत्याः कृ(कृ)पाक(टा)क्षं करुणापरायाः ।

यतो जगदव्यस्तसमस्तवस्तुस्वहस्तविन्यस्तमिवाव भाति ॥ १॥

शब्दार्णवाजयामरवोपालितसिंहमेदिनीविश्वान् ।

हालावली हलायुधशाश्वतहैमत्रिकांड(शषां)श्च ॥ २॥

प्रीत्यै विविच्य भिषजो विविधौष(ध)नामसंदिहानस्य ।

नानार्थौषधकोशो विरिच्यते लिंगभेदेन ॥ ३॥

Beginning : (Comm.)

श्रीगणेशाय नमः ॥

मदकलितकपोलमञ्जुगुंजन्मधुकरनिक्वण दत्तकर्णतालः ।

रदवलयति विघ्नचंडतुंड कलयतु मंगलमङ्गजोभवान्याः ॥ १॥

स जयति द्वेवः सोमः शिरसा प्रविभर्ति यं शिवः सोमः ।

अनवरतं विपुलसुधांशुं किरन्करै रवति यो वसुधां(म्) ॥ २॥

End : (Text.)

प्रचुर प्रयोगचित्तायेशब्दास्त इहकीर्तितः ।

दृष्ट्वा(ष्ट्वा) अप्युत्पलिनी प्रभृतिषु चान्ये परित्यक्ताः ॥

नवग्रहतिथिप्राप्ते हायने हालभूभुजः ।

चक्रे चतुर्भुजकोषं शिवदत्तः शिवाभिधम् ॥

End : (Comm.)

पूर्वायुराम्नायकृतां वचोभिः शिवप्रकाशो रचितो यतोस्मिन् ।

विधीयतां दोषविधौ समाधिग्रन्थे न दोषः क्वतरप्रणीते ॥

सतत परिहितैक मानसानां विमलधियां गुणिनामसत्सुराणां(णाम्) ।

विलसतु हृदये चिकित्सकानामिति शिवदत्तकृतः शिवप्रकाशः ॥

Colophon : (Text)

इति श्रीकपूर्णीयशिवदत्तकृतशिवकोषः संपूर्णः ॥

Colophon : (Comm.)

इति श्रीकूर्पूरीयचतुर्भुजात्मजमिश्रशिवदत्तकृतः शिवप्रकाशः संपूर्णः ॥

Post-Colophon :

संवत् १८६९ वर्षे चैत्र शुक्लपूर्णिमायां भृगुवासरे कान्यकुब्जआसारामेण
लिखितं अर्गलपुरमध्ये ॥ श्रीसच्चिदानंदपदारविंदाश्रयात् ॥ राजापटणी-
मलस्याधिकारिणः ॥ शुभं(म्) ॥

451

G. 8405

शिवकोषः

Śivakoṣaḥ by Śivadatta

Substance : Country-made paper. *Size* : 25.3 X 11 cms. *Folios* : 1-3, 6-31, 33-38, 40-60 = 56. *Lines* : 7. *Letters* : 26. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

The work is an Ayurvedic lexicon, otherwise called as Nānārthauṣadhakoṣaḥ by the author himself. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Saṁvat 1861 = A.D 1804.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

वंदामहे भारति तं भव्वा(व)त्याः कृपाकटाक्षंकरुणापरायाः ।

यतो ज्रु(जग)द्व्यस्तसमस्तवस्तुस्वहस्तविन्यस्तमिवाव भाति ॥१॥

शब्दार्णवाजयामरवो पालित सिंहमेदिनी विश्वान् ॥

हारा(ला)वली हलायुधशाश्वतहैमत्रिकांडशषांश्च ॥ २॥

प्रीत्यै विविच्य भिषजो विविधौष(षध)नाम संदिहानस्य ।

नानार्थौषधकोषो विरच्यते लिंगभेदेन ॥ ३॥

End :

प्रचुरप्रयोगचित्ता ये शब्दास्त इह कीर्तिताः [प्रायः] ।

दृष्ट्वा अपुत्यलिनी प्रभृतिषु चान्ये परित्यक्ताः(ः) ॥

नवग्रहतिथिप्राप्ते हायने हलभूभुजः ।

चक्र चातुर्भुजिः(जः) कोषं शिवदत्तः शिवाभिधम् ॥ ५३४

Colophon :

इति श्रीकूर्पूरि(री)यचतुर्भुजात्मजशिवदत्तकृतः शिवकोसः(षः) सं(स)माप्तः॥

Post-Colophon :

श्री सम्बत् १८६१ मिति वैसा(शा)ख-शुदि ५ सोमाप्रातसमये पोछीप्रम की।
लिखनानेमक ॥ दु आइ त धरमकी॥ कलमकरमकी।

452

I.M. 370

शोणितश्रा(स्त्रा)वविधिः

Śoṇitaś(s)rāvaividhiḥ by (Śārngadhara)

Substance : Country-made paper. *Size :* 24 X 10.8 cms. *Folios:* 1-3. *Lines :* 8. *Letters :* 23. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh. *Extent :* Incomplete.

Though in the MS. the text begins with the folio bearing the marking no. 1, yet it appears that it is not a proper beginning. It only starts with a chapter named शोणितश्रावविधिः। This tallies with the 12th chapter (द्वादशोऽध्यायः) of the Uttarakhaṇḍaḥ of Śārngadharasamhitā by Śārngadhara. The ending is written in a haphazard and totally confused form.

Beginning :

अथ शोणितश्रा(स्त्रा)वविधिः ॥

शोणितं श्रा(स्त्रा)वयेज्जंतोरामयं प्रसमीक्ष्य च ।

प्रस्थं प्रस्थार्द्धकं वाऽपि प्रस्थार्द्धार्द्धमथापि वा ॥

शरत्काले स्वभावेन कुर्याद्रक्तश्रु(सु)तिं नरः ॥ ६१॥

त्वग्दोषग्रंथिशोफा(था)द्या न स्यु रक्तसुतेर्यतः ।

मधुरं वर्णतो रक्तमशीतोष्णं तथा गुरु ॥ ६२॥

शोणितं स्निग्धविस्रं स्याद्विदाहश्चास्य पित्तवत् ॥

End :

शोणितं श्रा(स्त्रा)वयेद्युक्त्या शिरामोक्षैः पद्मे(दै)स्तथा ।

गृह्णाति शोणितं शृंगं दशांगुलमितं बलात् ॥

जलौका हस्तमात्रं स्यै शिरासर्वांगशोधनी ।

शीते निरक्ते तु तुम्बी च द्वादशांगुलां ॥

तिमदश्रमैः मूर्छार्ति तन्द्राभी पदमंगुलमात्रं लु ॥ ७ ॥

(जलौका हस्तमात्रं तु तुम्बी च द्वादशाङ्गुलम् ।

पदमङ्गुलमात्रस्य सिरा सर्वाङ्गशोधनी ॥ २६॥

शीते निरन्ते मूर्छायां तन्द्राभीतिमदश्रमैः ।)

Printed Book :

Śārṅgadharasamhitā by Prof. K.R. Srikanta Murti,
Chaukhambha Orientalia, Varanasi, 1984.

453

G. 619

संज्ञासमुच्चयः

Samjñāsamuccayaḥ by Śivadatta Miśra

Substance : Country-made paper. *Size* : 19 X 10 cms. *Folios* : 1-21. *Lines* : 11-12. *Letters* : 35-36. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

Śivadatta Miśra, the son of Caturbhūja Miśra, is the author of this text titled *Samjñāsamuccayaḥ*. Here the author has discussed in details the nomenclature of the Ayurvedic terminologies along with their relevant applications in the earlier texts. The author most probably belongs to 17th-18th century A.D. Following are the Chapter-Colophons :

इति दोषधात्वादिमर्म	संज्ञाप्रकरणम्	F. 6b.
इति रोगाणां हेत्वादि	"	F. 9b.
इति द्रव्यगुणरसवीर्यविपाकप्रभाव	"	F. 11a.
इति लघनादि	"	F. 12a.
इति फलत्रिकादि	"	F. 13a.

इति द्रवद्रव्य	संज्ञाप्रकरणम्	F. 14b.
इति कृतान्न	"	F. 16a.
इत्याहितसंज्ञा	"	F. 16b.
इति स्वरसादि	"	F. 17a.
इति मान	"	F. 17a.
इति स्नेहादिक्षारान्तकर्माणि		F. 19a.
इति मिश्रकसंज्ञाप्रकरणम्		F. 21a.

Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Śaka 1641 = 1719 A.D. Scribe is Viśvanātha Agnihotr.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ।

ॐ नमो ब्रह्मप्रजापत्यशिववलभिद्धन्वन्तरिसुश्रुतप्रभृतिभ्यः ॥

दिव्याङ्गनाश्रुतिविभूषणहेमपत्रप्रोल्लासहेतुममृतद्रवसंभृतं यः ।

कुम्भदधज्जलनिधेर्विभुराविरासीद्धन्वन्तरिस्तमहमन्वहमानतोऽस्मि ॥ १॥

चिकित्साशास्त्रसिद्धांतजिज्ञासा वरिवर्ति चेत् ।

अभ्यासः क्रियतां तर्हि बुधाः संज्ञासमुच्चये ॥ २॥

End :

आयुर्वेदे नावसीदत्यमुष्मिन् कृत्याभ्यासं प्रायशो वालिशोऽपि ।

उक्ता युक्ता संप्रयुक्ता भिषग्भिः संज्ञाः सर्वाः कः प्रवक्तुं समर्थः ॥ १॥

संज्ञासमुच्चयममुं लघुवाग्भटादिग्रंथप्रकाशनकरं विषमस्थलेषु ।

तातादधीतविधिवद्वरवैद्यविद्यश्चक्रे चतुर्भुजसुतः शिवदत्तमिश्रः ॥२॥

Colophon :

इति शिवदत्तमिश्रकृतः संज्ञासमुच्चयः पूर्णः।

Post-Colophon :

भूवेदभूप १६४१ प्रमिते शके श्री फाल्गुनीरवौ ॥

लिपिर्हृदयरामार्था विश्वनाथाग्निहोत्रिणः ॥

454

I.M. 38

सन्निपातकलिका

Sannipātakalikā by Aśvinikumāra

Substance : Country-made paper. *Size* : 35 X 13.5 cms. *Folios* : 2-5 = 4. *Lines* : 11. *Letters* : 48. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, margin damaged, fresh writing. *Extent* : Incomplete.

F.1 is missing. The text deals with रुग्दाह-सन्निपातः, चित्तभ्रमः, शीताङ्ग असाध्योयं, कष्ठकुब्जं, कर्णकः, भग्ननेत्र, रक्तप्टीवी, प्रलापी, जिह्वकः etc. Total verses are 86 in number. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1855 = A.D. 1798.

Beginning :

.....।

जलधरमलयजनागर वालकोशीरपर्पटैर्युक्तं(क्तम्) ।

यः पिवति पयः शीतं शाम्यति रुग्दाहस्तस्य ॥ १८॥

बदरीपल्लवलेपः श्रीषंडारिष्टेन संयुक्तः ।

दातव्यः पादतलयो रुग्दाह सं(स)न्निपातघ्नः ॥ १९॥

पथ्यापर्पटकटुकामुस्तासपाकगोस्तनी क्वाथः ।

पीतः करोति शमनं रुग्दाह सं(स)न्निपातस्यः ॥ २०॥

End :

क्वाथद्वात्रिंशदाख्यास्त्रिसहितदशकान् सन्निपातान्निं(न्नि)हन्ति ॥

शूलश्वासातिहिक्वाश्वसन गुदरुजाध्मानविध्वंसकं स्यात्

मन्यास्तंभ्यात्सवातान् गलगदशमनं संधिक सर्वग्रस्तुः ॥ ८६॥

Colophon :

इति श्री अश्व(श्व)नीकुमारविरच(चि)तायां सं(स)न्निपात-
कलिकामिदं संपूर्णं(र्णा) ॥ समाप्ता ॥

Post-Colophon :

संवत् ॥ १८५५ कामिती ज्येष्ठबदि ४ वारशुक्रवासरो(रे) ॥

लिषु(खि)तं बिंसाह्(शाह)मध्ये ॥ श्रीगणेशान्म(य नमः) ॥ रामरामरामराम-
रामरामरामरामराम।

455

G. 11243

सन्निपातचन्द्रिका (सटीका)

Sannipātacandrikā (with comm.) by (Aśvinikumāra)

Substance : Country-made paper. *Size* : 20.8 X 11 cms. *Folios* : 1-28. *Lines* : 10-12. *Letters* : 28. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

Sannipātārṇavaḥ by Māṇikya, son of Padmanābha, is a commentary on Sannipātapadacandrikā by Aśvinikumāra, contents—सन्धिगसन्निपातचिकित्सा, अन्तिकसन्निपात-लक्षणम्, रुग्दाहकसन्निपातचिकित्सा, चित्तभ्रमचिकित्सा, शीताङ्गचिकित्सा, तन्द्रिकचिकित्सा, कण्ठकुब्जचिकित्सा, कर्णकचिकित्सा, भ्रु(भ)ग्ननेत्रलक्षणम्, रक्तष्ठीवीचिकित्सा, प्रलापकचिकित्सा, जिह्वकचिकित्सा, अभिन्यासलक्षणम् । One folio is numbered twice i.e. a side 15 and b side 16 are same. The text is accompanied with a commentary named 'Sannipātārṇavaḥ', but there is no distinct mark to distinguish the commentary from the text. Māṇikya is wrongly written here as मरणैक्य। Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1923, Śaka-1788=A.D. 1866. Scribe is Gayādatta.

Beginning : (Text) F. 1b

श्रीगणेशाय नमः ॥

नत्वा वैद्यपतिं दृष्ट्वा सन्निपातार्णवस्य च ।

स निदानचिकित्सस्य व्याख्यानं क्रियते मया ॥ १ ॥

अम्लस्निग्धोष्णतोक्ष्णैः कटुमधुरसुरातापसेवाकषायैः

कामक्रोधातिरुक्षैः गुं(गु)रुतरपिशिताहार सौहित्यशीतैः ।

शोकव्यायामचिन्ताग्रहगणवनिताऽत्यन्तसङ्गप्रभावैः

प्रायः कुप्यन्ति पुंसां मधुसमय शरद्वर्षणे सन्निपाताः ॥२॥

Beginning : (Comm.) F. 1b

अम्लो जंवीरकादिः स्निग्धं घृतमाषादिकम् उष्णोऽग्नितापः ।
 अथोज्ज्वल(ण)गुणद्रव्यम् तीक्ष्णो राजिकादिः ।
 कटु(ः) सौभागजनमूलकादि(ः) मधुराः इक्षुरसशालि-
 यवगोधूमादयः सुरामद्यस्य तापोधर्मस्तस्य सेवा
 कषाया(ः) विभीतकादयः कामोऽभिलाषः
 अतिरुक्षं चणकादिः गुरुतरपिशिताहारः.....।

End : (Text) F. 27b

आयुः परमायुः स(श)रीरेन्द्रियसत्त्वात् ।
 स योग इत्युच्यते तदर्वाग्वामृतिर्भत् ।
 वापक्षान्तरेतदवमेर्वा मृतिर्मरणं भवेत् संधियुग्मं टिपनं सन्निपाताये
 मरणै(माणि)क्येन कृताः खलु पद्मनाभात्मजेनैषानामतः पदचन्द्रिका ॥

End : (Comm.) F. 27a

तेन युक्तः। मूत्रमत्राक्ष प्रमाणं क्षिपेत्। उक्तं च क्षीरं घृतं गुडं तैलं
 मूत्रं चान्य द्रवं तथा कल्कश्चूर्णादिके क्वाथे निःक्षिपेत्कर्षसंमितम् ।
 पूवातपीतः प्रतिदिनं अभिन्यासशूलं हन्तिनाशयतीत्यर्थः ।

Colophon : (Text)

इति सन्निपातचन्द्रिकायां सन्निपातार्णवः समाप्तः ॥

Colophon : (Comm.) F. 27a

इति श्रीसन्निपातचन्द्रिकायामभिन्यासलक्षणम् ।

Post-Colophon :

सम्बत् १९२३ शाके १७८८ ॥ फाल्गुनस्यासितेपक्षे
 प्रतिपद्भौमवासरे ॥ लिखितं पुस्तकं चेदं गयादत्तेन
 धीमता कृष्णाय तुभ्यं नमः गुरवे नमः ॥

456

G. 4436**सन्निपातपदचन्द्रिका****Sannipātapadacandrikā by Aśvinīkumāra**

Substance : Country-made paper. *Size* : 34 X 8.5 cms. *Folios* : 2-24. *Lines* : 6-7. *Letters* : 48. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh writing, margin damaged. *Extent* : Incomplete.

Only the first folio is missing. Commentator's name is Māṇikya, son of Padmanābha. It deals with the same subject as Sannipātacandrikā and matches almost word to word. But in this version of the text, the commentary is sometimes more detail in and clear.

Beginning :

..... हारशीतैः
 शोकव्यायामचिंताग्रहणवनिताऽत्यंत सेवा प्रसंगैः ।
 प्रायः कुप्यंति पुंसां मधुसमये शरद्वर्षणे सन्निपाताः ।
 व्याख्या अम्लो जंवीरकादि स्निग्धो घृतमाषादिकं
 उष्णोऽग्नि तापं अथोऽश्नु(ष्ण)गुणद्रव्यं तिलादिकं
 तीक्ष्णं राजकादि कटुः सौर्भाजनक मूलादिः ।

End :

कष्टसाध्यं कंटकुब्जः कर्णकः जिह्वके तथा
 कष्टात्कष्टतरो ज्ञेयो रुग्दाहो हंति मानवं
 अंतको भग्ननेत्रस्तु रक्तष्टीवी प्रला(प)कं
 शीतांगश्च अभिन्यासः षडासाध्या तथापरा
 त्रु(टि)प्पणी सन्निपाता चे माणिक्येन कृता खलु
 पद्मनाभात्मजेनैषा निर्मिताः पदचंद्रिका ।

Colophon :

इति श्री अश्विनीकुमारकृत सन्निपातपदचंद्रिकायां सन्निपातार्णवः
 समाप्तम्(प्तः) १

457

G. 4657

सन्निपातपदचन्द्रिका

Sannipātapadacandrikā by (Aśvinīkumāra)

Substance : Country-made paper. *Size* : 32 X 13.8 cms. *Folios*: 14 (by counting). *Lines* : 9. *Letters* : 40. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, damaged, margin repaired. *Extent* : Complete.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

नत्वा वैद्यपतीशं--सन्निपातार्णवस्य वा ॥

सन्निदानचिकित्सायाः व्याख्यानं क्रियते (s) धुना ।

अम्लस्निग्धोष्णतीक्ष्णैः कटुमधुररसातापसेवाकषायैः

कामक्रोधातिरुक्षै गुरुतरपिशिताहार.....

शोकव्यायामचिंताग्रहगणवनितात्यंत सेवाप्रसंगैः

प्रायः कुप्यन्ति पुंसां मधुसमय शरद्वर्ष.....पाताः ॥ २॥

End :

विज्ञेया वासंराश्चेते कंठकुब्जे त्रयोदश ।

कर्णके तु त्रयो मासा मु(भ)ग्नेनेत्रे दिनाष्टकं(म्) ॥

रक्तष्ठीवी द.....प्रलापके ।

जिह्वके षोडशाहान्यभिन्यासे पक्षसंख्यया ॥

परमायुरिदं प्रोक्तं म्रियते तक्षणादपि ।

शरीरेन्द्रियसत्त्वा.....त्युच्यते ॥

Colophon :

इति सन्निपातपदचंद्रिकायां सन्निपातार्णवः समाप्तः

शुभमस्तु ॥

॥

श्रीराम

.....damaged

458

G. 4365

सर्वाङ्गसुन्दरा (सूत्रस्थानम्)

Sarvāṅgasundarā (Sūtrasthānam) by Aruṇadatta

Substance : Country-made paper. *Size* : 28.5 X 11.5 cms.
Folios: 167. *Lines* : 9. *Letters* : 36. *Script* : Nāgarī. *Condition* :
 Discoloured. *Extent* : Incomplete.

It begins with the benedictory verse of the text, but the manuscript concludes abruptly at the 7th chapter of Sūtrasthānam. Naturally it is taken as incomplete. The commentary of Aruṇadatta at the beginning differs largely from most of the printed texts.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

सर्वदेवशिरोरत्नकिरण श्रेणिविराजितुं (तम्) ।

यत्पदद्वंद्वमाभाति वंदे तं देवमीश्वरम् ॥ १ ॥

दीप्तैर्द्रनीलसदृशानीलितां स्वर्णत्तामपि ।

अमंसतश्चियं कालीं तटस्थां सोऽवताद्धरिः ॥ २ ॥

अध्यष्टपदबोधाय टीकाष्टांगहृदो मया ।

क्रियतेऽरुणदत्तेन विदुषां बुद्धिवृद्धये ॥ ३ ॥

ग्रंथारंभे ग्रंथकृतः शिष्टसहचारपरिपालनाय प्रबलपरिपंथिकल्मषविनिवृत्तये च समुचितेष्टदेवताप्रणतिपुरः सरमेकः समारभन्ते । तदयमपि भिषग्वरवाग्भट-स्थपौत्रः सकलशास्त्रपारंगमस्य सिंघगुप्तस्यपुत्रः समस्तायुर्वेदमहोदधिप्रतरेण पोतुर्(रे)पावगाहने मंदराद्रिस्तत्त्वज्ञानेवाचस्पतिरात्रेयधन्वंतरिप्रभृतिमुनि-प्रणीतसंहितास्वतिशयविस्तीर्णासु तत्रतत्राति विक्षिप्तार्थविचारेण प्रतिदिनमायस्यमानमानसं भिषग्निवहमवलोक्य संजात दयोदयः श्रीवाग्भटो निष्(खि)लसंहितार्थमल्पग्रंथेनैवचिकीर्षुश्चिकीर्षितस्य च निर्विघ्नपरि-समाप्तयेस्वेष्टदेवतां नमस्करोति ॥

रागादिरोगान् सततानुषक्तानशेषकायप्रसृतानशेषान् ।
 औत्सुक्यमोहारतिदाज्जघान योऽपूर्ववैद्याय नमोऽस्तु तस्मै ॥१॥

End :

यथाकालम्(म)तो निद्रां रात्रौ सेवेत सात्म्यतः ।
 असात्म्यजा(त्याज्जा)गरादर्द्धं प्रातः स्वप्यादभुक्तवान् ॥
 यतश्च सम्यक् सेविताया निद्राया असम्यक् सेवितायाश्च
 अनंतरोक्ता गुणदोषा(षाः) अतोऽस्माद्धेतोः कालानतिक्रमेण
 सात्म्यतो यामद्वयं (त्रयं) वा निशि निद्रां भजेत् ।
 असात्म्याज्जागरादर्द्धेन प्रातः स्वप्यात् । अभुक्तवान्
 अभुक्ते सति। असात्म्यग्रह(णेनैतत् द्योतयति।)

459

G. 5265

सर्वाङ्गसुन्दरा (सूत्रस्थानम्)

Sarvāṅgasundarā (Sūtrasthānam) by Aruṇadatta

Substance : Country-made paper. *Size* : 29.5 X 11.5 cms.
Folios: 178-412 = 235. *Lines* : 9. *Letters* : 39. *Script* : Nāgarī.
Condition : Moth-eaten, discoloured, damaged. *Extent* : Incomplete.

This manuscript contains some portions of the commentary called Sarvāṅgasundarā by Aruṇadatta, son of Mrgāṅkadatta, on *Aṣṭāṅgahṛdayam*. It begins with the 8th chapter of Sūtrasthānam and ends with the 30th chapter (Kṣārāgnikarmavidhiḥ).

Beginning :

.....(तदर्थका)रि।

शिरिषनक्ताह्वफणिज्जबीजत्रायन्त्यपामार्गफला(नि व)र्तिः ।

बस्तस्य मूत्रेण विसूचीकाष्ठी प्रलेपनस्यांजन धूमयोगैरिति ॥ छ ॥

तीव्रार्तिरपि नाजीर्णी पिबेच्छुले(च्छूल)ज्मौषधं(धम्)।

आमच्छ(स)न्लोऽनलो नालं पक्तुं दोषौषधाशनं(नम्) ॥

निहत्यादपि चैतेषां विभ्रमः सहसातुरं(रम्) ।
 अजीर्णी तीव्रशूलो(s)पि सन् शूलहरमौषधं न पिबेत् ।
 वमनकरमुष्णोदकं च प्रागुपदिष्टमेवे पिबेदित्यर्थः ।

End :

रहस्यं सकलं तंत्रार्थगुह्यं(ह्यम्) । कस्य स्थानस्य हृदयस्य ।
यथा सकलशरीरस्य हृदयं प्रधानं तद्वत् ।
 अन्तर्था आदि.....सूचनमात्रेणोक्ता(क्ताः) सूक्ष्मां(क्ष्माः)
 कुशाग्रीयबुद्धिगम्याः ॥

Colophon :

.....श्रीमृगांकदत्तपुत्रश्रीमदरुणदत्तविरचित
अध्याय(यः) त्रिंशत्तमः ॥

Post-Colophon :

.....सूत्रस्थानमष्टांगहृदय.....निषद..... ॥ श्री ॥

.....damaged.

460

G. 4442

सर्वाङ्गसुन्दरा (चिकित्सास्थानम्)

Sarvāṅgasundarā (Cikitsāsthānam)

by Aruṇadatta

Substance : Country-made paper. *Size :* 33 X 16 cms. *Folios:* 1-359. *Lines :* 6-9. *Letters :* 23. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Worm-eaten, damaged. *Extent :* Complete.

The manuscript contains the commentary of entire Cikitsāsthānam of Aṣṭāṅgaḥṛdayam.

1st adhyāyaḥ ends on F. 38b - ज्वरचिकित्सा।

2nd " " " F. 47b - रक्तपित्तचिकित्सा।

3rd " " " F. 73a - काशचिकित्सा।

4th	adhyāyaḥ	ends	on	F. 84a	- श्वासहिक्काचिकित्सा।
5th	"	"	"	F. 98a	- राजयक्ष्मास्वरभेदा- रोचकचिकित्सा।
6th	"	"	"	F. 114b	- छर्दिचिकित्सा।
7th	"	"	"	F. 139b	- मदात्ययचिकित्सा।
8th	"	"	"	F. 172b	- अर्शचिकित्सा ।
9th	"	"	"	F. 197b	- अतीसारचिकित्सा ।
10th	"	"	"	F. 217a	- ग्रहणीदोषचिकित्सा ।
11th	"	"	"	F. 229a	- मूत्राघातचिकित्सा ।
12th	"	"	"	F. 237b	- प्रमेहचिकित्सा ।
13th	"	"	"	F. 246a	- विद्रधिबृद्धिचिकित्सा ।
14th	"	"	"	F. 264b	- गुल्मचिकित्सा ।
15th	"	"	"	F. 286a	- उदरचिकित्सा ।
16th	"	"	"	F. 295a	- पाण्डुरोगचिकित्सा ।
17th	"	"	"	F. 302b	- पशु(श्वयधु)चिकित्सा।
18th	"	"	"	F. 309a	- विसर्पचिकित्सा ।
19th	"	"	"	F. 326a	- कुष्ठचिकित्सा ।
20th	"	"	"	F. 332a	- चित्रकृमिचिकित्सा ।
21th	"	"	"	F. 345b	- वातव्याधिचिकित्सा ।
22th	"	"	"	F. 359a	- वातशोणितचिकित्सा ।

Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is
Samvat 1896 = A.D. 1839.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

अथेदानीं चिकित्सितस्थानमारभ्यते । तस्य चायं संबंधः। रोगपरीक्षा
निदा(न)स्थाने गदिता । सांप्रतं चिकित्सा वक्तुं युक्ता । तथा च मुनिः ॥
रोगमादौ परीक्षेत ततो(s)नंतरमौषधमिति । तस्माच्चिकित्सितस्थानारंभो
न्याय्यः । तत्र यथोद्देशो व्याधीनां निदानस्थाने । तेनैव क्रमेणास्य स्थानस्य
विरचना युक्तेति ज्वरचिकित्सितमेव विवक्षुराह- ।

End :

एतच्चायुर्वेदफलभूतं स्थानमेतदुपदेशेन सद्योऽर्त्तिनाशनाद्धेतोः ।
चिकित्सितं हितं पथं प्रायश्चित्तं भिषग्जित्तं(तम्) ।
भेषजशमनं शस्तं पर्यायैः स्मृतमौषधं(धम्) ॥
चिकित्सितदे(ताद)य औषधस्य पर्यायाः स्मृता मि(इ)ति ।

Colophon :

इति श्रीमृगांक तदु(दत्त)पुत्रश्रीमदरुणदत्तविरचितायां(या)मष्टांग-
हृदयटीकायां सर्वा(ङ्ग)सुन्दराख्यायां चिकित्सितस्थाने
वातशोणितचिकित्साख्यो(त्सितं नाम)द्वाविंशोऽध्यायः ॥२२॥

Post-Colophon :

समाप्तमिदं चतुर्थं चिकित्सितस्थानमिति ॥ कल्याणमस्तु ॥
संवत् १८९६ वै. कृ. १०मं. ।

461

G. 4142

सर्वाङ्गसुन्दरा

Sarvāṅgasundarā by Aruṇadatta

Substance : Country-made paper. *Size :* 22.5 X 16.7 cms.
Folios: 338 (by counting). *Lines :* 14. *Letters :* 20. *Script :*
Śārdā (?). *Condition :* Discoloured, damaged and in a brittle con-
dition. *Extent :* Incomplete.

The description cannot be given because of the deteriorating condition of the MS, which makes it impossible to study.

Beginning :

Illegible

End :

Illegible

462

II. B. 55

सारकलिका

Sāraikalikā by Udayakara

Substance : Country-made paper. *Size* : 30 X 23 cms. *Folios* : 1-202. *Lines* : 24. *Letters* : 39-40. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Worm-eaten, brittle, damaged badly. *Extent* : Complete.

The MS. contains pagination on both sides of the folios. It is in a book-form. The MS. begins with a benedictory phrase. Thereafter the text begins with 'अथ द्वितीय विवरणम्', the Colophon also mentions द्वितीयविवरणम् at the end. Apparently it indicates that the MS. contains the 2nd chapter only, known as Sāraikalikā. The Colophon thereafter mentions that the work Sāraikalikā also concludes herewith.

Beginning :

श्री श्री ईश्वरो जयति ॥ अथ द्वितीयविवरणं(म्) ॥ तत्रादौ स्वरभेदः ॥
 वाते सलवणं तैलं पित्ते सर्पिः समाक्षिक्नुं(कम्) ।
 कफे सक्षारकटुकं क्षौद्रं कवड दृश्यते ॥
 गलेतालुनिजिह्वायां दन्तमूलेषु चाश्रितः ।
 तेन निकृष्यते श्लेष्मास्वरश्चास्य प्रसीदति ।
 तिलतैलं किचिदुष्णीकृत्य सैधवचूर्णं प्रक्षिप्य कवडः ॥
 वाते ॥ तथा घृतं मधुना । पित्ते ॥ त्रिकटुयवक्षारमधुकफे ।
 आद्ये कोष्णं जलं पेयं जग्ध्वा घृतगुडौदनं(नम्) ।
 क्षीरान्नपानं पित्तोत्थे पिवेत् सर्पिरतंत्रितः ।

End :

एकविंशति शिगुवीज अभावे मूलरसतो १ एवं सप्त तथा
 आर्द्रक स्वरसतो १० एवं सप्तभावना दत्त्वा पिष्ट्वा
 खिन्नकलायसदृशी वटिका कार्या अत एकां द्वेवा
 आर्द्रकं ण भक्षयित्वा शुण्ठी पटोल धन्याक काथं पिवेत् ।
 इति सर्वेश्वरो रसः ॥

Colophon :

इति श्रीमहामहोपाध्याय उदयकरकृते वैद्यकशास्त्रे
 सारकलिका नामोद्वितीयविवरणं समाप्तं(प्तम्) ॥ ०॥
 इति द्वितीयविवरणं(म्) ॥ ०॥ ॥ ० ॥ समाप्तश्चायं
 सारकलिकाग्रंथः(ः) ॥ ०॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥

463

II. B. 50 (c)

सारकौमुदी / चिकित्सासारकौमुदी

Sārakaumudī / Cikitsāsārakaumudī

Substance : Country-made paper. *Size* : 30 X 22 cms. *Folios* : 1-181. *Lines* : 28. *Letters* : 34. *Script* : Bengali. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

Folios have both side pagination. The manuscript is kept in a book-form along with other two manuscripts. The title *Sārakaumudī* is alternately named as *Cikitsāsārakaumudī*. The first Chapter-Colophon mentions the work as *Cikitsāsārakaumudī*, F. 2. “इति चिकित्सासारकौमुद्यां संकीर्णाधिकारपरिच्छेदः ॥” Following are the chapters—शारीराधिकारः, मूत्र-जिह्वा-नासापरीक्षा, नाडीपरीक्षा, परिमाणनिरूपणम्, परिभाषाप्रकाशः, शस्त्रजलौकादिपीडनं कर्मनिरूपणाधिकारः, स्नेहपानस्वेदननिरूपणम्, वमनाधिकारः, वमनादिपञ्चकर्मपरिच्छेदः, धूमपानकवलगण्डूषाञ्जनादिनिरूपणपरिच्छेदः, द्रव्याणां रसवीर्यविपाकप्रभावगुणनिरूपणपरिच्छेदः, ज्वराधिकारः, अतिसाराधिकारः, ग्रहण्यधिकारः, अशोऽधिकारः, अजीर्णाधिकारः, रक्तपित्ताध्यायः, राजयक्षाधिकारः, श्वासाधिकारः, स्वरभेदाधिकारः, तृष्णाधिकारः, मदात्ययाधिकारः, स्त्रीरोगाधिकारः, बालरोगाधिकारः, विषाधिकारः, वशीकरणाद्यधिकारः etc.

The date as mentioned in the end of the work is Śaka 1737 = A.D. 1815. The name of the author is not mentioned in the manuscript.

Beginning :

नमो गणेशाय नमः ॥
 प्रणम्य परमानन्दवृन्दकन्दं गुरोः पदं(दम्)।
 मन्दधीसाधुबोधाय साध्यते सारकौमुदी ॥
 धर्मार्थि(र्थ)काममोक्षणामारोग्यं मु(मू)लमुत्तमं(मम्) ।
 रोगास्तस्यापहर्तारः श्रेयसो जीवितस्य च ॥
 क्वचिदर्थः क्वचित् धर्मः क्वचिन्मित्रः(त्रं) क्वचिद्यशः ।
 कर्माभ्यासः क्वचिन्नित्यं चिकित्सा नास्ति निष्फला ॥
 व्याधेस्तत्त्व परिज्ञानं वेदनायाश्चनिग्रहः ।
 एतत् वैद्यस्य वैद्यत्वं न वैद्यः प्रभुरायुषः ॥

End :

लोध एलाइच मूर्वा विडङ्ग त्रिफला यमानी चञ्चिप्रियङ्गु
 गुवाकराखालशशामूल चिराता कटकी वामनहाटी तगर
 पादुका चितामूल पिप्पलीमूल कुड आतइच आकनादिमूल
 इन्द्रयव नागेश्वर शोलफा तेजपत्र एलाइच एषां प्रत्येकं २
 तोला पाकार्थजल ६४ सेर शेष १६ सेर मधु ८ सेर एकीकृत्य-
 घृतपात्रे संस्थाप्य पञ्चदशदिनानि स्थापयेत् । ततो जातरसं
 भोजयेत् ॥ ० ॥ मध्वारसः ॥ ० ॥

Colophon :

मन्दधीध्वान्तविध्वं समाधिकालोकरज्जिका ।
 पदार्थज्ञापनाकीर्णा संपूर्णा सारकौमुदी ॥ ० ॥
 समाप्तश्चायं ग्रन्थः ॥ ० ॥

Post-Colophon :

एकैकं विषसूतञ्च जातिट्यालं द्विवार्षिकं(कम्)।
 द्विकुष्ठा त्रिकविश्व शङ्खादब्दं वर्द्धकं(कम्) ॥
 देवपुष्पवालमतिं मरिचं सर्वतुल्यकं(कम्)।
 द्विपलंकान्तलौहस्य सर्वमेकत्र कारयेत् ॥
 पेपितं जलवटिमटरप्रमाणं(णम्)॥ रस गन्धक लौह

अभ्रताष सोहागा पञ्चलवण लवङ्गविष जायफल मुथा
 एषां प्रति १ तोला भावनाभृङ्गराज रस ७ टा वित्त्वपत्र
 रस ७टा केसुरियारस ७टा पुनर्नवा रस ७टा वटी चनक
 प्रमाणं(णम्)॥ लवङ्गजायफल जयित्री गुडत्वक् तेजपत्र
 एलाइच त्रिकटु वेलशुठा सिमूलआठा एषां प्रति १ तोला
 आकन्द १ तोला रस ३ तोला सोना १ तोला ताम्र १ तोला
 मनछल २ तोला हरिताल २ तोला सकलद्रव्य एकत्र करिया
 कडिर भितर पुरिया ताहार मुख आकन्द आठा सोहागाः
 दिया मुख वेवि करिया गज पृठ दिवा सेइकडि शुद्धा
 माडिवेक॥ आकन्दआठा। एकपुया तैलसार्षप १ सेर
 दारुमुज हरिताल १ तोला मनछल १ तोला सिन्दूर १ तोला
 गाछमरिच चिनि १ तोला एइ सकल द्रव्य तैल मरिच
 विचि तस्य हइले तैल हवे ॥ ० ॥ ० ॥ ॥ ॥
 शकाब्दा १७३७।६।१२॥ शुभमस्तु ॥

References :

- i) I.O.
- ii) Sarasvati Bhavana, Varanasi.

464

G. 4473

सारकौमुदी

Sārakaumudī

Substance : Country-made paper. *Size* : 44.5 X 9 cms. *Folios* : 1-164. *Lines* : 8. *Letters* : 63-64. *Script* : Bengali. *Condition* : Old but fresh. *Extent* : Complete.

The name of the author of this MS. cannot be traced in the text. There are six folios containing the contents in the beginning of the work. The contents of this MS. are the same as those of MS. II. B. 50 (C). Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Sana 1192 = A.D. 1785.

Beginning :

नमो गणेशाय ॥
 प्रणम्य परमानन्दवृन्दकन्दु(न्दं) गुरोः पदं(दम्) ।
 मन्दधीसाधुबोधाय साध्यते सारकौमुदी ॥
 धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं मूलमुत्तमं(मम्) ।
 रोगास्तस्यापहर्त्तरिः श्रेयसो जीवितस्य च ॥
 क्वचिदर्थः क्वचिद्धर्मः क्वचिन्मित्रं(त्रं) क्वचिद्यशः ।
 कर्मभ्यासः क्वचिन्नित्यं चिकित्सा नास्ति निष्फला ॥
 व्याधेस्तत्त्व परिज्ञानं वेदनायाश्च निग्रहः ।
 एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं न वैद्यः प्रस्तु(भु)रायुषः ॥

End :

मधु ३२ पल पुरातनगुड ४०० पल धातकीपुष्प ३० पल,
 काँकला वाला, रक्तचन्दन, जायफल, लवङ्ग, गुडत्वक,
 एलाइच, तेजपत्र, नागेश्वर, पिप्पली एषां प्रति २ पल
 सर्वमेकीकृत्य संचूर्ण निक्षिपेत् । ततो भाण्डे कृत्वा भूमौ
 निधापयेत् । ततो उद्धृत्य निर्मलफलेन रसं निर्मलं कृत्वा
 पिबेत् ॥ * ॥ दशमूलारिष्टः ॥

Colophon :

इति सारकौमुद्या ॥ * ॥ सकलसंग्रहसमाप्तः(प्तः) ॥

Post-Colophon :

मन्दधी ध्वान्तविध्वंसि(सी)साधिका लोकरज्जिका ।
 पा(प)दार्थज्ञापनाकीर्णा संपूर्णा सारकौमुदी ॥ *
 यथादृष्टं तथा लिखितं लेखे(ख)को नास्ति दुष्करं(रम्) ।
 भिमे(भीम)स्यापि रणे भङ्गो मुनिनाञ्च मतिभ्रमः ॥
 सन ११९२ गदे तां १३ माघ इति ।

465

G. 8045**सारकौमुदी****Sārakaumudī**

Substance : Country-made paper. *Size* : 51.3 X 12 cms. *Folios* : 1-14, 26-80 +1 without pagination, 82, 82-128. *Lines* : 7-8. *Letters* : 62. *Script* : Bengali. *Condition* : Old, damaged. *Extent* : Incomplete.

Different handwritings are found in the MS. Some folios have marginal notes. The benedictory verse in the beginning is written in Bengali language. First five folios contain a list of contents. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Sana 1204 = A.D. 1797. Scribe is Śrī Svarūpacaraṇa Dāsa.

Beginning :

वावा राधाकृष्णचरणस्व(स्म)रणे सकल मङ्गल हय ।
 श्रीगुरुचरणे सकल आपद विनास(श) हय ॥
 प्रण्य(ण)म्य परमानन्दवृन्दकन्द(न्दं) गुरो(रोः) पदं(दम्) ।
 मन्दधि(धी) साधुबोधाय साध्यते सारकौमुदि(मुदी) ॥
 धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं मु(मु)लमुत्तमं(मम्) ।
 रोगास्तस्यापहर्त्तारः श्रेयसो जिव(जीवि)तस्य च ॥
 क्वचिदर्थ(र्थः) क्वचिद्धर्थ(र्मः) क्वचिन्मित्रं(क्वचि)क्वचिज्जषः(द्यशः) ।
 कर्माभ्यास(सः) क्वचिच्चापि(नित्यं) चिकित्सा(त्सा) नास्ति निष्फला ॥
 व्याधेस्तत्त्व(त्त्व) परिज्ञानं वेदनायाच्च(श्च) निग्रहं(हः) ।
 एतद्वैद्यस्य त्वं(वैद्यत्वं) न वैद्यं(द्यः) प्रभुरायुषः ॥

End :

जाइफल लवङ्ग दारुचिनि एलाइच तेजपत्र नागेश्वर
 पिप्पलि(ली) एसां(षां) प्रति २ पल सर्वमेकि(की)कृत्य संचूर्णी
 निक्षिपेत् ततो भाण्डे कृत्वा(त्वा) भु(भू)मौ निधापयेत् ।
 ततो उद्धृत्य निमूलि(र्मली)फलेन निम्ननं(मिश्रणं) कृत्वा(त्वा)
 पिबेत् । दस(श)मूली(ला)रिष्टं(ष्टम्) । इति सारकोमुद्यां(द्याम्) ।

Colophon :

मन्दीधरान्त(ध्वान्त) धरसि(विध्वंसी) साधिका लोकरज्जिका ।
 पा(प)दार्थ ज्ञापना (कीर्णा) संपूर्णा सारकौमदि (मुदी) ॥ ८
 श्री श्री दुर्गा ॥

Post-Colophon :

यथादि(दृ)ष्टं तथा लिखितं लेखको नास्ति दोसुक(षकः) ।
 भू(भी)मस्यापि रणे भङ्गो म्(मु)निनाञ्च मतिभ्रम्(मः) ॥
 लिखितं श्रीसरू(स्वरू)पचरणदास साः न्या[य]मतपुर
 परगणे खण्डघौ(घो)ष सन १२०४ वारसत्त(शत)
 चारिसाल तारिख ८ श्रावण रोज शुक्रवार ।
ज्वर चिकित्सा उपदेस(श) ।
 चन्दनपटोलयथाः(था) वेलामूलवालातथाः(था)
 पापजकण्टकि(की) तार साथे ।
 एसां(षां) प्राः(प्रायः) दुइमाषा ज्वरसुद्वि(सर्दि) त्रिसा (तृषा) नासा(शा)
 दाहरुचिनष्ट हय क्का(क्वा)थे ॥
 कहिलाम पटलफलः(ल) अर्द्धसेर दिवे जलः(ल)
 अर्द्धविस्था थाकिते नामावे ।
 गौरहरिदास भणेः(णे) शुनवैद्य सवेजनेः(ने)
 पुपक्षात्र चिनि ताथ दिवे ॥
 घनचन्दनादिपाचन ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४४ ॥

466

G. 8016

सारतिलकः

Sāratilakaḥ by Śrīpatirāma

Substance : Country-made paper. *Size* : 38 X 11 cms. *Folios* : 1-47. *Lines* : 12-13. *Letters* : 58-59. *Script* : Bengali. *Condition* : Old. *Extent* : Complete.

First four folios contain the list of contents of *Sāratilakaḥ*. The manuscript is full of spelling and

grammatical mistakes. Scribe and owner is Kailāśacandra Sena. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Sana 1270 = A.D. 1863.

Beginning :

श्रीश्रीगुरवे नमः ॥

देवान् श्रीकृष्णगोविन्दं विरिञ्चिप्रसु(मु)खान् गुरुन् ।

नत्वा श्रीपतिरामेन(ण) क्रियते सारतैलकुं(कम्) ॥

धन्वन्तरिकुलोत्पन्न(ः) सुसा(शा)स्त्रविधिनाविधिः ।

सद्वैद्यभाषासु श्लोकमतः मनक्य ज(य)त्ततः ॥

समदोषजा तु चेतननेतव्याश्चसुरभिः ।

पादमात्रा पदार्थादि दोषदृष्टवानुसारतः ॥

निदानादि कसाध्नेषु भैषज्य(ज्या)नि च जानितः ।

तानी(नि) सर्वात्ममेधानि क्रियते ज(य)त्तपूर्वतः(कः) ॥

End :

विद्रा(द्र)धि चैव व्रण सो(शो)थ व्रणद्वयं(यम्) ।

नारि(लि)भगन्दर चोपदं सदोस(ष)स्तथोदरं(रम्) ॥

रोगश्चायुकलामा च मसुरिक्षत्ररोगकः ।

मुखकर्णगादौ नाशा(सा) नेत्ररोगौ शिररुजा ॥

प्रदर सामरुपेजोनी(श्वासशयोनि)व्यापदं तौरजः श्रिय ।

बालरोग विषव्याधि विन्यर्देसी एकर्त्तिभिः ॥

इति चतुः षष्ठी व्याधिनाम स्म(स)माप्त(प्तः) ।

समाप्त(प्तो)ऽयं ग्रन्थः ॥

Colophon :

नमः शिवाय। इति सारतिलक(कः) ग्रन्थसम्पूर्ण(म्पूर्णः) ।

Post-Colophon :

लि(ले)खकं(क) एवं हरदार श्रीकैलासचन्द्र सेन ॥ मोकाम

बेलगाछा। जेलावङ्ग(ङ्गे)श्वर थाना वडवाडि पः वासट्टी ॥ सन

१२७० साल वङ्गेना(न) तारिख २२ वैसा(शा)ख ॥ ४॥

467

I.M. 1530

सारसंग्रहः

Sārasaṅgrahaḥ by (Harṣakīrti Sūri)

Substance : Country-made paper. *Size* : 25 X 11 cms. *Folios* : 1-2, 4-6 = 5. *Lines* : 15. *Letters* : 44-45. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

Only पाकाधिकारः, the 1st chapter, is complete, "इति सारसंग्रहे पाकाधिकारः प्रथमः- F. 5b" sides are damaged. Total text is divided into seven chapters (adhyāyas). Author's name is not mentioned in the MS. But mention and salutation to Śrī Jina in verse no. 1. gives rise to the speculation that the author of this MS. is a Jaina author guessed as Harṣakīrti Sūri who wrote a book 'Sārasaṅgrahaḥ', otherwise called *Vaidyakaśārasaṅgrahaḥ* or widely known as *Yogacintāmaṇiḥ* also, which has been printed from Bombay with Hindi translation in the year 1869 A.D. Both Gurupada Haldar and Prof. P.V. Sharma would like to ascribe the author a date in the 16th century A.D.

Beginning :

॥ छ प ॥ ॥ नमः ॥

जगत्रयहि (त्रितय) लोकानां पापरोगाज्(प)नुत्तमं(ये)।

यद्वाक्यभेषजं भाति श्रीजिनः सश्रिय'स्तु नः² ॥ १ ॥

[?]पाक [२]चूर्ण [३] गुटी क्वाथः(थ)[४] घृत[५] तैल[६]

सश्रिका(मिश्रकाः)। [७]

अध्यायाः सप्त वक्षं(क्ष्यं)ते ग्रंथे(ऽ)स्मिन् सारसंग्रहे ॥ २ ॥

प्राप्ता(प्तः)प्रसिद्ध सर्वत्र सुखबोधाश्च ते जत(यतः)।

अतः पुरातने(नै)रेव पाठैः(ः)संगृह्यते मया ॥ ३ ॥

तत्र आदौ पाकाधिकार(रः) लिख्यं(ख्य)ते ।

अथ प्रथमं सौभाग्यसुंठिपाकः ।

End :

रुचिकारी अमृतगुटिका ।

मरे(रि)चं पिप्पलीमूलं लवंगं च हरीतकी ।

ज(य)वानीतितडीकं च दाडिमं लवणत्रयं(यम्) ॥ १॥

एतानि पलमात्राणि मागधीक्षारचित्रकं(कम्) ।

(द्व्या)जाजीनागरं धान्यं एलाधात्री समंफलं(फलंसमम्) ॥ २॥

एतान् द्विपलि(ल)कान् भागान् भावयेद्वीजपूरकैः ।

भावना च^३ त्रयं दत्वा गुटिकां कारयेद्बुधः ॥ ३॥

क्षय(छाया)शुष्कां(ष्कं) प्रकुर्वीत अजीर्णस्य प्रशांतये ।

अग्निं च कुरुते घोरं गुटीकाश्च प्रभावतः ॥ ४॥

1) Printed book योगचिन्तामणि reads ये ।

2) " " " " वः ।

3) " " " " त्रि ।

Printed Book :

Yogacintāmaṇi by Harṣakīrti Suri, with Hindi translation by Sridhara Sivalal, Bombay, 1869 A.D.

468

I.M. 549

सारसंग्रहः (सटीकः)

Sārasaṅgrahaḥ (with Comm.)

Substance : Country-made paper. *Size* : 24.8 X 11 cms. *Folios* : 1-9, 11-13 = 12. *Lines* : 9. *Letters* : 30. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The text is accompanied with a commentary in Hindi. The work appears to be a compilation of earlier texts, dealing with medicinal properties of substances and their relative importance, measures and weights. There is no mention of the name of the author and the commentator. The text is accompanied with a commentary.

Beginning : (Text)

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ शा(सा)रसंग्रहलिप्य(ख्य)ते ।

व्याधेस्तत्त्वपरिज्ञानं वेदन्यासः(नायाः) परिग्रहः ।

एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं न वैद्यः प्रभुरायुषः ॥ १ ॥

गुडुची धान्यकारिष्टं पद्मकं रक्तचंदनम् ।

गुरुच्यादिगणः क्वाथः सर्वज्वरहरस्मृतः ॥ २ ॥

Beginning : (Comm.)

टीका सौंठी तोला १ पारा तोला १ मरिचि तोला १ गंधक तोला १

सोहागा तोला १ जतना इसभतके कर दुगुण जैपाल सभ एकत्र करि

कैषलवप्रहर २ रति ए खाडसे षि आइ वजै चुरु आसी तलपानिपि आइवैः तै

वेग होई.....।

End : (Text)

माषाद्यमिदं तैलम् सर्ववात वी(वि)नस्यं(श्यं)ति ।

पांगुल्यं गृध्रसी षोडामन्यासांम्यं गलग्रहम् ॥

शिर(रः)शूलं कटिशूलं कास्वस्वा(सश्वा)सौ विचर्चिका ।

अस्ति(स्थि)वास्तं(तं) ग्रंथो(थिः)वातं नी(नि)हन्त्येव न संस्यं(शयम्) ॥

इति माषाद्यं तैलम् अस्य माषामाहः(ह) ।

End : (Comm.)

उरुद सेर १० मन भरि पानीमे चुर इव जव सेर दश रहै तव क्षानी लेवः

तिल कै तेल सेर १० लेव ताहि मे पच इवः पुनी काजि सेर दश १० पच इव

पुनि दाहीके पानी सेर १० पच इव पुनी दश मुर सेर १०

469

G. 10464

सिद्धमन्त्रः (सटीकः)

Siddhamantraḥ (with Comm.) by Keśava

Substance : Country-made paper. *Size* : 27.3 X 12 cms. *Folios*: 1-46. *Lines* : 9. *Letters* : 39. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

The text is accompanied with a commentary. Text is in the centre while the commentary runs above and below. The name of the commentary is *Siddhamantraprakāśaḥ*. It is composed by Vopadeva, son of Keśava. The last verse discloses that the author Keśava, the son of Mahādeva, learnt Āyurveda from Bhāskara and was honoured by king Siṃharāja (of Yadava dynasty of Devagiri) who reigned during the period of 1210-1247 i.e. 13th century A.D. Folios have no pagination except 1-7. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Saṃvat 1899 = A.D. 1842.

Beginning : (Text)

श्रीगणेशाय नमः ॥

आरोग्यवैद्यनाथाभ्यां नमः सत्त्वादिभ्रूना(ने) ।

मातापितृभ्यां दातृभ्यामायुः सुखहितामृतं(मितम्) ॥ १ ॥

येनोच्चारित¹मात्रेण पुरः स्फुरति भेषजं(जम्) ।

सो(ऽ)यं चिकित्सकः(क)प्रीत्यै सिद्धमन्त्रः प्रकाश्यते ॥ २ ॥

ग्रंथारंभे ग्रन्थकृदभीष्टसिद्धये स्वेष्टदेवतामभिष्टौति ।

आयुर्वेदमुधांभोधिसारसारणिका(काः)गिरः ।

उल्लासितौषधग्रामा(माः) जयंत्यमृतजन्मनः ॥ १ ॥

ग्रंथः संग्रथ्यते(ऽ)त्यल्पः सिद्धमंत्राह्वयो मया ।

वैद्याः सुखेन द्राग्द्रव्यशक्तितत्त्वं विदंत्वतः(दन्त्विति) ॥ २ ॥

रसवीर्यविपाकैर्हि द्रव्यशक्तिर्विविच्यते ।

कोपे शमे वा दोषाणां सात्र स्पष्टा न तेन ते ॥ ३ ॥

Beginning : (Comm.)

जयंति सर्वोत्कर्षेण वर्तन्ते। का(काः) गिरो वाच(चः)। कस्य

अमृतजन्मनः अमृतं पीयू(यू)षं जन्म। उत्पत्तिस्थानं यस्य। अमृतस्य

जन्मेति वा। अमृतजन्मशब्देन धन्वंतरिः तस्य सुरासुरैर्मथ्यमानस्यामृत-

समुद्रस्य गर्भादमृतकलशमादाय धन्वंतरिरूपेण प्राचु(दु)र्बभूवेति

ह(हि) श्रूयते ।

End : (Text)

न सिद्धः सिद्धमंत्रेण (ऽत्र) यस्य द्रव्यस्य निर्णयः ।
 तस्य नान्यत्र कुत्राप्यत्र चित्रमधीमताम् ॥ १३७ ॥
 लेभे जन्म महादेवादायुर्वेदं च भास्करात् ।
 सन्मा (म्मा)नं सिंहराजाच्च केशवः कारकोऽस्य स (सः) ॥ १३८ ॥

End : (Comm.)

सिंहानां राजा यः सिंहस्तादृशत्वाच्छत्रूणामिति ।
 सिंहराजो दंडकमहाराजाधिपो राजविशेषः ।
 अथ वा अनेकजन्माराधनं संतुष्टात्सिंहराजान्नरसिंह-
 मूर्त्तद्वे (त्तिदि) वात्सर्वतः सन्मा (म्मा)नं लेभे ॥
 धनेशाध्यापितो वेदपदौकाः पितृकर्तृकं (कम्) ।
 सिद्धमंत्रं विवृतवान् वोपदेवः सतां मुदे ॥

Colophon : (Text)

इति श्रीमदायुर्वेद श्रीमहादेवात्मजकेशवविरचितः
 सिद्धमंत्रनामग्रंथः समाप्तिमगमत् ॥

Colophon : (Comm.)

इति श्रीवोपदेवविरचितः सिद्धमंत्रप्रकाशः समाप्तः ॥

Post-Colophon :

सं. १८९९ शुभं (भम्) ।

1) Printed book reads यस्योच्चारण ।

Reference :

B.O.R.I.

Printed Books :

- 1) Sankaradaji Sastri Pode, Bombay, 1897 (Text only).
- 2) Edited by Prof. Priyavrat Sharma, Chaukhamba Amarabharati Prakashan, Varanasi, 1977.

470

I.M. 631(B)**सिद्धमन्त्रः (सटीकः)****Siddhamantraḥ (with comm.) by Keśava**

Substance : Country-made paper. *Size* : 34.5 X 15 cms. *Folios* : 1-19. *Lines* : 12. *Letters* : 36-37. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, badly damaged, torn. *Extent* : Incomplete.

The MS. contains a text with commentary. In folio 12b, the last line contains this matter, “इति वोपदेवीये सिद्धमन्त्रप्रकाशो वातवर्गः” and F. 15b “इति वोपदेवीये सिद्धमन्त्रप्रकाशो कफवर्गः”. So probably it may be assumed that the commentary is Prakāśaḥ by Vopadeva. The text contains 83 verses. Author's name is not found in the MS., but compairing other MS. (G-10464), it has been determined that the author of the original text is Keśava and the commentator is the son of the author.

Beginning : (Text)

सी(श्री) गणेशाय नमः ॥

आयुर्वेदसुधानि(म्भो)धिसारसारणी(णि)काः गिरः ।

उल्लासितौषधभ्यामा(ग्रामाः) (जयन्त्यमृत)जन्मनः ॥ १॥

रसवीर्यविपाकैर्हि द्रव्यशक्तिर्विविच्यते ।

कोप्(पे) शमे वा दोषाणां सात्र स्पष्टा न तेन ते ॥ २॥

(ग्रन्थः) संग्रथ्यतेऽत्यल्पः सिद्धमन्त्रा(ह्व)यो मया ।

वैद्या(द्याः) सुखेन द्राऽ(ग्) द्रव्यशक्तितत्त्वं विद(न्ति) ॥ ३॥

Beginning of commentary is almost torn :

End : (Text)

वर्षभ्रु(भूः) हव(पु)षा मुडो(ण्डो) तेजोवत्वख(श्व)कंदकः ।

तक्कार्प्याद्या(तर्कार्याघाट)बृहती सा(रा)मठो देवसप्(र्ष)पः ॥ ८२ ॥

कालो(ल)शाको(ऽ)स्लिककंदः स्त्रि(स्निग्ध)सिद्धं(द्धज्व)मूलकं(कम्)।

कंकोलकुष्ठकवु(र्चु)र तालीशंवीरंप्रत्क(सञ्चोरपौष्क)रे ॥ ८३॥

End : (Comm)

तालीश(सं) तालीश(स) पत्रं(म्)। चोरश्चोरकः। पुष्करं पुष्करमूलं(म्) ॥८३॥
जीरकमजाजी। वाष्पिवरं(का) हिंगुपत्री अजमोदा, वस्तमोजा, मातंगपिप्पली
गजपि(प्प)ली, तुम्बुरुस्तीक्ष्णत्वक्। शतपुष्पा मिश्रत(सिः) भा.....।

471

G. 9976

सिद्धसारसंग्रहः

Siddhasārasaṅgrahaḥ

Substance : Palm-leaf. *Size* : 27 X 5 cms. *Folios*: 162 (by counting). *Lines* : 5. *Letters* : 52. *Script* : Newārī. *Condition* : Old, discoloured, damaged. *Extent* : Incomplete.

Edges of the folios are broken. Some folios towards the end contain the contents.

Beginning :

कफवातसः । आद्य वातज्व साम्यन्ते पावकश्चास्य
दीप्यति ॥ ०॥ तत्रागरं सक्ष्म(?)रसं सरलन्देवदारु च।
मञ्जिष्ठा च(चं)दनं ऊर्ध्वं वलाकान.....।

End :

Illegible.

472

G. 4139

सुखानन्दविनोदः

Sukhānandavinodaḥ by Miśra Kṛṣṇa

Substance : Country-made paper. *Size* : 23 X 16 cms. *Folios*: 165 (by counting) + 37 (by counting) = Total 191. *Lines* : 16. *Letters* : 20-21. *Script* : Śāradā (?). *Condition* : Damaged, badly worm-eaten. *Extent* : Complete (?).

The MS. is moth-eaten and very difficult to study. The MS. contains additional 37 folios, excluding formerly mentioned 64 folios, having the title as *Rasaratnākaraḥ* by

Nityanāthasiddha. The title is written on the cover by someone else, which has been mentioned here. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Saṁvat 1662 - A.D. 1605.

Beginning :

कान्दिकं शारदं मपु ते । पु...थ.....।
 हैमन्ति लक्षयेदिति। इति कालपरीक्षा ॥ उक्त सुश्रुतः ।
 यस्माद्वलवतः म.....क्षि.....य.....यस्माद्वलमेव
 पुध.....धातुमिति तथा च बलवा.....वातुरः
 स एव.....नृ इति।.....
 अथ दुत्तपरीक्षा।

End :

Illegible.

Colophon :

इति श्रीविविधविनोदावलीविराजमाणः(ः)महान्
 राजाधिराजः श्रीमयसुखानन्दकारिते श्रीमिश्रकृष्णकृतो(त)
 सुखानन्दविनोदे चिकित्साधिकारः ।
 संपूर्णः(ः)समाप्तः(ः)श्रुभमस्तु।

Post-Colophon :

संवत् १६६२.

473

I.M. 5385

(सुवर्णतन्त्रम्)

Suvarṇatantram

Substance : Country-made paper. *Size :* 24 X 11 cms. *Folios:* 20-24 =5. *Lines :* 12. *Letters :* 36-37. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old. *Extent :* Incomplete.

Title is mentioned in the left hand margin, only, and does not appear in the text itself. The text deals with

रसरजतक्रिया, अभ्रकद्रुतीक्रिया (F. 21b), क्रौंचयोगः (F. 22a), दिव्यौषधी (F.22b) etc.

Beginning :

..... नात्र संशयः ॥ ३५॥
 बुद्धिमान्ना ण संपन्नो जायते नात्र संशयः। पार्वत्युवाच ॥
 विमृता औषधी दिव्याब्रह्म गंधक संभवा ॥ ३६॥
 कथ्यता देवे देवेश यथाविधि सदादिता ॥
 भवता पूर्वमुक्तं हि तैले रससमन्विते ॥ ३७॥
 पाचयेत्पारदं दिव्यं गुणलक्षणसंयुतं(तम्)। महादेव उवाच ॥
 शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि ब्रह्मवृक्षस्य तैलकुं(कम्) ॥ ३८॥

End :

दिव्यौषधिसमायुक्तं खल्वे कृत्वा विमर्दयेत् ।
 अष्टाष्टका नियोगेन धमनाद्वं धमाप्नुयात् ॥ ५५॥
 क्षमांत संवत्सरैकं तु अक्षयो भवते रसः ।
 जारयेत्क्षारयेत्तं तु क्रमेण कोटिवेधतः ॥ ५६॥
 तंगोलं धारयेद्वक्त्रे दिव्यदेहमवाप्नुयात् ।
 छायाशुष्काथवा कुर्यात्पचनान्च महौषधी ॥ ५७॥
 सूक्ष्मचूर्णं च तं कृत्वा काचपात्रे निधा(?)यते ।
 तद्रसे नैव संभाव्य सप्तवारं पुनः पुनः ॥ ५८ ॥

474

G. 4456

सुवर्णसारः

Suvarṇasārah by Vaṅgasena

Substance : Country-made paper. *Size :* 31 X 15 cms. *Folios :* 1-11, 1-32+1, 42-124, 124, 135-148, 150-215, 218-316 - Total 307. *Lines :* 11. *Letters :* 51-52. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, damaged. *Extent :* Incomplete.

Upto F. 42 material of the MS. and handwriting differ from the rest. F. 42- F. 50 are torn, one folio is numbered

as 149 and 150 on both sides. F. 194 is mostly black. It is one of the largest compilation of the earlier works. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1890 = A.D. 1833.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

नत्वा शिवम् (म्)थमतः प्रणिपत्य चण्डी वाग्देवता तदनुतातपदंगुरुश्च ।

सगृहेत घटितमत्र सुवर्णसारं तत्कर्णयोः कुरुतजीवितवेदविज्ञा ॥

अपी (पि) वा प्राथ (र्थ)ना केयं मादृशां भवदादिषु ॥

अलंकारोप्ये (ऽप्य)नेकः स्यात्सुवर्णप्रवणेन हि ॥

श्रीवङ्गसेनभिषजा समुपास्य वृद्धवैद्योपदेश कुशलां भिषजो (ऽ)तिवृद्धान् ।

पुत्र प्रपञ्चमयहाय चिकित्सकानामेकान्त वल्लभतमो लिखिताः प्रयोगः ॥

End :

चिकित्स्यमानसम्यक्चविकारो यो विवद्धते ।

प्रक्षीणबलमांसस्यलक्षणं तद्गतायुषः ॥

देवद्विजगुरुस्तुहृद्द्वैद्यान्वाद्द्वेष्टियस्यवावसफसकृद्रेतांसि ।

निमज्जति यस्य वा दृष्टिमंडले भिन्ने विकृती निरूपान्या लोच्यन्ते ॥

इति रिष्टाध्यायः ॥

यो यमयाचिरपरिश्रमतः कथंचि-

त्संवर्द्धितो जगति कांतलताप्ररोहः ।

रायंभवेत्त यदि गोभिरलंखलानां

छिन्नो युतेन नसकौतुकमक्षिकस्तां (स्ताम्) ॥

Colophon :

इति श्रीवैद्यगदाधरसुतवैद्याचार्यविरचितो (ऽ)यं वंगसेनग्रन्थः समाप्तः ॥

Post-Colophon :

संवत् १८९० श्रीराधारवणलालजीसंये श्रीगुरुचरणकमलेभ्यो नमः ॥

यु (या)दृशं पुस्तके दृष्ट्वं तादृशं लिखितं मया ।

यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते ॥१॥

भग्न पृष्टि कटि ग्रीवा बद्धमुष्टि रधो मुखं (म्) ।
 कष्टेन लिखितं शास्त्रं यत्नेन परिपालयेत् ॥२॥
 करकृतमपराधः क्षंतुमर्हतिसंतः ॥त्र॥
 ग्रंथ संख्या सहस्र १५००० रामाय नमः रामानुजाय
 नमः ॥ छ छ छ

475

G. 4563

सुवर्णसारः

Suvarṇasārah by Vaṅgasena

Substance : Country-made paper. *Size* : 34 X 16 cms. *Folios* : 1-218. *Lines* : 9. *Letters* : 44-46. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh. *Extent* : Incomplete.

The manuscript is incomplete in the end. The MS. does not contain any Chapter-Colophon. The abbreviated title सु. सा, written on the margin tallies with the title सुवर्णसारः, mentioned in the beginning.

Beginning :

ॐ नमः शिवाय ॥
 नत्वा शिवं प्रथमतः प्रणिपत्य चण्डीं वाग्देवतां तदनुतातपदंगुरुञ्च ॥
 संगृह्यते घटितमत्र सुवर्णसारं तत्कर्णयोः कुरुतजीवितवेदविज्ञाः ॥
 अपि वा प्रार्थना केयं मादृशां भवदादिषु ॥
 अलंकारोऽप्यनकं(नेकः)स्यात्सुवर्णप्रवणेन हि ॥
 श्रीवङ्गसेनभिषजा समुपास्य वृद्ध-
 वैद्योपदेशकुशलां भिषजोऽतिवृद्धान् ॥
 अत्र प्रपञ्चमपहायचिकित्सकाना-
 मेकान्तवल्लभतमा लिखिता प्रयोगाः ॥

End :

प्लीहानुग्रन्थिशूलादीनानाहं गदजानि वा ॥
 विव्(वि)धान् जाठरान्तो(न् रो)गान् तथा कृद्वस्तिजान् गदान् ।

वातानुत्वो मनसिदं चूर्णवैश्वानरं स्मृतं(तम्) ॥
 वैश्वानरचूर्णं(र्णम्) ॥
 अलंबुषा गोक्षुरकं वरूणं स पुनर्नवं(वम्) ।
 एरण्डमृतमुस्तज्ज्व कोकिलाक्षासहाचरं(रम्) ॥
 एषां दशपलान् भागान्जलद्रोणे विपाचयेत् ।
 तेन पादावशेषेण घृतत्थं..... ॥

476

G. 4389**सुश्रुतसंहिता****Suśrutasaṁhitā by Suśruta**

Substance : Country-made paper. *Size* : 43.8 X 11 cms.
Folios: 1-201, 1-268, 270-281 = Total 481. *Lines* : 6. *Letters* : 61-62. *Script* : Bengali. *Condition* : Fresh writing, but old. *Extent* : Complete.

F. 1-201 - Sūtrasthānam, Nidānasthānam and Śārirasthānam.

F. 1-281 - Cikitsāsthānam and Uttarasthānam.

F. 269 is apparently taken as missing, but it is not so, only, pagination is wrong.

Hence it is a complete manuscript. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Śaka 1763, Sana - 1248 = A.D. 1841.

Beginning :

श्रीरामः ॥ सुश्रुतः ॥ सूत्रस्थानं(नम्) ॥
 नमो ब्रह्मप्रजापत्यश्विबलभिध्(द्ध)न्वन्तरिसुश्रुतप्रभृतिभ्यः ॥
 अर्थ(था)तो वेदोत्पत्तिं(त्ति)नामाध्यायं व्याख्यास्यामः ॥
 यथोवाच भगवान् धन्वन्तरि(रिः) [सुश्रुताय¹] ॥
 अथ म्(ख)लु भगवन्तममरवरमृषिगणपरिवृतमाश्रमस्थं
 काशिराजं दिवोदासं धन्वन्तरिमौपधेनववैतरणौरभ्र
 पौस्क(ष्क)लावतकरवीर्यगोपुररक्षितसुश्रुतप्रभृतय ऊचुः ।

End :

अध्यायानान्तु षट्षष्ट्या ग्रथितार्थपदक्रमं(मम्)।
 एवमेतदशेषेण तन्त्रमुत्तरमृद्धिमत् ॥
 स्पष्टगूढार्थविज्ञानमगाढमन्दचेतसां(साम्) ।
 यथाविधि यथाप्रश्नं भवतां परिकीर्तितुं(तम्) ॥
 सहोत्तरं ते(त्वे)तदधीत्य सर्व्वं ब्राह्मं विधानेन यथोदितेन ॥
 न हीयतेऽर्थास्म(न्म)नसोऽभ्युपेतादेतद्वचो ब्राह्ममतीव सत्यं(त्यम्) ॥

Colophon :

इति सौश्रुते आयुर्व्वेदशास्त्र(स्रे) उत्तरस्थानं समाप्तमिति ॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थः॥

Post-Colophon :

शकाब्दा १७६३ ॥ शन १२४८ ॥ तां ५ वैशाख ॥

1) All the printed texts do not read this.

Printed Book :

Edited by Vaidya Jāḍavjī Trikāmjī Āchārya and Nārāyaṇ Rām Āchārya Kāvyaṭīrtha, Chaukhambha Orientalia, Varanasi, 1980.

477

III. B. 10

सुश्रुतसंहिता

Suśrutasaṁhitā by Suśruta

Substance : Country-made paper. *Size :* 33.5 X 13 cms. *Folios :* 1-66, 1-31, 1-119, 1-34, 1-128 and 7 stray leaves - Total 385. *Lines :* 9. *Letters :* 39-40. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh. *Extent :* Incomplete.

The arrangement of the 'sthānas' is haphazard. The MS. contains Sūtrasthānam (F. 1-66) in which 1st-32nd chapters are complete, 33rd is incomplete and the rest 13th chapters are missing. Kalpasthānam is complete (F. 1-31).

Cikitsāsthānam is complete (F. 1-119) also. All the 1st-16th chapters are complete in Nidānasthānam (F. 1-34). Uttaratanttram (F. 1-128) are complete in 66th chapters.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

ॐ नमो ब्रह्मप्रजापत्याश्विनेयबलभिद्धन्वन्तरिसुश्रुतप्रभृतिभ्यः ॥

अथातो वेदोत्पत्तिमध्यायं व्याख्यास्यामः ॥

यथोवाच भगवान् धन्वन्तरिः [सुश्रुताय]¹॥

अथ खलु भगवन्तममरवरमृषिगणपरिवृतमाश्रमस्थं काशिराजं

दिवोदासं धन्वन्तरिमौपधेनववैतरणौरभ्रपौष्कलावतकरवीर्य-

गोपुररक्षित सुश्रुतप्रभृतय ऊचुः ॥

End :

अध्यायानां तु षट्षष्ट्या ग्रथितार्थपदक्रमं(मम्)।

एवमेतदशेषेण तंत्रमुत्तरमृद्धिमान²(मत्) ॥

स्पष्टगूढार्थविज्ञानमगाच्च(ढ)मन्दचेतसात्वं(म्) ।

(यथाविधि) यथाप्रश्नं [यथाविधिं यथाप्रतिज्ञं च मया] भवतां

परिकीर्तितं(तम्)॥

सहोत्तरं त्वेतदधीत्य सर्व्वं ब्राह्मं विधानेन यथोदितेजन(न)।

(न) हीयते(ऽ)र्थान् मनसाऽभ्युपेतादेतद्वचो ब्राह्ममतीव सत्त्वं(त्यम्)॥

Colophon :

इति सौश्रुते उत्तरे(र)तंत्रं समाप्तमिति ॥

Post-Colophon :

श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

ओं हे राम घने(न)श्याम चुम्बामि मुखपंकजे ।

यदि जीवामि शोकेन पुन(नः) पश्यामि ते मुखं(खम्) ॥

1) All the printed books do not read this.

2) Another MS. G. 4389 and printed book reads मत् ।

478

G. 5275

सुश्रुतसंहिता (सूत्रस्थानम्, चिकित्सास्थानम्)

Suśrutasaṁhitā (Sūtrasthānam, Cikitsāsthānam)

by Suśruta (text reading corrected by Candraṭa)

Substance : Country-made paper. *Size* : 24 X 14 cms. *Folios* : 1-11, 70-102, 120, 125-159+82 (by counting) +90 (by counting) - Total 273. *Lines* : 13. *Letters* : 38. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, damaged. *Extent* : Incomplete.

I) F. 1-11, 70-102, 120, 125-159 contain Sūtrasthānam, Nidānasthānam and Śārīrasthānam. Last two folios viz. 158b and 159a describe contents of the text.

II) F. 82 contains Sūtrasthānam. It is a commentary *Nibandhasaṁgrahaḥ* on *Suśrutasaṁhitā*. F. 7 "इति सौश्रुते निबन्धसंग्रहे सूत्रस्थाने त्रयोदशाध्यायः।" Folios are not kept serially due to the absense of folio number.

III) F. 90 contains Cikitsāsthānam and Kalpasthānam. Folios are repaired with patches, so pagination is covered.

Candraṭa the son of Tisaṭa (author of *Cikitsākalikā*) re-edited this text of Suśruta following the foot steps of Jejjīta with correct reading (Pāṭhaśuddhi). The arrangement of the folios of the MS. is done haphazardly. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1678 = A.D. 1621. The scribe is Vimalaśrī of Śvetāmbara Jain sect. Place of Copying is Gujrat.

I. *Beginning* : (F. 1b)

नमो ब्रह्मप्रजापत्यश्विबलभिद्धन्वन्तरिसुश्रुतप्रभृतिभ्यः ।

अथात्ता(तो) आयुर्वेदो'त्पत्तिं(त्ति)नामाध्यायं व्याख्यास्यामः ।

यथो(उ)वाच भगवान् धन्वन्तरिः [सुश्रुताय]।

अथ खलु भगवंतममरवरमृषिगणपरिवृतमाश्रव(म)स्थं

कासि(शि)राजं दिवोदासं धन्वन्तरिमौषधेनववैतरणो(णौ)र-

भ्रपु(पौ)ष्कलावतकरवीर्यगोपुररक्षितं(त)सुश्रुतप्रभृतयः ऊचु(चुः)।

End : (F. 158a)

अक्कपुष्पी मधु घृतं चूर्णितं कनकं वचा ।
 सुवर्णचूर्णं कैडर्य(र्यः) श्वेता दूर्वा घृतं मधु ॥
 चत्वारो(s)भिहिताः प्राशाः श्लोकार्धे(र्द्धे)षु चतुर्ष्वपि ।
 कुमाराणां वपुर्मन्धाबलपुष्टिकराः शुभाः² ॥
 सौश्रुते चंद्रटेनेह भिषक् तीसटसूनुना ।
 पाठशुद्धिः कृता तंत्रे टीकामालोक्या(क्य)जेज्जटो ॥१०॥

Colophon :

इति सौश्रुते आयुर्वेदशास्त्रे शारीरकस्थानं तृतीयं संपूर्णः ॥३॥

Post-Colophon :

शुभं भवतु ॥ ग्रंथाग्रं ४७०० ॥ श्लोक ॥ संवत् १६७८ वर्षे श्रावणमासे
 शुक्लपक्षे पूर्णिमायां तिथौ सोमवासरे ॥ वीरमग्रामे स्वे(श्वे)तांबर विमलसी(श्री)
 लिखितं(म्)। गूजरातिमध्ये। श्री ॥ पांडे रविदासपठनार्थः ॥ १॥
 यादृशं पुस्तके दृष्टं तादृशं लिखितं मया ।
 यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयतेः (ते) ॥१॥
 कल्याणं भूयात् ॥ श्रीकृष्णं(ष्णः) जयतिः(ति) ॥श्रीः ॥
 भग्नपृष्टि (ष्ठः) कटिग्रीवा बद्धमुष्टिरधोमुखं(म्) ।
 कष्टेन लिखितं शास्त्रं यत्नेन परिपालयेत् ॥२॥
 तैलाद्रक्षे(द्) जलाद्रक्षे(द्) दृक्षे(द्) शिथ्(थि)लबंधना(त्) ।
 परहस्तगतादृक्षे(द्) एवं वदति पुस्तिका ॥३॥ श्रीः ॥

II. Beginning :

(नैवाति)तीक्ष्ण(क्ष्णो) न मृदुः शुक्ल(क्तः) श्लक्ष्णा(क्ष्णोऽ)थ पिच्छिलः ।
 अविच्छिन्दी शिवः शि(शी)घ्नः क्षारो ह्यष्टगुणः स्मृतः ॥
 अतिमार्दवशै(श्वै)त्यौश्न्य(ण्य)तैक्ष्ण्यपैच्छित्यसर्पिताः ।
 सांद्रता(s)पक्वता हीनद्रव्यता दोष उच्यते ॥

End :

यापनीयं विजानीयात् क्रिया धारयते तु यं(म्) ।

क्रियायां तु निवृत्तायां सद्य एव विनश्यति ॥
 प्राप्ता क्रिया धारयति याप्यं(प्य)व्याधितमातुरं(म्) ।
 प्रपतिष्यति(दि)वागारं विष्टं(ष्कं)भः साधु(योजितः) ॥

III. Beginning :

..... ।
 रक्तपित्तकफोन्मादप्रमेहाध्मानहृद्ग्रहान् ॥
 वातघ्नौष(ध)निःक्वाथाः काकोल्यादि समायुताः³।
 साक्षो(म्लाः) द्रमुत्रा(सुखोष्णा) देया(योज्याः) स्फुःब(स्युर्ब)स्तयः
 कुपितेकाफ(S)निले॥
 न्यग्रोधादिगणक्वाथः(थाः) काकोल्यादिसमायुतः(ताः) ।
 विधेया वस्तयः पी(पि)त्ते सर्पिःकाः(ससर्पिष्काः) सशर्कराः ॥

End :

शल्यज्ञानेन भूरि...क्रियते संशयछेदः सर्वव्याधिषु तन्वतः
 अतद्यास्यान्यविषाय गतिर्न प्रतिहन्यात उपद्रवाणां निहोशा
 निदानं व्यजनानि च। द्वारादीनां चिकित्सितार्थं उत्तरंतं च
 मुच्यते। भवति चान्व रहंतुयः पंचसु संनिवेशितं(तम्) ।
 स विंशमध्यायशतं सद्दोत्तरं(रम्)। पवेच्चराज्ञो भिषगा
 ऊर्च्वितो भवेत्। ॥क्रियां प्रयोक्तुं भिषगा.....।
 इति कल्पस्थानं समाप्तं(प्तम्) ॥ छ॥ श्री।

- 1) Printed book reads वेदो ।
- 2) " " " बलबुद्धिविवर्धनाः ।
- 3) " " " सैन्धवत्रिवृतायुताः ।

479

G. 4642

सुश्रुतसंहिता (निदानस्थानम्)

Suśrutasaṁhitā (Nidānasthānam) by Suśruta

Substance : Country-made paper. *Size* : 34 X 17.5 cms. *Folios*: 1-26. *Lines* : 11-12. *Letters* : 36. *Script* : Nāgarī. *Condition*: Fresh writing, but slightly worm-eaten and repaired. *Extent* : Complete.

The entire Nidānasthānam from 1st-16th chapters of *Suśrutasaṁhitā*, has been presented in this manuscript. There is one additional single leaf attached to this MS. sketching the picture of two palms. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Samvat 1915 - A.D. 1858. Scribe is Gaṅgādhara.

Beginning :

श्रीगणपतये नमः ॥

अथातो वातव्याधिनिदानं व्याख्यास्यामः ॥

धन्वंतरि धर्मभृतां वरिष्ठममृतोद्भद्र(वम्) ।

चरणानुपसंगृह्य सुश्रुतः परिपृच्छ(च्छ)ति ॥

वायोः प्रकृतिभूतस्य व्यापन्नस्य च कोपनैः(नैः) ।

स्थानं कर्म च रोगांश्च वद मे वदतां वर ॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्राब्रवीद्विषजां वरः।

स्वयंभूरेष भगुं(गवान्) वाचायुरित्यभिशब्दितः ॥

End :

स्फोटैः सतोदैर्ददनं समंताद्यस्याचितं सर्वसरः स वातात् ।

रक्त(क्तैः) स्त(स)दाहैस्तु(स्त)नुभिः सपीतैर्यस्याचितं चापि स पित्तकोपात्॥

कंडूयुतैरत्यरुजैः सवणैः(र्णैः)र्गुं(र्य)स्याचितं चापि स वै कफेन ।

रक्तेन पित्तोदित एक एक(व) कैश्च(श्चित्) प्रदिष्टो मुखपाक(क)संज्ञः॥

इति मुखरोगनिदानं षोडशं(शम्)॥

Colophon :

इति सौश्रुते आयुर्वेदशास्त्रे निदानं द्वितीयं स्थानं(नम्)।

Post-Colophon :

संवत् १९१५ का वर्षे आसाढ शुक्ला १३ भृगुवासरे ॥

श्री श्री रामजी ॥ छ छ छ छ छ ॥ लिप्(खि)तं गंगाधरतु लहः ॥

480

III. B. 9 (A)**सुश्रुतसंहिता (निदानस्थानम्)**

Suśrutasaṁhitā (Nidānasthānam) by Suśruta

Substance : Country-made paper. *Size* : 29 X 11.8 cms. *Folios*: 1-35. *Lines* : 8-9. *Letters* : 38. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh writing, sides are slightly repaired. *Extent* : Incomplete.

The MS. begins from the start of Nidānasthānam and contains a few lines of Cikitsāsthānam also. Nidānasthānam ends on F. 34b. 7th line—“इति सौश्रुते आयुर्वेदशास्त्रे निदानस्थानं समाप्तमिति ॥ शुभमस्तु॥” Thereafter begin a few lines of Cikitsāsthānam. Nidānasthānam however is complete.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

अथातो वातव्याधिनिदानं व्याख्यास्यामः ॥

धन्वन्तरि धर्मभृतां वरिष्ठममृतोद्भवं(वम्)।

चरणवुपसंगृह्य शु(सु)श्रुतः परिपृच्छति ॥

वायो प्रकृतिभूतस्य व्यापन्नस्य च कोपनैः ।

स्थानं कर्म च रोगाश्च वद मे वचदां(दतां)वर ॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा जगाद भगवान् गुरुः¹ ।

स्वयंभूरेष भगवान् वायुरित्यभिषद्भितः ॥

End :

रक्तोगुतः(रुः) (स्निग्ध) पिच्छि(च्छि)लः कंडूप्रायः (स्थिरो) सरक्तपांडूश्चा-

(स्त्रा)वी चेति श्लेष्मशोणिताभ्याम् । स्फुरणतोददाहधूमाय[त]नप्रायः
 पा(पी)ततन(नु)रक्ताश्र(क्तस्त्रा)वी च(चे)ति
 वातपित्तशोणितेभ्यः। कंडूस्फ(स्फु)रण चुमु(म)चुमायन(मान)
 प्रायः पां.....।

1) Printed book reads प्राब्रवीद्भिषजां वरः ।

481

G. 4694

सुश्रुतसंहिता (चिकित्सास्थानम्)

Suśrutasaṁhitā (Cikitsāsthānam) by Suśruta

Substance : Country-made paper. *Size* : 34.5 X 17.5 cms.
Folios : 2-87-86. *Lines* : 12. *Letters* : 42. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old, worm-eaten. *Extent* : Incomplete.

Only the first folio is missing. Date of the scribe mentioned in the Post-Colophon is Saṁvat 1915 = A.D. 1858. The MS. begins with the text from the 1st chapter of Cikitsāsthānam and continues almost upto the end.

Beginning :

.....श्चेतिकफा(त्) प्रवालदलनिचयप्रकाशः कृष्णस्फो(स्फोट)पिडकम्ज-
 (काजा)लोपचितस्तुरंगस्थानगंविधु(धिः) सवेदनो धूमायनशीलो रक्तस्त्रावी
 पित्तलिंगश्चेति रक्तात् तोदह(दाह)धूमायनप्रायः पीतारुणाभास(भ)स्तद्वर्ण-
 स्त्रावी ति(चेति) वातपित्ताभ्यां कण्डूयनशील(लः) सव्य(स)निस्तोदो रूक्षो
 गुरुर्दारुणो मुहुर्मुहुः शीतपिच्छिल(लात्य)स्त्रावी चेति....।

End :

कल्कौ(ल्को) रसक्रिया चूर्णं क्षौद्रं¹ चेति चतुर्विधं(धम्) ।
 अंगुल्यग्रप्रणीतं तु यथा स्वं मुखरोगिणां(णाम्) ६९।
 तस्मिन्त्यो(स्मिन् यो)गमयोगं च कबलोक्तं विभावयेत् ।
 तानेव शमये(येद्)द्याधा(व्याधी)न् कबलो यानपोहति ।
 दोषघ्नमनभिष्यंदि भोजयेच्च तथा नरः(रम्) ॥७०॥

Colophon :

इति चिकित्सिते चत्वारिंशो(s)ध्यायः इति सौश्रुते
आयुर्वेदशास्त्रे चिकित्सितस्थानं चतुर्थ(थम्)।

Post-Colophon :

संवत् १९१५ श्रावण कृष्णपक्षे २।

1) Printed book reads क्षौद्रं चूर्ण ।

482

G. 4384

सुश्रुतसंहिता (उत्तरतन्त्रम्)

Suśrutasaṁhitā (Uttaratantram) by Suśruta

Substance : Country-made paper. *Size :* 24.3 X 9.8 cms. *Folios:* 1-90. *Lines :* 6. *Letters :* 19. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Old, discoloured. *Extent :* Incomplete.

The MS. contains the causes of the eye-disease and its treatment. It contains 1st-19th chapters out of total 66th chapters of Uttaratantram. The MS. shows several handwritings. Verse-numbers are mentioned from the beginning upto folio no. 21. It also contains some marginal notes and some lineal notes also. The title *Nibandhasaṁgrahaḥ*, which is mentioned in the last Colophon of the MS., appears to be unjustified, as the commentary does not accompany the text.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

अथातः(त) औपद्रविकमध्यायं व्याख्यास्यामः ॥

विंशाध्याय(अध्यायानां) शते विंशे यदुक्तमसकृन्मया ।

वक्ष्यामि बहुधा सम्यगुत्तरेस्मिन्निमानिमे(सर्थानिमानिति) ॥१॥

इदानीं तत्प्रवक्ष्यामि तन्त्रमुत्तरमुत्तमं(मम्) ।

निखिलेनोपदिश्यंते यत्र रोगाः पृथग्विधाः॥२॥

शालाक्यशास्त्रविहिता¹ विदेहाधिप्र(प)कीर्तिताः ।

ये च विस्तरशो² दृष्टाः कुमारबाधहेतवः ॥३॥

End :

तदिदं बहुगूढार्थं चिकित्साबीजमीरितं(तम्) ।

कुशलेनाभिपन्नं तद्बहुधापि³प्ररोहति ॥

तस्मान्मतिमता नित्यं नानाशास्त्रप्रदर्शिना⁴।

सर्वमु(मू)ह्यमगाधार्थं शास्त्रमागमबुद्धिना ॥

Colophon :

इत्युत्तरेनिबन्धसंग्रहेशालाक्यतंत्रे एकोनविंशोऽध्यायः ॥ इति नेत्ररोगनिदानं
चिकित्सा च ॥ ठ ॥

Post-Colophon :

ॐ नमः शिवाय ॥ ठ ॥ ठ ॥ ठ ॥

1) Printed book reads तन्त्राभिहिता ।

2) " " " विस्तरतो ।

3) " " " ऽभि ।

4) " " " शास्त्रार्थदर्शिना ।

483

III. B. 37

स्वच्छन्दशक्त्यवतारः

Svacchandaśaktyavatārah

Substance : Country-made paper. *Size :* 33 X 12.3 cms. *Folios :* 1-99. *Lines :* 9-11. *Letters :* 41-42. *Script :* Nāgarī. *Condition :* Fresh writing but some portions repaired. *Extent :* Incomplete.

Chapters are termed as Paṭala. Title names mentioned in the Chapter-Colophon.

F. 7a - इत्याद्ये स्वच्छन्दशक्त्यवतारे शतसाहस्रां संहितायां भूतिप्रकरणे
रसोपद्यातवर्णनोनाम प्रथमः पटलः ।

F. 11b. - इत्याद्ये स्वच्छंदशक्त्यवतारे शतसाहस्रां संहितायां भूतिप्रकरणे द्रव्यसंग्रहाधिकारोनाम द्वितीयः पटलः ।

F. 15b. - इत्याद्ये स्वच्छंदशक्त्यवतारे शतसाहस्रां संहितायां भूतिप्रकरणे धातुशुद्धिविधानो नाम तृतीयः पटलः ।

F. 20b. - इत्याद्ये स्वच्छंदशक्त्यवतारे शतसाहस्रां संहितायां भूतिप्रकरणे वीजवर्णनो नाम चतुर्थः पटलः ॥

F. 31a. - इत्याद्ये स्वच्छंदशक्त्यवतारे शतसाहस्रां संहितायां भूतिप्रकरणे वीजरसबंधाधिकारोनाम पंचमः पटलः ॥

F. 51b. - इत्याद्ये स्वच्छंदशक्त्यवतारे शतसाहस्रां संहितायां भूतिप्रकरणे रसोपरसकर्माधिकारोनाम षष्ठः पटलः ॥

F. 64a. - इत्याद्ये स्वच्छंदशक्त्यवतारे शतसाहस्रां भूतिप्रकरणे दिव्यौषधालक्षणेकर्मरसायनाधिकारोनाम सप्तमः पटलः ।

F. 78a. - इत्याद्ये स्वच्छंदशक्त्यवतारे शतसाहस्रां संहितायां भूतिप्रकरणे कांतकत्तरीरसधातुकर्माधिकारो नामाष्टमः पटलः ।

F. 83a. - इत्याद्ये स्वच्छंदशक्त्यवतारे शतसाहस्रां संहितायां भूतिप्रकरणे रसायनविधानोनाम नवमः पटलः ।

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

स्वच्छ(च्छं)दे तु समाख्याताः शांभवास्तु अनेकधा ।

स्वच्छ(च्छं)दे ईश्वपूज्येन पुण्याः पापक्षयं कराः ।१।

भुक्तिमुक्तिप्रदाः सर्वे सिद्धिदा नात्र संशयः ।

अर्थादिकर्मसर्वासारजने तु व्यवस्थिताः ॥

सिद्धिमंत्रैः सु(शु)द्धिस्तु त्वया प्रोक्ता शिवागमे ।

दीक्षाव्याख्यानमात्रे भुक्तिर्मुक्तिर्गरीयसी ॥

परापत्तानु भुक्तिस्तु निर्णिक्ता साधकस्य ।

परापत्तानुपामुक्तिः सा तु व्याकुल कारिणी ॥

End :

दंष्ट्रिणां शृंगिणां च भीताश्च शत्रवः ।
 वशमानयेत भूता न सौभाग्या तु--लभेत् ॥
 स्नापयित्वा तु कटकं जपमानो वशं नयेत् ।
 अन्यदेहगतं शूलं.....नाशनं(नम्) ॥
 स्त्रीणां.....जतनं शुक्र--द्विमवाप्नुयात् ।
 कटकस्य प्रभावेन कामवद्वि चरेज्जते ॥
 पूज.....मंत्रेण.....।

484

I.M. 5384

स्वर्णतन्त्रम्

Svarnatanttram

Substance : Country-made paper. *Size* : 28 X 10.5 cms. *Folios* : 1-4. *Lines* : 14. *Letters* : 40. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Old. *Extent* : Incomplete.

Margins are in a decaying condition, the work contains twelve kalpas. The MS. is incomplete in the end. The title of the text appears in the Chapter-Colophon as - F.2b. 'इति स्वर्णतन्त्रे शिवपरशुरामसंवादे तैलकंदकल्पः' ॥ The name of the author cannot be found in the MS. folios.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीपरशुरामः(ः)उवाच ॥
 देवदेवमहादेवःशुद्धिबुद्धिफलप्रदः(दः) ।
 पूर्वं संसूचिता ऋद्धि रसायनवरापरा ॥१॥
 यस्याः साधनमात्रेणस्वराट् तुल्यो नरो भवेत् ।
 तां सिद्धिं वद मे(हे) देव यदि त्वं भक्तवत्सलः(लः) ॥ २॥
 पूर्वं तु कथितं देवस्त्वत्तन्त्रं(तन्त्रं)त्वया मम ।
 गुटिकां कथितां(तां)पूर्वं सहस्रद्वितयं शिव ॥३॥

पारदाः कथिताः षट्शतं मृति रूपकाः ।

धातूनामष्टकत्या स्तु पूर्वमेव प्रकाशिताः ॥४॥

End :

शिरीषकं वक्ष्यामि कंटकादिप्र पूर्वकं(कम्) ।

ताम्र द्रावं विनिक्षिप्य तद्रसं यत्नतः सुत ॥१॥

तत्र वैरूप्यतां याति स्वर्णा कर्षणयोगतः ।

तस्य काष्ठं समानीय सर्पदष्टे द्विजोत्तम ॥ २ ॥

भुरिकया तु रक्तंतु निष्काष्य तु प्रयत्नतः ।

तत्रदनं तत्रदद्वान्निर्विषं जायते क्षणात् ॥३॥

विष.....प्रदातव्यं स्वयं योगो द्विजोत्तम ।

सर्वं निर्विषतां याति वक्षेशस्य प्रसादतः ॥४॥

रौप्य द्रावे परशुरामत...ग रसं क्षिपेत् ।

तत्क्षणात्स्वर्णतां याति नात्र कार्या विचारणा ॥५॥

इति कंटकीशिरीषकल्पः ।

ब्रह्म...कृदं महि शृणु यत्नेन भार्गव ॥

485

I.A. 47

हरगौरीकाञ्जलिका

Haragaurikāñjalikā

Substance : Country-made paper. *Size* : 33 X 23 cms. *Folios* : 47-64. *Lines* : 20-26. *Letters* : 30. *Script* : Bengali. *Condition* : Fresh. *Extent* : Complete.

The MS. is a Tantric text dealing with Āyurveda. The MS. is bound in a book-form.

Beginning : (F. 47)

ओं नमोभगवते, देव्युवाय ।

ज्ञातं भवं प्रसादेन यथाकालस्य वञ्चनं(नम्) ।

मन्त्रस्य सारमद्भूतमिदानीमौषधं वद ॥

येन सिद्ध्यन्ति देहानि सर्व्वकामप्रदानि च ।
 ज्वरारोगहरं कल्पं तद्वदत्रिपुरान्तकः ॥
 सत्यौषधान्यनेकानि मनुष्यानां हिताय च ।
 पूर्व्वन्तु यत्त्वया प्रोक्तं प्रत्यक्षं कथयस्व मे ॥

End : (F. 64)

चर्तुर्वर्षशतं देविनाराजीवन्नशं षयः ।
 नरोनगेवनोपेतः कामदेवसमो भवेत् ॥
 नारीनामयुतो नित्यं सुभ्यगा प्रियदर्शनः ।
 शीघ्रगामिभवेच्छ्रुत्तोवनी(लि)पलित वर्जितः ॥
 मृगऽस्थाविशाखा च जेष्ठामूलानुरोधकः ।
 धनिष्ठाशतभिषाठेवहितान्यौषधभक्षणैः ॥ ०॥

Colophon :

इति गोपालसंहितायां हरगौरीकाञ्जलिका समाप्ताः(प्ता) ॥
 ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥

Post-Colophon :

श्री दुर्गाशरणं श्रीहरिः ॥०॥

486

G. 4486

हारीतसंहिता

Hārītasamhitā by Hārīta

Substance : Country-made paper. *Size :* 35.1 X 13.6 cms.
Folios: 1-112. *Lines :* 11. *Letters :* 39. *Script :* Nāgarī. *Condition :*
 Fresh. *Extent :* Complete.

The manuscript deals with नाडीज्ञानम्, चिकित्सा, निदानम्, शालाक्यम्, कायतन्त्रम्, वाजीकरणम्, कौमारतन्त्रम्, भूतविद्या, विषतन्त्रम्, चिकित्सास्थानम्, सूत्रस्थानम् and कल्पस्थानम् ।

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः ॥

नत्वा शिवं सकलतत्त्वकलाधिरूपं (ढं) ना(ज्ञा)नामृतैक पद(चट्ट)लं
परमात्मरूपं(पम्) ।

रो(रा)गादिरोगकद(शम)नं दमनं स्मरस्य शांतिक्षया(शश्वत्क्षपा)धिपर(ध)रं
त्रिगुणात्मरूपं(पम्) ॥१॥

हिमवदुत्तरे कूले सिद्धर्षिगण(गन्धर्व)सेविते ।

प्रीणंतमृगता(शान्तमृगगणा)कीर्णे नानापादपशोभिते ॥२॥

तत्रच्छं(स्थं) तपत्(सा) ज्वायं(युक्तं) तरुणादित्यतेजसं(सम्) ।

शुद्धस्फटिकवच्छु(च्छु)भ्रं भूतिभूषितविग्रहं(हम्) ॥३॥

End :

मार्कडेया च कथिता योगराजेन धीमता ।

संहिता ऋषिभिः प्रोक्ता मंत्रिर्नानाविधैर्विभो ॥

अग्निवेशश्च भेडश्च जातूकर्ण(र्णः) परासरः ।

हारीत्(तं) क्षीरपाणिश्च षट्चक्रामुनिभाषिताः(षडेते ऋषयस्तु ते) ॥

यथा सिंहो मृगाणां (मृगेन्द्राणां) यथानंतो भुजंगमे ।

देवानां च यथा शंभुस्तथात्रेयो(ऽ)स्ति वैद्यकै ॥

तस्मात् यत्नेन साद्वैद्यैः सादराद्रसूमानसैः ।

अर्चनीयो(ऽ)नुमंतव्यो दास्याते(स्यति) सुखसंपदः ॥

Colophon :

इति आत्रेयमहर्षिभाषिते हारीतोत्तरे शारीराध्यायः समाप्तः ॥

Printed Book :

- 1) Edited by Ravidatta, Srivenkatesvara, Mumbai, Śaka 1827, Samvat 1962.
- 2) by Alix Raison, Institute Français D'indologie, Pondicherry, 1974.

487

I.M. 359

हृदयदीपकनिघंटुः

Hṛdayadīpakaniḡham(ṇ)ṭuḥ by Vopadeva

Substance : Country-made paper. *Size* : 24 X 13.8 cms. *Folios* : 1-25. *Lines* : 12-13. *Letters* : 18. *Script* : Nāgarī. *Condition* : Fresh, slightly worm-eaten. *Extent* : Complete.

The actual text of हृदयदीपकनिघंटुः begins from F. 7b, 21st line of this MS.. But at the beginning from F.1-F.7b upto 20th line the text contains another work, the title of which has not been mentioned. This portion deals with दिनचर्या, रात्रिचर्या, ऋतुचर्या, दृष्ट्यादिपरीक्षा, मूत्रपरीक्षा, मलपरीक्षा and वस्त्रपरीक्षा। However, the original text of हृदयदीपकनिघंटुः deals with चतुः-पादवर्गः, त्रिपादवर्गः, द्विपादवर्गः, एकपादवर्गः, द्विनामवर्गः, एकनामवर्गः, नानार्थवर्गः and मिश्रकवर्गः।

Beginning : (F. 7b)

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

श्रीवैद्यनाथमजमक्षरमानतोऽस्मि (य)स्मिंस्तरंति मरुतीव नरोऽ(मनो)ऽनुकूले।
वैद्योपदिष्टपरिच्छा(वा) रककर्सा(र्ण) धारदिव्यौष्ट(ष) धीतरिभिरामयतोयराशिं
(शिम्) ॥१॥

चतुस्त्रिद्व्येकपाट्ये(टै) कनामनानार्थमिश्रकौ(कैः)।

वर्गेर्निघंटुं संक्षिप्य वक्ष्ये हृदयदीपकम् ॥२॥

मधुयष्टी यष्टिमधु क्लीतःक(तकं) क्षौद्रसाह्वयं(यम्)।

यष्ट्याह्वं मधुकं यष्टी चान्यांऽभौजा(न्याम्भोजा) मधूलिका ॥३॥

End :

द्रव्यादौ चतुरष्टशोडशगुणं द्रव्येऽवु (व्येऽम्बु) देयं क्तमा(क्रमात्)।

न्म(म)ध्योक्तं त्विह मृद्वमृद्वतिशयान्मृद्वौषधीसंकरे ॥१७३॥

द्रव्यादष्टगुणं चतुर्गुणजलं क्षीरं पचेदपक्षया(त्)।

त्स(स)र्पिः स्नेहगुडादि नैकदिवसे तच्चोषितं चोत्तमम् ॥१७४॥

यो वैद्यवंद्यपदकेशववैद्यसूनुर्विद्वज्जनार्चितधनेश्वरहृद्यशिष्यः।

सः(स) स्वल्पवाग्भट्ट(ट)कृतिप्रकृ(भृ)तिप्रकाशं चक्रे निघंटुममलं

द्विजवोपदेवः॥१७५॥

Colophon :

इति हृदयदीपकनिघंटुः समाप्तः ॥

Beginning : (another text) F. 1a

श्रीगणेशाय नमः ॥

श्रीकृष्णमूर्तिजलोकेऽस्मिन् मंगलान्यष्टौ ब्राह्मणो गौर्हुताशनः

हिरण्यं सर्पिरादित्य आपो राजा तथाऽष्टमः ॥१॥

एकोत्तरं मृत्युशतमथर्वाणः प्रचक्षते ।

तत्रैकः कालसंज्ञः स्यात् शेषास्त्वाऽऽगतवः स्मृताः ॥२॥

End : (another text) F. 7b

अन्नं च पंचरात्रेण सप्तरात्रेणयायशं(शम्) ।

दधीक्षुर्विशतिः प्रोक्तं घृतपक्वं च मासिके ॥१॥

यामादौ न च भुंजियात् यामयुग्मं न ल(ले)पयेत् ।

रात्रौ यामांतरे भुक्त्वा सुप्तं यामांतरे सुखी ॥२॥

Printed Book :

Edited by Prof. Priyavrat Sharma, Chaukhamba
Amarabharati Prakashan, Varanasi, 1977.

Index of Manuscripts (in English alphabetical order)

	Serial No.	Page No.
Bālatantram	215-219	1-8
Bhaiṣajyaratnāvali	230-231	22-25
Bhaiṣajyopakramaṇīyam	232	26
Bhāvaprakāśaḥ	221-225	9-15
Bhāvaprakāśanighaṇṭuḥ	226-228	15-20
Bhīmavinodaḥ	229	20
Bhojanakutūhalaḥ	233-236	27-31
(Brahmavṛkṣādikal- pasārasaṁgrahaḥ)	220	8
Haragaurikāñjalikā	485	369
Hāritasaṁhitā	486	370
Hṛdayadipakanighaṇṭuḥ	487	372
Laghusaṁgrahaḥ	361	199
Laṅghanaṇṭyaṇirṇayaḥ	362	200
Lohamāraṇavidhiḥ	363	202
Madanavinodanighaṇṭuḥ	237-247	32-47
Mahārasāyaṇavidhiḥ	248	47
Mūtraparīkṣā	250	50
Mūtratailaparīkṣā/ Mūtraparīkṣā (with comm.)	249	48
Rājamārttaṇḍaḥ	328-329	161-163
Rājanighaṇṭuḥ	326	158
Rājanighaṇṭusūcīpatraṁ	327	160
Rājavallabhaḥ/Dravyaguṇarāja- vallabhaḥ	330	164
Rājavallabhasaṁhitā	331	165
Rasacandrikā	289-290	108-111
Rasadīpikā	291	111
Rasaḥṛdayaḥ	320	151
Rasakaumudī	288	106
Rasamañjarī	296-301	120-127
Rasanaḥṣaṭraṁālīkā	292	113
Rasapaddhatiḥ (with comm.)	293	114
Rasapradīpaḥ (with comm.)	294-295	116-119
Rasaratnākaraḥ	307-316	134-147
Rasaratnamālā	305	131

	Serial No.	Page No.
Rasaratnapradīpaḥ	302-304	127-131
Rasaratnasamuccayaḥ/ Rasaratnasamuccayasāraḥ	306	133
Rasasaṁgrahaḥ/ Rasendrasārasaṁgrahaḥ	317	147
Rasasāraḥ	318	148
Rasasiddhiprakāśaḥ	319	150
Rasendracintāmaṇiḥ	322-325	153-158
Rasendrakalpadrumaḥ	321	152
Ratnāvalī	287	105
Roganāma	357	195
Rogaparikṣā	358	196
Rogāvalī	359	197
Rogāvalividhiḥ/Catuścaraṇi- rogāvalividhiḥ	360	198
Rugviniścayaḥ/Rogaviniścayaḥ	333-356	168-195
Rukpratikriyā	332	166
Śabdaratnapradīpaḥ	434-435	301-304
Samjñāsamuccayaḥ	453	325
Sannipātacandrikā (with comm.)	455	328
Sannipātakalikā	454	327
Sannipātapadacandrikā	456-457	330-331
Sāraḥkalikā	462	337
Sārakaumudī	464-465	340-343
Sārakaumudī/ Cikitsāsārakaumudī	463	338
Sārasaṁgrahaḥ	467-468	345-347
Śāratilakaḥ	466	343
Śārngadharadīpikā	436	304
Śārngadharasamhitā	437-449	305-321
Sarvāṅgasundarā	461	336
Sarvāṅgasundarā (Ci. Sthā.)	460	334
Sarvāṅgasundarā (Sū. Sthā)	458-459	332-334
Śataśloki	431-432	297-299
Śataślokiṭikā-Candrakalā	433	300
Siddhamantraḥ (with comm.)	469-470	347-351
Siddhasārasaṁgrahaḥ	471	351
Śivakoṣaḥ	450-451	321-324
Śonitasrāvaividhiḥ	452	324
Sukhānandavinodaḥ	472	351
Suśrutasaṁhitā	476-477	356-358
Suśrutasaṁhitā (Ci. Sthā)	478, 481	359, 364
Suśrutasaṁhitā (Ni. Sthā)	479-480	362-364

	Serial No.	Page No.
Suśrutasaṃhitā (Sū. Sthā)	478	359
Suśrutasaṃhitā (Uttar. Tan)	482	365
Suvarṇasāraḥ	474-475	353-356
(Suvarṇatantram)	473	352
Svacchandaśaktyavatāraḥ	483	366
Svarṇatantram	484	368
Vaidyacandrodayaḥ	384-386	230-234
Vaidyadarpaṇam (with comm.)	397-398	250-253
Vaidyajīvanam	388-396	235-250
Vaidyajīvanatīkā-Dīpikā	387	234
(Vaidyakabhāṣā)	376-377	221-223
Vaidyakakalpataruḥ	375	219
Vaidyakam	378	223
Vaidyaka-manasāsāṃgrahaḥ	379	224
Vaidyakarātnaḥ/Vaidyaratnaḥ	380	226
Vaidyakasaṃgrahaḥ	381	227
Vaidyakaśāraḥ (called Śaṅkaraḥ)	382-383	228-230
Vaidyamanotsavaḥ	400-401	255-258
Vaidyāmṛtam	417-419	280-284
Vaidyamuktāvalī	402	258
Vaidyapaddhatiḥ	399	253
Vaidyarahasyam	404-407	261-266
Vaidyarahasyapaddhatiḥ (Vaidyarahasyam)	403	259
Vaidyasārasaṃgrahaḥ	415	277
Vaidyasarvasvam	414	276
Vaidyasiddhāntacandrikā	416	278
Vaidyavallabhaḥ	408-410	266-270
Vaidyāvataṃsaḥ	420-421	284-286
Vaidyavidyāmṛtam	411	271
Vaidyavinodaḥ	412	272
(Vaidyavṛndaḥ)	413	275
Vātacintāmaṇiḥ	365	204
Vaṭakaśatakam	364	203
Vijayārasāyanavidhiḥ (in Atreya- saṃhitā kalpavidhānam)	366	206
Virasimhāvalokaḥ	369-371	210-215
Viśaharāgnimantraḥ/ Viśaharamantraḥ	368	209
Viśvanāthaprakāśaḥ	367	207
Vṛndagranthaḥ	373	217
Vṛndasaṃhitā	374	218
Vṛttaratnāvalī	372	215

	Serial No.	Page No.
Vyākhyāmadhukoṣaḥ	422-430	286-297
Yāśāścandrikāpatrikā	251	51
Yogacandrikā	252-254	53-56
Yogacintāmaṇiḥ	255	57
(Yogamālā)	262	66
Yogaratnamālā (with comm.)	263-264	68-72
Yogaratnasamuccayaḥ	265	72
Yogaratnāvali	266-269	74-80
Yogasaṁgrahaḥ Suśrutasaṁgrahaḥ	284	102
Yogasārasamuccayaḥ	285	103
Yogaśatakam	270-283	80-102
Yogataraṅgiṇī	256-261	58-66
Yonivyāpatcikitsā	286	104

Section Index or Subject Index (in English alphabetical order)

	Name of the text	Serial No.	Page No.
Cikitsāsthānam	Sarvāṅgasundarā	460	334
Cikitsāsthānam	Suśrutasamhitā	478, 481	359, 364
Nidānasthānam	Suśrutasamhitā	479, 480	362, 363
Sūtrasthānam	Sarvāṅgasundarā	458, 459	332, 333
Sūtrasthānam	Suśrutasamhitā	478	359
Uttaratantram	Suśrutasamhitā	482	365

Index of the Authors (in English alphabetical order)

	Name of the text	Serial No.	Page No.
Āḍhamalla	Śārṅgadharadīpikā	436	304
Amitaprabhā	Yogaśata(ka)m	279	93
Ānandānubhava	Rasadīpikā	291	111
Aruṇadatta	Sarvāṅgasundarā	458-461	332-336
(Āśvinikumāra)	Sannipatacandrikā	455	328
Āśvinikumāra	Sannipātakalikā	454	327
Āśvinikumāra	Sannipātapadacandrikā	456-457	330-331
Bhagavadgovinda	Rasaḥṛdayaḥ	320	151
Bhāvamiśra	Bhāvaprakāśaḥ	221-225	9-15
Bhāvamiśra	Bhāvaprakāśaṇi- ghaṇṭuḥ	226-228	15-20
Bhojarāja	Rājamārttaṇḍaḥ	328-329	161-163
Bindu	Rasapaddhatiḥ	293	114
Candraṭa	Yogarātnasamuccayaḥ	265	72
Cūḍāmaṇidatta	Yogarātnāvali	268	77
Dāmodara	Bhīmavinodaḥ	229	20
Gaṇapatiṇyāsa	Yogaśārasamuccayaḥ	285	103
Gopālakṛṣṇa (Bhaṭṭa)	Rasasaṁgrahaḥ/Rasen- drasārasaṁgrahaḥ	317	147
Gopānanda	Vaṭakaśatakam	364	203
Gopinātha	Vaidyapaddhatiḥ	399	253
Gosvāmi Janā- rdanabhaṭṭa	Vaidyakarātnaḥ/ Vaidyārātnaḥ	380	226
Govindācāryya	Rasasāraḥ	318	148
Govindadāsa	Bhaṣajyārātnāvali	230-231	22-25
Haridāsa	Vaidyamuktāvali	402	258
Harideva	Yogatarāṅgiṇi	261	65
Haripālasukabi	Yogacintāmaṇiḥ	255	57
Hārīta	Hārītasamhitā	486	370
(Harṣakīrtisūri)	Sārasaṁgrahaḥ	467	345
Hastiruci	Vaidyavallabhaḥ	408-409	266-269
Kalyāṇa	Bālatantram	215-219	1-8
Kāmeśvara	Rasārātnapradīpaḥ	304	130
Kāśīrāma	Śabdarātnapradīpaḥ	434-435	301-304
Kavicandra Vaidya- Mādhava	Rasacandrikā	289-290	108-111

	Name of the text	Serial No.	Page No.
Keśava	Siddhamantraḥ	469-470	347-351
Lakṣmaṇa	Yogacandrikā	252-254	53-56
Lakṣmaṇasuta			
manuja	Vaidyasarvasvam	414	276
Lolimbarāja	Vaidyajivanam	388-396	235-250
Lolimbarāja	Vaidyāvataṁsaḥ	420-421	284-286
Madanapāla	Madanavinodanighaṇṭuḥ	237-247	32-47
Mādhava	Rasakaumudī	288	106
Mādhavabhaṭṭa	Rasasiddhiprakāśaḥ	319	150
Mādhavakara	Rugviniścayaḥ/		
	Rogaviniścayaḥ	333-356	168-195
Mahendra	Vaidyakasaṁgrahaḥ	381	227
Mallinātha	Vaidyakakalpataṛuḥ	375	219
Maṇirāma	Vṛttaratnāvali	372	215
Mathanasiṁha	Rasanakṣatramālikā	292	113
Mīśrakṛṣṇa	Sukhānandavinodaḥ	472	351
Moreśvara	Vaidyāmṛtam	417-419	280-284
Nāgārjuna	Yogaratanmālā	263-264	68-72
Narasimhakavirāja	Rasaratnamālā	305	131
Nārāyaṇadāsa-	Rājavallabhaḥ/		
kavirāja	Dravyaguṇarājavallabhaḥ	330	164
Nayanasukha	Vaidyamanotsavaḥ	400-401	255-258
Nityanāthasiddha	Rasaratnākarah	307-316	134-147
Prāṇanātha	Vaidyadarpaṇam	397-398	250-253
(Prāṇanātha Vaidya)	Rasapradīpaḥ	294-295	116-119
Pūrṇasenācārya	Yogaśatakam	283	100
Puruṣottama	Yaśaścandrikāpatrikā	251	51
Rādhāmādhava			
Vaidyaratna	Ratnāvali	287	105
Raghunātha	Bhojanakutūhalaṁ	233-234	27-29
Rāma	Vaidyakaśāraḥ (Called		
	Śaṅkaraḥ)	382-383	228-230
Rāmacandra	Rasendracintāmaṇiḥ	322-325	153-158
Rāmakṛṣṇabhaṭṭa	Rasendrakalpadrumaḥ	321	152
(Rudrabhaṭṭa)	Vaidyajivanaṭīkā-Dīpikā	387	234
Śālinātha	Rasamañjarī	296-301	120-127
Śaṅkarabhaṭṭa	Vaidyavinodaḥ	412	272
Śārṅgadhara	Śārṅgadharaśamhitā	437-449	305-321
Śārṅgadhara	Śoṇitasrāvaividhiḥ	452	324
Śivadatta	Śivakoṣaḥ	450-451	321-324
Śivadatta Mīśra	Samjñāsamuccayaḥ	453	325
Śrīgurudattasiṁha	Yogaratanāvali	269	79
Śrīkaṇṭha	Yogaratanāvali	266-267	74-77

	Name of the text	Serial No.	Page No.
Śrīpatīrāma	Sāratīlakḥ	466	343
Suśruta	Suśrutasaṁhitā	476-482	356-366
Toḍaramalla	Vaidyasiddhāntacandrikā	416	278
Trimalla Bhaṭṭa	Vaidyacandrodayaḥ	384-386	230-234
Trimalla Bhaṭṭa	Yogatarāṅgiṇī	256-259	58-63
Udayakara	Sāraḥkalikā	462	337
Vāgbhaṭa	Rasaratnasamuccayaḥ/ Rasaratnasamuccayasāraḥ	306	133
Vaṅgasena	Suvarṇasāraḥ	474-475	353-356
Vararuci	Yogaśatakam	282	99
Vidyāpati	Vaidyarahasyam	404-407	261-266
Vidyāpati	Vaidyarahasyapaddhatiḥ	403	259
Vijayarakṣita	Vyākhyāmadhukoṣaḥ	426-430	292-297
Vijayarakṣita and Śrīkaṇṭhadatta	Vyākhyāmadhukoṣaḥ	422-425	286-291
Virasiṁha	Virasiṁhāvalokaḥ	369-371	210-215
Vopadeva	Hṛdayadīpakaniḥṣaṇṭuḥ	487	372
Vopadeva	Śataśloki	431-432	297-299
Vopadeva	Śataślokiṭīkā	433	300
Vṛnda	Vṛndagranthaḥ	373	217
Vṛndamuni	Vṛndasaṁhitā	374	218

Index of the Names of Scribes (in English alphabetical order)

	Serial No.	Page No.
Agnihotr Viśvanātha	403	261
Bālagovinda Dikṣita	372	216
Bhavyanātha	330	165
Gaṅgādhara	479	363
Gayādatta	455	329
Giridhāri Dasa	359	198
Harivaṁsa Siṁha	374	219
Jagannātha Bhaṭṭa	320	152
Kailāśacandra Sena	466	344
Kālācānda Devaśarmā	402	259
Kānyakubja Āsārāma	450	323
Karmasiṁha	291	112
Mahādeva	270, 417	81, 281
Mahāvīraji	261	66
Nandalāl Pāṇḍe	331	166
Phatecandra Kāyastha	225	15
Rājārāma Dikṣita	217	5
Rāmagopāla Sena	289	109
Rāmasundara	297	123
Rūpaṇimiśra	263	70
Sadānanda	439	309
Śaśi	391	241
Śastrarāma Śarmā	337	174
Śivacandra Dāsa	290	111
Śrīsveśvara	420	285
Sukhanātha	388	236
Svarūpacaraṇa Dāsa	465	343
Vaidyanātha	382	229
Vaikuṇṭha Nāyeka	272	84
Varṁśidhara	364	204
Vimalaśrī	478	360
Viśvanāthāgnihotr	453	326

Date of Copying of the Scribes

As per English Calendar		As per Indian Calendar	Serial No.	Page No.
1405 =	Samvat	1462	291	111
1471 =	Samvat	1528	244	42
1500 =	Samvat	1557	292	113
1546 =	Samvat	1603	418	282
1547 =	Samvat	1604	320	151
1604 =	Samvat	1661	285	103
1605 =	Samvat	1662	472	352
1616 =	Samvat	1673	431	297
1621 =	Samvat	1678	478	359
1667 =	Samvat	1724	352	188
1668 =	Samvat	1725	442	312
1671 =	Samvat	1728	434	301
1672 =	Samvat	1729	448	319
1684 =	Samvat	1741	263	68
1688 =	Samvat	1745	249	49
1689 =	Śaka	1611	337	173
1697 =	Śaka	1619		
	= Samvat	1754	403	260
1697 =	Samvat	1754	405	263
1700 =	Samvat	1757	245,252	44, 53
1709 =	Samvat	1766	400	255
1713 =	Samvat	1770	439	308
1714 =	Samvat	1771	401	257
1719 =	Śaka	1641	453	326
1723 =	Samvat	1780	388	235
1741 =	Samvat	1798	392	241
1743 =	Samvat	1800(?)	281	97
1747 =	Samvat	1804	225	14
1754 =	Samvat	1811	237,334	32, 170
1764 =	Śaka	1686	289	108
1770 =	Samvat	1827	268	78
1774 =	Samvat	1831	377	223
1776 =	Śaka	1698	297	122
1777 =	Samvat	1834	335	171
1785 =	Sana	1192	464	340
1790 =	Samvat	1847	215, 414	2, 276
1793 =	Samvat	1850	307	136
1794 =	Samvat	1851	283	101

As per English Calendar		As per Indian Calendar		Serial No.	Page No.
1797	=	Sana	1204	465	342
1798	=	Śaka	1720	417	280
	=	Samvat	1855	454	327
1804	=	Samvat	1861	451	323
1805	=	Samvat	1862	364	203
1807	=	Samvat	1864	248	47
1808	=	Śaka	1730	290	110
	=	Samvat	1865	382	228
1811	=	Samvat	1868		
		Śaka	1733	246, 372	45, 216
1812	=	Samvat	1869	450	321
1815	=	Śaka	1737	463	338
1817	=	Śaka	1739	360	198
1821	=	Samvat	1878	422	287
1822	=	Śaka	1744	251	52
1827	=	Samvat	1884	279	93
1830	=	Samvat	1887	420	284
1831	=	Samvat	1888	410	270
1833	=	Samvat	1890	474	354
1834	=	Samvat	1891		
	=	Śaka	1756	319	150
1839	=	Samvat	1896	385, 460	232, 335
1840	=	Samvat	1897	274	86
1841	=	Samvat	1898	350	186
	=	Śaka	1763		
	=	Sana	1248	476	356
1842	=	Samvat	1899	469	348
1843	=	Samvat	1900	216	3
1844	=	Samvat	1901	304	130
1846	=	Samvat	1903	374	218
1847	=	Samvat	1904	379	225
1851	=	Samvat	1908	284	102
1852	=	Śaka	1774	391	240
1853	=	Samvat	1910	234	28
1856	=	Samvat	1913	397	250
1858	=	Samvat	1915	479, 481	362, 364
1862	=	Samvat	1919	272, 384	83, 231
1863	=	Sana	1270	466	344
1864	=	Samvat	1921	217	4
1866	=	Samvat	1923		
	=	Śaka	1788	455	328
1877	=	Samvat	1934	305	132

